

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն — 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	5 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէֆ. մանսափոսր եւն. գրել Sch. Missakianի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
2
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 14 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐԱԿԱՐԳԷ ՕՐԱԿԱՐԳ

Այսօր, Ժընեւի մէջ, տեղի կ'ունենայ Ազգերու Դաշնակցութեան վարչական խորհուրդին նիստը, որ պարզ ձեւակերպութիւն մըն է:

Աւելի կարեւոր է միւսը, տարեկան ընդհ. ժողովը, որ կը բացուի երկուշաբթի օր: Ամէն տարի այս եղանակին Ժընեւ կը հաւաքուին աւելի քան յիսուն պետութեանց քաղաքագէտները, վարչապետ, նախարար կամ երեսփոխան, լուծելու համար բազմազան վէճեր եւ առկախ գործեր: Ինչպէս բոլոր միջազգային ժողովներու մէջ, այստեղ ալ մարդիկ այնքան չեն հետաքրքրուիր ժողովուրդներու կեանքը բարելաւելու, որքան ամրապնդելու խաղաղութիւնը, որ միշտ կ'երերայ, 1914էն ի վեր, հակառակ բոլոր յաղթանակներուն եւ դաշնագիրներուն: Տեսանք թէ ինչ մտահոգութիւններ կը մատնէր Աշխատաւորական Միջազգայինը, իր համաշխարհային օրակարգը քննած ատեն: Քաղքենի Արիսպագոսն ալ, որ կը վայելէ աշխատաւորականներուն աջակցութիւնը, պիտի չարչրկուի բանաձեւերու ցանցի մը մէջ, գտնելու համար մոգական բանալին:

Շատ մը կնճռոտ խնդիրներ կան սեղանի վրայ.— Երաշխաւորութեան դաշինք, Մուսուլ, Ասորիքոյ խնամակալութիւնը, Գերմանիան եւ Ռուսիան անդամագրելու հարց, գաղթականներու տեղաւորում (հայ, ռուս, յոյն եւն.): Հինգ տարուան փորձը ցոյց տուաւ որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ուժ չունի արժեցնելու իր որոշումները, մանաւանդ իր ջոջ անդամներուն հանդէպ: Դեռ թարմ է Քորֆուի միջադէպը, որ կրնար պատերազմի յանգիլ: Երեւութապէս միջնորդութիւն մը տեղի ունեցաւ, բայց իրականին մէջ Իտալիա ստացաւ ինչ որ կը պահանջէր, իր սեփական ուժով: Աւելի առաջ, 1921 եւ 1922ին, Ազգերու Դաշնակցութիւնը սրտառուչ բանաձեւեր քուէարկեց Հայաստանի անկախութեան եւ առհասարակ հայ ժողովուրդի ճակատագրի մասին, բայց երբ կարգը գործի եկաւ, կանայի հարմնիքին պատմութիւնը միայն լսեցինք:

Անկախութեան կորուստէն յետոյ, երբ Հայկական Դատը պորզապէս փախստականներու եւ գաղթականներու հարցի մը վերածեր էին, Ազգերու Դաշնակցութիւնը պարտք սեպեց կոչեր ուղղել, որպէսզի դրամ հանգանակեն: Եւ գաղթականներու հոգը յանձնեց իր Աշխատանքի Գրասենեակին, որ կը զբաղի նաեւ ուրիշ փախստականներով: Բայց իր կոչերն անգամ անպատասխանի մնացին: Միայն Ֆրանսա եւ ուրիշ մէկ-երկու երկիրներ մէկ-մէկ գումար տրամադրեցին: Անգլիա Մաքտօնալտի բերնով յայտարարեց թէ պիտակէն չի ներեր, իսկ զանազան ընկերակցութիւններ շարունակեցին օգնութիւններ հասցնել:

Մէկ խօսքով, ամբողջ հարցը բարեգործական ձեռնարկի մը ձեւը առաւ, եւ այդպէս ալ կը մնայ: Տօքթ. Նանսէն որ երկար ձգձգումներէ յետոյ Հայաստան գնաց գաղթականներուն համար տեղ գտնելու, այս ընդհանուր ժողովին մէջ պիտի կարդայ իր տեղեկագիրը: Անպատեհ է արտայայտուիլ այդ մասին, ժողովէն առաջ: Բայց կ'արժէ շեշտել քանի մը կէտեր:

Նախ եւ առաջ, Տօքթ. Նանսէն եւ իր յանձնախումբը հաւատք չունին Սարտարապատի անապատի ոռոգման ծրագրին վրայ: Փութանք ըսել թէ՝ ոչ ոք լրջօրէն փարած էր այդ ծրագրին, որ այլապէս հետաքրքրական խաղ մըն է, Հայկական Դատը թաղելու համար: Երբ այնքան ջրարբի տարածութիւններ կան սահմանին վրայ, աւերակ եւ ամայի, բաւական հանճարեղ դիւանագիտութիւն է քարքարուտ հողերը անմիջապէս բնակելի դարձնելու եւ թափառական բազմութիւններուն տեղ ճարելու այս ծրագիրը, որ առնուազն չորս միլիոն տոլար կը պահանջէ: Եթէ կարելի ըլլայ ճարել այդ գումարը, աւելի դիւրին է յափշտակուած նահանգ մը վարձել… Նանսէնի յանձնախումբը կ'ամփոփուի աւելի համեստ ծրագրի մը վրայ, որ կ'ընդգրկէ 33 հազար տեսիատին տարածութիւն, (15 հազար բնակիչի համար) եւ կը պահանջէ 600 հազար ստերլին ծախք: Բնակարանի, լծկանի եւ գործիքներու համար ալ անհրաժեշտ է 300 հազար ստերլին. համագումար 900 հազար ստերլին կամ ինը միլիոն ոսկի ռուբլի:

Ինչպէս պիտի ճարուի այս գումարը: Պիտի ճարուի՞: Մոսկուա երաշխաւորութիւն կ'առաջարկէ, փոխ դրամ գտնելու համար: Քաղքենի պետութիւնները պիտի ընդունի՞ն այդ երաշխաւորութիւնը, մանաւանդ որ Խորհրդային Միութիւնը անդամ չէ Ազգերու Դաշնակցութեան:

Ինչպէս ըսինք, կանուխ է, այս մասին արտայայտուելու համար: Պէտք է սպասել ժողովին, որ աւելի շատ հակամէտ է հանգանակութեան ձեւը փորձելու, քան իւրաքանչիւր պետութեան բաժին մը սահմանելու եւ գանձելու:

Շ.

Պարտքերու խնդիրը

Լոնտոնի թերթերը կը շարունակեն դժգոհութիւն յայտնել Ֆրանսայի եղած զիջումին համար:

Մամուլին կարծիքով, երբ կարելի չէր մնալ սկզբնական 20 միլիոնի ծրագրին վրայ, առնուազն պէտք էր պնդել 14 միլիոնի առաջարկին վրայ, որուն խօսքը կ'ըլլար. շարժուն սկիզբը, և ոչ թէ իջնել մինչեւ 12ուկէս միլիոն: Ազատական մամուլը աւելի դժգոհ է ցոյց տրուած «վեհանձնութենէն:»

Տարեվճարները պիտի ապահովուին Ֆրանսայի եկամուտներով, առանց կապուելու Տօըսի տարեվճարներուն: Կարգադրութիւնը առժամեայ է և վճարելի գումարները ենթակայ յաւելումի, եթէ Ֆրանսա աւելի նպաստաւոր պայմաններ առաջարկէ Միացեալ Նահանգներուն:

Կարգ մը թերթեր կ'ըսեն թէ Լոնտոնի լուրերը լաւ տպաւորութիւն չեն գործած Ամերիկայի մէջ: Ճիշտ է որ Ուաշինկթընի կառավարութիւնը վճռած է նկատի չառնել եւրոպական պետութիւններու կարգադրութիւնները իր պահանջները գանձելու պարագային, սակայն Անգլիոյ բարեացակամութիւնը Ֆրանսայի հանդէպ դըժուարութիւններ յառաջ պիտի բերէ: Խօսք կայ որ Ամերիկա Ֆրանսայէն պիտի պահանջէ տարեկան 25 միլիոն:

Կեցցէ՛ թրքացումը

Էնկիւրի նոր շրջաբերական մը հրատարակեց որուն համաձայն արգիլուած է Թուրքիոյ քաղաքներու փողոցներու, հրապարակային վայրերու մէջ Թուրքերէնէ զատ ուրիշ լեզուներով ապրանք ծախել: Այս արգելքը Թուրքիոյ քաղաքներուն մէջ յայտարարուելով, անսաստողները պիտի պատժուին Թաղապետական օրէնքներու և գիւղական օրէնքներու համաձայն: Օրէնքին պատճառաբանութեան մէջ, կը կարդանք հետեւեալ հնաշխարհիկ բացատրութիւնները.—

Կարգ մը քաղաքներու փողոցներուն մէջ շրջուն առեւտուր ընողներ և շուկայի, փազարի և փանայիրի տեղերու մէջ պոռալով իրենց ապրանքները ծախողներ Թուրքերէնէ զատ ուրիշ լեզուներով կը պոռան: Ասիկա հակառակ է մեր շուկաներու և փազարներու թրքական նկարագրին և անախորժ կ'ազդէ նաև լսողներուն: Մեր կազմական կանոնագրին տրամադրութեան համաձայն, Թուրք հանրապետութեան ամէն կողմը ազատ է առեւտուրը և աշխատութիւնը: Օրէնքի սահմանին մէջ Թաղապետութիւնն ու արտօնութեամբ շրջուն վաճառորդութիւն ընել Թուրք Հանրապետութեան հայրենակիցներուն էն բնական իրաւունքն է:

Սակայն Թաղապետութեանց արտօնութեամբ Թրքական քաղաքներու մէջ հանրային տեղեր գրաւելով խանութպանութիւն ընող և իրենց ապրանքները բարձրաձայն ծախողները պէտք է գգուշանան Թուրքերու ականջներուն անախորժ օտար լեզուներով պոռալէ և այս կերպով հայրենակցական իրաւունքներու հակառակ շարժելէ: Թուրքիոյ մէջ, շրջուն վաճառորդներ կամ խանութպաններ, իրենց ծախած ապրանքներուն անունները և գինը Թուրքերէնով չըսելու չափ Թուրքերէն լեզուի անտեղեակ անձեր չեն»:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ
ԵՒ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Այսօր, չորեքշաբթի, Ժընեւի մէջ պիտի գումարուի Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը, իսկ երկուշաբթի, 7 Սեպտեմբեր, վեցերորդ ընդհանուր ժողովը:

Բոլոր անդամ պետութեանց պատուիրակութիւնները ճամբայ ելած են արդէն: Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ ուրիշ կարգ մը երկիրներու պատուիրակութեանց գլուխը կը գտնուին վարչապետները կամ արտաքին Նախարարները:

Շատ բարդ է այս տարուան ընդհանուր ժողովին օրակարգը: Կարեւոր խնդիրներէն յիշենք Մուսուլի վէճը, Սուրիան Ազգերու Դաշնակցութեան խնամակալութենէն ազատելու հարցը, հայ եւ յոյն գաղթականներու տեղաւորման հոգը եւլն.: Մուսուլի համար քննիչ յանձնախմբին առաջարկը այն է որ Անգլիա 25 տարի եւս շարունակէ այդ հողամասին հոգատարութիւնը. իսկ եթէ Անգլիա չընդունի, Մուսուլը վերադարձուի Թուրքիոյ:

Ժողովին մէջ պիտի լսուի Տօքթ. Նանսէնի տեղեկագիրը, հայ գաղթականներու Հայաստան փոխադրութեան մասին: Մեր մասնաւոր տեղեկութեանց համաձայն, Տօքթ. Նանսէն բոլորովին մէկդի ձգած է Սարտարապատի անապատին ոռոգման ծրագիրը, իբրեւ անիրագործելի: Իր առաջարկն է 33,000 տեսիատին հող ոռոգել Սեւ Ջուրի եւ Զանգիբասարի շրջանին մէջ,— ծրագիր մը որ 600,000 ստերլին կը պահանջէ: Այս հողին վրայ կարելի է տեղաւորել 15,000 գաղթական, որոնց համար բնակարանի, լծկան անասուններու, գործիքի, եւլն. ծախք կը գնահատուի 300,000 ստերլին, համագումար՝ 900,000 ստերլին կամ 9 միլիոն ռուբլի:

Մօտաւոր Արեւելքի Միջազգային Ընկերակցութեան տարեկան Ընդհանուր Ժողովը

Ինչպէս գրեցինք, Սթօքհօլմի մէջ բացուեցաւ Մօտաւոր Արեւելքի Միջազգային Ընկերակցութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը: Օգոստոս 25ի հացկերոյթին ներկայ էին 625 հոգի, որոնց կարգին եւ եկեղեցական համագումարի բոլոր անդամները (Եպիսկոպոսներ, 52 Քրիստոնեայ եկեղեցիներու հոգեւորականներ, որոնք կը ներկայացնէին 37 երկիրներ): Կը նախագահէր Ամերիկեան Եկեղեցիներու ներկայացուցիչ Սմիթս: Սեղանին կը սպասաւորէին 150 շուէտական արիներ:

Հացկերոյթին նպատակն էր ծանօթացնել Հայերու վիճակը, Մօտաւոր Արեւելքի Միջազգային Ընկերակցութեան կատարած գործը եւ փրօփականտ ընել առաջիկայ Դեկտեմբեր 6ի Golden Rule Sundayի (Ոսկի կանոնի Կիրակի) օգտին: Հացկերոյթը բացաւ Նուպիոյ Պատրիարքը: Առաջին ճառը անգլիերէն լեզուով խօսեցաւ Նախագահ Սմիթս. շեշտեց թէ քրիստոնեայ աշխարհին համար անհրաժեշտ է օգնել Հայերուն, այս ծանր օրերուն եւ ցոյց տուաւ Հայ Եկեղեցիի քաղաքակրթական դերը. յետոյ խօսեցաւ Քրաֆթ Պօնար, հայանպաստ ընկերութիւններու կատարած աշխատանքի մասին: Պ. Պերրին խօսեցաւ Նիր Իսթ Րըլիֆի գործունէութեան մասին եւ ցոյց տուաւ քանի մը նկարներ Հայաստանի որբանոցներու կեանքէն եւ Հայաստանի վերաշինութեան մասին:

Ֆրանսերէն լեզուով խօսեցաւ Պ. Ալ. Խատիսեան, որուն ճառը բաղկացած էր երկու մասէ: Առաջին մասը կը շօշափէր հայկական խնդրի քաղաքական կողմը, Սեւրի եւ Լօզանի դաշնագրերը եւ խնդրին արմատական լուծման միջոցները: Երկրորդը կը պարզէր հայ փախստականներու եւ որբերու խնդիրը: Պ. Խատիսեան շնորհակալութեամբ յիշելով բոլոր հայանպաստ ընկերութիւններուն գործունէութիւնը, յոյս յայտնեց թէ Հայերը պիտի կրնան հասնիլ իրենց քաղաքական իտէալներուն:

Գերմաներէն լեզուով խօսեցաւ Փրոֆ. Կելլեր, որ շեշտեց քրիստոնեայ երկիրներու պարտքը Հայերու հանդէպ: Հացկերոյթը վերջացաւ պուլկար մետրապոլիտի մը աղօթքով: Ներկաներուն բաժնուեցան մեծ քանակութեամբ «պրօշիւր»ներ, զեկուցումներ եւ լուսանկարներ հայկական կեանքէ: Շուէտական մամուլը, որ ունէր բազմաթիւ ներկայացուցիչներ, օրը օրին գրեց այս հացկերոյթի մասին:

Ճաշասեղանին մասնակցողները բոլորն ալ խոստացան իրենց վերադարձին ամէն կերպ աշխատիլ Հայերուն օգնելու համար:

Ճիպէյլի որբանոցը փակուած

Պէյրութէն կը հաղորդեն թէ վերջնապէս փակուած է Ճիպէյլի (Սուրիա) ամերիկեան որբանոցը, ուր հազարի աւ որբերչ կը խնամուէին:

Շաբաթէ մը ի վեր օրական 10-20 որբեր կը հանուէին որբանո.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋԻ» ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ՋՈՒՐԸ

Անտիպ Գործ ՄԱՔՍԻՄ ԿՈՐՔԻԻ.

(Շարունակութիւն կիրակիի թիւէն և վերջ)

«Ջուրը, իր դերը մարդոց կեանքին եւ բնութեան մէջ»

«Ջուրը թաց հեղուկ մըն է որուն երեւումը կը հասնի մինչեւ հին ժամանակները։

«Նախապէս», շատ քիչ ջուր կար ցամաքին վրայ... բայց յետոյ, երբ ստուարածային կամքով, յառաջ եկաւ տիեզերական ջրհեղեղը, ջուրին քանակութիւնը, ցամաքին վրայ, աւելի շատցաւ քան նոյն ինքը ցամաքը։ Այդ շրջանէն սկսեալ, ջուրը կը մնայ այսպէս ճահիճներուն, լիճերուն և ծովերուն մէջ։

«Ջուրը կ'ամփոփուի միայն ցած վայրերուն մէջ և չի կրնար մնալ բարձրութեանց վրայ որովհետև հեղուկ է։ Եթէ զայն թափենք լերան մը կատարէն, շուտով պիտի հոսէր դէպի վար, այս պատճառաւ է որ լեռներու ստորոտը միշտ ծածկուած է ծովերով, լիճերով և ճախճախուտներով։

Բոլոր գետերը նոյնպէս կը հոսին բարձրէն վար. որովհետև անոնց աղբիւրները կը գտնուին բարձր տեղեր և ջուրն ալ հեղուկ է։ Եթէ նոյնիսկ զայն թափենք պարզապէս գետնին վրայ, պիտի հոսի դարձեալ զառիթափի ուղղութեամբ, ոչ թէ դէպի վեր։ Շատ դիւրին է զանազանել զայն իւղէն, որովհետև ջուրը ամառը չի սառիր, մինչդեռ իւղը կը սառի նոյնիսկ ամառը, երբ դնենք մառանը։

«Ճահիճներու մէջ ջուրը աղտոտ է, ծովերուն մէջ աղի է. այս պատճառաւ չենք խմեր։ Կը խմենք միայն գետերուն ջուրը, և այս ալ որոշ տեղեր, ուր որ չկայ ջուրի խողովակ։ Վնասակար է ջուր խմել, որովհետև կը մրսինք, աւելի օգտակար է թէյ, սուրճ կամ խնձորօղի խմելը...

«Ջուրը կը գործածուի նաև իբր հաղորդակցութեան ճամբայ և այն երկիրները որ ջրառատ են, կ'ունենան ծաղկեալ վաճառականութիւն մը, ինչպէս էին հին ատեն Փիւնիկէն և Յունաստանը. ինչպէս է այսօր Անգլիան։ Բնութեան մէջ, ջուրը ամառը կ'երեւայ անձրեւի ձեւին տակ և փոշին կը վերածէ ցեխի։ Երբ անձրև կուգայ, կ'իյնայ նախ տուներու տանիքին վրայ, յետոյ կը հոսի գետին։ Անձրեւելու ատեն մեծ մարդիկ փողոց կ'ելլեն անձրեւանոցներով, մինչդեռ պզտիկները տունը կը մնան և շատ կը ձանձրանան։

«Ձմեռը, անձրեւը կը սառի և կ'իյնայ ձիւնի ձեւով, ինչ որ ցուրտ կը պատճառէ։

«Մարդկային կեանքին մէջ, ջուրը կը գործածուի զանազան պէտքերու. անով թէյ, ապուր կը պատրաստենք, մեր երեսները կը լուանք. և երբ քիչ մը օճառ գործածենք և աչքին մէջ մտնէ, կը ցաւցնէ։ Օճառին փրփուրը քիչ մը ջուրի խառնուելով, պղպջակներ կը կազմէ։ Ատոնցմէ հատ մը շինելու համար, քիչ մը օճառ կը թրմենք ջուրին մէջ, կ'առնենք յարդ մը, և զայն հեղուկին մէջ թրջելէ վերջ, կը փչենք զգուշութեամբ։ Այն ատեն յարդին ծայրը կը կազմուի բազմերանգ, շատ գեղեցիկ ու մեծկակ գնդակ մը որ բաժնուելով յարդէն, կը թռչի օդին մէջ, մինչև որ պայթի։

«Ջուրը կը գործածենք նաև լուալու մեր ճերմակեղէնները, սենեակներու տախտակամածները։ Ջուրով լոգանք ալ կ'առնենք. շատեր կը խեղդուին բաղնիքին մէջ։

«Կը տեսնենք, ուրեմն, որ ջուրին դերը շատ կարեւոր է բնութեան և մարդոց կեանքին մէջ։»

Էլիզաբէթ Լաբիվուա

Ահա իմ գրածը։ Խոստովանիմ որ զայն կրկին կարդալէ վերջ, բոլորովին պատշաճ գտայ չորրորդ դասարանի չարաճճիի մը ոճին, մանաւանդ որ կը յայտնէր աղոց գիտակցութիւնը։

Գիտեմ, մասնաւորապէս, որ օճառի պղպջակները աւելի ընտանի են տասներկու տարեկան աղջկան մը քան Փիւնիկեցիներուն վաճառականութիւնը. ահա թէ ինչու ես ալ աւելի երկարօրէն պարզեր էի պղպջակներու հարցը քան ջուրին դերը յառաջդիմութեան մէջ։

Ու հակառակը, ժուժկալ եղայ ապացուցանելու համար գինիին ջուրէն ունեցած գերազանցութիւնը. թէև կրնայի այդ բանին մղուիլ յաջողութեամբ։ Ոչ ալ փափաքեցայ ապացուցանել ջուրին վրայ եղած տուրքին անհրաժեշտութիւնը, աւելցնելու համար հանրային գանձին հասոյթները. թէև այս ալ շատ բնական էր։ Մարդիկ ի՛նչ բանի կարող չեն հայրենասիրական ազնիւ զգացումի մղումով։

Վերջացաւ. չըսի բառ մը իսկ այն բոլորէն զոր կրնար չգիտնալ այսքան փոքր պարոցական մը, և յիշեցի ինչ որ գիտնալու էր «ջուր»ի մասին։ Ի՛նչ կու զէր դեռ իր վարժապետը։ Թող փորձէ գրել նման գործ մը տասներկու տարեկան աղջնակի մը համար։ Շատ հետաքրքիր էի տեսնելու թէ ինչպէս պիտի ելլէր այդ բանին տակէն։ Ի՞նչ իրաւունք ունէր զերօ դնելու իմ պզտիկ պաշտպանեալին։

Սաստիկ զայրացած էի։ Իմ տեղս ո՞վ չպիտի ենթարկուէր այս բարկութեան։ Անմիջապէս որոշեցի երթալ տեսնել այդ պարոնը։

Երբ իր տունը մտայ, նիհար ու երկայն դիմաստուեր մը երեւցաւ աչքերուս առջեւ։

— Պարոն, ըսի ես իմ հեղինակը. «Ջուրը, իր դերը բնութեան ու մարդոց կեանքին մէջ» շարադրութեան որ ձեզի տրուեցաւ չորրորդ կարգի աշակերտուհիի մը կողմէն, Էլիզաբէթ Լաբիվուան։

— Եւ չէ՞ք ամչնար խոստովանելու, հարցուց խստօրէն։

— Ինծի համար չէ որ եկած եմ տեսակցելու ձեզ հետ։ Պիտի ուզէի միայն գիտնալ թէ ինչո՞ւ օրիորդ Լաբիվուանի զերօ դրած էք։

— Իր շարադրութեանը համար, պատասխանեց, համոզուած։

— Ինչո՞ւ չհաւնեցաք այդ շարադրութեան։

— Մտագրութիւն մըն է։

Այդ վայրկեանէն, դառնօրէն զղջացի որ ուսում մը չեմ առած հետը։ Ինչ հաճոյքով գետին պիտի փռէի այս վարժապետը։

Սակայն և այնպէս, պատասխանեցի համեստօրէն.

— Պարոն կը տեսնեմ որ դուք կը հաւատաք ցամաքին վրայ ծառեր բուսնելէ առաջ անտառի մը գոյացութեան։ Դուք կը պահանջէք ձեր աշակերտէն յատուկ ծանօթութիւն մը բնութեան մէջ ջուրին ունեցած դերի մասին. բայց կ'անգիտանաք. պարոն թէ, ձեր աշակերտը չունենալով ոչ մէկ սերտ յարաբերութիւն բնութեան հետ, չի կրնար ունենալ ոչ մէկ ծանօթութիւն։ Ան կը բնակի իր տղայական սենեակին մէջ, քարաշէն մեծ տան մը երկրորդ յարկը. շատ մեծ է իր յարկին ու բնութեան միջեւ եղած հեռաւորութիւնը. գիտէք որ լաւ շինուած քաղաքներու մէջ բնութիւնը մեկղի ձգուած է պատերէն։ Որքան ատեն որ իր ծնողքը հոգ չընեն իրեն ճանչցնելու բնութիւնը, կ'առաջարկեմ որ օրիորդ Լաբիվուան անկարող է ձեզի ըսելու թէ ո՞ւր կը գտնուի բնութիւնը և ի՞նչ է իր տեսքը։

— Հը՛մ։ Կը կարծէ՞ք։ Անիկա շատ տարօրինակ է։ Բայց ի՞նչ ընել կ'ուզէք վերջապէս։

— Հաճեցէք ուրիշ նիւթ մը տալ օրիորդ Լաբիվուայի. կ'երդնում որ այլեւս պիտի չգրեմ անոր համար։

— Ուրի՞շ նիւթ մը։ Լաւ. այդպէս թող ըլլայ։ Ահաւասիկ

Եւ սեղանին վրայէն առաւ գիրք մը զոր թղթատել սկսաւ.

— Է՛հ լաւ, թող նկարագրէ...«Ծովը և Անապատը»

Երեսը նայեցայ աղերսարկու նայուածքով մը։

— «Ծովը և Անապատը», կրկնեց։ Հիանալի նիւթ մըն է։

— Բայց, պարո՛ն, ան բնաւ չէ տեսած ծովը, ան երբեք չէ գտնուած անապատի մէջ, պոռացի յուսահատ։

— Ուրեմն շատ սահմանափակ աղջնակ մըն է։ Է՛հ լաւ առնենք ուրիշ բան. «Բնութեան ազդեցութիւնը»։

— Դարձեալ բնութի՛ւնը։

— Ահ, այո, այո... Այն ատեն «Պալթիկ ծովը իր տնտես-առեւտրական, քաղաքական և քաղաքակրթիչ կարողութիւնը։»

— Ան առեւտուր չըներ, քանի որ պզտիկ է, չի զբաղիր քաղաքականութեամբ։

— Ի՛նչ թերուս աղջիկ։ Չեմ գիտեր այլեւս ինչ տամ... Տես... տես... ահաւասիկ.

«Որոնք են Չալքիի և Խենխիթաքոլի նկարագրին հասարակաց գիծերը»։ (Կատակերգութեան մը գլխաւոր դէմքերը)։

Ինչպէս բոլոր մարդիկ. ինքս ալ քաղցրաբարոյ ու մարդկային եմ.. մինչև որոշ սահման մը.., Այլեւս ինքզինքս չեմ արդարացներ, կը խոստովանիմ միայն։

Վարժապետին սենեակը կար փառաւոր մը, որուն վերեւը ջերմութեան խողովակի մը առջեւ, պլնձէ այս զուանէն կախեցի ուսուցիչը. վզին շուրջը պլլելով իր իսկ փողկապը։

Ահա թէ ինչ կ'ուզէի խոստովանիլ։

Թարգմ. ԽԱՆ

Գրիգոր Շահլամեան Վիեննայի առաջնորդ

Վիեննայէն կը գրեն մեզի.— Հա՛մայնքի վարչական ժողովը որոշեց հրաւիրել Պ. Գրիգոր Շահլամեանը, իբրեւ հոգեւոր հովիւ։ Այդ առթիւ գրուած է Պալքեան եպիսկոպոսին, որ ձեռնադրութիւնը պիտի կատարէ։ Ռոճիկ նշանակուած է 45 տոլար, պիտի տրուի նաև ձրի բնակարան։

Երեւանի փախչողներէն Պ. Երզնկեանը որ Քարլսպատ գացած էր ջիղերը հանգստացնելու, այժմ եկած է Վիեննա։ Կ'ըսուի թէ բամպակի գործով պիտի ըզբաղի։

ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Խորհրդային Միութեան եւ ազգերու ինքնորոշման մասին

Ինչպէս գրած էինք, Աշխատաւորական-Ընկերվարական Միջազգայինը կարգ մը կարեւոր բանաձեւեր քուէարկեց որոշ հարցերու մասին։ Ստորեւ կը թարգմանենք խաղաղական գործունէութեան բանաձեւը, որ կը շօշափէ Խորհրդային Միութեան եւ ու հասարակ Արեւելքի խնդիրները.—

1.— Միջազգայինը առանց վերապահութեան կը պաշտպանէ նոր պետութեանց ազատ և անկախ գոյութեան իրաւունքը. անգամ մը եւս և հանդիսաւորապէս կը յայտարարէ թէ ընկերվարական կուսակցութիւնները, մասնաւորաբար մեծ պետութեանց և Ռուսիոյ սահմանակից երկիրներունը պարտաւոր են պայքարելու Խ. Հ. Միութեան թշնամի ամէն քաղաքականութեան դէմ. այս կուսակցութիւնները պարտին նոյնպէս պահանջել Խ. Հ. Միութեան հետ քաղաքական խաղաղ յարաբերութեանց և բնականոն տնտեսական կապերու վերահաստատումը։ Համագումարը կ'ողջունէ Համպուրկի համաժողովէն ի վեր Խ. Հ. Միութեան միջազգային ծրագրին մէջ առաջ եկած բարեփոխումը, գլխաւորաբար շնորհիւ միջազգայինի աշխատանքին։ Այս պարագան իրաւունք կու տայ Ընկերվարական Միջազգայինին պահանջելու ռուս ժողովուրդէն պայքարիլ իր քաղաքական և արհեստակցական լիակատար ազատութեան համար, և հակառակիլ իր իսկ կառավարութեան յարձակողական և նուաճողական ամէն քաղաքականութեան, ինչպէս նաև ուրիշ երկիրներու գործերուն բռնի միջամտելու ձգտող ամէն փրօփականտի։

Միջազգայինը կը կարծէ թէ պատերազմի վտանգները մեծապէս պիտի նուազէին, եթէ Խ. Հ. Միութեան մէջ պատերազմ և խաղաղութիւն որոշելու իրաւունքը գտնուէր նոյն ինքն ժողովուրդին և ոչ թէ դիկտատորական իշխանութեան ձեռքը։ Այս պատճառով է որ Միջազգայինը իր բոլոր կարողութեամբ ուժ կու տայ Խ. Հ. Միութեան ընկերվարական երկիրներու ջանքերուն, որոնք կը ձգտին ժողովրդավար դարձնել Խ. Հ. Միութեան վարչաձեւը և վերահաստատել քաղաքական ազատութիւնը։

2. Միջազգայինը կ'ողջունէ չինական, հնդկական և իսլամական աշխարհի աշխատաւորական լայն մասսաներու զարթումը։ Միջազգայինը կը նկատէ թէ համաշխարհային նոր կռիւի մը առաջքը այն ատեն միայն կ'առնուի, երբ Եւրոպայի և Ամերիկայի կառավարութիւնները կ'ընդունին բոլոր ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման իրաւունքը և անոնց ճանաչումը կը պարտադրեն Եւրոպայի և Ամերիկայի աշխարհակալներուն։ Ուստի կը հրաւիրէ իր բոլոր մասնաճիւղերը մշտական և ազդու կռիւ մղել Ասիոյ և Ափրիկէի հարստահարուած ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման իրաւունքին համար։

Միջազգայինը իր համերաշխութիւնը կը յայտնէ Չինացի աշխատաւորներուն և կը պահանջէ ջնջել օտար առանձնաշնորհները և անմիջապէս հաստատել ընկերային օրէնքներ, չինացի ընչազուրկները պաշտպանելու համար կեղեքողներուն դէմ։

3- Միջազգայինը ազատ ինքնորոշման իրաւունք կը պահանջէ բոլոր այն ժողովուրդներուն համար, որոնք կը հարստահարուին 1918էն ի վեր կնքուած դաշնագիրներու և Դեսպանախորհուրդի որոշումներուն հետեւանքով, ինչպէս նաեւ Խ. Հ. Միութեան այն ժողովուրդներուն համար, որոնք իրենց անկախութիւնը գտած էին Յեղափոխութեան ատեն, ինչպէս Հայաստան, Վրաստան, Ուքրանիա եւն.: Կը հրաւիրէ իր բոլոր մասնաճիւղերը ուժգնօրէն պաշտպանել ազգային փոքրամասնութեանց իրաւունքները, պահանջելով համախումբ փոքրամասնութեանց համար ինքնավարութիւն, իսկ ցրուած փոքրամասնութեանց համար հաւասար իրաւունքներ լեզուի ազատ գործածութեան, և իրենց դպրոցներու և մշակոյթի զարգացման ազատութիւն։

Միջազգայինը կը հաստատէ թէ տեւական խաղաղութիւն պիտի ապահովուի այն օրը միայն, երբ համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան Ուխտին 19րդ յօդուածին, միջազգային իրաւունքը զարգանայ այն աստիճան որ կարելի ըլլայ վերաքննութեան ենթարկել ազգային սահմանները, համաձայն ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման իրաւունքին և շնորհիւ իրաւարարութեան և հանրաքուէներու խաղաղ դրութեան, որպէսզի ժողովուրդները այլեւս պատերազմէն չսպասեն իրենց ազատագրումը։ Միջազգայինը կը հաստատէ սակայն որ այս սկզբունքը Արեւելեան Եւրոպայի մէջ կարելի չէ գործադրել մինչեւ որ Ռուսիա Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ չմտնէ։

4. Միջազգայինը զայրոյթով կը պախարակէ կարգ մը երկիրներու և մասնաւորապէս Պուլ[...]րիոյ մէջ գործադրուած բռնութիւնները և ահաբեկումները և կը հրաւիրէ բոլոր ընկերվարականները ընդդիմանալ ամ[էն] բռնութեան և պահանջել ջնջումը ամէն կարգի ահաբեկումի։

Նախիջեւանի նոր վարչութիւնը

Օգոստոս 9ին վերջացաւ Նախիջեւանի «Հանրապետութեան» խորհուրդներու 4րդ համագումարը։ Նոր կե[...] գործադիր կոմիտէն կը բաղկանայ [...] անդամներէ և 20 թեկնածուներէ։ [...] կազմին 30ը անկուսակցական հողագործներ են։ Գործավարներու խորհուրդի նախագահ (վարչապետ) ընտրուած է նորէն Համիտ Սուլթանօֆ։

Ինչպէս յայտնի է, Ռիքօֆի [...]լութեան առթիւ, հարիւրաւոր բոլշեւիկներ յանձնուեցան և իբրև հետեւանք, վեր[...]վար պաշտօնանկ եղաւ և բան[տարկ]ուեցաւ «ինքնավար» Նախիջեւանի նախորդ վարչութիւնը և կոմունիստական կազմը, որոնց մէջ բոյն դրեր էին բազմաթիւ զեղծարարներ, վաշխառուներ, չինովնիկներ և ջարդարարներ։

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԷՋ

(Մեր մասնաւոր թղթակցէն)

Հին չէ Վիէննայի հայ ուսանողական կեանքին պատմութիւնը։ Նախապատերազմեան շրջանին գրեթէ ունեցած չենք հայ ուսանողներ Վիէննայի մէջ։ Հապսպուրկներու փարթամ ոստանին ոգութիւնը չէր թոյլատրեր հայ ուսանողութեան խարիսխ ընել այստեղ։ Պատերազմէն և աւստրիական յեղափոխութիւնէն յետոյ միայն, երբ դրամի արժէքը ինկած էր, հայ ուսանողները կը շտապեն Վիէննա։

Արեւմտահայ ուսանողները իրենց աչքերը յառած են Փարիզի համալսարաններուն. անոնց թիւը մեծ եղած չէ և չէր Վիէննայի հայ ուսանողութեան մէջ. պուլկարահայ և ռուսահայ ուսանողութիւնը կը գերակշռէր։

Նախապէս ցրուած կ'ապրի հայ ուսանողութիւնը. սակայն, 1920 թուականին փորձեր կ'ըլլան ընկերական կենդանի կապ տեղծելու։ Այս նախաձեռնութիւնը կը պատկանի պուլկարահայ ուսանողներուն, որոնք եռանդով տապարեց կը նետուին և հիմը կը դնեն Հայ Ուսանողական Միութեան։ Նախապէս ծրագրուած և մշակուած կանոնագիրը կը հաստատուի կառավարութեան կողմէ։ Գաղութահայ Միութիւնը ընդառաջ կ'երթայ այս նորաստեղծ միութեան և իր մատուռին մէջ սենեակ կը յատկացնէ ժողովներու և գրադարան-ընթերցարանի համար։

Կարճ ժամանակէն, կը կազմուի գրադարանը, որու գրքերու թիւը այժմ կը հասնի 1000 կտորի. մեծ մասով նուէրներ։ Կը ստացուին հայ պարբերականներ։ Կը ստեղծուի համախորհուրդ ժրաջան աշխատանք մը։ Անդամներու թիւը կը հասնի 23ի։ Գաղութահայ միութեան հետ կը տրուին երեկոյթ-ներկայացումներ։ 1923ին Հայաստանի համալսարանին համար կը գնուին բժշկական գործիքներ։

Հայ հարուստներէն Պ. Եր. Զատէեան, որ միշտ գնահատած է հայ ուսանողութեան արժանիքը և դերը, աւելի որոշ օրեր կը սահմանէ հայ ուսանողութեան համար հրաւիրելով իր տունը։ Մինչև այսօր կը շարունակէ այդ հիւրընկալութիւնը, առանց խնայելու իր նիւթական և բարոյական աջակցութիւնը։

Միւս ունեւորները ուսանողները կը նկատեն իբրև չքաւորներ (ինչպէս կ'արտայայտուին իրենք)։ Այս պատճառաւ յառաջ եկած է տեսակ մը պաղութիւն հայ ուսանողութեան և գաղութի միջև։ Գաղութահայ միութիւնը կ'ուզէր ուսանողական միութիւնը գործիք դարձնել իր ձեռքը։

Այսօր Վիէննայի հայ Ուսանողական Միութիւնը կը թեւակոխէ իր 5րդ տարին, և որովհետև, կեանքը սկսաւ ողել, կը ցրուին ուսանողները։ Անդամներու թիւը իջած է 13ի։

Չեմ ուզեր տալ հինգ տարուայ պատմութիւնը, որովհետև շատ սահմանափակ է։ Նոր է որ Վիէննայի Ուսանողական Միութիւնը կը սկսի շարժիլ, և ընդլայնել իր գործունէութեան հորիզոնը։ Ծրագիր կայ հրատարակելու գիտական ամսագիր մը։

Վիէննայի Հայ Ուս. Միութիւնը կ'ուզէ այդ հրատարակութեան հիմերը դնել, կազմել հիմնադրամ և դարձնել զայն բովանդակ Եւրոպայի հայ ուսանողութեան օրկանը։ Դժբախտաբար մինչև հիմա կոչերը մնացած են անարձագանգ։ Կազմակերպուած է վիճակահանութիւն մը, որուն արդիւնքը պիտի յատկացուի այդ գործին։ Կը յուսացուի ամսագիրը սկսիլ յառաջիկայ Յունուարին, բայց ծանր է միսակ տանիլ այդ գործը, առանց դրսի օժանդակութեան։

Հայ ուսանողները կը հետեւին բժշկութեան, տարրաբանութեան, ելեկտրագործութեան, երաժշտութեան, մեքենագիտութեան։ Օրէ օր պիտի նօսրանան Վիէննայի հայ ուսանողութեան շարքերը, եթէ ապրուստը այսպէս ողէ։

—

Քանի մը խօսք ալ Վիէննայի այն խառնարանի մասին, ուր հայ, վրացի, թաթար և ռուս ուսանողները «եղբայրական» ձեռք են կարկառած իրարու։

Այս միութեան կազմակերպութեան «պատիւը» կը պատկանի դաւանափոխ Սիմէոն Ցակոբեանին, որ ժամանակին կը դեգերէր Վիէննայի փողոցները։

Դաւանափոխը կը յաջողի Ուս. Միութենէն զատել հինգ ուսանողներ, խոստանալով անոնց ապահովել ամսական 25ական տոլար։ Խեղճ տղաքը, կը շլանան այդ առաջարկէն և կը փարին յեղափոխականի գործին։ Կը կազմուի Անդրկ. Ուս. Միութիւն։ Թէ ինչ կը տիրէ այդ քաոսին մէջ, յայտնի է ոչ միայն իրենց, այլ և մեզ։ Ընկերական կապ չկայ անոնց միջև. ազգային տարբերութիւնը օրէ օր կը սրուի. մէկը միւսը կը մեղադրէ իբրև դրամ կլլողներ, գաղտնի տեղեկագիրներ կուտան իրարու դէմ և յաճախ ժողովները կը վերջանան կռիւներով։ Պարապ տեղը չէ որ վերջերս սրճարանատէր մը կը դժկամակէր սրահ տրամադրել, առարկելով որ Հայերը շատ անհանդարտ են և ծեծով կը փակեն ժողովները։

Վերջերս երկու հոգի բաժնուեցան և միացան Հայ Ուս. Միութեան։ Դրամով շլացած այս հայ ուսանողները, ոչ միայն չը գիտեն իրենց մայրենի լեզուն, այլ և հասկացողութիւն չունին համայնավարութեան մասին, ինչպէս իրենց թղթակիցն ալ կը գրէր անցեալ տարի։

Երկու ամիսէ ի վեր, 25ական տոլարը բարձրացուցած են 40ի։ Ի՞նչ պիտի շահի Հայաստան այս ողորմելիներէն։ 40 տոլարը նոր վէճեր յառաջ բերաւ, վրացի ընկերները ստացուած դրամը կ'ուտեն եղեր, առանց բաժին հանելու հայ ընկերներուն, որոնք օրէ օր կ'այլասերին...։

Հ. Ց. Դ. Ուս. Միութիւնը դեռ մէկ տարուայ պատմութիւն ունի։ Այս Միութիւնը կը ջանայ սերտ կապ ստեղծել գաղութին միջև, վառ պահել ազգային ոգին և հայրենիքի գաղափարը։

Վիեննա Վ. ԱՍՏՂՈՒՆԻ

Դաշի մը առթիւ

Առենին գրեցինք Վրաստանի անկախութեան կոմիտէի անդամներու դատը՝ որ վերջացաւ զանազան վճիռներով։ Քառասունը եօթը հոգի ամբաստանուած էին իբրեւ կազմակերպիչ կամ մեղսակից անցեալ տարուան օգոստոսի ապստամբութեան։

Խորհրդային թերթերը մանրամասնօրէն կը հրատարակեն ամբաստանեալներու յայտարարութիւնները։ Հետաքրքրութեան համար կը քաղենք քանի մը կէտեր։

Ամբաստանեալներէն Ջավախիշվիլի՝ անդամ վարիչ Կոմիտէին, պատասխանելով նախագահի հարցումներուն, ըսած կ'ըլլայ.

— «Մենք ապստամբութիւնը սարքեցինք Վրաստանի անկախութիւնը վերահաստատելու համար։ Միջոցներ ձեռք առած էինք, որպէսզի մեր հարեւաններն ալ մասնակցին։ Սակայն գործերը այնպէս դասաւորուեցան որ Հայերը հրաժարեցան, Ատրպէճանի հետ մեր կապը կտրուեցաւ, իսկ հիւս. Կովկասի մէջ ոչ մէկ արդիւնք չկրցանք ձեռք բերել»

Ուրիշ ամբաստանեալ մը՝ Անտոնիկաշվիլի, յայտարարած է թէ — միշտ համաձայն խորհրդային թերթերու — ապստամբութիւնը գործնական հողի վըրայ դրուած էր 1923 Հոկտեմբերին։ «Ես հաւատք չունէի հիւս. Կովկասի վրայ։ Ատրպէճանի հետ մեր կապը կորուած էր. Վրաստան որոշեց իր սեփական ուժերով տապալել իշխել։ Մենք պարտուեցանք, և Թիացածը փրկելու համար, *Սոփիայեցանք արկածախնդրութիւն հռչակել ապստամբութիւնը եւ հրաժարակել ծանօթ յայտարարութիւնը*։ Ապստամբութիւնը *խորտակուեցաւ փիզիքապէս եւ ոչ թէ բարոյապէս*, հետեւաբար ես ինքզինքս բարոյապէս յաղթուած չեմ նկատեր»։

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Ամերիկայի Հայ Կարմիր խաչը

Վերջերս Նիւ Եօրքի մէջ գումարուեցաւ Հ. Կ. Խաչի պատգ. ժողովը, մասնակցութեամբ 41 պատգամաւորներու, որոնք կը ներկայացնէին Ամերիկայի 66 մասնաճիւղերը։

Կեդր. Վարչութեան տարեկան տեղեկագրէն կը տեսնուի որ անցեալ տարուան ընթացքին Հ. Կ. Խաչը կրցած է շօշափելի օգնութիւն հասցնել հայ գաղթականներուն և սերտ յարաբերութիւններ պահած է Աթէնքի, Պէյրութի, Դամասկոսի, Մարսիլիոյ և այլ վայրերու Հ. Կ. խաչերուն, ինչպէս նաև ուրիշ ազգային ու հասարակական մարմիններու հետ։

Պարսկաստանի, Սուրիոյ, Միջագետքի և Պալքաններու հայ տարագիրներուն ղրկած է 7000 տոլ. Ցունաստանի և Հայաստանի կարօտեալներուն 90 հակ հագուստ և կօշիկ, ընդամէնը 17 հազար կտոր՝ մօտ 5600 տոլար արժէքով։ Աթէնքի մէջ 2500 տոլար ծախսելով բացած է արհեստանոց մը, որ գործ կը հայթայթէ մէկ երկու հարիւր աշխատողներու։ Առաջիկային այս արհեստանոցը աւելի պիտի ընդարձակուի։

Հ. Կ. Խաչի կեդր. վարչութիւնը օժանդակութիւն ստացած է հայկական ստար և զանազան մարմիններէ, ինչպէս Ամերիկեան Կարմիր Խաչը, Նիըր Իսթ Րիլիֆը, Ամերիկ. Կիներու հիւանդանոցը, Ֆրեզնօի Հայ Գաղթ. մարմինը, Հ. Ց. Դաշնակցութիւնը, եւն... Անցեալ տարի Հ. Կ. Խաչը Ամերիկայի մէջ հանգանակած է 11 000 տոլ. գաղթականներու Հայաստան փոխադրութեան համար։ Այս գումարէն 5 հազար տոլարը 1924ի սեպտ.ին փոխադրուած է Պոլսոյ ազգ. խնամատարութեան և կը մնայ հոն։ Մընացածը Նիւ Եօրքի մէկ դրամատունը դրուած է։

Այս տարուան ընթացքին ապաքինարան մը պիտի բացուի Յունաստանի թոքախտաւոր գաղթականներուն համար։ Պատգ. Ժողովը որոշեց յատուկ գումար մը տրամադրել, օգնելու համար Եւրոպա ապաստանած տարագիր հայ մտաւորականներու։ Նոյնպէս միջոցներ ձեռք պիտի առնէ Միջագետքի մէջ Արաբներու մօտ գտնուող հայ մանուկները փրկելու համար։

Կեդրոնական վարչութեան անդամ ընտրուած են Տօքթ. Օփելիա Գասապեան — Ներկայացուցիչ, Տիկ. Արմենուհի Տիգրանեան — Ատենադպիր, Տօքթ. Պ. Ա. Ճէմեան, Տիկ. Շալճեան, Տիկ. Տէտէկիւլ, Օր. Փ. Զարուքճեան և Տիկ. Պապայեան։

Մէկ միլիոն ոսկինոց աւարը

Լրատուութեան մը համաձայն Լքեալ գոյքերու վարչութիւնը տեղեկացած է որ մէկ միլիոն ոսկի արժողութեամբ կալուածներ ունեցող Կորեկեան անուն հայ մը ասկէ առաջ մեռած է և կինը 15 տարի է ի վեր Եւրոպա կը գտնուի ուստի որոշուած է յիշեալին գոյքերը գրաւել ըստ օրէնի։ Կալուածները կը բաղկանան իւրաքանչիւրը ինը յարկաբաժիններէ չորս խոշոր ապարթմանէ երեք չորս խանութէ և մէկ բաղնիքէ։ Թրքական նոր օրէնքին համեմատ, Տիկ. Կորեկեան Թուրքիա չէ վերադարձած իր ինչքերուն տիրանալու համար և կալուածները փաստաբանի մը կողմէ փոխանորդաբար կը մատակարարուին եղեր։

Նորէն տեղահանութիւն

Սեւանիկի մէջ յանկարծ հրաման տրուած է ուրիշ թաղամասեր փոխադրել Հարման գիւղի հայ գաղթականներէն հազար հոգի։

Որոշումը անդառնալի է, և փոխադրութիւնը սկսած է արդէն։ Պատասխանելով եղած դիմումներուն, կառավարութիւնը յայտնած է թէ ուրիշ կերպ չէին կրնար ընել, որովհետեւ արդէն իսկ 200 յոյն գաղթական ընտանիքներ եկած են Պուլկարիայէն և պիտի տեղաւորուին Հարմանգիւղ։

Առայժմ պիտի մնան 200 հայ ընտանիքներ և մաս մը խանութպաններ, որոնք նախապէս Հարմանգիւղ հաստատուած էին։

Ցունաստանի գաղթականներուն համար

Մերձաւոր Արեւելքի Նպաստամատոյց ընկերութեան Նիւ Ինկլէնտի տնօրէն Պ. Պարթլէթ, ամերիկահայ թերթերու մէջ նամակ մը հրատարակած է, ուր կ'ըսուի թէ Քորֆուի 5 հազար գաղթականներուն մէջ փոքրիկներէն շատերը մեռած են վերջին երկու տարուան ընթացքին, սնունդի պակասէ, մալարիայէ, թոքախտէ եւ ուրիշ հիւանդութիւններէ։ Գաղթականներէն շատեր, հեղէն հպատակութիւնը ընդունած են, ուրիշներ Կովկաս երթալու համար դրամ կը կարօտին, անօգնական կիներու և մանուկներու թիւը մեծ է։ Անոնց օգնելու համար Նիւ Ինկլէնտի մասնաճիւղը հանգանակութիւն բացած է ամբողջ Մեսէչուսէց նահանգին մէջ։ Նամակը կը վերջանայ այսպէս. «Դուք ալ Հայերուն ըսեցէք՝ թելադրելով որ իրենց օգնութիւնը չի զլանան իրենց արենակիցներուն. կը յուսամ որ ձեր ընթերցողները անմիջական օգնութիւն պիտի հասցնեն Պօսթոնի մեր գրասենեակին։ Վերջին շաբթուան ընթացքին Աթէնքի մէջ 30 հազար տոլարի բժշկական նիւթեր կորսնցուցեր ենք. պէտք է աշխատինք գոցել այդ կորուստը։»

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Ցիրուցան բեկորներ Լօրէցի մէջ

Մեր նախկին գրութեամբ ընդհանուր տեղեկութիւններ տուի այս փոքրիկ գաւառին մէջ ապաստանած հայութեան մասին, առանց սակայն մանրամասնութեան մտնելու։

Երկար պրպտումներէ յետոյ, կրցայ գտնել մեր հայրենակիցներուն թիւը։ Այստեղ կան տասը ընտանիքներ, որոնք իրենց ազգականներով միասին, կը հաշուուին 50 հոգի, մեծ և փոքր։ Վեց ընտանիքներ Մարաշցի են, երեքը պոլսեցի, իսկ մէկը Խարբերդցի։ 28 այր են, 22ը կին և աղջիկ։

Կան նաև զանազան շրջաններէ եկած երիտասարդներ, մեծ մասով որբեր, զուրկ ընտանեկան խնամքէն։ Չորս հինգ ընկերներ միասին ապրելով իրենք իրենց կազմած են ընտանեկան շրջանակ մը և լաւ կ'ապրին։ Այս որբերը, թուով երեսուն, մեծամասնաբար Խարբերդցիներ են, միւսները՝ Պարտիզակցի. Սեբաստացիներ, Ամասիացի, Մշեցի, Կիլիկեցի, Կարնեցի, Տիգրանակերտցի, Կեսարացի, Մարաշցի և Պոլսեցի։

Աշխատանքը պարզ բանուորութիւն է. սակաւաթիւ հայրենակիցներ ալ շոգեկառքի վրայ կ'աշխատին։

Ունինք 8 մանչեր և աղջիկներ, որոնք փրանսական դպրոց կը յաճախեն։

Փողոցները թափառողներ չկան, բոլորը գործի են։ Չկայ նաև տեղական ո՛ և է կազմակերպութիւն, ոչ ալ փորձ՝ այդ ուղղութեամբ։

Ե. ԵՐԳՈՒՆԻ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

Պոլշեւիկներու պատժական օրէնքը

(Լոնտոնի մեր թղթակցէն)

Անգլիական կառավարութիւնը հրատարակեց թարգմանութիւնը Խորհրդային Միութեան «պատժական օրէնք»ին։

Գրքոյկը բոլորովին պաշտօնական ըլլալով, ոչ մէկ մեկնութիւն կամ բացատրութիւն չէ տրուած։ Շահեկան է ակնարկ մը պտտցնել բովանդակութեան վրայ։ Պոլշեւիկներու հայեցողութեամբ, կեանքի, անհատի, բարոյականի և կրօնքի դէմ գործուած ոճիրը համեմատաբար անարժէք է, քան խորհրդային իշխանութեան դէմ եղած ոճիրը. առաջին շարքը 8 ամսուան բանտարկութեամբ կը պատժուի, իսկ երկրորդը մահով և ինչքերու գրաւումով։

Ի՞նչ է ոճիրը. «Ընկերութեան համար վնասակար գործունէութիւն մը կամ թերացում մը որ կը սպառնայ խախտել խորհրդային կարգուսարքին և բանուորագիւղացիական իշխանութեան հաստատած օրէնքին հիմքը»։

Սակայն, ըստ «պատժական օրէնք»ին պատիժ կրելու համար անհրաժեշտ չէ յանցաւոր ըլլալ, քանի որ «դատարանը կրնայ ընկերութեան պաշտպանութեան համար խիստ միջոցներ ձեռք առնել վտանգաւոր նկատուած անձերու դէմ»։

Խորհրդային իրաւակարգի տապալման և դրամատիրական իշխանութեան վերահաստատման համար ձեռք առնուած որ եւ է քայլ, ոճիր է։ Ոճիր է, նոյնպէս, միջազգային դրամատիրութեան նպաստող արարքներու մէջ գըտնուիլ, անարգական ընթացք ունենալ Ռուսական Յեղափոխութեան դէմ եւն։ Մէկ տարի բանտարկութեամբ կը պատժուի այն որ կրօնի դաս կուտայ անչափահաս երեխաներու, իսկ երեք տարուան տաժանակիր աշխատանքի՝ ան որ կը փոխէ իշխանութիւններուն կողմէ իրեն համար որոշուած բնակավայրը.

ցէն. 8 10 չափահաս ուրեր քար կոտրելու ղրկուած են։ Իբր արհեստաւոր Պէյրութ երթալիք որբերը երեքական ոսկի ստացած եւ ճամբուած են։ Ամերիկեան կազմը եւ պաշտօնէութիւնը ամբողջովին պաշտօնանկ եղած են։

Նորագոյն լուրի մը համաձայն, որբերէն 175 հոգի բոլորովին դուրս ձգուած են, իսկ 400ի մօտ անչափահասներ փոխադրուած են Սայտա, արաբական որբանոցը։

Ամէն կողմ գործադուլ

Երէկ, 1 Սեպտեմբեր, գործադուլ հռչակեցին Ամերիկայի անթրասիթ հանքերու գործաւորները, 200,000 հոգի։ Ամբողջ Օգոստոս ամսուան ընթացքին բանակցութիւններ կը կատարուէին, որոնք ձախողեցան։ Վախ կայ որ բոլոր ածխահանքերու բանուորները միանան շարժումին. այն ատեն ամբողջովին պիտի դադրի վառելանիւթի արտադրութիւնը։

Բանուորները կը յայտարարեն թէ կրնան դիմանալ մինչեւ Դեկտեմբեր։

Ինչպէս յայտնի է, կարելի եղաւ պետական նպաստով յետաձգել Անգլիոյ հանքագործներուն գործադուլը, մինչեւ յառաջիկայ Մայիս, երբ խոշոր դէպքերու կը սպասուի։ Այս վտանգին առջեւը հազիւ առնուած, ահաւասիկ նոր գործադուլ մը անգլիական գաղութներուն մէջ։ Հարաւային Ափրիկէի, Նոր Զելանտայի, Աւստրալիոյ ծովային աշխատաւորները դադրեցուցած են ամէն աշխատանք. կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է, եւ կը սպառնայ արտաքսել պարագլուխները, բայց շարժումը կը ծաւալի, մանաւանդ որ բուն Անգլիոյ մէջ ալ աշխատաւորական տարրերը ուժ կուտան։ Բոլորին պատճառը մէկ է,— գործատէրերը կ'ուզեն զեղչել աշխատավարձը, բանուորները կ'ընդդիմանան, յառաջ բերելով ապրուստի սղութիւնը։

Ֆրանսայի դրամատուներու պաշտօնեաները գոհացում չեն ստացած տակաւին, թէեւ յոյս կար թէ համաձայնութիւն պիտի գոյանար երէկ իրիկուն։ Դրամատուներու վարիչները չեն ուզեր մէկ անգամէն ընդհանուր յաւելում կատարել. բայց, աշխատանքի Նախարարին միջամտութեան վրայ, յանձն առած են որոշ գոհացում տալ, միեւնոյն ատեն վճարելով գործադուլի օրերու վարձքերը, իբրեւ յաւելուածական աշխատանքի գին։

Վիճակագրութեան մը համաձայն, բանուորներուն թիւն է 52,000, որոնց 25,000ը Փարիզի մէջ։

Մարոքի կռիւները

Ֆրանսական եւ սպանիական բանակները մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնեն այսօրերս, ընդհանուր յարձակողականի մը ձեռնարկելու համար Ռիֆի ճակատին վրայ։ Իր կողմէ Ապտիւլ Քէրիմ եւս ծրագրած ըլլալով բոլոր կէտերու վրայ բուռն դիմադրութիւն ցոյց տալ, մեծ գործունէութեան մէջ է։ Արդէն սկսած է յարձակում գործել զանազան կէտերու վրայ։ Օդաչուները նկատած են որ ճակատ տանող բոլոր ճամբաները լեցուն են ռազմանիւթ փոխադրող կարաւաններով։ Ֆրանսայիներու դէմ կռուող ուժերուն հրամանատարութիւնը անձամբ պիտի ստանձնէ Ապտիւլ Քէրիմ։ Շատ մը ցեղեր իրենց հպատակութիւնը կը յայտնեն ապստամբներու պետին եւ յանձնառու կ'ըլլան զինուոր հայթայթելու Ռիֆցիներու բանակին։ Սպանիացիները մեծ յարձակողականի մը պիտի ձեռնարկեն Մէլիլլայի դէմ։ Ապտիւլ Քէրիմի նպատակն է դիմանալ մինչեւ Հոկտեմբերի կէսը, երբ անձրեւները կը սկսին եւ հիւսիսային Մարոքը բացարձակապէս անմատչելի կը դառնայ եւրոպական ոեւէ է բանակի։

Դատարանները կը գործեն...

Էնկիւրիի անկախութեան դատարանը անցեալ շաբաթ սկսած է դատել Իսմայիլ Համի պէյը, որ անցեալ տարի կարգ մը ընկերներով «Միւճահէտէ» անուն թերթ մը կը հրատարակէր Փարիզի մէջ, խալիֆայութեան պաշտպանութեան համար եւ ծանօթ դէմք մըն էր Սէն Միշէլի շրջանակներուն մէջ։ Հարցաքննութեան ընթացքին Համի պէյ յայտնած է թէ ինք սեւէ կապ չունէր այդ թերթին հետ, ուրուն խմբագիրներն էին Մէսո տ Ֆանի, Բէշաա Խալիս եւ Շէրիֆ փաշա։ Այս առթիւ յանձնարարած է գիտել վկայութեանը Փարիզի Թուրք հիւպատոս Նուման Թահիր պէյի։ Համի պէյ նոյնպէս կ'ամբաստանուի Փարիզի «Էքլէռ» թերթին մէջ հրատարակութիւններ ըրած ըլլալուն համար։ Դատավարութիւնը պիտի շարունակուի Նուման պէյի վկայութիւնը ստանալէ վերջ։

— Արաբ բարեխիրական միութեան խնդրին առթիւ ձերբակալուած է Նաեւ Ղալաթիոյ Էօմէր Ապիտ խանին տէր Ապտիւրրահման Ապիտ։

ՍՈՒՐԻՈՅ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Երուսաղէմէն Ռիւթէրի գործակալութեան ուղղուած հեռագիր մը կը տեղեկացնէ որ Դամասկոսի մէջ որոշ գրգռութիւն կը տիրէ։ Զինուորները պահակ կը պտտին փողոցներու մէջ։ Դամասկոսի մէջ ձերբակալուած են երկու Սուրիացիներ, որոնց տան մէջ խուզարկութիւններ կատարուած են։ Տիւրզիներու ղեկավար Էլ Աթրաշ երկրորդ Թուուցիկ մը հրատարակելով, Սուրիացիները միութեան կը հրաւիրէ։

Ատանայէն Թրքական աղբիւրէ ստացուած տեղեկութիւններու նայելով, անդորրութիւնը խանգարուած է Նաեւ Անտիոքի շրջանին մէջ։ 8-9000 հոգիէ բաղկացած Մէհճէմ ցեղը Սուրիայէն գալով սկսած է ասպատակել Ամըգի դաշտահովիտը։ Ասոնք շատ լաւ զինուած են. այդ շրջանի գիւղացիներն ու երկրագործները ստիպուած են գաղթել. Ժողովուրդը ֆրանսական պաշտպանութիւն խնդրած է։

— Էքօ տը Փառիի մէջ Սուրիոյ երեւելիներէն մէկը կը վերլուծէ ներկայ շարժման պատճառները եւ կարգ մը հետաքրքիր տեղեկութիւններ կուտայ։ Սուրիոյ ժողովուրդին մէկ մասը, կ'ըսէ, ֆրանսական հոգատարութեան կողմնակից է. միացեալները, շահէ. համոզումէ կամ ատելութենէ մղուած ֆրանսականին տեղ կը փափաքին անգլիական կամ Թրքական հոգատարութիւն, եւ կամ անկախ պետութիւն մը, որ պիտի մտնէ իսլամ-պոլշեւիք-ասիական Մեծ Դաշնակցութեան մէջ։ Թուրքիա յաղթեց շնորհիւ պոլշեւիկ Ռուսիոյ, որուն ետեւ կանգնած էր Գերմանիա։ Արեւելքի մէջ Թուրքեւպոլշեւիկեան յաղթանակը առաջին առթիւ կը սպառնար Անգլիոյ, որով այս վերջինը պաշտպանողական միջոցներ ձեռք առաւ, մանաւանդ Պաղեստինի եւ Եգիպտոսի մէջ ընդունելի խորհրդակին քարոզութեանց, եւ այսօր այդ երկիրները շատ խաղաղ են։ Միւս կողմէ Ռուսիոյ զինակից Թուրքիան տկարացնելու նպատակով ստեղծուեցաւ քրտական ապստամբութիւնը, որ դեռ շատ մը անակընկալներ կը վերապահէ։ Միւս կողմէ երբ տեսաւ որ Հիճազի Թագաւոր Ալի Ճիտտէի խորհրդային ներկայացուցչին հրահանգներուն կ'ենթարկուի, Անգլիա իսկոյն լքեց զայն եւ բացէ ի բաց օժանդակեց Իպնի Սուուտին, որ իր նախկին հակառակորդն էր։

Այսպէս, անգլիական ցանցին առջեւէն ետ մղուած Թրքօ խորհրդային տարրերը ինկան ֆրանսական Սուրիոյ վրայ։ Ֆրանսացիները ոեւէ միջոց ձեռք չառին. ընդհակառակը օգնեցին ջախջախելու քրտական ապստամբութիւնը, առանց մտածելու որ Քիւրտերը սքանչելի թումբ մը կրնային կազմել Թուրքերու եւ Ռուսերու դէմ։ Ֆրանսայի այս ընթացքէն մեծ օգուտ քաղեցին Թուրքերն ու պոլշեւիկները, իսկ Ֆրանսացիները իրենց կողմը շահեցան ատելութիւնը 10 միլիոն վրիժառու եւ քաջամարտիկ Քիւրտերուն, որոնք առաջիկային տեւական փորձանք պիտի դառնան Սուրիոյ գլխուն։ Ֆրանսա դուռը բաց ձգեց յեղափոխական փրօփականտիստներուն առջեւ (Մայիս մէկի ցոյցը, Ինսանիյէթ թերթի հրատարակութիւնը) եւ հիմա արդէն Տիւրզիներուն միացած են Անդրյորդանանի ծոփի պոլշեւիկցած Պէտէվիները։ Այս միջոցին Թուրքերն ալ իրենց կիսապաշտօնական օրկան Ճիւմհուրիյէթի բերնով «անկողմնակալ հանրաքուէ» կը պահանջէն Սուրիոյ համար։ Ահա թէ ինչ օրերու հասած ենք։

Մարզական կեանք

ՖՈՒԹՊՈԼ
Հ. Մ. Ը. Մ. եւ Ա. Ֆ. ԿԱՐԷՆ-ԳՕԼՕՄՊ
ՀԱՒԱՍԱՐ 1-1ՈՎ

Կիրակի՝ Լա Ֆօլիի մարզավայրին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը հաւասար միայ A. F. G. C.ի բուն առաջին խումբին հետ, որ Ֆրանսայի ազգ. բաժակի մրցումներուն վերջին քառեակը միալ յաջողեցաւ (quarts-finaliste) յաղթելով նշանաւոր «Ռէտ-Սթար» խումբին։ Ֆրանսացիներու մէջ էին Ֆրանսայի ազգային խումբին մէջ խաղացած Պրիւք, Տընի եւ իտալացի Ժիրօմին։ Իսկ Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբէն կը բացակայէին Արծրունեան եւ Ռուբէն։

Հ. Մ Ը. Մ.ի շրջանակներու մէջ պարտութիւն մը միայն — այն ալ 2 3 կօլով — կը սպասուէր սակայն հայ ֆութպոլիստներու քաջութիւնը, եռանդը եւ ճարպկութիւնը կտրեց Ֆրանսացիներուն բարոյականը։

Խաղը սկսաւ հայ մարզիկներու յարձակողականով, քառորդ ժամ յետոյ ֆրանսացիք սկսան տիրապետել եւ մեր բերդը անընդհատ վտանգի մէջ էր, Գամէրի արագութիւնը, Մկրտիչեանի եւ Սասունի պաղարիւնութիւնը եւ փորձառութիւնը, 'բերդապահ Տէվէճեանի աներեւակայելի «պլօքաժ»ները կը փրկէին հայ բերդը ծակուելէ, Ֆրանսացիները միշտ կ'սպառնային եւ այսպէսով կխաւխաղին տասը վայրկեան միացած Պրիւք՝ նշանաւոր խաղացողը գնդակը ձգեց հայ բերդէն ներս։ Կօլ մը որ անխուսափելի էր։

Երկրորդ կէսին մեր խումբը աւելի եռանդոտ դաշտ կուգար. այսպէս քսան վայրկեան խաղէ վերջ, Հայերու առաւելութիւնը ի յայտ եկած եւ կարգը մերն էր տիրապետելու։ Սիրուն քաւերով յառաջանալէ վերջ Գրիգորեանի մէկ բասին վրայ, բերդին մօտ Ս Կարապետեան շփոթեցուց իր դէմի յետսապահը եւ ձգեց գնտակը Ֆրանսացիներու ցանցին մէջ։ Հայերը միշտ տիրապետեցին, բայց չկրցան կօլ մը եւս ընել։ Խիստ գնահատելի է Տէվէճեանի, Գամէրի, Մկրտիչի եւ Սասունի պաշտպանողականները։ Միջնապահներէն Հայկազ եւ Վահրամ լաւ էին բայց փորձի պակասը մասնաւորապէս վերջինին մօտ շատ ըզգալի է։ Յառաջապահները՝ Գրիգորեան. Խուպեսերեան, Կ. Կարապետեան Ս. Կարապետեան եւ Հ. Հովսեփեանը սքանչելի էին։ Կ'արժէ գնահատել Հ. Մ. Ը. Մ.ի ձեռք բերած այս արդիւնքը որ անակնկալի բերաւ ֆրանսական ֆութպոլի շրջանակները։

Սոյն մրցումէն առաջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի պահեստի խումբը պարտուեցաւ 0—2ով տեղական պահեստի խումբէն։ Հ. Թ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

Հ. Յ. Դ. Փարիզի Քաղաքային կ... միտէն խառն ժողովի կը հրաւիրէ թ... գային կոմիտէներու ներկայացուցիչնե... շաբաթ 5 Սեպտեմ. իրիկուան ժամ... 9ին 95 Bould, St.- Germain, Ca... Métro, հաշուական եւ այլ կարեւ... խնդիրներու կարգադրութեան համար.

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Անվերապահոյ, Անվերս.— Կը խնդ... պատճառաբանուած պատասխան ... ղրկել, ձեր ստորագրութեամբ հրատ... րակուելու համար։

Խ. Մ. Պրիւսէլ.— Չարժեր գրա...

ՍԱԿԱՐԱՆ

1 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին	103.40
Տոլար	21.29
Մարք (ոսկի)	5,07
Թրքական թղթ.	12.20
Թրք. ոսկի	93.50
Մէճիտիյէ	9.
Լէվա	15.45
Տրախմի	45.
Լիր	80.
Պելժ. ֆրանք	96.80
Զուից. ֆրանք	412.50
Չերվոնեց	108.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ I	1525	ֆր.
« « II	1295	«
« « III	1200	«
Ռումելի երկթ.	103.50	

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal P...

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԲԱԺՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	5 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանտափոր եւն. ղրկել Sch. Missakianի անունով

ՈՒՐԲԱԹ
4
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 15 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՁԱՐՄԱՂՆ ու ՇԱՐՄԱՂԸ

Ձարմաղը հասարակ մաղն է, ձիւս մաղէ, ան որ խոշոր կը մաղէ: Միւսը՝ շարմաղը, աւելի նուրբ է եւ ընդհանրապէս ալիւրի համար կը գործածուի:

Երեւան շատոնց մէկդի դրած է ձարմաղը. եւ այժմ շարմաղով կը զատէ գաղթականները, ուղղափառն ու փղշտացին, պիտանին ու անպիտանը:

Ձենք ուզեր յիշել հին օրինակներ: Անհաւասիկ նոր աւետիսը: Լման մէկ տարի յոյսերով օրօրելէ և միայն հազար հոգի ընդունելէ յետոյ, Խորհրդային իշխանութիւնը շնորհ կ'ընէ 1500 հոգի եւս արձանագրելու, որոնց 3 հարիւրը Պոլսէն, իսկ 1200ը Յունաստանէն: Այս վերջին գաղութէն հազար հոգի զատուած, զտուած են արդէն, համաձայն վերջին լուրերու, նոյն ինքն Պ. Շահվէրտեանի կողմէ, որ աւուպի պէս անցաւ գնաց Յունաստանի բիւրիցս գժբախտ կայաններէն: Յունահայ թերթերը գրեցին թէ դըժգոհութեան ցոյցեր ալ եղած են Անդրկովկասի պատուիրակին դէմ, որ մերժեր է ընդունիլ բազմաթիւ դիմումներ, եւ երեսի վրայ ձըգեր է ինքնաբաւները:

Մենք չենք հետաքրքրուիր դէպքին մանրամասնութիւններով, որոնք թերեւս չափազանցուած են: Խնդիրը այն է որ ծանր յուսախաբութեան, սրտաբեկութեան մատնուած է յունահայ գաղութը: Ութ-տասը հազար հոգի պատրաստ էին ներգաղթի համար, յափըշտակուած՝ զանազան պատմութիւններով որոնք դուրս բացին անհամ վէճերու: Յունական կառավարութիւնն ալ ուզեց օգտագործել այդ տրամադրութիւնը, թեթեւցնելու համար իր բեռը: Մինչեւ իսկ նախարար մը կը խոստանար հանգիստ ձգել մնացեալ Հայերը, եթէ արձանագրուած տասը հազարը անմիջապէս փոխադրուէր Հայաստան: Աթէնքի խորհրդային դեսպանը իրեն դիմողներուն կը պատասխանէր թէ «սկզբունքով» որոշուած է ընդունիլ ոչ միայն նշանակուած թիւը, այլ եւ Յունաստանի բոլոր Հայերը, բայց վերջնական կարգադրութիւնը իրմէ կախում չունի: Մինչ այս մինչ այն, Նանսէնի յանձնախումբը Հայաստան գնաց ու եկաւ: Ճիշտ է որ այս առաքելութիւնը կապ չունէր անմիջական փոխադրութեան հետ: Եւ արդէն հռչակաւոր բեւեռախոյզը բերած է տեղեկագիր մը որ 900 հազար ստերլինի (9 միլիոն ռուբլի) և երկար ժամանակի կը կարօտի, այն ալ միայն 15 հազար գաղթական տեղաւորելու առաջադրութեամբ: (Այս տեղեկագրին իրագործումը կապուած է Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին որոշման հետ, որ պիտի տրուի յառաջիկայ շաբթու, ինչպէս պարզեցինք նախորդ խմբագրականով:)

Ուրեմն, 1500ի ընդունելութիւնը մաս կը կազմէ 8—10000ի ծրագրին, որ պիտի լրանայ մինչեւ յառաջիկայ յուլիս, եթէ հաւատանք զանազան հաւաստիքներու, բայց մանաւանդ եթէ դրամ ճարուի: Այս է գործին բուն առանցքը,— դրամ: Խորհրդային իշխանութիւնը մինչեւ այսօր ալ կը պնդէ վեց կամ երեք ամսուան ապրուստին վրայ, որ այժմ վերածուած է վաթսուն ստերլինի կամ հարիւր տոլարի, տեղին եւ պարագաներուն համեմատ: Յունաստանի մէջ զատուած հազար գաղթականներուն համար պիտի գործածուի Ամերիկահայ Կարմիր Խաչի հազար տոլարը եւ Բարեգործականի երկու հազար ստերլինը:

Ի՞նչ կը հետեւի այս բոլոր տեղեկութիւններէն

— Այն որ, չկայ ո՛ր եւ է անմիջական պատեհութիւն՝ խըմբական ներգաղթի համար: Երեւան ո՛չ միայն բացարձակ պայման կը դնէ դրամի հայթայթումը, այլ եւ չափազանց նախանձախընդրութեամբ կը գործածէ շարմաղը, չկամութիւն ցուցնելով նոյնիսկ ինքնաբաւներուն հանդէպ: «Պէտք է սպասել:»

Եւ կը սպասեն:

Կը սպասենք մենք ալ, առանց հաւատալու թէ կարելի է այս ձեւով լուծել եօթը ծովերու վրայ նետուած բազմութիւններու տեղաւորման խնդիրը: Այո, եթէ Երեւան այնքան կամք և ուժ ունենար որքան ունին Թիֆլիսն ու Պաքուն, Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան մէջ, դիւրին էր առնուազն 200 հազար հայրենակիցներ փոխադրել Հայաստանի ներկայ սահմաններուն մէջ, փոխանակ ձարմաղի եւ շարմաղի փորձեր կատարելու: Մենք այդպիսի տրամադրութիւն մը չենք տեսներ, եւ նորէն կը հասնինք ճակատագրական եզրակացութեան,— սահմաններու ընդարձակման: Եւ Տոքթ. Նանսէնի տեղեկագիրն ալ տրամաբանօրէն այդ կէտին կը տանի:

Հայկական դատը՝ քանի մը հարիւր հազար գաղթականի տեղաւորման խնդիր չէ: Ամբողջ հայ ժողովուրդը իր ապրելու իրաւունքը կը պահանջէ աւելի քան երբեք, իսկ այդ հարցը կը լուծուի վերադարձնելով անոր յափշտակուած հողերուն մէկ մասը, անմիջապէս:

Շ.

ՏՈՄՍԵՐ

ԲԱՐԻ ՎԱՅԵԼՈՒՄ...

— Կարապետ, եկուր գիւղ երթանք այսօր միասին. մեր ազգականներէն մէկուն նշանախօսութեան:

— Նորէ՞ն Կարապետ, եղբայր ի՛նչ նուստ-գլուխ ես. խանի՞ հազար անգամ ըսի որ անունս Շառլ է, Կարապետ չէ՛...

— Հասկցանք. թող անգամ մը մուկերը խնամեան Փարիզ գալը, անկէ վերջ դիւրին է Շառլ, Ժան, Ժաք. Փասքալ ըսել ուզածիդ չափ. խանի՞ ամիս է Ֆրանսա ոտք կոխեր որ սկսար այդ հիւանդութեան նշանները ցոյց տալ:

— Դուն ծաղրէ եւ ասանկ Վարդան աղբար մնացիր. ես վաղը միւս օր թեւս փրանսըզի աղջիկ մըն ալ զարնեմ դիւրին անցնիմ տէ, թերնիդ ջուրերը վազելէն դուն նորէն հարցուր. «խանի՞ ամիս է Փարիզ գալդ...»

— Վախնամ արդէն զարկեր ես հաս մը. անանկ հոտ մը կուգայ կոր վրայէդ. փողկապիդ կապուածքէն, գլխարկիդ դրուածքէն չեմ հաւնիր կոր.

— Ի՛նչ կարծեցիր. պիտի սպասէի որ տարին լրանա՞մ, այդ իրաւունքն ալ ձեռք բերելու համար. Կաստիլը մէկ կողմ. տեսնես ինչ փափուկ է, մէտրոյին մէջ տեսայ. սիրտս փախաւ. ասանկ երեսը նայիլս բաւական եղաւ որ ան ալ զիս սիրէ. Արդէն հետդ գիւղ չգալուս պատճառը ան է. ժամադրուած եմ. au revoir! կ'ուշանամ. Թերեւս դուն ալ չուշանաս իմ նշանտուքիս գալու.

... Բարի վայելում, աղբարիկս, հա՛ մօսիօ Շառլ պիտի ըսէի, ներողութիւն. միայն ուշադրութիւն ըրէ, Մէտրոյէն դուրս ելած ատեն Տիւլպինէդ հոն չմոռնաս. կրնայ նոր քեզնածու մը, օրինակ Տիւրան մը (Տիրանին ֆրանսերէն թարգմանութիւնը) ձեռք ձարպիկ փրցնել եւ «ասանկ երեսը նայիլը բաւական ըլլայ» որ օրիորդին սիրտը ան անգամ ալ Շառլէն Տիւրանին թռչի...:

Լսելով երկու երիտասարդներուն այս սովորական խօսակցութիւնը, միտքս աչքամայ կ'երթայ մինչեւ գաւառները, Պոլիս, յետոյ արտասահմանի մեր գաղութները: Ու կը յիշեմ թէ ինչպէս հայ երիտասարդներ, հազար նազերով ափ կ'առնէին հայ ընտանիքի մը դուռը, ի խնդիր ամուսնութեան, իրենց հետ բերելով պահանջներու կապոց մը. — Սկսած դիրքէ, դրամէ, անունէ մինչեւ օրիորդին հասակին ու մազերուն գոյնը: Մինչդեռ այս օտար դուռներու առջեւ կատարեալ ստրուկներ են դարձեր, եւ շնորհ կը սեպեն անցնող աղջկան մէկ նայուածքը. հոգ չէ թէ այդ նայուածքը ժողված ըլլան մայթերէն, սրճարաններու սեղաններէն, կամ դռնապաններու խցիկներէն...:

ԱՐՏԵՄԻՍ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Զօր. Կամլէն Սուրիոյ բանակին հրամանատար

Սուրիոյ կացութիւնը տակաւին հանդարտած չըլլալով, ֆրանսական կառավարութիւնը անհրաժեշտ նկատած է կիսաբաժնի զօրավար Կամլէնը նշանակել Արեւելքի ֆրանսական զինուորներու հրամանատար եւ Սուրիոյ բարձր քոմիսէր Զօր. Սարայլի օգնական: Զօր. Վէկանի քոմիսէրութեան օրով այս պաշտօնը կը վարէր Զօր. Նօլէն, որ ներկայիս Մարոքի բանակին հրամանատարն է: Զօր. Կամլէն 53 տարեկան է, ծառայած է մարաջախտ Ժօֆրի հրամանին տակ եւ մեծ պատերազմին հրամանատար եղած է զանազան ճակատներու վրայ:

Մուսուլի խնդիրը

Անցի օր Ժընեւի մէջ բացուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը՝ նախագահութեամբ Ֆրանսայի արտաքին նախարար Պ. Պրիանի: Մուսուլի խնդիրը օրակարգի առաջին նիւթը կը կազմէր. սակայն Թուրքերը պատրաստուած չըլլալով, վիճաբանութիւնը մէկ օր յետաձգուեցաւ:

Ինչպէս յայտնի է, Թուրքերը խստիւ կը բողոքեն՝ ըսելով որ անգլիական նաւատորմը Փոքր Ասիոյ եզերքներուն առջեւ Թրքական ցամաքային ջուրերէն ներս մտնելով լուսարձակներով հետախուզութիւններ կը կատարէ Թուրքիոյ հողին վրայ. նոյնպէս կ'ըսեն թէ Միջազգային Ցանձնախումբին մեկնելէն յետոյ Անգլիացիները օդանաւերով յարձակած են չէզոք գօտիին վրայ եւ վնասներ պատճառած: Վերջապէս Թուրքերը հանրաքուէ կը պահանջեն Մուսուլի համար, եւ եթէ ատիկա մերժուի, պիտի պնդեն որ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը վերջնական որոշում տայ այդ մասին: Հաւանական չէ սակայն որ այս նստաշրջանին վերջնական կարգադրութիւն մը ըլլայ. Խորհուրդը մտադիր է խնդիրը յանձնել յանձնախումբի մը, որուն մէջ անդամներ պիտի ունենան Պրազիլիա, Սպանիա, Չեխօսլօվաքիա կամ Ուրուկուէյ, եւ որ երկու կողմերն ալ լսելէ յետոյ իրաւարարութեան ձեւով լուծում մը պիտի տայ խընդրին մինչեւ մէկ ամիս: Հակառակ պարագային, վերջնական կարգադրութիւնը պիտի յետաձգուի Խորհուրդի 36րդ ժողովին, որ առաջիկայ Դեկտեմբերին տեղի պիտի ունենայ Մատրիտի մէջ:

Անգլիական պատուիրակութիւնը կը բաղկանայ յիսուն հոգիէ մինչ Թրքականը 6 հոգիէ միայն: Երկու հարիւր թղթակիցներ գացած են Ժընեւ այս առթիւ: Նկատի պիտի առնուի նոյնպէս Թրակիոյ եւ Պոլսոյ յոյն փոքրամասնութեանց խնդիրը:

Դրամատուներու գործադուլը

Վեց շաբաթէ ի վեր կը տեւէ գործադուլը և կարգադրութեան մը յանգելու յոյսեր չկան դեռ: Վերջին անգամ աշխատանքի նախարարութեան միջոցաւ բանթողներու կողմէ ներկայացուած պահանջներուն դրամատան տնօրէնները պատասխանած են հետեւեալ կերպով. — 1. Պաշտօնեաները պիտի վերընդունուին կարգ մը վերապահումներով, 2. Աշխատանքները վերսկսելէ յետոյ գործադուլի օրերուն համար ... ալ պիտի ... : 3. Քրէտի Լիոնէ և Քոնթուար Նասիոնալ տ'էսքօնթ կ'ընդունին տարեկան 150 կամ 200 ֆրանք յաւելուածական գումար մը տալ պաշտօնեաներուն, իրենց տարիքին համաձայն: 4. Քրէտի Լիոնէ այս տարի սեպտեմբերին սկիզբը բացառաբար 150-200 ֆրանք ածուխի դրամ պիտի տայ: 5. Դրամատուները պիտի շարունակեն ընդունիլ պաշտօնեաներու ներկայացուցիչները: 6. Տարեկան արձակուրդները կարելիութեան սահմանին մէջ պիտի տրուին այս տարի:

Ինչպէս կ'երեւի, բանթողներու պահանջները չեն ընդունուած. մասնաւորաբար ոչ մէկ խօսք կ'ըլլայ ամսական հարիւր ֆրանքի յաւելումի մասին, որ գլխաւոր շարժառիթն էր գործադուլին: Տնօրէններուն ներկայացուցած այս պայմանները քուէի դրուելով 77 առհարիւրի մեծամասնութեամբ մերժուեցաւ և որոշուեցաւ մինչեւ վերջ շարունակել գործադուլը: Գաւառներու մէջ եւս կացութիւնը նոյնն է,

Համայնավար երեսփոխանները վարչապետ Պ. Փէնլըվէին գրուած նամակով մը յիշեցուցած են որ 17 օգոստոսին բանթողներուն համար իրենց պահանջած կէս միլիոն ֆրանքի նպաստը իր նըպատակին յատկացուի շուտով:

Պ. Փէնլըվէ պատասխանած է թէ խնդիրը պիտի ներկայացնէ Նախարարաց Խորհուրդին: Կարգ մը պաշտօնեաներ գործի վերսկսած ըլլալով, անցի օր 1500ի չափ բանթողներ Քրէտի Լիոնէի կեդրոնին առջեւ մեծ ցոյց մը կատարեցին. 60 հոգի յաջողեցան ներս մտնել և աղմկել, սակայն ոստիկանները միջամտելով ցուցարարները ցրուեցին: Գործադուլին վերջ տալու համար կարգ մը ղեկավար անդամներու առաջարկին հակառակ, բանթողները ստուար մեծամասնութեամբ որոշած են կռիւը շարունակել առանց յուսալքումի:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

Կարմիր վտանգը.— Ծրագիրներ բրիտանական կայսրութիւնը քայքայելու համար.— Մուսուլի վէճը

(Մեր մասնաւոր թղթակցէն)

Լոնտոն, Հինգշաբթի

Հետզհետէ կը սաստկանայ անգլիացի համայնավարներու գործունէութիւնը։ Ամէն առնէ աւելի յաճախադէպ են միթինկները պողոտաներու վրայ կամ հանրային պարտէզի մը ծայրը։ Մթնոլորտը չափազանց լարուած է և մեծ ու պզտիկ «պօլշի»ներ հրաշունչ ճառերով կը թունաւորեն բազմութիւնները։ Պահպանողական տարրը «շատախօսութիւն» կը նկատէ եղածը։ Կուսակցութիւնը կարեւոր ժողով մը ունեցաւ անցեալ շաբաթ օր Լոնտոնի մէջ։ Ներկայացուեցան ամէնէն ծայրայեղ պահանջները, որոնց իրականացումը պիտի նշանակէր բրիտանական կայսրութեան քայքայումը։ Բանաձեւեր առաջարկուեցան մերժելու Վերսայլի Դաշնագիրը և Տօլսի տեղեկագիրը, ազգայնացնելու արդիւնաբերական աղբիւրները, առանց փոխարինութիւն ընելու իրենց արդի տէրերուն և բաժնելու կայսրութիւնը՝ տալով իւրաքանչիւր ժողովուրդի իր անկախութիւնը։ Համայնավար պետերը համոզուած են որ ամէն բանէ առաջ կենսական է ձեռք անցընել զինուորական ուժերը, որովհետեւ դասակարգային պայքարը վաղը պիտի փոխուի իրական կռիւի մը և յեղափոխութեան։ Պէտք է կազմակերպել, կ'ըսեն, աշխատաւորներու մարզուած բանակ մը, որպէս զի կարելի ըլլայ զինականօրէն պաշտպանել զրկուածներու իրաւունքները մօտալուտ կռիւին օրը։ Պէտք է բուն փրօփականտի սկսիլ բանակին ու նաւատորմին մէջ, որովհետեւ — ինչպէս կը շեշտէ առաջուան թերթ մը — Լէնին իր յաջողութիւնը կը պարտի նախ և առաջ Փեթրօկրատի զինուորները սիրաշահած ըլլալու իրողութեան։

Մամուլը կ'արձանագրէ այս սպառնական արտայայտութիւնները։ Մօրնինկ Փօսթ, Թօնի ազգայնական օրկանը դիտել կուտայ որ համայնավարներու շարժումները ազդարարութիւններ են այսօր և պետութիւնը պէտք է զսպողական միջոցներ ձեռք առնէ։ Այդ «ազգային աղէտը» չափազանց աննշան է հիմա և հետեւաբար աւելի դիւրին դարմանը։ «Ցորձանք մըն է համայնավար շարժումը որ իրեն հետ կը տանի վաղը՝ չափաւոր նկատուած ընկերվարութիւնն ալ և կը դառնայ իրական վտանգ մը կայսրութեան գլխուն»։ Տէյլի Մէյլ կարծիքով համայնավարները չեն կրնար Յեղափոխութիւն մը յառաջ բերել այս երկրին մէջ, բայց կրնան անախորժ խռովութիւններու տեղի տալ։ Պահպանողական ուրիշ թերթ մը կը յիշէ որ համայնավարներու ընդհանուր թիւը 3000ը չանցնիր Անգլիոյ մէջ։ Այս թիւին հազիւ կէսը համոզումով փարած են կուսակցութեան։ Մեծ մասը համայնավար են, կ'ըսէ թերթը, որովհետեւ մեծերը հասկցուած են իրենց որ ներկայ անգործութեան պատասխանատուն դրամատիրութիւնն է. դրամատիրութիւնն ալ թշնամի է պօլշեւիզմին, հետեւաբար ճարահատ համայնավար եղած են, առանց գիտակցութեան և առանց խղճահարութեան։ Անգլիացի համայնավարներուն էական նպատակներէն մէկն է նաև իրենց ափին մէջ առնել Արհեստակցական Միութիւնները, այսինքն ամբողջ արդիւնաբերական աշխատաւորութիւնը։

Ինչ կը վերաբերի ընկերվարականներուն, անոնք ալ բուռն ճառեր կ'արտասանեն, մէկ կողմէն ամբաստանելով պահպանողականները, միւս կողմէ քննադատելով Պօլշեւիկներու ծայրայեղութիւնները։ Այս շարժումին գլուխը անցած է նախորդ վարչապետը, սակայն պէտք է յիշել որ պահպանողական հոսանքը նոյնքան կասկածանքով կը հետեւի իրենց շարժումներուն։ «Չափաւոր ընկերվարութիւն» բացատրութիւնը անհասկնալի է բարձր դասակարգին համար։ «Ընկերվարութիւնը պօլշեւիզմին ճամբան բացող վարդապետութիւն մըն է», կ'ըսէ պահպանողական օրկան մը։

—

Մամուլը և պետական շրջանակները անհամբեր կը սպասեն Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումին. Մուսուլի մասին հաշտական գրութիւններ կան թերթերուն մէջ։ Երկու հոսանք կը տեսնուի մամուլին մէջ։ Պահպանողականները, որոնք կը ներկայացնեն մեծ դրամատիրութիւնը, անհրաժեշտ կը նկատեն Միջագետքի վրայ բրիտանական հովանաւորութեան երկարաձգումը 25 տարի եւս։ Ընդդիմադիրները կ'առարկեն որ Մուսուլի սեփականացումը որ և է առաւելութիւն չունի երկրին տնտեսական բարելաւման համար և թէ լաւագոյն է որ Անգլիա հեռանայ այդ հողամասէն։ Քննիչ Յանձնաժողովը, ինչպէս յայտնի է, թելադրեց որ եթէ Անգլիա ուզէ հովանաւորել Միջագետքը մինչեւ 1953, այն ատեն Մուսուլը կցուի այդ երկրին, հակառակ պարագային գոհացում տրուի Թուրքիոյ պահանջներուն։

Շատեր կ'ըսեն թէ անգլիական հովանաւորութիւնը կենսական է Էմիր Ֆեյսալի երկրին վերաշինութեան համար, թէ ռազմական և թէ տնտեսական տեսակէտէն։ Միւս կողմէ, իբրև առարկութիւն, դիտել կը տրուի որ այդ հովանաւորութիւնը բնականօրէն պիտի պարտադրէ քաղաքական կամ նիւթական յանձնառութիւններ անգլիացի ժողովուրդին վրայ։ Կացութիւնը երկդիմի է։ Ամէն պարագայի մէջ, ոչ մէկ տրամադրութիւն կայ կռիւի մտնելու։

Թերթերը զարմանքով կ'արձանագրեն այն լուրը թէ Թուրքիա վճռած է ամէն գնով պահանջել Մուսուլի նահանգը, ի հարկին մերժելով Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումը։

Շաբթուան ընթացքին պիտի պարզուի կացութիւնը։

ԱՐԱՄ

Ֆրանսական կորուստները Սուրիոյ մէջ

Էքօ տը Փարի, որ ընդդիմադիր է, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Տիւրզիներու ապստամբութեան հետեւանքներուն մասին.

Առաջին դէպքը պատահեցաւ Յուլիս 21ին և մեզի արժեց 103 սպաննեալ, որոնց 4ը սպայ։ Երկրորդը օգոստոս 2ին եւ 3ին.— 600 սպաննեալ, որոնց 4ը սպայ, և 420 վիրաւոր։ Տիւրզիներուն ձեռքը անցան 10 թնդանօթ, 40 գնդացիր, 25 հազար ռումբ, մէկ միլիոն փամփուշտ և ուրիշ նիւթեր։ Ուրեմն Տիւրզիներուն դէմ ղրկուած 3500 զինուորէն 700ը սպաննուած և 420ը վիրաւորուած են։ Երեք շաբաթէ ի վեր Սուէտայի մէջ պաշարուած են 700 Ֆրանսացիներ, որոնց ազատման համար 7-8 հազար զինուոր պէտք է, Պաշարեալները դեռ կրնան դիմանալ 30 օր։

Ի՞ՆՉ ԲԱՆՈՎ ԿԸ ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԻՆ

Գործարանին մէջ աշխատակից բարեկամ մը ունիմ։ Միեւնոյն աթըլիէին մէջ միեւնոյն տեղը աշխատող երկու Հայեր ենք, որով և բարեկամներ ենք իրարու։

Բարեկամս Պոլսեցի է կամ գէթ այնտեղ մեծցած և իր նախնական ուսումը այդտեղ ստացած ըլլալով, քիչ-շատ գրող կարդացող կարելի է համարել։

Կէս օրուան ճաշի համար տրուած քանի մը վայրկեաններէն օգտուելով երկու բարեկամներս գլուխ գլխի կը ճաշենք և միանգամայն կը խօսակցինք սարէն ու ձորէն. ընդհանրապէս անցեալը կը վերյուշենք, ներկային հետ կը բաղդատենք և ապագան ընդնշմարել կը փորձենք։

Օր մը ընկերներէս իմացայ որ մօտերս հայերէն թերթ մը լոյս պիտի տեսնէ, որ պիտի ջանայ ըլլալ ֆրանսահայ գաղութին զգացումներուն, անոնց իղձերուն և պահանջներուն թարգմանը։ Չափազանց ուրախացայ. ֆրանսահայ կեանքին մէջ զգալի պակաս մըն էր որ կը լեցուէր։ Առաջին առթիւ իմ աշխատակից բարեկամիս հաղորդեցի այս ուրախ լուրը.

— Գիտե՞ս որ մօտերս Փարիզի մէջ հայ թերթ մը լոյս պիտի տեսնէ։

— Է՜հ, լսաւ բարեկամս, ո՞վ պիտի հետաքրքրուի ատանկ բաներով. ուրիշ «տալավէրա»ներ կան որ, ո՞վ թերթի պիտի նայի։

Խօսքը բերանս մնաց։ Բարեկամս ուրիշ գործեր ունէր, իր խօսքով «տալավէրա»ներ, անշուշտ այնքան խոշոր գործեր որ ժամանակ չէր գտներ հայերէն թերթի վրայ նայելու։

Ի՞նչ էին այդ «տալավէրա»ները։

Քանի մը օր ետքը դարձեալ բարեկամս ինքն էր որ անուղղակի պատասխան կուտար այս հարցումին։

Նորէն կէս օրուայ դադարի ժամանակ է իր հետ նստած կը ճաշենք եւ կը խօսինք. բարեկամս ուրախ եւ խանդավառ տրամադրութեան մէջ է. կը խօսի իր գտնուած պանդոկին մէջ, իր սենեակին շատ մօտիկը բնակող Ֆրանսացի դրացուհիին մասին. թէ ո՛րքան սիրուն եւ հաճելի է, թէ ի՛նչ մեծ կարեւորութիւն կուտայ իրեն, թէ երեկոները ի՞նչպէս երբեմն կ'երթայ անոր սենեակը ժամանակ անցընելու, նոյնիսկ երբեմն ինչպէս թեւ թեւի պտոյտի կ'ելլեն, եւն.։ Խօսած ատեն բարեկամս կրակ կտրած է. աչքերէն բոց կը ժայթքէ։ Մտիկ կ'ընեմ և ակամայ կը յիշեմ իր խօսքերը. — ուրիշ տալավէրաներ կան որ—։

... Երկուշաբթի օր մըն ալ բարեկամս գործի կուգայ բոլորովին յուսահատ եւ ընկճուած, առանց բարեւ իսկ տալու։

— Գարտաշըմ պիթթիմ, մահվ օլտում, կը ձայնէ։

Չմոռնամ ըսելու որ Պոլսեցի բարեկամս իր մայրենի լեզուին շատ լաւ գիտնալով հանդերձ, նախապատուութիւն կուտայ Թուրքերէնի։

— Ի՞նչպէս թէ լմնցար, կը հարցնեմ։

— Հէփսինի վէրտիմ, կը պատասխանէ։

— Ի՞նչը տուիր։

— Օլան փարամը հէփ դարպ իթթիմ։

— Բայց որո՞ւ, ինչի՞,

— Տիւն հէփ գումարա վէրտիմ։

— Այդ ապո՞ւրն ալ կ'ուտես։

— Եղբա՛յր, կ'ըսէ այս անգամ զուտ հայերէնով, կիրակի օրերը մինչեւ իրիկուն ի՞նչ ընես, մարդուս սիրտը կը նեղուի։

Պիտի ըսէի բարեկամիս թէ, կիրակի օրերը ուրիշ աւելի հաճելի և միանգամայն օգտակար գործեր կան. կրնար քանի մը ժամ կարդալով անցնել, կրնար քիչ մը դրամով գեղարուեստական վայր մը պտոյտի երթալ. մանաւանդ կրնար կիրակի օրը մեր ամենուս սրտին մօտիկ Հայ-Մարմնամարզականին փորձերուն երթալ։ Բայց չէ՞ որ «ուրիշ տալավէրաներ կան»...

Եւ դժբախտաբար բարեկամս մինակը չէ մեր տղաքներուն մէջ։

Գ. ԿԻՒԼԵԱՆ

ԵՐԿՈՒՔԻՆ ՄԷԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Այստարուան ոլիմպիականի արդիւնքներու մեր տեղեկատուութեան առիթով Յառաջի մէջ երկու ճշտումներ երեւցան։ Առաջինը ձողի ազգային մրցանիշին կը վերաբերէր, իսկ երկրորդը Իւնիօն Սբօրթիվ Արմէնիէնի իրաւունքները կը պաշտպանէր։ Երկու կողմերն ալ գոհացնելու համար, կուտանք հարկ եղած լուսաբանութիւնները։

Մրցումներուն արդիւնքները տրուած ատեն, ձողի ազգային մրցանիշը նկատած էի 3,08 մեթր, նկատի չունենալով Ց. Մամիկոնեանի 3,32 մեթրի արդիւնքը զոր ձեռք բերած էր ան ապրիլ 19ին վարժութեան մը ատեն։

Մրցանիշ մը որպէսզի ազգային եւ պաշտօնական արժէք ստանայ, պէտք է պաշտօնապէս կազմակերպուած մրցման մը մէջ ձեռք բերուի կամ առնուազն մարզական դաշնակցութեանց պաշտօնական ներկայացուցիչներուն եւ դատաւորներուն ներկայութեան կատարուի։ Արդ, ապրիլ 19ի վարժութիւնները, ոչ մէկ ոչ ալ միւս պայմանները կը լրացնեն։ Աւելին՝ այդ օրուան խաղերը ոչ մէկ պաշտօնական բնոյթ ունէին և կազմակերպութիւնը անհատական նախաձեռնութեան մը արդիւնք էր։

Միթէ՞ «Օթօ»ի կամ «Էքօ տը Սբօր»ի մէջ այդ արդիւնքին նշանակուած ըլլալը կ'ապացուցանէ որ մրցանիշը պաշտօնական արժէք կրնայ ստանալ։ Ո՞վ չգիտեր որ այդ արդիւնքները կազմակերպողներուն կողմէ նոյն իրիկունը խմբագրատուն տարուեցան։ «Օթօ» եւ «Էքօ տը Սբօր» պարզ տեղեկատուներ են և ոչ թէ պաշտօնաթերթ. և յաճախ կ'արձանագրեն մարզական այնպիսի արդիւնքներ, որոնք նախընթաց արդիւնքներէ բարձր ըլլալով հանդերձ երբեք պաշտօնական չեն նկատուիր։

Գալով Պ. Վ. Հարիկեանի, անմիջապէս ըսեմ որ U.S.A.ի ատենապետը 100 մեթր իր ճշդումին մէջ միայն իրաւունք ունէր։ Այդ ակամայ վրիպումները եղած են օրուան պաշտօնական դատաւորներէն Պ. Հ. Աբէլեանի պզտիկ մէկ անուշադրութեան հետեւանքով, որուն կողմէ տրուած արդիւնքներուն վաւերականութեան բնականաբար կատարելապէս ապահով կրնայի ըլլալ։ Յիշեալ դատաւորն ալ մեղադրելու ոչ մէկ իրաւունք ունինք, նկատելով որ մամուլին համար արձանագրութիւն կատարելու ո և է պարտաւորութիւն չունէր ան, մանաւանդ այնպիսի պահերու մէջ երբ մինակը իբրև ժամապահ երեք դատաւորի պաշտօն ստիպուած էր կատարել, քանի որ նշանակուած դատաւորներէն մեծ մասը բացակայ էր։ Այս տեսակ առիթներու մէջ կազմակերպողները պէտք է տեղեկատու մարմին մը սահմանեն։ Պ. Ատենապետը եթէ ներկայ ըլլար, անշուշտ այս ուղղութեամբ կրնար շատ օգտակար ծառայութիւն մատուցանել և հարկ չէր մնար «Օթօ»ն ու «Էքօ տը Սբօր»ը վկայութեան կանչելու։

Իսկ 200 մեթրի իր ճշտումին մէջ չարաչար կը սխալի։ Միշտ օրուան դատաւորներուն տուած արդիւնքին համաձայն 200 մեթրի առաջինը Ժ. Տէրտէրեանն է ոչ թէ Ամիրեան։ Այս վերջինը վազքի ատեն ապօրինութիւն գործած ըլլալով և իր ընկերոջ գծի սահմանին մէջ անցած ըլլալով, դատաւորներուն որոշումով իր իրաւունքը կորսնցուցած է և առաջնութեան կարգ փոխանցուած է իր յաջորդներուն։

Բարձրութեան և ձողի մէջ Իւնիօն Սբօրթիվի ֆրանսացի մարզիկներէն Քօհափէի անունը յատկապէս չեմ յիշատակած, որովհետեւ Հայկական ոլիմպիականի մը մէջ օտարներու ներկայութիւնը չի հետաքրքրեր մեզ։ Միթէ մենք պիտի կրնայինք ֆրանսական կամ ուրիշ ոեւէ ազգի ազգային մրցումներուն մասնակցիլ։ Տարբեր բան եթէ միջազգային կամ առնուազն միջակումբային ըլլար։

Գալով այն դիտողութեան թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի մարզիկներէն ոմանց անունին քով իրենց պատկանած միութիւնը յիշած եմ, իսկ U. S. A.իններունը ոչ, ինչ կ'ուզէին որ ընէի, երբ ձեռքի տակ չունէի իւրաքանչիւր կազմակերպութեան պատկանող մարզիկներուն ցանկը և հետեւաբար չէի ճանչնար զանոնք։ Ընդհակառակը այդ զանցառութիւնը ամենէն աւելի մատնանշողը ինքս եղած էի և հակառակ կրկնակի խնդրանքներուս, օրուան լիազօրներէն ոչ մէկը կրցաւ փափաքուած ցանկը հայթայթել, որպէս զի ըստ այնմ կարենայի բաղդատութեան եզր մը գտնել։ Այս մասին դիտողութիւնս կրնայ կարդալ տարբեր թղթակցութեան մը մէջ։

Պ. Ատենապետը իր ամենէն զմայլելի միտքը կը յայտնէ հոն, երբ կ'ըսէ թէ երկու միութեանց միջեւ բացարձակապէս խտրութիւն չդնելով կազմակերպող յանձնախումբը որոշեց հանրութեան առանց զանազանութեան ներկայանալ։ Հետեւաբար յայտագրին վրայ միակ ցանկ մը նշանակուեցաւ ու ամեն հայ մարզիկ իր խմբական անունով պիտի մրցէր եւ ոչ այս կամ այն միութեան համար։

Չէինք կարծեր որ մարզական միութեան մը վարիչը այսքան անտեղեակ կրնայ ըլլալ տարրական օրէնքներու։ Ուրեմն Պ. Հարիկեան չի՞ գիտեր թէ ոչոք անհատապէս կրնայ մասնակցիլ պաշտօնական մրցման մը։ Որ և է միութեան մը պատկանիլը պայման է։

Քանի որ յայտագրին վրայ երեք միութեան անուն կար, պարտաւոր էին նաև անոնց պատկանող մարզիկները երեք խումբի վերածել։

Ներկայիս դէպքերու բերումով հոս կամ արտասահմանի մէջ պաշտօնական մարմնի մը չգոյութիւնը պատճառ մը չէ որ ո և է մրցման կամ փորձի մէջ ձեռք բերուած չափանիշերը իբր մրցանիշ ընդունուին, երբ օրինական պայմանները չեն լրացներ։ Շատ շատ կարելի է տեղական համապատասխան դաշնակցութեանց (փէտէրասիոն) հակակշռել ու վաւերացնել տալ, պաշտօնական մրցանիշ յայտարարել առաջ։

Գ. Ճ.

— Ռըլիֆի Հայաստանի որբանոցներու մարզիչ Պ. Վահան Ջերազ որ ութ ամիս աքսորի դատապարտուած էր, ներում ստացած ըլլալով, վերադարձեր է իր պաշտօնատեղին և սկսած է շարունակել իր գործը։

Մարզական կեանք

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հ. Մ. Ը. Մ. (Ա. և Բ.) C. A. MONTREUIL (1 et Res.)ի դէմ

Կիրակի 6 Մարտ Հ. Մ. Ը. Մ.ը մեզ կը հրաւիրէ ներկայ ըլլալ մեծ մրցումի մը, որ տեղի պիտի ունենայ ժ. 3ին Սթատ տը Մօնթրէօյլի մէջ, բօրթ Մօնթրէօյլի ճիշտ քովը, Մեթրօ Ավրօն։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը պիտի մրցի առաջին դասակարգէն C A Mի դէմ։ Ֆրանսացիք որ վերջերս շատ փայլուն արդիւնքներ շահեցան, լման առաջին խումբով դաշտ պիտի իջնեն, ի մէջ այլոց պիտի գտնուին Իտալիոյ ազգ. խումբի «սէնթրֆօր» Բարաշինի և ուրիշ լաւ խաղացողներ։

Ինչ պիտի ընէ հայ խումբը։ CAMի դէմ։ «Սիքսթ» վեց հոգինոց մրցումներու մէջ Հ. Մ. Ը. Մ.ը յաղթած է CAM ի խլելով անոր բաժակը. իսկ այս անգա՞մ։

Յուսանք որ այս անգամ աւելի մեծ թիւով հայութիւն մը ներկայ ըլլայ այս կարեւոր մրցումին։

Հ. Թ.

—

Նախընթաց կիրակի օրը Ֆրանսայի համար մարզական կարեւոր օր մը եղաւ։ Զանազան կարեւոր գործունէութիւններ տեղի ունեցան Ֆրանսայի մէջ թէ արտասահման։

Ֆրանսայի **ռըկպիի** ազգային խումբը իր երրորդ Ֆրանսա Շուէտ մրցման առթիւ Սթօքհօլմ մեկնած ըլլալով, անցեալ շաբաթ եւ կիրակի օրերը մրցեցաւ տեղւոյն ազգային խումբին հետ, և ինչպէս կը նախատեսուէր, խաղերը վերջացան Ֆրանսայի պարտութեամբ։ Չմոռնանք սակայն որ այս տարի Ֆրանսացիները բացառիկ յառաջդիմութիւն ցոյց տուին մարզական ճիւղին մէջ, իրենց նախկին երեք միջազգ. մրցումներուն մէջ յաղթելով իրենց հակառակորդներուն։ Այսպէս Անգլիացիներն ու Պելժիացիները իրենց երկրին, իսկ Զուիցերացիները Սթար Քօլօմպի մէջ։

— Միւս կողմէ Փարիզի մէջ տեղի ունեցաւ լողալով Փարիզի անցքը (traversée de Paris à la nage), որուն մասնակցեցան 178 լողորդներ և 12 լողորդուհիներ։ Երրորդ անգամ ըլլալով յաղթանակը շահեցաւ Ռէպէյրօլ, իսկ կիներու բաժնին մէջ առաջին հանդիսացաւ Օր. Լըպրէօն։

Կեցցէ եւրոպականացումը

Պոլիսէն առնուած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ Եւրոպացիներու պէս հագուելու մասին Էնկիւրիի կառավարութեան տուած որոշումին հետեւանքով, գլխարկի վաճառականները սկսած են շահագործել ժողովուրդը։ Պոլսոյ քաղաքապետը առջի օր բոլոր գլխարկավաճառները կանչելով առաւելագոյն շահ որոշած է հարիւրին երեսուն։ Շրջաբերականներ ղրկուած են բոլոր կուսակալութեանց, ներքին գաւառներու մէջ եւս գլխարկի գործածութիւնը փութացնելու համար։

Վարչապետ Ըսմէթ փաշա Սեպտ. 1ին գլխարկով ներկայ եղեր է գործավարներու խորհուրդին մէջ։

Հայերը գոհ են...

Պոլսոյ Թուրքեւհայ Բարձրացման Միութիւնը, որ միշտ գործի վրայ կ'երեւայ, որոշեր է մասնաւոր պատուիրակութիւն մը ղրկել Էնկիւրի, յայտարարելու համար թէ Թուրքիոյ Հայերը շատ գոհ են և պէտք չունին Լօզանի դաշնագրին։

Պատուիրակութիւնը պիտի բաղկանայ վեց անդամէ, որոնց երեքը հայ, երեքը թուրք։ Նախագահն է Փարիզի նախկին դեսպան Մունիր փաշա։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱՃՈՒՄԸ

Յառաջի առաջին թիւով հրատարակեցինք վիճակագրութիւն մը, Հայաստանի մէկ տարուան ամուսնութեանց, ծնունդներու և մահերու մասին։ Այսպէս, 1923ին ծնունդներու թիւն էր 26,789, մահ՝ 9166, հետեւաբար աճումը եղած է 17,623։

Երեւանի «Նորք» հանդէսին մէջ (թիւ 5–6) ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակած է այս մասին։ Ստորեւ կ'արտատպենք կարգ մը շահեկան տեղեկութիւններ և բաղդատութիւններ.—

Վերջին ժամանակներս մարդահամար չէ կատարուած Հայաստանի մէջ։ Համաձայն 1922ի գիւղատնտեսական վիճակագրութեան, Հայաստանի ազգաբնակութեան թիւն էր 780,000, մէջն ըլլալով քաղաքները։ Այս հաշիւէն դուրս են զօրամասերը, արգելարանները և քանի մը վայրեր։ Եթէ նկատի առնենք որ, 1922ի գիւղատնտեսական վիճակագրութենէն ի վեր, բացի վերը յիշուած պակասներէն,

1. Վերադարձեր է պատերազմի հետեւանքով հեռացած բնակչութենէն կարեւոր մաս մը. 2. տեղի ունեցած է ներգաղթ Պարսկաստանէն, Պաղտատէն, Պալքաններէն և ուրիշ երկիրներէ. 3. ազգաբնակութիւնը բնական աճում ունեցած է այդ ժամանակամիջոցին (մէկ ու կէս տարի),

Հայաստանի բնակչութեան թիւը կ'ըլլայ, 1924ի սկիզբը, առնուազն 900,000 հոգի։ Այս թիւը կը բաժնուի հետեւեալ կերպով.—

Երեւան քաղաքը	50,000
» գաւառը	115,000
	165,000
Էջմիածնի գաւառ	120,000
Լէնինական (Ալեք.պօլ)	180,000
Նոր Բայազիտի գաւառ	110,000
Լոռի-Փամպակի »	130,000
Դարալագեազի »	30,000
Դիլիջանի »	80,000
Զանգեզուրի »	75,000
Մեղրիի »	10,000
Համագումար	900,000

Համաձայն այս ցուցակին, 1923ին Հայաստանի մէջ իւրաքանչիւր 1000 բնակչին կ'իյնայ — ծնունդ՝ 29.8, մահ 10.2. աճում՝ 19.6, ամուսնութիւն՝ 6.1։ Ուրեմն, աճումը 2 առհարիւրէն քիչ մը պակաս է։ Աճման այս համեմատութիւնը բաղդատելով Անդրկովկասի միւս երկիրներուն հետ, կը տեսնենք որ, — Ամուսնութեան չափը Հայաստանի մէջ շատ վար է Անդրկովկասի բոլոր նահանգներէն (6.1 առհարիւր, 7.0 առհարիւրի դիմաց)։ Ծնունդներու չափը կը հասնի յիշեալ նահանգներու առաւելագոյն չափին (29.8, 29.9ի դիմաց). մահերու համեմատութիւնը շատ վար է նոյն նահանգներէն (10.2, 13.2ի դիմաց)։ Եւ վերջապէս, աճման չափը շատ վեր է յիշեալ բոլոր նահանգներէն (19.6, 13.4ի դիմաց)։

Պատերազմէն առաջ Երեւանի նահանգը գերակշիռ տեղ կը բռնէր աճման տեսակէտով. այժմ Հայաստանը իր աճման չափով մինչեւ 50 առհարիւր կը գերազանցէ նոյն իսկ Երեւանի նահանգը։

Լեռնային գաւառները ընդհանրապէս գերակշիռ տեղ կը բռնեն աճման տեսակէտով։ Նոր Բայազիտի և Լոռի Փամպակի գաւառներուն մէջ՝ իւրաքանչիւր հազար բնակչի կու գայ 39.2 և 37.9. Դիլիջանի և Դարալագեազի գաւառներուն մէջ՝ 5.2 եւ 33.8. իսկ Լենինականի մէջ՝ 26.5։

1924ի առաջին վեցամսեայի ծնունդներու համեմատութիւնը հազար բնակչին վրայ եղած է 24.1, աճում՝ 13.9։ Այս հաշուին վրայ հիմնուելով, կրնանք ըսել թէ 1924ի ամբողջ տարուան ընթացքին հազար բնակիչի վրայ ծնունդը պիտի ըլլայ 48.2, իսկ աճումը՝ 27.8։ Ուրեմն 1924ին ազգաբնակութեան աճման համեմատութիւնն է 2.78, համեմատութիւն մը որ չկայ ոչ Անդրկովկասեան միւս նահանգներու նախապատերազմեան վիճակագրութեանց մէջ, ոչ ալ կարգ մը եւրոպական երկիրներու մէջ։ Այս համեմատութիւնը բացարձակ թիւերու վերածելով, և նկատի առնելով ներկայ տարուայ Ա. վեցամսեայի տուեալները, կրնանք ըսել թէ 1924ին ծնունդներու ընդհանուր թիւը պիտի ըլլայ աւելի քան 43 հազար, իսկ աճումը 25 հազար։ Իսկ եթէ նկատի առնենք որ շատ մը ծնունդներ չեն արձանագրուած, կրնանք ըսել թէ ներկայիս Հայաստանի բնակչութեան տարեկան աճումը կը հասնի 30 հազարի, կամ 3 առհարիւրի,— չափ մը որ բացառիկ է։

Փարիզի մզկիթը

Երեք տարիէ ի վեր Բուսաբանական պարտէզին մօտերը շինուելու վրայ է Փարիզի առաջին մզկիթը։ Աշխատանքները աւարտելու վրայ են արդէն և մզկիթին պաշտօնական բացումը պիտի կատարուի առաջիկայ Նոյեմբերին։ Ճարտարապետն է ֆրանսացի մը՝ Պ. Մօրիս Մանթու և յատակագիծը շինուած է Մարոքեան ոճով։ Գործաւորներուն մեծ մասը Մարոքցիներ են. բոլոր նկարիչները, հիւսները, մօզայիք շինողները, քանդակագործները Ֆէզէն եկած մասնագէտներ են։

Ամբողջ մզկիթին տարածութիւնն է 7600 քառակուսի մեթր, որուն 4 հազարը շէնքերու և 3600 մեթրը պարտէզներու պիտի յատկացուի։ Բուն իսկ մզկիթէն զատ շինուած են հիւրանոցներ, արեւելեան բաղնիք մը յարակից մասերով, մաւրիտանական սրճարան մը, հինգ խանութներ, որոնց մէջ պիտի ծախուին Մարոքի, Թունուզի և Ալժերիոյ արտադրութիւնները. ասոնցմէ զատ կայ նաև դեղարան մը Փարիզի իսլամներուն համար, նոյնպէս՝ միւֆթիի, իմամի և միւէզզինի համար ալ բնակարաններ պատրաստուած են։

Կեդրոնը մարմարեայ բացօթեայ աւազան մը կայ, որ յատկացուած է ապտէսթի. ուրիշ երկու վրան գոց լուացարաններ ալ պիտի շինուին այս նպատակով, և ձմեռը պիտի տաքցուին։ Մզկիթին մէջ եւս կեդրոնական ջեռուցիչ հաստատուած է։ Գմբէթը ներսի կողմէն զարդարուած է մայրի փայտէ նուրբ քանդակներով. գետինը սալայատակուած է մարմարով և Ֆէսի մէջ պատրաստուած 55 գորգերով պիտի ծածկուի։ Հոս հոն կը տեսնուին վառ գոյներով մօզայիքներ։ Գմբէթին մէջտեղէն կախուած է հսկայ կանթեղ մը որուն վրայ պիտի հաստատուին երկու մինչեւ 6 հարիւր ելեկտրական լապտերներ՝ որոնք ձէթէ կանթեղներու պատրանքը պիտի տան։ Միհրապը մօզայիքէ շինուած է. աջ կողմն է մէնպէրը, Թունուզի պէյէն նուիրուած եւ շինուած թանկարժէք փայտէ, քանդակուած ու սատափազարդ։ Առկախ պարտէզներ մզկիթը կը բաժնեն միւս շէնքերէն։

Բաղնիքին մուտքը Ժօֆրուա-Սէնթ-Իլէր փողոցէն է. մուտքը ազատ պիտի ըլլայ հանրութեան համար։ Գունաւոր ապակիներ կը զարդարեն գմբէթը։ Հանուելու համար մասնաւոր սենեակներ կան. յետոյ կը սկսին զանազան բարեխառնութեամբ սրահներ, որոնցմէ յաջորդաբար պիտի անցնինք։ Ասոնք են 35 աստիճաննոց սրահը, որ տուշի յատկացուած է, 45նոցը՝ օծանուելու, 55նոցը՝ մարձումի. ամէնէն տաք սրահին ջերմութիւնը պիտի ըլլայ 65։

- o -

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Միայն հազար հոգի՝ Յունաստանէն

Պ. Շահվերտեան Յունաստան գտնուած ատեն, հետեւեալ կարգադրութիւնները ըրած է, համաձայն «Ալիք»ի.

Տրամայէն պիտի երթան 215 հոգի և 75 որբ, Գավալայէն 210 հոգի և 50 որբ, Քսանթիէն 100 հոգի, Սելանիկէն 75 հոգի և 50 որբ, որուն 25ը Մարեան եղբայրներու ծախքով երթալիք որբերը, Տէտէաղաճէն 50 հոգի և Կիւմիւլճինայէն ալ 50— համագումար որբ եւ գաղթական 875 հոգի։ Պիտի արձանագրուին նաև սահմանափակ թիւով մասնագէտներ և այսպէս ընդհանուր թիւը պիտի բարձրանայ 1000ի։

Մեծ սրտաբեկութիւն կը տիրէ գաղթականներուն մէջ, այս անբաւարար կարգադրութեան հետեւանքով։

Յունական կառավարութենէն շոգենաւ ուզուած է, գաղթականները ձրի փոխադրելու համար։

— Տրամայի և Տէտէաղաճի տեղական իշխանութիւնները պահանջած են ազգային դպրոցներու մէջ պաշտօնավարող ուսուցիչներու հելլենահպատակութեան թուղթերը։ Անընդունելի կը նկատուի ոչ-հպատակներու պաշտօնավարութիւնը։ Առաջնորդարանը դիմած է կրթական նախարարութեան, որպէսզի գէթ վեց ամիս պայմանաժամ տան։

Լուրի մը համաձայն, Մակեդոնիոյ կուսակալը արտօնած է հպատակ արձանագրել անոնք որ երեք տարիէ ի վեր Յունաստան կը գտնուին։

Հայերը Սուրիոյ մէջ

Վերջին վիճակագրութեան մը համաձայն, Սուրիոյ մէջ կան 110-120000 Հայեր, հետեւեալ համեմատութեամբ.—

Պէյրութի շրջանը՝ 25,000, Հալէպ՝ 50.000, Դամասկոս՝ 15,000, Զահլէ՝ 1200, Հոմս՝ 700. Համա՝ 400, Տրիպոլիս՝ 1000, Ճարապլուս՝ 1000։ Մնացեալը՝ Անտիոք, Իսկէնտէրուն և շրջակաները։ Ցարանուանական տեսակէտով 10000ը բողոքական են, 15000ը հռոմէական։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հայերը Վալանսի մէջ

Վալանսէն կը գրեն մեզի.—

Այստեղ կը գտնուի հազարէ աւելի հայութիւն մը, որ դժբախտաբար անհոգ է հանրային կեանքի համար։ Չունին ո եւ է ազգային կազմակերպութիւն։ Կայ միայն ֆութպոլի խումբ մը, որ կը պահուի քանի մը երիտասարդներու ջանքով և այս տարի պիտի մասնակցի մրցումներուն։ Ունինք նաև Հ. Յ. Դ. ենթակոմիտէ մը։ Ֆրանսական դպրոց կը յաճախեն 60—70 մանուկներ, որոնք մոռցած են իրենց լեզուն և ֆրանսերէն կը խօսին իրարու հետ։ Անհրաժեշտ է դպրոց մը և եկեղեցի մը, ինչպէս և քահանայ մը։

Բարձր Հայքի հայրենակիցներուն

Կը փութանք հաղորդել «Բարձր Հայք»ի (Կարին, Պայազիտ, Երզնկա) հայրենակիցներուն թէ 2 օգոստ. 925ին հիմնուած «Բարձր Հայք»ի հայրենակցական Միութիւնը՝ իր 30 օգոստոսի ընդհ. ժողովին մէջ միաձայն վարչութիւն մը կազմեց հետեւեալներէ.—

Պ.Պ. Վ. Քրմոյեան Ատենապետ, Ս. Բարսեղեան քարտուղար, Հ. Պարսամեան գանձապահ, Օ. Գափաֆեան ընդհ. ժողովի քարտուղար, Ա. Խանամիրեան։

Միութեան մասին ըլլալիք ոեւէ դիմում կատարել հետեւեալ հասցէին.
S. Parséghian (Ս. Բարսեղեան) 17, Rue Jean-Lantier. Paris (1er).

ԱԶԱՏ ԲԵՄ

Ի՞նչ շուտ փոխուեցան

Հայ օրիորդը չուզեր ամուսնանալ հայ երիտասարդին հետ, ինչո՞ւ, որովհետեւ պարոնը գործաւոր է, շատ դրամ չունի, բնակարան չունի. և վախ կայ որ անգործ մնայ ամուսնութենէն յետոյ։

Հայ երիտասարդն ալ, իր կարգին, հայ աղջիկ չուզեր. ինչո՞ւ. որովհետեւ հայ օրիորդը ինքնահաւան է, բնակարան կ'ուզէ եւն։

Եւ եթէ հայ երիտասարդը եւ օրիորդը կշռէին երկու ծայրերը գտնենք, երկուքն ալ հաւասար կու գան։ Երկուքն ալ հայրենիքի մէջ համեստ վիճակ ունէին, երկուքն ալ ստացած են յաճախ միեւնոյն դպրոցական եւ ընտանեկան դաստիարակութիւնը։

Նոր միջավայր, նոր կեանք, նոր աշխատանք։ Բայց ինչո՞ւ այս մոլորումները։ Ի՞նչ շուտ փոխուեցան.

ՄԱՍԻՍ ՍԱՂԵԱՆՃԵԱՆ

Եգիպտացի իշխանի մը փախուստը

Ասկէ 25 տարի առաջ եգիպտացի իշխան Ահմէտ Սէյֆէտտին երբ դեռ 17 տարեկան էր, իր քոյրը Շէվքիար իշխանուհին պաշտպանելու համար ատրճանակով կոկորդէն վիրաւորած էր իր քեռայրը, իշխան Ֆուատը, որ այժմ Եգիպտոսի թագաւորն է։ Եգիպտական դատարանը եօթը տարուան բանտարկութեան դատապարտեց այն ատեն Սէյֆէտտինը, սակայն երկու տարի վերջ Խօլը իբրեւ խենդ զայն Անգլիա ղրկելով Թայսհըրթի յիմարանոցին մէջ արգելափակել տուաւ։ Եգիպտական կառավարութիւնը գրաւեց իր կալուածները, որոնց տարեկան եկամուտն էր 2 հարիւր հազար անգլ. ոսկի (20 միլիոն ֆրանքէն աւելի)։ Իր մայրը, իշխանուհի Նէճմիվանի ի զուր յուսահատական դիմումներ կատարեց զաւակը ազատելու համար։ Միշտ պատասխան ստացաւ որ իր տղան վտանգաւոր տեսակէն խենդ մըն է։ Մինչդեռ իշխանը մօտէն տեսնելու առիթ ունեցողներ նկատած էին որ բանականութիւնը տեղն է։

Առջի օր երկու պահակներու հետ ինքնաշարժով պտոյտի ելած պահուն իշխանը անհետացած է Հէյսինկսի մէջ։ Անգլիական ոստիկանութիւնը կը կարծէ որ «Տէփօնիա» զբօսանաւով Պուլօնեը եկած է։ Անհետացած է նաև պահակներէն փէլլահ, որ իշխանին հաւատարիմ բարեկամն է եղեր երկար ատենէ ի վեր։

Դեռ շաբաթ մը առաջ իշխանին մայրը հրահանգ տուած էր իր փաստաբաններուն, որ անգլիական կառավարութենէն 4ուկէս միլիոն անգլիական ոսկի վնասուց հատուցում և կալուածներու յանձնումը պահանջեն։

Իշխանին քոյրը, նախկին կին Ֆուատ թագաւորի, սովորաբար կը բնակի Փարիզ, ուր քանի մը անգամ ամուսնացած է։ Կ'ըսուի թէ այս պահուս Պիարից կը գտնուի։ Եթէ իրապէս իշխանը Ֆրանսա ապաստանած է, անգլ. կառավարութիւնը չպիտի կրնայ անոր յանձնումը պահանջել։

Հայկական նահանգներու բարենորոգումը

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ Թուրքիոյ մէջ դատական բարենորոգումները ձեռնարկուած է և շուտով հարիւր նոր ընթացաւարտ արդաքննիչ դատաւորներ պիտի մեկնին, իրենց պաշտօնական համազգեստը հագած։ Արեւելեան նահանգներուն մէջ այս բարենորոգումներուն մեծ կարեւորութիւն պիտի տրուի և դատական գործավարը անձամբ տեղւոյն վրայ պիտի հսկէ անոնց գործադրութեան։

Նոր դաւադրութիւն?

Էնկիւրիէն առնուած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ քէմալական վարչաձեւին դէմ մեծ դաւադրութիւն մը երեւան հանուած է։ Ներքին գործավարը Էնկիւրիէն հեռագրած է Պոլսոյ կուսակալ Էքրէմ պէյի անմիջապէս օդանաւով Էնկիւրի մեկնիլ։ Գործավարներու Խորհուրդը յաջորդաբար երեք օր նիստ գումարած է։ Տրուած որոշումներու մասին խիստ գաղտնապահութիւն կը տիրէ, բայց կը հաստատուի որ դաւադրութեան կազմակերպիչն է Յառաջդիմասէր կուսակցութիւնը։ Պրուսայի, Սինոպի եւ Ատանայի մէջ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուած են։ Բոլոր ձերբակալուածները Յառաջդիմասէր կուսակցութեան կը պատկանին։

Ղարաբաղի վիճակը

Ինքնավար Լեռնային Ղարաբաղը ունի 107,000 բնակիչ, որուն 100ին 94ը Հայեր են, մնացածը Թուրքեր եւ Ռուսեր։ Կեդրոնն է Ստեփանակերտը, որ ունի 30 ձիու ուժով ելեկտրական մետաքսի գործարան, ուր կ'աշխատին 80-100 բանուորներ։ Շինուած են կարգ մը պետական շէնքեր եւ հիմը դրուած է անթել հեռագրի կայանի մը։ Կայ 100 անկողիննոց հիւանդանոց մը, իսկ ամբողջ Ղարաբաղ ունի 4 հիւանդանոց եւ 4 բժշկական կայան. Թոքախտաւորներու համար ալ ծրագրուած է սանաթորիում մը շինել։ Ստեփանակերտի նախկին ռուսական եկեղեցին թատրոնի վերածուած է։ Բացուած է Բալլու Չայի ջրանցքը։ Պիտի բացուի նաեւ Ջրաբերդի ջրանցքը, որ 10,000 հեքթար հող պիտի ջրէ։ Կը շինուի նաեւ ալքոլի գործարան մը։ 1922-23 թուականին կար Ա. աստիճանի 79 դպրոց 4850 աշակերտով եւ 153 ուսուցիչով։ 1924-25 շրջանին Ա. աստիճանի դպրոցներու թիւը հասած է 88ի։ Այժմ այս դպրոցները ունին 9000 աշակերտ՝ 215 ուսուցիչներով։

Յոյն գերիներ Անատոլուի մէջ

Գոնիայէն Աթէնք հասած Եօրկիօս Քօնտօս անուն յոյն գերի մը յայտարարած է թէ Գոնիայի շրջանին մէջ 8 հազար յոյն գերիներ կան։ Թուրք կառավարութիւնը բռնադատած է այդ գերիներուն փէս կրել և Թուրքերէն խօսիլ։ Երբ օտարներ այցելեն այդ կողմերը, Թուրքերը կը պահեն գերիները։ Նոյնպէս հարէմներու մէջ կան եղեր բազմաթիւ յոյն աղջիկներ, որոնք դուրսի հետ ամէն յարաբերութենէ զրկուած են։

Հելլէն խորհրդարանի գաղթականական յանձնախումբը եւս տեղեկութիւն առած ըլլալով որ Փոքր Ասիոյ մէջ դեռ բաւական թիւով քաղաքային և զինուորական գերիներ վար դրուած են Թուրքերու կողմէ, պատուիրակութեան մը պաշտօն տուած է դիմում կատարել արտաքին Նախարարութեան, հարկ եղած միջոցները ձեռք առնելու համար։

Յունաստան ձրի շոգենաւ կը տրամադրէ հայ գաղթականներուն

Յունաստանի Էնկիւրիի դեսպան Պ. Արկիրօփուլոս անցեալ տարի երբ արտաքին Նախարարութեան գրասենեակի տնօրէն էր, Աթէնքի Ազգ. Կեդր. Վարչութեան խոստացած էր ձրի շոգենաւ տրամադրել հայ գաղթականներու Պաթում փոխադրութեան համար։ Ազգերու Դաշնակցութեան Աշխատանքի Գրասենեակին Աթէնքի Ներկայացուցիչը անցեալ շաբաթ դիմած է հելլէն կառավարութեան՝ յիշեցնելով իր այս խոստումը։ Նոր Օր կը տեղեկանայ թէ կառավարութիւնը խոստացած է ամէն դիւրութիւն տալ գաղթականներու փոխադրութեան համար։

— Լիբազմայի գաղթականները, 130 հոգի սկսած են արձանագրուիլ առաջին կարաւանով Հայաստան երթալու համար։ Ասոնք Էսկիշէհիրի շրջանէն են և բոլորն ալ երկրագործ. ունին մօտ 125 հազար դրախմի։ Վիզայի համար իւրաքանչիւր գաղթականէ կը պահանջուի 150 դրախմի։

Տիեզերական Խաղաղութեան 24րդ Համագումարը

Առջի օր Սորպոնի մեծ ամփիթատրոնին մէջ Տիեզերական Խաղաղութեան 24րդ համագումարին բացումը կատարուեցաւ։ Այս համագումարին կը մասնակցին 1200 պատգամաւորներ, որոնք կը ներկայացնեն երեսուն ազգեր։ Կը նախագահէր կրթական Նախարար Տը Մօնզի։ Նախապէս յայտարարուած էր որ յաջորդաբար պիտի խօսին ֆրանս. երեսփ. ժողովի Նախագահ Պ. Էռիօ և գերման Ռայխսթակի Նախագահ Պ. Փօլ Լէօպէ։ Պ. Էռիօ բացակայ ըլլալով Պ. Լէօպէ եւս չխօսեցաւ։

Կ'ըսուի սակայն թէ Ռայխսթակի Նախագահը չխօսեցաւ՝ նախապէս իրեն դիտել տրուած ըլլալով որ եթէ իր ճառին մէջ ջատագովէ Գերմանիոյ և Աւստրիոյ միացումը, որուն ջերմ կուսակից է, աղմուկ պիտի բարձրանայ և թոյլ պիտի չտան իր ճառը շարունակել։

Հետզհետէ խօսեցան անգլիական պատուիրակ Պ. Նորման Անճէլ, Փրօֆ. Շարլ Ռիշէ, Պ. Ֆէրտինանտ Պիւիսօն, պելժ ծերակուտական Հանրի Լաֆօնթէն։ Ամէնէն վերջ խօսք առաւ կրթական Նախարարը, որ յայտնեց թէ հինգ շաբաթ առաջ վաւերացուց պայմանագրութիւն մը, որով ասկէ վերջ ֆրանս. եւ գերման համալսարանները պիտի կրնան փրօֆէսէօրներ և ուսանողներ փոխանակել իրարու հետ։

Ֆրանսացի եւ գերման պատուիրակներու փոխադարձ վերաբերումը պաղ էր, մինչ կը յուսացուէր որ տիեզերական խաղաղութեան այս համագումարին մէջ ֆրանքօ-գերման սերտ յարաբերութեանց հիմը դրուի։ Պատուիրակները նոյն իսկ իրարու ձեռք չսեղմեցին։

Պ. Լէօպէ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետ Պ. Փէնլըվէի հետ եւ երէկ իրիկուն վերադարձաւ Պերլին, ուրկէ առաջիկայ ամիս պիտի մեկնի Ամերիկա։ Իր ճառը պիտի տպուի համագումարի տեղեկագրին մէջ։

Յարձակողական Մարոքի ճակատին վրայ

«Իւմանիթէ»ի տեղեկութեանց համաձայն Մարոքի ճակատին վրայ ընդհանուր յարձակողականը պիտի սկսի այսօր ցամաքէն ու ծովէն՝ միաժամանակ Ֆրանսացիներուն և Սպանիացիներուն կողմէ, որոնք իրենց վերջին պատրաստութիւնները տեսած են արդէն։ Մեծ թիւով զինուորներ ցամաք հանուած են այս օրերս Մէլիլա և Ալհիւսմա եւ սաստիկ ռմբակոծուած են ծովեզերքի Րիֆցիներու դիրքերը։

«Մաթէն»ի թղթակիցը տեսնուած է Ապտիւլ Քէրիմի եղբօր հետ, որ յայտարարած է.— «Կ'ուզենք ազատ ապրիլ։ Մենք կրնանք զմեզ կառավարել. պիտի կռուինք մինչեւ մեր վերջին մարդը։ Գիտենք որ Ֆրանսա և Սպանիա մեծապէս սպառազինուած են, բայց Աստուած պիտի օգնէ մեզ։ Մեր ոստիկանական ուժերուն համար ֆրանսացի սպաներու պէտք չունինք։ Ռէշուանի մէջ տեսաք որ մենք գիտենք բանակ մը կազմակերպել։ Իբրև սահման, մենք կը պահանջենք որ Ֆրանսա քիչ մը ետ քաշուի Թազայի կողմէն, և ուղիղ գիծ մը քաշուի մինչեւ Մուլույա։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Թուրքիոյ մէջ ծխախոտի բերքը շատ առատ է այս տարի և կը յուսացուի 100 միլիոն Թրքական ոսկիի ապրանք ծախել։

— Մուսթաֆա Քէմալի նախկին կինը, Լաթիֆէ հանըմ. Պուտափէշթ հասեր է և մտադիր է եղեր անկէ անցնիլ Գերմանիա։

Մուսթաֆա Քէմալ իր բարեկամներուն յայտարարած է թէ երբեք նպատակ չունի վերամուսնանալու։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Շաւ. Պ. Ա.— Ստացանք բաժնեգինը. Թերթ կը ղրկուի Սեպտ. 1էն։

Բլէրմօն Ֆէրրան Վ. Մ.— Ստացանք բաժնեգինը, Թերթ կը ղրկուի Սեպտ. 1էն։

Վիէն. գործկ. — Ստացանք մանտափոստը, 26 թ. նամակին համաձայն կարգադրեցինք ծրարը, նոր հասցէին թերթ կը ղրկուի Սեպտ. 1էն։

Սարսէյ Կ. Ե.— Տրուած հասցէներուն ուղղակի թերթ կը ղրկուի Սպ. 1էն։

Տիֆազվիզ Զ. Պ.— Ստացանք վեցամսեան Սեպտ. 1էն թերթ կը ղրկենք տրուած հասցէին։

Լանսէյ Գ. Ա.— Ստացանք մանտափոստով 20 ֆր.

Կուզէնվիլ Ա. Գ.— Ստացանք եռամսեան, կը ղրկուի թիւ 14էն։

Փարիզ Մ. Ս.— Ձեր տուած հասցէին կը ղրկուի թ. 14էն։

Լանսէյն գործկ.— Ստացանք մանտափոստը,

Սէնթ Էթիէն Յ, Զ.— Ստացանք եռամսեան կը ղրկուի Սեպտ. 1էն։

Ֆուռմիէ, Գ. Պ.— Ձեր թերթը կանոնաւոր կերպով կը ղրկուի։

Բուրպուա, Ա. Ճ.— Բաժնեգինը ստացած ենք։

Վալանս գործկ.— Ստացանք ղրկուած գումարը, մանրամասնութիւնները նամակով։

ՏՕԲԹ. Լեւոն Գրիգորեանի պսակադրութեան առթիւ, Փարիզի եկեղեցին մէջ փոքրիկ հանգանակութիւն մը կատարուեցաւ, գոյացած գումարը 250 ֆրանք, յանձնուեցաւ Տրապիզոնի Հայրենակցական Միութեան։

ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

52 Rue Lafayette, սրճարան gen. Lafayette,

64 Rue Lafayette քէօշկի մէջ, Rue Cadetի քովը։

ՕՏԷՈՆ Mr. Bortzmeyerի քէօշքը, 5 Carrefour de l'Odéon.

St. Lazareի կայարանը Cour de Romeի թիւ 172 քէօշկը

St MICHEL Madame Allanche Bd. St. Michel թիւ 7ի առջեւի կրպակը (քէօշք)։

Սէն Միշել, Պ. ՊԵԼԼՕՇ թիւ 3ին առջեւի (քէօշքը)։

Rue Lafayette Պ. Արտաշէս Պասմաճեանի (գորգի վաճառական) մօտ, 53 **Fbg. Montmartre**.

ՊԵԼՎԻԼԻ ՄԷՋ (Փարիզ)

Librairie Gachet
19, Rue de Belleville Paris (19)

Restaurant International
Mr. P. Mavros
92, Rue Rébeval Paris (19)
(մուտքը Rue de Belleville)

Belleville Արեւելեան նպարավաճառ Պր. Յարութիւնեանի խանութը 18 bis Rue Jouye-Rouve.

ՌԸՆՕի գործաւորներուն համար
Պր. Ա. Պօյաճեանի մօտ
43, Rue St. Cloud Billancourt

Հետզհետէ կը ծանուցանենք միւս տեղերը։

Համալսարանական երիտասարդ մը տրամադրելի ժամեր ունի Ֆրանսերէնի, Անգլիերէնի և Հայերէնի մասնաւոր դասեր տալու։ Դիմել Խմբագրութեան։

Մեր բաժանորդներուն

Աւելորդ անգամ մըն ալ կը յայտարարենք մեր բոլոր ընթերցողներուն և բաժանորդներուն, թէ «ՅԱՌԱՋ»ի իւրաքանչիւր թիւը թղթատարին կը ՅԱՆՁՆՈՒԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՕՐՆ ԻՍԿ, յաճախ գիշերանց։ Յապաղման քանի մը պատճառները կապ ունին ուղղակի թղթատարական սպասարկութեան հետ։ Պէտք եղած միջոցները ձեռք առած ենք, վերջին ալ դէպքերն ալ հարթելու համար։ Բաժանորդները իրենք ալ կ'ընդունին, անշուշտ, թէ որոշ բարեփոխում տեղի ունեցած է վերջին օրերս։

Այս առթիւ կը խնդրենք շատ մը բարեկամներէ՝ որոշ գրել իրենց հասցէները, եւ կարելի եղածին չափ խուսափիլ փոփոխութիւններէ, մանաւանդ տպագրուած են։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Կարդացէք եւ տարածեցէք

"ՅԱՌԱՋ„Ը

ՍԱԿԱՐԱՆ

3 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Ստերլին		103.35
Տոլար		21.31
Մարք (ոսկի)		5, 4
Թրքական թղթ.		12. 25
Թրք. ոսկի		94.
Մէճիտիյէ		9. 50
Լէվա	100 հատը	15. 25
Դրախմի	«	31.
Լիր	«	4.75
Պելժ. ֆրանք	«	95. 60
Զուից. ֆրանք	«	411.25
Ձերվոնեց	տասը հատը	108.

ԱՐԺԷԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի փոնսիէ I	1525	ֆր.
« « II	1295	«
« « III	1200	«
Ռուսիոյ երկթ.	104.	

Le Gérant : H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

ՅԱՌԱՋ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն — 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 s.	5 s.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանդափոսթ եւն. ղրկել Sch. Missakianի անունով

ԿԻՐԱԿԻ 6 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1925

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 16 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՐԻՒՂԻ ՀՈՏ, ԱՐԻՒՆԻ ՀՈՏ

Կրքոտ մթնոլորտ մը ստեղծեց Մուսուլի վէճը, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին առջեւ։

Լման երկու օր փոխն ի փոխը խօսեցան Թուրքիոյ արտաքին գործավարը եւ Անգլիոյ գաղթային նախարարը, որոնք իրենց երկիրներուն լիազօրներն են։ Երկուքն ալ, յարգելով հանդերձ պաշտօնական ձեւակերպութիւնները, չծածկեցին իրենց ջղագրգռութիւնը։ Ժողովականները պաղարիւնութեամբ, քիչ մըն ալ քմծիծաղով կը դիտէին այս մենամարտը, քանի որ ի յառաջագունէ որոշած են իրենց ընելիքը. կասկած չկայ. Մուսուլը պիտի մնայ իր ներկայ վիճակին մէջ,— Անգլիոյ հոգատարութեան տակ։ Պայմանաժամին տեւողութիւնը կախում ունի Մեծն Բրիտանիոյ բարեհաճութենէն։ Արդէն Լոնտոնի պատուիրակն ալ ա՛յդ կէտին վրայ կը ծանրանայ, առանց առարկութեան ընդունելով քննիչ յանձնախումբին եզրակացութիւնը, մինչ Թուրք լիազօրը վճռապէս կը մերժէ տեղեկագիրը, որ շատ մը տեսակէտներով նպաստաւոր է Թրքական դատին։

Գաղտնիք մը յայտնած չենք ըլլար, ըսելով թէ քարիւղի հոտն է բրիտանական քաղաքականութեան մղիչ ուժը, իսկ արիւնի եւ աւարի հեռանկարը՝ Թրքական շարժառիթը։

Բրիտանական աշխարհակալութեան կուսակիցները օրն ի բուն կը յայտարարեն այս իրողութիւնը, առանց մանուածապատ ձեւերու, միեւնոյն ատեն սրտառու՛չ հոգածութիւն մը ցուցնելով Միջագետքի ապագային համար, որ սերտ կապ ունի Հնդկաստանի ապագային հետ։ Իսկ ընդդիմադիրները կը լրացնեն պակասը, մերկացումներ կատարելով և շեշտելով թէ Անգլիա նոր արկածախնդրութիւն մը կը փորձէ, քանի մը միջազգային սեղանաւորներու շահուն համար։ Նաւթահորերը բացուած չեն տակաւին, բայց շատ փայլուն է հեռանկարը, համաձայն մինչեւ հիմա կատարուած հետազօտութեանց։

Միւս կողմէ, Միջագետքի տիրապետութիւնը պիտի խափանէ ոչ միայն գերմանական հին երազը — Պերլին-Պոլիս-Պաղտատ — այլ և պիտի դիւրացնէ անկախ Քիւրտիստանի ստեղծումը, որ նմանապէս ձեռնտու է բրիտանական աշխարհակալութեան համար։ Անգլիոյ գաղթային նախարարը չմոռցաւ յիշեցնել սահմանագլուխի որբագրութեան պահանջը, Մուսուլի հիւսիսային կողմէն, դէպի Հէքքեարի. գիծ մը որ Վանայ ծովուն վրայ կը նայի։ Ճիշդ այս նըկատումով, Մոսկուա խրախուսեց Էնկիւրին՝ արեան մէջ խեղդելու համար քրտական ապստամբութիւնը, եւ հիմա ամէն միջոց կը փորձէ, որպէսզի Մուսուլը վերադարձուի Թուրքիոյ։ Այս տեսակէտէն, շատ պերճախօս է՝ Կոմկուսին մղած պայքարը։ Կարմիր մամուլը բառ չի գտներ, Թրքական դատին «արդարութիւնը» ապացուցանելու համար։ Տակաւին երէկ, հետեւեալ տողերը կը կարդայինք «Իւմանի՛թէ»ի մէջ. «Թուրք ժողովուրդին արդար պահանջները, որոնք արիաբար պաշտպանուեցան Թէվֆիք Րիւշտիի կողմէ, աշխարհակալ աւազակներու այս ընկերութեան առջեւ (Ազգերու Դաշնակցութեան կ'ակնարկէ), իրենց անդրադարձումը պիտի ունենան իսլամական աշխարհին մէջ, բոլոր հարստահարուած ժողովուրդներուն եւ բանուորական դասուն մէջ»։

Այս բացատրութիւններէն յետոյ, ինքնին հասկնալի կը դառնայ Թրքական անհաշտութիւնը։ Թուրքերը ետ կ'ուզեն Մուսուլը, «Կիրիտ պիզիմ ճանըմըզ»ի հոգեբանութեամբ։ Հողի պահա՞նջն է որ կը թելադրէ այս քաղաքականութիւնը։ Ո՛չ։ Այսօրուան Թուրքիան, թէեւ յօշոտուած, ունի 750 հազար քառ. քիլոմեդր տարածութիւն, հազիւ 10-12 միլիոն բնակչութեամբ։ Ազգագրական դա՞տ մըն է որ կը պաշտպանեն։ Դարձեալ ո՛չ։ Վերջին տեղեկագիրներու համաձայն, Մուսուլի նահանգին 900000 բնակիչներէն միայն 38000ը Թուրք են։ Այս հաշիւը որքան ալ նպաստաւոր համարուի, դարձեալ Մուսուլը Թրքական չի դառնար։ Եւ սակայն, Թուրքերը չեն ուզեր հրաժարիլ այդ նահանգէն, զուտ քաղաքական եւ ռազմագիտական պատճառներով։ Արեւելեան նահանգները ապահովելու, Քիւրտերուն մէջքը կոտրելու, Սուրիան սարսափի մատնելու համար, Էնկիւրի պէտք ունի Մուսուլին, որուն քարիւղներն ալ կրնայ վարձու տալ յառաջիկային, դրամ ճարելու համար։

Իրար խառնուած են քարիւղի հոտն ու արիւնի հոտը։ Աշխարհը դեռ չէ զզուած ոչ մէկէն, ոչ ալ միւսէն։ Միջագետքի տիրապետութեան հին կռիւն է որ կ'արծարծուի նորէն։ Ինչպէս ըսինք, ակներեւ է Ազգերու Դաշնակցութեան վճիռը. բայց այդ ելքը չի փակեր ամբողջ հարցը, այլ կը յետաձգէ։ Այսպէս չէ՛ն միւս խնդիրներն ալ, Հայկական Դատէն մինչեւ քրտական շարժումը։

Շ.

ՏՈՄՍԵՐ

«Բարձրացիր, Բարձրացուր»

Այս միջոցիս ամէն կողմ համաժողովներ տեղի կ'ունենան, ինչպէս Ազգերու Դաշնակցութեան, Ընկերվարական Միջազգային Մօտաւոր Արեւելքի Ընկերութեան, Եկեղեցիներու, Տիեզերական Խաղաղութեան եւլն. եւլն.։ Սակայն ատոնց կարգին կայ և ուրիշ մը, որու մասին չգիտենք ինչպէս լուռ կ'անցնին տեղական թերթերը և միայն «Յառաջ»ը կ'անդրադառնայ։ Չէ՞ որ այս մէկը խիստ կենսական է Հայերուս համար, և անկէ կախում ունի ազգին ներկան և ապագան...

Այս ժողովը կը կոչուի Հայ Մարմ. Ընդհ. Միութեան, կամ կարճ՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի ժողով։

Ամիսներէ ի վեր վէճեր, նիստեր, մասնաւոր տեսակցութիւններ, հանգանակութիւններ, շքանշաններու փոխանակութիւններ, ծաղկեփունջեր, ծափեր, ճառեր տեղի կ'ունենան Փարիզի մէջ... Նոյն իսկ այդ ժողովներու մէջ կռուփի փորձութիւններ ալ տեղի ունեցած են, անշուշտ յաջորդ տարուան ողիմպիականին գործադրուելու համար...

Թերեւս ենթադրէք որ՝ այս խրախնդութեան նպատակն է հայ պատանիներու և երիտասարդներու մէջ ստեղծել կապ մը, զանոնք ֆիզիքական և բարոյական խաթարումէ ազատելու աշխատիլ և կամ ասոր մօտիկ բան մը.,. Ես ալ վայրկեան մը այնպէս ենթադրելու վրայ էի, երբ իմացայ վէճին բուն նպատակը որ՝ բոլորովին տարբեր է եղեր։ Ինչպէս գիտենք, Հ. Մ. Ը. Մ.ի նշանաբանն է Բարձրացիր Բարձրացուր։ Արդ, օրուան վարիչները վերլուծելով այդ խօսքը, հաստատեր են թէ «Բարձրացուր Բարձրացիր»ը կը նշանակէ վարչութեան աթոռին վրայ կեցիր։

Այս տրամաբանութեամբ, քանի որ "Բարձրացուր,,ը ուրիշին ալ տեղ տուր ըսել է, որոշեր են բացարձակապէս ջնջել զայն։

Այս որոշումին հակառակողները առանձին խումբ մը կազմած են, նշանաբան ընտրելով «Բարձրացիր, հեռացուր»։

Չար լեզուներ կ'ըսեն թէ կարեւոր մրցումներ կը սպասուին այս գետնին վրայ, յաջորդ շրջանին համար։

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

Ինքնութեան թուղթերու մասին

Գաւառներէն կարգ մը ընթերցողներ հարցումներ կ'ուղղեն մեզի, ինքնութեան թուղթերու փոփոխութեան ձեւակերպութեանց մասին։ Բոլորին մէկ պատասխան ըլլալու համար, կը փութանք հաղորդել հետեւեալ լուսաբանութիւնները.

Ինքնութեան թուղթերու և հպատակութեան խնդրի մասին բոլոր պաշտօնական տեղեկութիւնները տուած ենք, «Յառաջ»ի առաջին թիւերով։ Որոշուած է բաց թողուլ հպատակութեան մասը (nationalité) որուն առջեւ կը նշանակուէր «Թուրք», և գրել միայն d'origine arménienne (ծագումով հայ)։ Արտաքին նախարարութիւնը համապատասխան հրահանգները տուած է այս մասին, բայց, պաշտօնատունէ պաշտօնատուն, գործողութիւնները կ'ուշանան, յաճախ մէկ երկու ամիս։ Հաւանաբար շատ մը գաւառներու ոստիկանական տեսչութիւնները տակաւին լուր չունին նոր կարգադրութենէն։ Այնպէս որ շահակիցներուն կը մնայ տեղին վրայ հետապնդել խնդիրը, երբ դժուարութիւններ կը ծագին, և ի հարկին խնդրել որ դիմեն Փարիզ, ոստիկանական ընդհ. տեսչութեան։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ԽՆԴԻՐԸ

Ազգերու Դաշնակցութ. վարչ. ժողովը քանի մը օրէ իվեր կը զբաղի Մուսուլի խնդրով։ Անգլիական և Թրքական պատուիրակները պարզեցին իրենց տեսակէտները։ Առաջինները կանխաւ կ'ընդունին Խորհուրդին տալիք որոշումը, մինչդեռ Թուրքերը այդպիսի յանձնառութիւն չեն առներ։ Թուրք պատուիրակութեան նախագահ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ քննիչ յանձնախումբի տեղեկագրէն երկար՝ մէջբերումներ ըրաւ. մասնաւորաբար յիշեց ճէվատ փաշայի եղած ջերմ ընդունելութիւնը Մուսուլի բնակիչներուն կողմէ, որոնք «կեցցէ Թուրքիա» պոռացած են։ Թուրք պատուիրակը կ'ըսէ թէ Թուրքիա Սուրիոյ վրայ ունեցած իր գերիշխանութենէն հրաժարած է և չի շահագրգռուիր այդ երկրով, սակայն չի ճանչնար անգլիական հոգատարութիւնը հողամասի մը վրայ, որ իրաւականօրէն մաս կը կազմէ Թուրքիոյ, այս վերջինը հրաժարած չըլլալով իր իրաւունքներէն։ Մուսուլի հարցը պէտք է բաժնել հոգատարութեան խնդրէն, Տարօրինակ է քննիչ մարմինին այն տեսակէտը թէ Մուսուլը Իրաքի պէտք է կցել, որովհետեւ Անգլիա աւելի ձեռնհաս է այդ հողամասը բարգաւաճեցնելու, քան Թուրքիա։ Շատ վտանգաւոր քաղաքականութիւն է ժողովուրդներու իրաւունքները դատել անոնց զարգացման չափով։ Եթէ ո և է ազգ օր մը ելլէ ըսէ որ ինք քաղաքակրթութեան ամենաբարձր աստիճանին հասած ըլլալով, իրաւունք ունի տիրանալու ամբողջ աշխարհի, պիտի տա՞ք զայն։»

Անգլիոյ գաղթային նախարար Պ. Էմըրի մէկ ու կէս ժամ տեւող ճառով մը պատասխանեց, կէտ առ կէտ, գիծ առ գիծ, երբեմն նոյն իսկ բառ առ բառ հերքելով Թէվֆիք պէյի տեղեկագրին սխալները։ Դիտել տուաւ թէ աշխարհագրական, ազգագրական, տնտեսագիտական և ռազմագիտական տեսակէտներով Թուրքերը ոչ մէկ իրաւունք ունին Մուսուլի վրայ, որուն բնակչութեան 100ին 5ը միայն Թուրք են, — 38,000 հոգի։ Մուսուլ իսկական արաբ հող է եւ բնակիչները Իրաքը կ'ուզեն։ Անգլիա պատրաստ է Մուսուլի նահանգը պահել իր ներկայ վիճակին մէջ եւ ամենալայն ինքնավարութիւն տալ Քիւրտերուն. Թուրքիա ի՞նչ ապահովութիւններ կուտայ այս ուղղութեամբ։ Անգլիա նոր բան չի պահանջեր, այլ կ'ուզէ միայն գոյութիւն ունեցող վիճակի մը շարունակութիւնը։ Քննիչ յանձնախումբին եզրակացութիւնը կ'ընդունի ամբողջութեամբ, պայմանաւ որ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին կողմէ Պրիւսէլի մէջ գծուած առժամեայ սահմանագլուխը փոքրիկ սրբագրութեան մը ենթարկուի, որպէսզի ցիրուցան ժողովուրդ մը — Ասորիները — դառնայ իր երկիրը և Իրաքը կարենայ լայն չափով բարգաւաճիլ։ Սակայն ինչ որ ալ ըլլայ Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումը, Անգլիա կ'ընդունի առանց վերապահութեան. նոյն բանը կրնա՞յ ըսել նաեւ Թուրք պատուիրակը։

Պ. Էմըրիի այս փաստացի ճառին չուզեց երկարօրէն պատասխանել Թէվֆիք Րիւշտի պէյ։ Ըսաւ միայն թէ Քիւրտերը նկատուած են և պիտի նկատուին միշտ իբր Թուրք քաղաքացիներ, ոչ աւելի, ոչ պակաս և թէ ետքէն մանրամասն տեղեկագիր մը պիտի ներկայացնէ այս մասին։

Նախագահ Պ. Ունտէն վիճաբանութիւնը փակուած յայտարարեց և աւելցուց թէ «Մուսուլի նահանգը ունի 13,000 քառ. քիլ. տարածութիւն և 900,000 բնակիչ, որուն մեծամասնութիւնը Քիւրտեր են։ Քիւրտերը Թուրք չեն եւ երբեմն իրարու դէմ կը կռուին. ոչ ալ արաբ են եւ վստահութիւն չունին Էմիր Ֆէյսալի վրայ. աւելի կը նախընտրեն Թուրք ըլլալ, քան արաբ։ Բայց քննիչ մարմինը կ'ըսէ թէ այս բոլորէն աւելի կ'ուզեն Անգլիացիները։ Կ'երեւի թէ քննիչները չեն հարցաքննած վաչկատուները իրենց վրաններուն տակ։ Ազգութեան եւ ցեղի խնդիրները վճռական փաստ չեն կազմեր»։ Եւ որովհետեւ Թուրք պատուիրակը զանց առաւ յայտարարել թէ կ'ընդունի Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումը, Պ. Ունտէն եզրակացուց. — Կը յիշեցնեմ որ երկու կողմերն ալ հանդիսաւորապէս Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին յանձնած են այս խնդրին կարգադրութիւնը. Խորհուրդը զայն պիտի լուծէ խաղաղութեան գերագոյն շահերուն համաձայն։

Խորհուրդը Թուրքերու ներկայութեան մասնաւոր նիստ մը գումարեց և երկու կողմերու համաձայնութեամբ մարմին մը կազմեց խնդրին տեղեակ երեք հոգիէ, որոնք են Պ. Պ. Ունտէն (Շուէտ), Քինոնէս տը Լէոն (Սպանիա) և Կուանի (Ուրուկուէյ)։ Ասոնք պիտի լսեն Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ պատուիրակները եւ քանի մը շաբաթէն տեղեկագիր պիտի ներկայացնեն։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

(Պատմական ակնարկ)

ԺԷ ԴԱՐ

Մեր անցեալ յօդուածով (տեսնել Յառաջի 23 օգոստոսի թիւը) ցոյց տուինք թէ ինչպէս հայ վաճառականները ամէն տեսակ խորամանկութիւններ կը բանեցնէին Լիոնի, Մարսիլիոյ, Թուլոնի եւ Ֆրանսայի ուրիշ վաճառաշահ քաղաքներուն մէջ, խուսափելու համար օտարականներուն պարտադրուած ծանր պայմաններէն։ Իրենց այս վարպետութեան շնորհիւ Հայերը գերծ կը մնային մաքսատուրքէ եւ այլ ծախքերէ, որով եւ կրնային ամբողջ Ֆրանսայի հրապարակին վրայ ամէնէն աժան գիներով ծախել իրենց ապրանքները եւ մրցիլ տեղացիներուն հետ, որոնք միշտ նախանձով կը դիտէին Հայերու յաջողութիւնն ու բարգաւաճումը։ Այս էր պատճառը որ ֆրանսացի առեւտրականները ԺԷ. դարու ընթացքին չզլացան Հայերուն դէմ խիստ միջոցներ պահանջել կառավարութենէն, որ հաճելի ըլլալու համար իր հպատակներուն, գոհացում տուաւ անոնց յաճախ։ 20 ապրիլ 1658ին Լիոնէն Մարսիլիացի վաճառականներու պատուիրակ Կասփար Գօլէի գրուած նամակը կը հաստատէ այս պարագան, երբ իր վերջին մասին մէջ կ'ըսէ.— «Գալով Հայերուն, անոնք պէտք եղածին պէս պատժուած են եւ չեմ կարծեր որ երկար ատեն կարենան վերադառնալ իրենց հաշուոյն մետաքսեղէն բերելու համար, որովհետեւ անոնք տեսան աժան ծախելուն պատիժը»։

Հայ վաճառականներէն ոմանք այսքան խստութեանց դէմ ուրիշ ճար չգտնելով ստիպուեցան ֆրանսական հպատակութիւնը ընդունիլ։ Այսպէս 1625 Մայիսին Մարսիլիա բնակող Անտոն անուն Հայ մը Լուդովիկոս ԺԳ.ի հրովարտակով ֆրանսական հպատակ հռչակուեցաւ։ Յիշեալ հրովարտակը երկարօրէն կը թուէ այն առանձնաշնորհները զորս պիտի վայելէր այս անձին. անոնք են Ֆրանսայի ուզած քաղաքին մէջ բնակիլ, շարժուն թէ անշարժ ամէն կարգի գոյքեր գնել, ժառանգել կամ նուէր ստանալ, կտակով կամ նուիրատուութեան ձեւով զանոնք ուզած մարդուն փոխանցել, պայմանով որ անոնք ալ ֆրանսահպատակ ըլլան, նոյնպէս պիտի վայելէ ֆրանսացիի մը բոլոր ազատութիւնները, պատիւները, առանձնաշնորհները, գերծ պիտի մնար օտարականներու մասին ձեռք առնուած բոլոր խստութիւններէ։ 1694ին Լուդովիկոս ԺԴ. եւ Քօլպէռ նոյն ձեւով հպատակութեան հրովարտակ տուին բնիկ Տրապիզոնցի հայ-կաթոլիկ Շէն Չէլէպիի եւ տղան Յովհաննէսին, որոնք երկար ատեն Պարսկաստանի մէջ վաճառականութիւն ընելէ յետոյ Մարսիլիա հաստատուած էին։ Հայր եւ որդի Չէլէպիներուն արգիլուեցաւ առանց արքայական արտօնագրի Ֆրանսայէն դուրս ելլել. նոյնպէս անոնք ոեւէ օտար վաճառականի միջնորդ չպիտի կրնային ըլլալ։

Ըսինք որ Ռիշլիէօ կը քաջալերէր հայ վաճառականներու Ֆրանսա հաստատուիլը։ Իրմէ վերջ իր յաջորդը Կարտինալ Մազարին ալ վաճառականութեան զարկ տալու քաղաքականութեան հետեւեցաւ եւ դիւրութիւններ տուաւ Հայերուն։

Սակայն հակառակ այս նշանաւոր պետական դէմքերու բարեացակամութեան, մեր յիշած խստութիւնները իրենց օրով տեղի ունեցան։ Ֆրանսայի վաճառականութիւնն ու մանաւանդ ճարտարարուեստը իրենց զարգացման գագաթնակէտին հասան Քօլպէռի իշխանութեան օրով։

Այդ դարուն Արեւելքի առեւտրական գլխաւոր կեդրոնն էր Հնդկաստան. հակառակ Ֆրանսուա Ա.ի, ծովակալ Քօլինեիի եւ Հանրի Դ.ի ջանքերուն, Ֆրանսացիները չէին յաջողած գրաւել Հնդկաստանի ճամբան, ուր կը տիրապետէին Սպանիա, Հոլանտա, Անգլիա եւ Փորթուկալ։ Կար սակայն Պարսկաստանը, որ մանաւանդ մետաքսեղէնի խիստ կարեւոր շուկայ մըն էր։ Շահ Աբաս երբ գահ բարձրացաւ, երկու բան նկատեց. նախ մետաքսը, յետոյ Հայերը. մետաքսը իր երկրին համար հարստութեան անսպառ աղբիւր մը կրնար կազմել, պայմանով որ զայն շահագործող ճարպիկ մարդեր գտնուէին։ Շահ Աբաս շատ չուշացաւ այդ մարդիկը գտնելու՝ յանձին Հայերուն, որոնք իրենց ուշիմութեամբ, ճարպկութեամբ, պատուաւորութեամբ եւ առուտուրի մէջ իրենց ունեցած մեծ փորձառութեամբ շատ օգտակար դեր կրնային խաղալ այս գործին մէջ։ Կար նաեւ կրօնքի խնդիրը. Հայը իբրեւ քրիստոնեայ շատ աւելի դիւրութեամբ կրնար յարաբերիլ Եւրոպայի հետ, քան մահմետական Պարսիկը։ Շահ Աբաս երբ իր կայսրութեան սահմանները փոխադրեց ամբողջ հայ քաղաքներու բնակչութիւնը, նկատի ունէր նաեւ Հայերէն այս ուղղութեամբ օգտուելու պարագան։

Մեր ձեռքը հասած վաւերաթուղթերը ցոյց կուտան արդէն որ Ֆրանսայի մէջ առեւտրական Հայերը բնիկ Պարսկաստանցի էին, մասնաւորաբար Ջուղայի եւ Սպահանի, եւ յաճախ կը յիշուին իբրեւ «պարսիկ»։ Մարսիլիոյ եւ միւս քաղաքներու պարսիկ հիւպատոսարաններն էին որ կը զբաղէին հայ վաճառականներու գործերով։

Մինչեւ ԺԷ. դար Հնդկաստանի արտադրութիւնները Սուրիոյ եւ Եգիպտոսի ճամբով կուգային Եւրոպա. բայց երբ Հնդկաստանի ճամբան փոխուեցաւ, այն ատեն Հալէպ եւ Իզմիր դարձան կեդրոններ միայն Պարսկաստանի առեւտուրին։ Հայկական կարաւաններ կ'երթային շարունակ յիշեալ քաղաքները։ Ֆրանսուա Ա.ի օրէն սկսեալ Թուրքիոյ հետ հաստատուած սիրալիր յարաբերութեանց շնորհիւ Ֆրանսա արեւելքի մէջ Վենետիկցիներու եւ Քաթալաններու տեղը գրաւած էր։ Սակայն արեւելքի նաւահանգիստներուն մէջ հաստատուած ֆրանսական հիւպատոսներուն գործած գեղծումները, վաշխառութիւնը, Բ. Դրան մօտ ֆրանսական դեսպաններուն գէշ ընթացքը, Ֆրանսայի մէջ օտար առեւտրականներու վրայ դրուած ծանր տուրքերը, երկար պատերազմներու հետեւանքով ֆրանսական ժողովուրդին յոգնութիւնը, բանուորներու խեղճութիւնը, կառավարութեան դէմ անվստահութիւնը, ստեղծած էին այնպիսի վիճակ մը, որ երկրին տնտեսութիւնը բոլորովին քայքայուած եւ փճացած էր։ Այս պայմաններուն տակ է որ Քօլպէռ իշխանութեան գլուխ անցաւ եւ երկրին տնտեսական վերականգնումին համար նախ Ֆրանսա կանչեց բոլոր օտարականները, քանի որ Ֆրանսա առանձինն անկարող էր այդ բանը իրականացնելու։ Իր նպատակն էր մասնաւորաբար Մարսիլիան արեւելքի վաճառականութեան կեդրոնը դարձնել։

Նշանաւոր է 1669ին իր հրատարակած հրամանագիրը, որով Մարսիլիոյ նաւահանգիստը ազատ հռչակեց ամենազգի վաճառականներու եւ նաւերու համար, եւ ջնջեց բոլոր տուրքերը։

Նախապէս ձեռք առնուած խըստութիւններուն հետեւանքով շատ մը Հայեր Ֆրանսան ձգելով Լիվօռնօ հաստատուած էին։ Այս քաղաքը ԺԷ. դարուն սկիզբը շինուած էր Թոսքանայի մեծ դուքսերուն կողմէ եւ շուտով դարձած էր առեւտրական խիստ կարեւոր կեդրոն մը Անգլիացիներու, Հոլանտացիներու եւ Հայերու համար։ Պարսկաստանէն Լիվօռնօ մետաքսեղէն բերող Հայերը վերադարձին հոլանտական նաւերով եւրոպական զանազան ապրանքներ կը փոխադրէին արեւելք. եւ մենք այդ դարուն նոյն իսկ Էտիրնէի եւ Պոլսոյ մէջ կը տեսնենք հայ վաճառականներ, որոնք Լիվօռնոյէն բերուած կերպասեղէն կը ծախէին դերձակներուն եւ ժողովուրդին։ Հոլանտացիները մեծ շահեր կ'ապահովէին իրենց նաւերը վարձու տալով Հայերուն։ Վենետիկ եւ Ճենովա ևս մեծ թիւով հայ վաճառականներ կային, որոնք Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի զանազան քաղաքներուն հետ իրենց ունեցած յարաբերութեանց շնորհիւ գրեթէ ամբողջ Եւրոպայի արեւելքի հետ ունեցած վաճառականութեան միջնորդներ դարձած էին։

Երբ Քօլպէռի հրամանագիրը հրապարակուեցաւ Լիվօռնոյի եւ Ճենովայի հայ վաճառականներէն շատեր փութացին Մարսիլիա։ Քօլպէռ մեծապէս ուրախացաւ տեսնելով որ Հայերը Լիվօռնոն կը ձգեն եւ իրենց մետաքսեղէնը Մարսիլիա կը բերեն։ Սակայն հակառակ կառավարութեան այս ընթացքին, Մարսիլիացիները դարձեալ կը վրդովուին Հայերու յաջողութիւններէն եւ Քօլպէռի կը դիմեն բողոքագրով մը։ Քօլպէռ իբրեւ պատասխան եղած բողոքներուն, հետեւեալը կը գրէ Մարսիլիոյ խորհրդարանի նախագահին.

«Կը խնդրեմ Հայերուն տալ այն բոլոր պաշտպանութիւնը, զոր ձեր պաշտօնին հեղինակութիւնը կը թելադրէ ձեզ եւ ապահովել զանոնք ձեր քաղաքի բընակիչներուն բոլոր յարձակումներէն. որովհետեւ անոնք չեն գիտեր թէ ինչ բանի մէջ կը կայանայ իրենց շահը»։

Այդ կերպով Հայերը դարձեալ բարգաւաճ շրջան մը կ'ունենան Ֆրանսայի մէջ։

Այդ դարուն Փարիզ հաստատուած վաճառականներէն յիշենք Սիմոնի որդի Աղազարը (1651), որ իր Վենետիկ հաստատուած եղբայրը Աւետիքի կողմէ ղրկուած էր «Սօլիէրա» անուն նաւու մը մէջէն գրաւուած իր ապրանքները ետ առնելու համար։ 1678ին կը հանդիպինք Մարտիրոս անուն վաճառականի մը՝ որուն հայրը Մարգար Աւագենց, Ջուղայի ազնուական եւ հարուստ ընտանիքէ, Շահ-Աբասի կողմէ Նոր-Ջուղա բերուած էր։ ԺԷ. դարու վերջերը Մարսիլիոյ վաճառականներէն կը յիշուին հետեւեալները.

Մելքոն Նազար, Մարգար Մարտիրոսեան, Աւետիս Տէր-Աստուածատուրեան, Գալուստ Արաք, Փանոս որդի Մալիքբէի եւ Պապաջան Սուլթանում։

Այն ատեն հայ վաճառականներն ընդարձակած էին իրենց առեւտուրի ասպարէզը եւ ոչ միայն մետաքսեղէն կը ներածէին, այլ նաեւ պղամանդեղէն, ոսկեթել եւ արծաթթել կերպասներ, բամպակ, գոյնզգոյն կաշիներ, մուշտակ, այծի մազ եւն. 1669ին Մարսիլիոյ մէջ հաստատուած էին նաեւ տպարան մը, ուր հայերէն գիրքեր կը տպուէին։ 1673էն մինչեւ 1710 միայն ինը գիրքեր տպուած են, մեծ մասամբ կրօնական։

Հակառակ բոլոր արգելքներուն, Հայերը կը յամառէին շարունակել իրենց առեւտրական գործառնութիւնները Ֆրանսայի մէջ։

21 հոկտ. 1687ին դարձեալ կը գտնենք արքայական հրամանագիր մը, որ կ'արգիլէր ֆրանս. նաւապետներուն Հայերու եւ Հրեաներու պատկանող մետաքսեղէն ընդունիլ իրենց նաւերուն մէջ. հակառակ պարագային նաւն ու ապրանքները պիտի գրաւուէին եւ 3000 ֆրանք տուգանքի պիտի ենթարկուէին։ Միշտ այդ օրերուն (1687ի դեկտ.ի սկիզբը) Իզմիրէն հասած երեք նաւեր հայ եւ հրեայ վաճառականներու հաշւոյն մետաքսեղէն բերած ըլլալով գրաւուեցան։

Հայերը չզլացան դիմումներ կատարել Ֆրանսայի թագաւորներուն, որպէս զի առեւտրական դիւրութիւններ տան իրենց. 1694էն մինչեւ 1724 թուականը այս իմաստով հինգ վաւերաթուղթեր գտնուած են։

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ՃԳՆԱՒՈՐԻ ԱՆԿԻՒՆԸ

Տէ՛ր Աստուած. այն օրէն ի վեր որ ես հեռացայ գարունը թողուցի իմ տունիս սեմին վրայ, իմ վառ քնարին շուրջ, այս անկիւնը, այս պաղ հողին վրայ ծունկի՝ կը մխամ...

Հոն՝ ժայռի մը ծերպին մէջ փոռուած եմ իմ բունը, շինած եմ հոգիիս համար տաճար մը ջարդուած տատասկներէ, ու հոն կը խնկեմ հոգիս...

Մտածումս դուրս եմ նետած աշխարհէն, ու մտածումիս շուրջ այնպիսի պարիսպներ եմ քաշեր, ուրկէ ներս ոչ մէկ շունչ կրնայ թափանցել...

Իմ հոգիս վրայ ոչ արեւ կը կաթի, եւ ոչ կեանք մէջս կը շողայ իմ մտածումներու...

Ծունկերով, ծունկերով ես կոճղ մ'եմ դարձեր իմ անկիւնիս մէջ, Աստուած...

Հոգիիս հետ այս անկիւնը ծունկերով, ծունկերով այնպէս եմ յղկեր ինքզինքս մաքրեր, որ աւելի սպիտակ եմ քան ձիւներու շուշանը. աւելի մաքուր եմ քան փարոսի մարմարը...

Դարաւոր անտառի մը վայրենութեան մէջ՝ հնաւուրց աստուածներու լքուած տաճարի մը պէս եմ ես. կամ մաշած խնկաման մը, ուրկէ, իմ հոգիս կնդրուկի ծուխ, ծխալո՜վ ծխալո՜վ առ քեզ կը բարձրանայ...

Վայրի ընդարձակութիւններու մէջ, լեռներու բարձունքին անեզր ամայութիւններուն վրայ, լքուած գերեզման մը չե՞մ ես...

Աստղերէն ու կապոյտէն վերջ, ամենէն մօտն եմ քեզի, Տէ՛ր։

Ու դեռ չեմ կրնար զքեզ տեսնել, ո՞ւր ես, Աստուա՛ծ, ձայն տուր ինծի...

Հիմայ, իմ աչքերս աւելի մութ կը փռուի, քան առաջ էր.

Հիմայ, դուն աւելի հեռուն ես ինձմէ քան առաջ էիր...

Տունէն, ծխալէ՛ն, ծխալէ՛ն ես ափ մը ծուխ եմ դարձեր...

Իմ բեւեռս անհունին սահմաններուն կը բախին. աւելի հեռուն չըկայ, որ երթամ. ալ բացութիւն չըկայ, որ թեւածեմ...

Ու դեռ դուն չկաս, ո՞ւր ես Աստուա՛ծ, ձայն չտա՞ս...

* *

Ու երազի պէս, մո՞ւր հեռուներէն կը հասնի դողանքը ձայնին հեռաւո՜ր...

«Ետ դարձի՛ր, ճգնաւոր. դարձիր ետ, ես հոն եմ ուրկէ մեկնեցար, քու տանդ սեմին վրայ, քու քնարիդ բոցերուն մէջ...»

Ս. ԲԱԲԱԽԵԱՆ

ԵՐԱԶԱՆՔ

Սիրուն Պուրակ,
Անձրեւին տակ
Ի՜նչ այդպէս,
Մերկ ճիւղերդ
Երկինք նետած,
Կ'երազես...

Կուգայ գարուն
Կուգայ առուն
Լուսազես
Ու դուն աղուոր
Այդ երազդ
Կ'աւարտես...

Խ. ՉՈՒԼՖԱԵԱՆ

ՃԱՊԱՂԱԾ ՍԵՐՈՒՆԴ

Վա՛յ անոնց որ ոչ երգ ունին,
ոչ պատմութիւն։
Ո՞ւր է ձեր պատմութիւնը, տղա՛ք
Ո՞ւր է ձեր շունչը։

Ուսանողներէն ո՞վ որ կարդացեր է Դրօշակի առաջին համարին մէջ, Շ. Սուրէնի «ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ»ը, չեմ կարծեր որ յուզուած չըլլայ խորապէս։

Ո՞վ կրնայ անտարբեր անցնիլ եւ ժամերով չխորհիլ վերի տողերուն վրայ, որոնք հայ ուսանողութեան եւ երիտասարդութեան ճապաղացման եւ ուծացման ահազանգը կը հնչեցնեն եւ վերադարթումի նոր շողեր, տաք շողեր կը հրահրեն.

«... *Կ'ուզէինք ըսել թէ գիտակցութեան, վերածնութեան, ազատագրութեան բոլոր ձեռնարկներէն ու պայքարներէն յետոյ, երբ արդէն կը ձեւաւորուի մեր ընկերային քաղաքական կեանքը, նահանջ մը կը նշմարենք երիտասարդութեան մէջ, երիտասարդական տրամադրութեան տեսակէտէն*»։

Նահա՞նջ։ — Ուծացում, գաղափարական սնանկութիւն, անհատական եսի հետապնդում, առողջ զգացումի խաթարում, եւ բարոյական մահ հայ ուսանողութեան. — այս է ամփոփուած *Նահանջ* բառին մէջ, այս է անոր ամբողջ էութիւնը։

«... *Տկարացեր է երիտասարդական երակը։ Տժգոյն, մոլորուն գիծ մը կայ, որ կը շեշտուի, դժբախտաբար*»։

Բնախօսական ու անհատական տեսակէտէ տկարացած չէ երիտասարդութեան երակը. անոր ընկերային, հանրային կեանքի երակն է թունաւորուած, այո՛. թունաւորուած. քիչ է ըսել տկարացած. տկարացածը բուժելի է. թունաւորումը՝ անբուժելի, «Տժգոյն, մոլորուն գիծը» օրէ օր կ'ուռճանայ, կը լափէ ողջ էութիւնը, կը ցամքեցնէ երիտասարդական աւիւնը ցեղակցի արցունքին, տառապանքին հանդէպ։

Փաստե՞ր կ'ուզէք. ո՜րքան շատ են։ Բայց ուրկէ՞ սկսիլ։

«... *Երէկ, առանց սակարկութեան, կրակի մէջ կը նետուէին տասը եօթ տարեկան պատանիներ. այսօր խորշակ մը իջեր է այդ անուշ տարիքին վրայ, եւ անկէ անդին ալ։ Հաշուելով, քաշուելով կ'առնուին քայլերը*»։

Կարդացէք, եւ լաւ կարդացէք այս տողերը. քրքրեցէք ասացուածքը խօսքերը, տառերը. ու ձեր առջեւ կը պատկերանայ հայ ուսանողութեան լման պատկերը, ամփոփուած երկու բառի մէջ.—

Հաշուելով, քաշուելով...

Ցաւի ու գալարման դժոխային ելեւէջ մը, ուր ամօթէն կարմրած՝ համարձակութիւն չենք ունենար ոչ մեզ նայելու, ոչ մեր շրջապատին, եւ ոչ ալ մեզ ծնող ժողովուրդին։

Պատռէ՛ *երկիր* վարագոյրը, ուր կը տեսնես լուսաւոր շողեր. անբիծ

հոգիներ, որոնք «երէկ, առանց սակարկութեան կրակի մէջ կը նետուէին»։ Երէկը գոհաբերութեան գեղեցիկ հէրջան մըն էր. հայ երիտասարդական պատմութեան գեղեցիկ մէկ գլուխը։ Այսօրը, խորտակուած, զօսացած հոգիներու մռայլ պատկեր մը։

«... Մեզ հետաքրքրողը՝ այն բազմութիւններն են որ վճիտ աչքեր ունին եւ առոյգ բազուկներ, եւ որ բնազդաբար կը զգան թէ շարժումը, խորհուրդը ու գործն են իրենց գոյութեան գերագոյն իմաստը»։

Օ՛, դեռ կան բազմութիւններ, որոնց մասին աւելորդ կը համարէ խօսիլ. ժամանակէն առաջ ծերացած բազմութիւնները, որոնց վրայ խաչ կը դնէ։

Ու վերջապէս

«... Աշխարհի բոլոր տիփլոմներն ու թէզերը չեն կրնար տալ այնքան ապահովութիւն եւ երանութիւն, որքան կենդանի աշխատանքը ժողովրդի ծոցին մէջ, անոր բարիքին համար։ Բաղնեն Բաբելոններու ժխորն ու շփոթը, գործարաններու ծուխն ու մուրը դժուար թէ փոխարինեն հայրենի բուխերիկի մը օրհնութիւնները»։

Արդարեւ, հոգին ու սիրտը պղծող այդ ժխոր Բաբելոնները կ'ուծացնեն, կը յապաղեցնեն մեր հայրենի բուխերիկներու օրհնութեամբ արտասահման եկած հայ երիտասարդութիւնը, կ'այլասերեն անոր խառնուածքը, կը թօթուեցնեն անոր հանրային չէզը և կը պարձնեն ստրուկ տիփլոմներու ու թէզերու։ Իր անհատական, եսական կեանքը ապահովելու համար, հայ ուսանողը կը մոռնայ այն ինչ որ մայրենի է, ու կը դառնայ խամաճիկ մը, խրտուիլակ մը,— արտաքինով մարդ, ներքուստ բազմագոյն շապիկ մը, անկերպարան և ծաղրելի։

Եւ որքան շատ են ասոնք...

«Վա՜յ անոնց որ ոչ երգ ունին ոչ պատմութիւն։

Մենք ալ ունինք պատմութիւն, սակայն բծաւոր... Ունինք երգ, սակայն աններդաշնակ... Ունինք շունչ սակայն խուպոտ...

Երէկ հայ ուսանող երիտասարդութիւնը կայծեր կ'արձակէր և բոց կուտար։

Այսօր, կը մարի, ու մոխիրի կը վերածուի։

Երէկ կը տիրապետէր համեստութեան զգացումը, այսօր ամբարտաւանութիւն կը թագաւորէ, մեծամտութիւնը կ'այլասերէ մեր հոգիները։

Կը կարծենք թէ ամենագէտ ենք, համալսարանական քանի մը պրօշիւր կարդացած ենք և կ'ուզենք որ հաշուի առնեն մեր «գիտական պաշար»ը, «յեղափոխական», «ազգային» փորձառութիւնը։ Երէկ գիւղը կը քաշէր մեզ, մեր քրտինքն աշխատաւոր շինականին խրճիթը։ Այսօր մենք կը սակարկենք և կ'ընտրենք, ո՞րը, գաղափա՞րը, կարօտ վայրե՞րը, երբեք. հանգիստ, գեղեցիկ շրջանը, փափուկ պաշտօնը, և անհատական անդորր կեանքը՝ քաղքենի բաբելոնի մէջ։

Իսկ հայրենի՞քը. հայ թշուառ բազմութիւննե՞րը։ Այդ չի հետաքրքրեր մեզ։

Երէկ կար հայրենիքի սէր, ազգային պարտաճանաչութիւն, մայրենի լեզուի պահպանում, հայկական մշակոյթի, նոր և հին բեկորներու համար գուրգուրանք։ Այսօր, խորթ են ասոնք. գեղեցիկ է օտարի լեզուն, քաղաքակրթութիւնը, կեանքը։

Երէկ ջերմ. ընկերական տաքուկ շրջան ունէինք, այսօր. փոխադարձ թշնամութիւն, նախանձ, կիրքեր։

Երէկ հայ ուսանողը կը փնտռէր հայ ուսանողը. այսօր՝ խոյս կուտայ։

Երէկ, հայ ուսանողը հայերէն գիրք և լրագիր կը փնտռէր. այսօր կը յայտարարէ. «Եթէ միջոց գտնեմ, կ'ուզեմ առաջին առթիւ բաժանորդագրուիլ օտար լրագրի մը։»

Երէկ հայ ուսանողը պարտաճանաչ էր. այսօր, բթացած է, և շատ հանգիստ խղճով կը գեղծանի։

Դեռ յիշե՞նք ծախուածներու խնդիրը։ Անկաշառ բարոյականութեան եւ հայրենասիրութեան փոխան, այսօր հայ ուսանողը կարծես նշանաբան ընտրած է —«Ուր հաց, այնտեղ կաց»—։ Օտարներուն ծախուածներու բազմութիւն մը ունինք, կապուած դրամին։ Ո՞ւր մնաց հայ ուսանողի արժանապատուութիւնը. Այսօր դիւրաւ կրնաս գտնել հայ ուսանողներ և քու նպատակիդ ծառայեցնել՝ դրամ տալով։ Նայեցէք ձեր բոլորտիքը պրպտեցէք, օրինակ Անդրկովկասեան ուսանողներու միութիւններու պատմութիւնը, որ տոլարներով հիւսուած է։ Եւ կան որ կը հպարտանան փոխանակ արտասուելու։

Ի՜նչ այլասերուած շրջան, ի՜նչ բարոյական սնանկութիւն։

Ո՞րը թուել, ո՞րը թողուլ։

Կը մեռնի ներկայ սերունդը, առանց պատմութեան, առանց երգի, առանց շունչի։

Վ. ՄՏԵԼԼԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Պանիրի գործարաններ կը շինուին

Խորհրդային թերթերու համաձայն, Հայաստանի գաւառներուն մէջ այժմ կը շինուին պանիրի 11 գործարաններ, որոնց երեքը Ղարաքիլիսայի, երեքը Լենինականի, երկուքը Դիլիջանի, երկուքը Նոր Բայազիտի, երկուքը Զանգեզուրի, մէկը Էջմիածնի և մէկը Երեւանի գաւառներուն մէջ։

Այս գործարանները ընդհանրապէս կը շինուին բարձրադիր վայրերու մէջ, այն արօտատեղիներու շրջանին մէջ ուր կովեր ու ոչխարներ կ'արածին։ Գործարանները բոլորն ալ քարաշէն են, կահաւորման նիւթերը կը ճարուին Ռուսաստանէն. բայց մեծ դժուարութիւն կը պատճառէ անոնց փոխադրութիւնը և սարերու վրայ բարձրացնելը։

Իւրաքանչիւր գործարան ունի հետեւեալ բաժինները.— Ներքնայարկը կը գտնուի պահեստը, ուր պանիր կը պահուի զանազան վիճակի մէջ, տաքութեան տարբեր աստիճաններով։ Վերնայարկը կը գտնուին բուն գործարանը, կաթի ընդունարանը և պահեստը, զուիչ բաժինը, ուր կաթէն սեր կը հանեն, սեր պահելու յատուկ սենեակ, իւղի գործարան. լուացարան, գրասենեակ, և մէկ երկու սենեակ ալ իբրեւ բնակարան։ Յառաջիկային գործարաններուն կից պիտի շինուին նաեւ գոմեր, յատկապէս կովերու համար, որոնց տեսակը պիտի ազնուացնեն։

Գործարաններուն շինութիւնը աւարտած է մօտաւորապէս հարիւրին 70 համեմատութեամբ։ Ութը գործարաններու շինութիւնը կը լրանայ Սեպտեմբերի վերջերը, իսկ Նոր Բայազիտի և Զանգեզուրի գործարանները յառաջիկայ Մայիսին հազիւ աւարտին, որովհետեւ վաղահաս ցուրտը արգելք կը հանդիսանայ։

Իւրաքանչիւր գործարանի կառուցման համար կ'աշխատին 30-50 բանւորներ, գլխաւորապէս շրջակայ գիւղերէն։ Տասնըմէկ գործարաններուն համար մինչեւ հիմա ծախսուած է մօտ 180,000 րուբլի, իսկ մինչեւ տարուան վերջը պիտի ծախսուի դեռ 150,000 րուբլի, որով, իւրաքանչիւր գործարան կ'արժէ 30,000 րուբլի։

Գործարանները կ'արտադրեն գլխաւորապէս զուիցերիական պանիր, որ կը պատրաստուի միայն կովի կաթէն։ Պիտի պատրաստուի նաեւ իւղ եւ տեղական պանիր։ Հաշիւ եղած է որ իւրաքանչիւր գործարան կրնայ պատրաստել օրական 20 փութ զուիցերիական պանիր, որուն համար անհրաժեշտ է օրական 240 փութ կաթ։ Այս պանիրը կը պատրաստուի Մայիսէն մինչեւ Սեպտեմբեր, որմէ յետոյ կը շինեն իւղ և տեղական պանիր։

Երաշտին, կարկուտին եւ հեղեղին վնասները

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, վերջին ամիսներու երաշտը, կարկուտը և հեղեղը հետեւեալ վնասները պատճառած են.—

Երեւանի գաւառ.— Կոտայքի 26 գիւղերուն մէջ 2209 տեսեատին հացաբոյս փճացած է երաշտէն և հեղեղէն. Ղամարլուի 7 գիւղերուն մէջ 10 տ. ծխախոտ փճացած է ջուրի պակասէն, իսկ 10 գիւղի մէջ ալ բանջարեղէն՝ նոյն պատճառով. Հայաստանի մէջ 5 տ, սեխ։

Էջմիածնի գաւառ.— Սամազարի 40 գիւղերուն մէջ փճացած են 16 տ. առուոյտ և 12 տ. լուբիա։ Ղուրդուղուլի 8 գիւղերուն մէջ՝ 4 տ. բամպակ։

Նոր Բայազիտ.— Ելենովկայի 4 գիւղերուն մէջ 10 դ. հացաբոյս փճացած էր կարկուտէն. Նոր Բայազիտի 5 գիւղերուն մէջ 308 տ. հացաբոյս.

Փամբակ-Լոռի.— Ստեփանաւանի վեց գիւղերուն մէջ 267 տ. հացաբոյս փճացած է կարկուտէն. ուրիշ վեց գիւղերու մէջ 6 տ. բանջարանոց։ Համամլուի 5 գիւղերուն մէջ 125 տ. հացաբոյս՝ կարկուտէն։

Դիլիջանի գաւառ.— Շամշադինի 6 գիւղերու մէջ 400 տ. հացաբոյս՝ կարկուտէն. ուրիշ վեց գիւղի մէջ 100 տ. հացաբոյս՝ երաշտէն. Բարանայի մէկ գիւղի մէջ 272 տ. հացաբոյս՝ երաշտէն և 117 տ. կարկուտէն. Իջեւանի մէկ գիւղի ամբողջ ցանքը՝ կարկուտէն։

Դարալագեազի գաւառ.— Գնդեվազի մէկ գիւղին մէջ 50 տ. հացաբոյս՝ կարկուտէն։ Միւս վայրերուն վնասը ճշդուած չէ տակաւին։

Մուկերը եւ ժանտախտը

Ստեփանաւանի (Ջալալօղլու) գաւառակին Փոքր Ղարաքիլիսա գիւղի ցանքերը մեծապէս վնասուած են մուկերէն, որոնք օրէ օր կը բազմանան։ Հրահանգուած է արագ միջոցներ ձեռք առնել։

Միեւնոյն գաւառակի Նովօ Պոկրովկա գիւղին ժանտախտը կը կոտորէ եղջերաւոր անասունները։ Հիւանդութիւնը անցած է Վրաստանէն, վրանաբնակներու անասուններէն։ Հարկ եղած է պատուաստել բոլոր անասունները։

Ծեծի մը պատիժը

Նոր Բայազիտէն կը գրեն թէ՝ Անտրեւանքի գիւղական խորհուրդին նախագահը երեք տարի ազատազրկման դատապարտուած է, վէճի ժամանակ գիւղացի մը ծեծած եւ բանտարկած ըլլալուն համար։ Այս պատիժէն երկու տարին վերցուեր է, նկատի առնելով նախագահին «ընկերային ծագումը և տնտեսական վիճակը»։

Հայաստանի համալսարանին համար

Վիէննայէն կը գրեն մեզի.— Պերլինէն այստեղ եկաւ Պ. Սիմէօն Յակոբեան, *Արեգի* խմբագիրը, որ մէկ կողմէ պիտի ուսումնասիրէ գերման նոր գրականութիւնը, յառաջիկայ համալսարանական շրջանին Հայաստանի համալսարանին մէջ դասախօսելու համար, և յետոյ — ամենագլխաւորը — հանգանակութեան պիտի ձեռնարկէ ի նպաստ համալսարանին։ Պիտի գնէ տարրաբանական ճիւղի համար անհրաժեշտ գործիքները։ Այդ նպատակով իր հետ բերած է 5000 տոլար։

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

Քարիւղի կռիւը

Լոնտոնի թերթերը սիւնակներ կը նուիրեն Մուսուլի վէճին որ կը քննուի Ազգերու դաշնակցութեան խորհուրդին կողմէ։ Մօրնինկ Փօսթ (պահպանողական) խմբագրականի մը մէջ կը գրէ.

«Կ'ընդունինք որ Մուսուլը ռազմական տեսակէտէն նպաստաւոր դիրք մը չունի, սակայն հարկադրուած ենք պահելու զայն։ Մենք պատասխանատու ենք նորածին պետութեան մը որ չի կրնար գոյութիւն ունենալ առանց Մուսուլի նահանգին և առանց բրիտանական հովանաւորութեան։ Չենք կրնար Արաբ ժողովուրդը յանձնել Թուրքիոյ բարեխնամ հոգածութեան։ Այդ հողամասին մէջ քարիւղի հանքերու գոյութիւնը աւելի անհրաժեշտ կը դարձնէ մեր այնտեղ մնալը, քանի որ բրիտանական կայսրութիւնը բաղդատաբար զրկուած է այդ հարստութենէն։ Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ սպառնալիքներուն բոլորովին անիմաստ է որ Թուրք ժողովուրդը շարունակէ իր հակառակութիւնը Անգլիոյ հետ։ Թուրքիա այժմ աղքատ է և տըկար. իր իրական թշնամին Ռուսիան է որ կը դիմադրէ պատերազմի մտնել, որպէսզի առիթէն օգտուելով օրին մէկը տէր Ակնեղջիւրին։ Թուրքիա աւելի լաւ կ'ընէ բարեկամանալով Անգլիոյ հետ, փոխանակ պատերազմի սպառնալիք ընելու որ ուրիշ բանի չպիտի ծառայէ բայց եթէ ամբողջացնելու իր քայքայումը։»

Թերթերը կ'ըսեն թէ Ժընեւի Թուրք պատուիրակութիւնը 3 հազար քիլօ ծանրութեամբ փաստաթուղթեր բերած է, պաշտպանելու համար իր տեսակէտը։

Վաղուան վախը

Անգլիական կառավարութիւնը շատ մտահոգ է օդային ուժի մասին։ Հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն, յառաջդիմութիւնը շատ դանդաղ է։ Առտուան թերթի մը աշխատակիցը կը գրէ թէ Գերմանիա առաջնակարգ տեղ կը գրաւէ այս տեսակէտով։ Ներկայ տարուան առաջին եօթը ամիսներու ընթացքին գերմանական օդանաւերը 65,286 ճամբորդ փոխադրած են, մինչդեռ Անգլիա վեց տարուան մէջ ունեցած է հազիւ 60.000։

Յեղափոխական քարոզ անթելով

Ամէն օր նորութիւններ կը համնին Խորհրդային Միութենէն։ Թերթերը կ'իմանան թէ Մոսկուայի կառավարութիւնը որոշած է փրօփականտի սկսիլ անթել հեռաձայնի միջոցաւ։

Մեծ ջանք թափուած է զօրաւոր կայան մը հաստատելու համար և մօտ օրէն կարելի պիտի ըլլայ ելեկտրական ալիքներով պոլշեւիկեան քարոզութիւններ ընել աշխարհի չորս ծայրերուն։ Անգլիական թերթերը կը թելադրեն որ Լոնտոնի կայանը ժողովուրդին չհաղորդէ Մոսկուայէն արձակուած ճառերը։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հայերը Վիէնի մէջ

Հոս կան մօտաւորապէս 600 Հայեր։ Մեծ մասը ամուրի երիտասարդներ են։ Բոլորը գործի են։ Մօտ 15 նորեկներ կան որոնք տակաւին գործի մտած չեն։ Օրականները գոհացուցիչ են և գործերը թեթեւ. բազմաթիւ կիներ ալ կ'աշխատին։

Տեղական իշխանութիւնը խիստ է օտարականներուն հանդէպ, բայց հայերը ընդհանրապէս լաւ տպաւորութիւն թողած են տեղացիներուն վրայ։

Ունինք Ազգային Միութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղ մը (որ վերջերս երկու մասի բաժնուեցաւ չնչին պատճառով մը)։ Կայ նաեւ Հ. Յ. Դ. ենթակոմիտէ մը և ՀՕԿի մասնաճիւղ մը։

Վերջերս քանի մը երիտասարդներ որոշեցին գրադարան մը բանալ, վստահելով գրասէրներու աջակցութեան։

Ե. Եայլեան

Մարզական կեանք

ՖՈՒԹՊՕԼ

Այսօր ժամը 2ին և 3 ուկէսին Բոըթ տը Մոնթրէօյլի մարզարանին մէջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. և պահեստի խումբերը պիտի մրցին առաջին դասակարգէն C. A. Montreuilի Ա. և պահեստի խումբերուն դէմ։

Ի՞նչ կարժեն խումբերը, և ինչ կարող է ընել մեր խումբը։

C. A. M. նախորդ կիրակի, U. A. Eի Ա. խումբէն և Օգոստոս 23ին ալ Club Françaisի Ա.էն պարտուեցաւ միայն մէկ կօլի տարբերութեամբ։ Մինչ Հ. Մ. Ը. Մ.ը հաւասար մնաց Կարէն Գօլօմպի Ա.ին հետ։

Հայ խումբը նախորդ կիրակիի կազմով դաշտ պիտի գայ, իսկ Ֆրանսացիք իրենց լաւագոյն ուժերով, իրենց Սէնթըր-Ֆօրն է Իտալիոյ ազգ. խումբէն international Բարաշինի։

Անցեալ շաբթուան պէս եթէ խաղայ Հ. Մ. Ը. Մ.ը, հաւանաբար պարտութեան մատնէ CAMը, և մեր պահեստին ալ նոյն արդիւնքը ձեռք բերէ տեղական պահեստին դէմ։

Գեղեցիկ խաղի մը ներկայ պիտի ըլլանք այսօր։ C.A.Montreuilի դաշտը կը գտնուի Բորթ Մոնթրէօյլի քով, Մեթրօ Ավրոն կայարանին մօտ, Սթատը անձրեւէն պատսպարուած է։

Տարակոյս չկայ որ փարիզահայ երիտասարդութիւնը չպիտի ուզէ զրկուիլ Հ.Մ.Ը.Մ.ի խաղացողները քաջալերելու հաճոյքէն։

— Cormeillesի աթլէթիք մրցումը տեղի կ'ունենայ այսօր, կէս օրէ յետոյ ժամը ճիշտ 2 ուկէսին Cormeilles-en-Parisisի նոր Սթատին մէջ, մասնակցութեամբ Հ. Մ.ի և ֆրանսական տասնեակ մը միութիւններու։ Տեղի պիտի ունենան 100, 400, 1500, 3000 մեթրի վազքեր՝ (Փիստ Սանտրէի վրայ), բարձրութիւն, երկայնութիւն, ձող զունտ, նիզակ. ԴՐՕՇԱՐՇԱՒ 1000 մեթր (400—300 – 200—100)։ Շոգեկառքը կը մեկնի Gare St. Lazareէն 11.55, 12.30 և 13ին։ Իջնել Cormeilles-en-Parisis։

— Մուսուլի խնդրին կարեւորութեան պատճառաւ, Մուսթաֆա Քէմալ Անատոլուի իր ճամբորդութիւնը յանկարծ ընդհատեց և Էնկիւրի վերադարձաւ:

Պոլսոյ մէջ զանազան լուրեր կը շրջին Մուսուլի մասին. իբրեւ թէ զինուորական գործողութիւններ կատարուած են։ Մեծ խուճապ տիրած է Սակարանին մէջ։ Ելմտական գործավարին հրամանով Սակարանը փակուեցաւ Օգոստոս 29ին, մէկ շաբթուան համար։ Սակարանէն դուրս ո եւ է գործողութիւն կատարողները պիտի յանձնուին անկախութեան դատարանին։

Նոր գործադուլը

(Լոնտոնի մեր թղթակցէն)

Նաւային աշխատաւորներու գործադուլը, որ ծայր տուած է քանի մը օրէ ի վեր, վերջանալու մօտ է, որովհետեւ պէտք եղած կազմակերպութիւնը չկայ սարքողներուն մէջ։ Ասկէ զատ շարժումը շատ սահմանափակ է։ Այս խլրտումին դրդիչ կը համարուին համայնավարները, որոնք կը ջանան Լոնտոնէն մինչեւ Աւստրալիա եւ Հարաւային Ափրիկէ հասցնել իրենց ցանցը, խռովութիւն յառաջ բերելու համար բրիտանական առեւտրական նաւատորմին մէջ։ Անգամ մը որ ցնցուի կայսրութեան առեւտուրը, մնացածը դիւրին է։ «Նաւաստերերու Ազգային Միութիւն»ը յայտարարութիւն մը հանեց, որով ուժնօրէն կը բողոքէ «պօլշի»ներու խաղերուն դէմ։

Ապահովութեան դաշինքը

Ապահովութեան Դաշինքին վերջնական խմբագրութեան համար նշանակուած իրաւագէտներու ժամնախումբը վերջացուց իր խորհրդակցութիւնները Լոնտոնի մէջ։ Առ այժմ գաղտնի կը պահուի արդիւնքը։

Այս առթիւ ուշագրաւ է պետութիւններէն իւրաքանչիւրին բռնած դիրքը։ Անգլիա, թէեւ համաձայն է Դաշինքին անհրաժեշտութեան, ամէն միջոցի կը դիմէ սահմանափակելու համար իր յանձնառութիւնները։ Ֆրանսա կ'աշխատի ժամ առաջ իրականացնել ձեռնարկը, իբրեւ ամենէն աւելի շահագրգռուած երկիր։ Պերլինի վարիչները աւելի լուրջ պատճառներ ունին մտահոգութեան եւ դիտել կուտան թէ խաղաղութիւնը վտանգուելու պարագային, Դաշնակիցներուն ձեռք առնելիք զսպողական միջոցները պէտք է ճշդել հիմակուընէ։ Ազգերու Դաշնակցութեան հեղինակութեան պէտք է յանձնուի ամէն կարգադրութիւն։ Յետոյ, Գերմանիա չուզեր որ Ֆրանսա անհատապէս միջամտէ արեւելեան Եւրոպայի մէջ ծագելիք պատերազմի մը, առանց Ազգերու Դաշնակցութեան հաւանութեան։ Նոյն տեսակէտը ունին նաև Մեծն Բրիտանիա եւ Պելժիա։ Տարբեր են Խորհրդային Միութեան մտահոգութիւնները։ Մոսկուայի վարիչները կը վախնան Գերմանիոյ եւ Դաշնակիցներու համաձայնութենէն և կ'ուզեն ամէն կերպով սիրաշահիլ երէկուան պարտեալը։ Այդ է պատճառը որ տնտեսական ու առեւտրական առանձնաշնորհներ կը տրուին Գերմանիոյ։

Իշխան Սէյֆէտտին Պոլիս կ'երթայ

Մեր վերջին թիւով գրեցինք Եգիպտացի իշխան Սէյֆէտտինի փախուստին մասին։ Նոր տեղեկութեանց նայելով իշխանին մայրը, իշխանուհի Նէվճիվանի և Թուրք կառավարութեան ներկայացուցիչ Ֆէրիտուն փաշա Պուլօնեի մէջ ինքնաշարժով կը սպասեն եղեր իշխանին, որուն ժամանումէն անմիջապէս վերջ մայրն ալ միասին առնելով ուղղուած են դէպի Լուչէրնա, ուսկից Արեւելեան ճեպընթացը պիտի նստէին։ Փախստականները կը յուսան կիրակի օր հասնիլ Պոլիս, ուր պիտի ընդունուին Թուրք կառավարութեան կողմէ։ Իշխանը Թրքահպատակ է եղեր։ Թուրք ներկայացուցիչը իշխանին համար տարբեր անունով անցագիր հանել տուած է, ճամբորդութիւնը գաղտնի պահելու համար։ Ահմէտ Սէյֆէտտինի կ'ընկերանան նաև Թուրք և ֆրանսացի երկու սպասաւորներ։

Տիւզիներու նոր յարձակումները

Երուսաղէմէն «Թայմզ»ի կը հեռագրեն թէ Տիւրզիներն ու Պէտէվիները առջի օր յարձակեցան Հաւրանի հիւսիսային արեւմտեան կողմը, Քունէյթրայի շրջակայ գիւղերուն վրայ։ Ֆրանսական զինուորներ ժամանակին հասած ըլլալով ետ մղեցին յարձակողները։

Քունէյթրայի բնակչութեան մեծագոյն մասը բաղկացած է Չէրքէզներէ։

Պէյրութէն առնուած նոր տեղեկութիւններու նայելով զօրավար Սարայլ Դամասկոս մեկնած է։ Կը հերքուին զինուորական ըմբոստութեանց մասին տարածայնուած լուրերը։ Նոյնպէս սխալ է որ Տիւրզիներուն դէմ Ֆրանսացիները հեղձուցիչ կազ կը գործածեն։ Պատերազմական նախարարութիւնը պաշտօնական զեկոյցի մը մէջ կ'ըսէ թէ միջազգային յանձնառութեանց համաձայն արեւելեան բանակի մթերանոցներուն մէջ այս կարգի ոեւէ նիւթ չի գտնուիր։

«Օճախ»ը Սուրիոյ մէջ...

Ազգայնամոլութեան հովը փոխանցիկ է։ Սուրիոյ արաբ թերթերէն «Րայ իւլ Ամ» անցեալները Հալէպի հայ գաղթականներու բացած մէկ քանի խանութը շատ կը տեսնէր եւ ամբողջ առեւտրական հրապարակը գրաւելու «հայկական վտանգ» մը կը մատնանշէր, Այս անգամ այդ վտանգը քաղաքական է դարձեր եւ քանի մը Հայու շինել տուած խրճիթները ''հայկական օճաղ,,ի հիմնակէրքը կը նկատուին։ Ահա թէ ինչ կը գրէ Դամասկոսի ''Մուքթապա,, թերթը.— «Կը տեղեկանանք թէ Հայերը յատակագիծ մը պատրաստած են Ծաբալլուսի մէջ հայկական գաղութ մը կազմակերպելու համար և թէ արդէն ձեռնարկած են այս նպատակով փայտաւոր շէնքեր կառուցանելու։ Անհաւանական չէ որ այս հայկական գաղութին ստեղծումը իր ետեւէն բերէ կազմութիւնը ուրիշ նմանօրինակ շատերու։ Այս խնդրոյն վրայ կը հրաւիրենք ուշադրութիւնը կառավարութեան և հոգատար իշխանութեանց, խնդրելով իրենցմէ որ թոյլ չտան կարգ մը անհատներու երազն եղող ''հայկական օճախ,,ի մը ստեղծումը։

Լքեալ գոյքերու գրաւումը

Լքեալ գոյքերու վարչութիւնը վերջին օրերս գրաւած է բազմաթիւ լքեալ տուներ և ափարթըմաններ որոնց մեծ մասը կը պատկանին փախստական Հայերու և քանի մը հատն ալ Յոյներու։ Փախստական Տիկին Կուրտիկեանի ափարթըմաններէն մէկուն մէջ գտնուած են նաև հազարաւոր ոսկիի արժէքով զանազան գոյքեր, որոնք կ'արձանագրուին մասնաւոր պաշտօնեաներու կողմէ։

Միեւնոյն եղանակով...

Թաւրիզէն կը գրեն մեզի. —

Այստեղ հասած քիւրտ փախստականները զարհուրելի պատմութիւններ կը պատմեն Թրքական վայրագութեանց մասին։ Թուրք իշխանութիւնը քիւրտ ժողովուրդին հանդէպ ալ վարուած է ճիշտ այնպէս ինչպէս 1913—16ին Հայերու հանդէպ։ Կը յուսամ մօտերս դրկել ամբողջական նկարագրութիւն մը։ Փախստականները, որոնց մէջ յայտնի անձեր ալ կան, կը յայտարարեն թէ այլ եւս անկարելի է որ Քիւրտերը հաշտուին Թուրքերուն հետ, այնքան գազանութիւններէ յետոյ։ Իրենց խօսքերէն դատելով, անխուսափելի է նոր ապստամբութիւն մը։

Պուլկարիոյ թագաւորը թունաւորելու փորձ

Պօրիս թագաւորը, որ ներկայիս Եւքսինօկրատի դղեակը կը բնակի, քանի մը օրէ ի վեր հիւանդ է։ Իտալական թերթերը կ'ըսեն թէ պուլկար Զինուորական Դաշնակցութիւնը, տեսնելով որ թագաւորը մերժած է վաւերացնել 90 համայնավարներու մահապատիժը փորձեր է թունաւորել զայն։ Առաջին անգամ կասկածած է թագաւորին քոյրը, Եւդոքսիա իշխանուհին։ Բժշկական քննութեամբ հաստատուած է թէ կերակուրին մէջ ոչ թէ թոյն. այլ բծաւոր ժանտատենդի մանրէներ դրուած են։

Այս դէպքին վրայ քանի մը նախարարներ, մէջն ըլլալով վարչապետը, ինչպէս նաև Զօր. Լազարօֆ որոշած են եղեր հեռանալ Պուլկարիայէն։

Հանրակառքերու կիրակնօրեայ գինը

Քաղաքապետութեան խառն ժողովը առջի օր գումարուելով որոշեց որ ասկէ վերջ կիրակի օրերը թրամուէյներէն եւ օթօպիւսներէն Ա. կարգի գին չգանձուի։ Վերջնական որոշումը պիտի տայ Ընդհ. ժողովը, որ նիստի հրաւիրուած է։

ԳՈՐԾԱՒՈՐՈՒՀԻԻ ՊԷՏՔ ԿԱՅ

Քաշ-fօլ գխտող և չգխտող գործաւորուհիի պէտք կայ, փափաքողներ, թող դիմեն Լ. Սէմէրճեանի 62 ռիւ տէ Մօրիօն Քօնվանսիօն, Օթօպիւս AH Նօրտ-Սիւտ։

Յուշատետր

Հ. Յ. Դ. Լիօնի Ենթակօմիտէի բոլոր ընկերները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին կարեւոր խնդրոյ մը շուրջ խորհրդակցելու, յառաջիկայ ուրբաթ 11)9)25 ժամը 9ուկէսին, ծանօթ հաւաքատեղին։

ՌՈՍՏՈՄ Լսարանական Միութեան վարչութեան անդամները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին խիստ կարեւոր եւ ստիպողական խնդիրներու համար երեքշ. 8 սեպտ.ին։ Կը խնդրուի ճիշտ ժամը 9ին անպայման ներկայ գտնուիլ։

Կը փնտռուին

Աւագ Տէրտէրեան՝ Սեբաստիոյ Կովա գիւղէն կը փնտռէ եղբօր կինը՝ Կիւլիւզար և զաւակները Հայկազ, Նառպէկ, Մխիթար և Լուսինթագ, տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել հետագայ հասցէին։ Balentz 8 rue Papillon. Paris

Դուիթ Սանտրեան, Գրէօզօ, կը փնտռէ հօրաքրոջ երկու զաւակները, Միքայել Քիւրթ Սիմօնեան և Սուրէն Բապուչճեան որոնք երկու տարի առաջ Պոլիսէն մեկնած են դէպի Ֆրանսա։

Կը փնտռուի Կեսարացի Կարապետ Պալթաեան 45 տարեկան արհեստով Եազմաճի Պօյաճի. կորսուած Իզմիրի աղէտին։ Գիտցողները կը կարծեն թէ Ամէլէ Թապուրին մէջ։ Տեղեկացնել կնոջը St. Chamond (France) 8, rue J.A. Vial.

Մեր բաժանորդներուն

Աւելորդ անգամ մըն ալ կը յայտարարենք մեր բոլոր ընթերցողներուն և բաժանորդներուն, թէ «ՅԱՌԱՋ»ի իւրաքանչիւր թիւը թղթատարին կը ՅԱՆՁՆՈՒԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՕՐՆ ԻՍԿ, յաճախ գիշերանց։ Յապաղման քանի մը պատճառները կապ ունին ուղղակի թղթատարական սպասարկութեան հետ։ Պէտք եղած միջոցները ձեռք առած ենք, վերջին այս գեղքերն ալ չարթելու համար։ Բաժանորդները իրենք ալ կ'ընդունին, անշուշտ, թէ որոշ բարեփոխում մը ունեցած է վերջին օրերս։

Այս առթիւ կը խնդրենք շատ մը բարեկամներէ՝ որոշ գրել իրենց հասցէները, եւ կարելի եղածին չափ խուսափիլ փոփոխութիւններէ, ժամանակ երտպագրուած են։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Շնորհակալիք

Տէր և Տիկին Բարունակ Գումրուեան իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց վաղամեռիկ զաւկին՝ ԱՐԱ ԳՈՒՄՐՈՒԵԱՆի մահուան առթիւ։

ՍԱԿԱՐԱՆ

5 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		103.44
Տոլար		21.33
Մարք (ոսկի)		5, 07
Թրքական թղթ.		12.20
Թրք. ոսկի		93.50
Մէճիտիյէ		8. 60
Լէվա	100 հատը	15.75
Տրախմի	«	31.50
Լիր	«	85.50
Պելժ. ֆրանք	«	94. 85
Զուից. ֆրանք	«	412.50
Չերվոնեց	տասը հատը	103.60

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ I	1525	ֆր.
« « II	1295	«
« « III	1200	«
Ռուսերի երկթ.	104.	

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

Հայերէն կը խօսուի

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"

Journal Arménien

Paraissant trois fois par semaine

Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն { 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք, մանտաներ եւն. գրել Sch. Missakianի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 9 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 17 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓԷՍԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԳԼԽԱՐԿԸ

Ինչպէս ուշագրաւ է քէմալական Թուրքիոյ մղած պայքարը եւրոպականացման արտաքին ձեւերը պարտադրելու համար։

Մուսթաֆա Քէմալ աշխարհական «ճիհատ»ի մը ձեռնարկած է, եւ քաղաքէ քաղաք քարոզ կարդայ, որպէսզի Թուրքերը ձեւափոխուին ոտքէն մինչեւ գլուխը։ Դիտելի է որ իր պտտած վայրերն էին յետամնաց, մոլեռանդ քաղաքներ, — Զանկըրը, Ինէպոլու, Գասթէմունի եւ նման տեղեր, ուր փաթթոցն ու փէսը տիրաբար կ՚իշխեն դարերէ ի վեր։ Ամբոխը ցնցելու համար, «կազի»ն չէր վարաներ նոյն իսկ ծաղրել հին Թուրքերը, անոնց սարըղն ու ճիւպպէն, ինչպէս եւ կիներուն քօղը։ Երեւի այսպէս ալ պիտի շարունակէր առաքելութիւնը, եթէ հեռագրով էնկիւրի կանչած չըլլային. Մուսուլի տագնապին առթիւ։

Երկար պիտի ըլլար վերլուծել այս խրախուսանքներուն պատճառները։ Մէկ օրէն միւսը «Թիւրք օղլու Թիւրք» ազգը եւրոպականացնելու այս ճիգն ալ լրացուցիչ մասն է այն քաղաքականութեան, որ սկսաւ Սուլթանութեան եւ Խալիֆայութեան ջնջումով, եւ որ պիտի շարունակուի կամայ-ակամայ, եթէ ոչ ուրիշ բանի, գոնէ օրուան վարիչներուն կեանքը փրկելու համար։ Նահանջ մը այս ճամբուն վրայ՝ պիտի քանդէ Քէմալի տունը, որ արդէն շրջապատուած է բազմազան վտանգներով, ներքին թէ արտաքին։ Աւելի քան երբեք շոգիի վրայ են միլլի վարիչները։ Եւ կը փորձեն, կ՚իրագործեն ինչ որ կրնան, ինչ որ ծրագրած են, այս կամ այն ազդեցութեան տակ։ Ի՛նչ խօսք որ իրենց նպատակն է արտաքուստ արդիական, բայց, ամէն բանէ առաջ Թուրք ազգայնական Թուրքիա մը ստեղծել եւ ամրապնդել իրենց տիրապետութիւնը։

Ի հարկէ Թուրքերուն համար մեծ յանդգնութիւն է այս փորձը՝ փէսէն մինչեւ գլխարկը։ Եւ ի՛նչ երկար ճամբայ։ Տակաւին քանի մը ամիս առաջ, Պոլսոյ մէջ իսկ ծուռ կը նայէին գլխարկին, որ անհաւատարմութեան, դաւաճանութեան նշան համարուած է սկիզբէն ի վեր։ Երբ առաջին միլլի հրոսախումբերը Պոլիս մտան, շատ մը ոչ Թուրքեր անխնայ ծեծ կերան գլխարկի համար, թէեւ անհուսարսափը չափազանց նօսրացուցած էր գլխարկը, եւ թանկագին յուռութքի մը պէս կը փնտռուէին անկիւնը նետուած խղոտ փէսերը։ Իսկ անկէ առաջ, Իթթիհատական սահմանադրութեան օրով, ի՛նչ տեսարաններ պարզուած են գլխարկի համար։ Մեր ողբացեալ ընկերը, Յ. Ճահրիկեան, որ մինչեւ վերջը չփոխեց գաչփաը կամ գլխարկը, նոյն իսկ պաշտօնական տեսակցութեանց ատեն, ի զո՜ւր կը փորձէր հասկցնել Հագգը փաշաներու կամ Պէտրի պէյերու, թէ փէսը Թրքական չէ, այլ յունական։ Հարկ եղաւ տարիներ սպասել, անարգուիլ, ծեծ ուտել եւ բանտարկուիլ, մինչեւ որ ուրիշ Թուրքեր, նոյնքան թթու եւ մոլեռանդ, հրապարակաւ քարոզ կարդան, թէ փէսը երբեք Թրքական չէ, այլ «յոյն գողերու» յատուկ գլխանոց մը, ինչպէս կը գրէ այսօր Ճումհուրիյէթ, Մուսթաֆա Քէմալի հրամանով…

Այո, ուշագրաւ է փոփոխութիւնը, եթէ կ՚ուզէք «յեղափոխութիւնը»։ Բայց ի՛նչ օգուտ այս արտաքին ձեւափոխութիւններէն, երբ թողնելով ալ նոյնութեամբ, եւ աւելի զարգացնելով կատարելագործելով, կը շարունակեն պապերուն եւ հայրերուն քաղաքականութիւնը, մանաւանդ ոչ-Թուրքերուն հանդէպ։ Բռնութիւնը, աւարառութիւնը, հալածանքը փէսին հետեւանքը չէին, որպէսզի անոր անհետացումովն ալ անհետանային։ «Հագուստը մարդը վանական չըներ», բսած են հինները։ Այն գլուխները որ սպաննել, յափշտակել, կախել ու ջարդել կ՚որոճան անվերջ, փէսին տակ, գլխարկո՞վ պիտի բուժուին։ Ֆէսը մէկդի նետած են արդէն շատ մը իրաւասու անձեր, նոյն ինքն Մուսթաֆա Քէմալ եւ Ըսմէթ փաշաները, ինչպէս ուրիշ բազմաթիւ պետական անձեր եւ հրապարակագիրներ,— եւ սակայն, օրինակ «լքեալ գոյքեր»ու աւարը յառաջ կը տարուի սաստկօրէն, ոչ-Թուրք դպրոցները կը տքան ծանր թաթի մը տակ որ միշտ կը սպառնայ, քայլեր կ՚առնուին փոքրամասնութեանց իրաւունքներուն վերջին մնացորդն ալ ջնջելու եւ էնկիւրի չի համդուրժեր որ գեղջուկ տէրտէր մը մօտենայ Անատոլուի հայ բեկորներուն։

Դեռ չ՚յիշեցինք բուն հիմնական մեծը, հայ ժողովուրդին քաղաքական դատը։

Քանի թուրք ժողովուրդը կը շարունակէ իր նետած փէսին չափ կարմիր եւ անոր ծոպին պէս ոլորուն ճամբան, պարզ անճապարութիւն է հագուստ-կապուստով արդիանալու փորձը։

Գլխարկը չի կրնար պարտկել փէսին յանած արիւնն ու աւերը։

Շ.

Սուրիոյ կացութիւնը

Վերջերս Սուրիայէն Փարիզ ժամանող ֆրանսացի վիրաւոր զինուորներ եւ սպաներ հետեւեալ կերպով կը նկարագրեն Սուրիոյ կացութիւնը.—

Տիւրզիներու ապստամբութիւնը լուրջ պատերազմի մը հանգամանքը առած է։ Ապստամբ կռիւողները բազմաթիւ յաղթանակներ տարին ֆրանսական կարեւոր արշաւախումբերու դէմ։ Շատ լաւ զինուած են եւ իրենց կ՚օգնեն անապատի ցեղախումբերը։ Այս շարժումը բարոյական մեծ ազդեցութիւն գործած է ոչ միայն Սուրիոյ բնակչութեան, այլ նաեւ անգլիական հոգատարութեան տակ գտնուող արաբ երկիրներու վրայ։ Եգիպտոսի եւ Պաղեստինի թերթերը ընդարձակ մանրամասնութիւններ կը գրեն Ճէպէլ Տիւրզի կռիւներուն վրայ։ Կոմիտէներ կազմուած են ըմբոստներուն օգնելու համար։ Խիստ գրաքննութեան պատճառաւ Սուրիոյ թերթերը պաշտօնական զեկոյցներէ զատ ուրիշ բան չեն հրատարակեր։ Ֆրանսական իշխանութիւնները զօրացուցած են Սուրիոյ գլխաւոր քաղաքներու պահակազօրքը։

Պաղեստինէն առնուած հեռագիր մը կ՚ըսէ թէ Պէյրութէն Պաղտատ գացող թղթատարը Ճիտտէի, Երուսաղէմի եւ Ամմանի միջոցաւ ստիպուած է ճամբորդել, որովհետեւ Սուրիոյ անապատին մէջ բազմաթիւ փորձեր եղած են զայն գրաւելու համար։

Սուրիոյ բանակին հրամանատար զօր. Կամլէն առջի օր Մարսիլիայէն Մեսաժըրիի Զօրավար-Միչինկէր շոգենաւով Պէյրութ մեկնեցաւ։

Էխսչէյնճ Թելէկրաֆ Քոմփընի Պաղտատէն կը տեղեկանայ որ Սուէյտան Տիւրզիներուն ձեռքն անցած է։ Ֆրանսական նոր զօրախումբ մը Թակարդի մէջ իյնալով 1500 Ֆրանսացիներ սպաննուած են։ Թնդանօթաձիգներու ամբողջ զօրամաս մը գերի բռնուած է։ Դամասկոսի մէջ կացութիւնը լուրջ է։

Պատերազմական նախարարութիւնը կը հերքէ այս լուրը։

Մարոքի կռիւները

Ռիֆցիները մեծ գործունէութեան մէջ են այս օրերս։ Զգալով որ Ֆրանքօ-սպանիական ուժերը մօտ օրէն ընդհ. յարձակողականի պիտի սկսին, կ՚ուզեն կանխել եւ կամ շփոթութեան մատնել զանոնք. այս պատճառով այլ գանազան կէտերու վրայ յարձակումներ կը գործեն։

Պ. Քրասինի մեկնումը

Խորհրդային Հանրապետութեանց միութեան Փարիզի դեսպան Պ. Քրասին կիրակի գիշեր Մոսկուա մեկնեցաւ։ Իր բացակայութեան դեսպանատան գործերը պիտի վարէ խորհրդական Պ. Իաւլեան։

Համայնավարական միթինկ մը

Համայնավար կուսակցութիւնը կիրակի օր մեծ ցոյց մը կազմակերպեց Սէն-Տընիի մէջ՝ բողոքելու համար Սուրիոյ եւ Մարոքի պատերազմներուն դէմ։

Օ Ր Ը   Օ Ր Ի Ն

ՀԱՑԻ ՊԱՇԱՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ինչպէս գրեցինք, վերջին տեղեկագրի մը համաձայն այս տարի Անդրկովկասի մէջ հացի պակասն է 16 միլիոն փութ, որուն 13 միլիոնը պիտի հայթայթուի պետական ընդհանուր միջոցներով, երկու միլիոնը տեղական մարմիններու, իսկ մէկ միլիոնը մասնաւորներու միջոցաւ։

Այս առթիւ «Խորհրդային Հայաստան» (թիւ 188) ուսումնասիրութիւն մը կը հրատարակէ, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տողերը.—

Այս 16 միլիոնի բացէն որոշ մաս մը կ՚իյնայ Հայաստանի վրայ։ Ընդհանրապէս պէտք է ըսել՝ որ մինչեւ անգամ ամէնէն առատ շրջաններուն Հայաստանի հացը անբաւական եկած է։ Որպէսզի կարելի ըլլայ մօտաւորապէս ճշդել այս տարուայ հացի պակասը, պէտք է հաշուել բնակչութեան սպառման կարողութիւնը։

Կեդրոնական վիճակագրական վարչութեան տեղեկագրին համաձայն, Հայաստանի բնակչութեան թիւն է 950 հազար։ Լրիւ ուտողներու թիւը հաշուելով 678 հազար հոգի եւ յետոյ իւրաքանչիւրին տարեկան սպառման չափը ընդունելով 15 փութ, Հայաստանի հացի պահանջը պէտք է ըլլայ 10,177,500 փութ։ Հայաստան այդքան հաց կրնա՞յ տալ։ Ո՛չ։ Հայաստանի հացահատիկներու ցանքի տարածութիւնը կը հասնի 230,000 տեսիատինի։ Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, այս տարուայ հացի բերքը կը հաշուի 9,582,500 փութ։ Եթէ այս թիւէն զեղչենք 2,300.000 փութ սերմնցու (մէկ տեսիատինին 10 փութ) եւ անասուններու կերը՝ կը մնայ 6,082.500 փութ։ Պէտք է 10,176,500 փութէն զեղչել 7,082.500 փութը, որպէսզի գտնենք այս տարուայ հացի պակասը։ Ուրեմն, 3,095,000 փութ հաց պէտք է ներածել Հայաստան։ Անցեալ տարի ներածուած է 1763063 փութ։ Նկատելի է որ Հայաստանի ամէն ծայրերէն գիւղացիներ կ՚երթան հարեւան, Բորչալուի, Ղազախեան. շրջանները եւ իրենց աշխատանքին փոխարէն կը ստանան հացահատիկ. միւս կողմէ շատ մը անջրդի գաւառներու մէջ անասունը, գետնախնձորը եւն կը փոխանակեն հացահատիկի հետ։ Դժուար է ճշտել այս կերպով ձեռք բերուած հացի քանակը. բայց անցեալ տարի 430,000 փութ կը հաշուէին,

Ուրեմն անհրաժեշտ է այստարի Հայաստան ներածել 2600000 փութ հաց։

Բամպակի ցանքը

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, այս տարի Հայաստանի մէջ ցանուած է 16705 տեսիատին բամպակ (112 առհարիւր), Նախիջեւանի մէջ՝ 9703, Վրաստանի մէջ՝ 3827. Ատրպէճանի մէջ՝ 107665։ Եթէ բերքը յաջողի, կարելի է ստանալ 1,600,000 փութ մաքուր բամպակ, որ անցեալ տարուան վրայ 32 առ հարիւր աւելի է։

Երեւանի եւ Գանձակի մէջ շինուող ձիթահան գործարաններուն մէջ պիտի օգտագործուի բամպակը։ Կը յուսան մօտ կէս միլիոն փութ ձէթ հանել։

Հայերու լքեալ գոյքերը թուրք գաղթականներուն

Ռումէլիէն Պոլիս եկած գաղթականները տեղաւորելու համար բաւականաչափ կալուածներ չգտնուելուն պատճառաւ, ներքին գործավարութիւնը որոշած է չծախել Հայերու պատկանող լքեալ գոյքերը եւ զանոնք յատկացնել յիշեալ գաղթականներուն։ Հաշուեղած է որ հայապատկան լքեալ տուները, ափարթմաններն ու խանութները գոհացում պիտի տան գաղթականներուն պէտքերուն։ Յանձնուած կալուածները գաղթականներու սեփականութիւնը պիտի պիտի դառնան։

Ֆրանքօ-սպանիական յարձակողականը

Լոնտոն հասած հեռագրի մը համաձայն, ֆրանսական եւ սպանիական ուժերը ընդհանուր յարձակողականի ձեռնարկած են։ 40 հազար նոր զինուորներ պիտի մասնակցին գործողութեանց։ Քառասուն սպանիական եւ ֆրանսական մարտանաւեր կը ռմբակոծեն Ռիֆի ծովեզերքը։

Միւս կողմէ, Թէթուանէն կը հեռագրեն թէ Ռիֆցիները կը համախմբուին քաղաքին հարաւակողմի լեռներուն մէջ։ Ուրկէ պիտի յարձակին քաղաքին վրայ, եթէ Սպանիացիները սպառնան Աժտիրի։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԱՒՍՏՐԻԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԻԱՑՆԵԼՈՒ ՓՈՐՁԵՐԸ

Հսկայական ցոյց մը.— Ռայխսթակին նախագահը թունդ կուսակից միացման.— 300 000 հոգի կը մասնակցին ցոյցին.

(Մեր մասնաւոր թղթակիցէն)

Վիեննա, 6 Սեպտ.

Ազգերու Դաշնակցութեան օրակարգին մէջ է նաև Աւստրիոյ խնդիրը։

Ինչպէս գիտենք, եւրոպական խարխլած պետութիւններէն միահեծան և միապետական Աւստրիան պատմութեան անցաւ պատերազմին հետ։ Ժողովրդավար տարրերու ճնշման տակ, տապալեցաւ Հապսպուրկեան հարստութիւնը և հռչակուեցաւ հանրապետութիւն, որ հաստատուեցաւ 1918 Նոյեմբեր 12ի Սահմանադիր Ժողովին կողմէ։

Նախկին Աւստրիա Հունգարիայէն անջատուեցան շատ մը հողեր և ժողովուրդներ, և պարտուած երկիրը զրկուեցաւ նոյնիսկ իր միակ ծովային ելքէն՝ Թրիէսթէէն։ Եուկօ-Սլաւիան ալ իր հիւսիսային սահմանները ընդարձակեց ի հաշիւ Աւստրիոյ։ Եւ այսպէս, շարունակ սեղմումները ընդարձակուելով, Աւստրիան վերածուեցաւ փոքր տարածութեան մը, որ կ՚ամփոփէ 6 միլիոն ժողովուրդ։

Եւ որովհետեւ նախկին միապետութեան արդիւնաբերական խոշոր կեդրոնները անցան իրենց նախկին տէրերուն, Աւստրիան սկսաւ շնչահեղձ դառնալ։ Գալարումները կը շարունակուին մինչեւ այսօր։ Այս խոշոր հարուածը քայքայեց բուն Աւստրիոյ տնտեսական կեանքը, և տեղի տուաւ անգործութեան։ Միւս կողմէ, Աւստրիան զրկուելով իր քարածուխի խոշոր հանքերէն, տնտեսապէս կախուած մնաց Չեխօ-Սլովաքիայէն և Լեհաստանէն։ Այս վիճակէն ազատագրուելու համար գերման միտքը նոր որոնումներու մէջ ինկաւ և ծրագրեց շահագործել ջրային ուժերը։ Շնորհիւ Ազգերու Դաշնակցութեան հովանաւորութեան և փոխառութեան, կարճ ժամանակի մէջ գլուխ հանուեցան նոր ծրագիրները և այսօր, կառուցուած ելեկտրակայանները 36,000 ձիու ուժ կ՚արտադրեն երկաթուղիներուն և Վիեննա քաղաքին ու բնակչութեան պէտքերուն համար։ Աշխատանքները դեռ չեն վերջացած։

Մինչեւ 1927 շնորհիւ աւստրեան Թիրոլի հարուստ ջրային ուժերուն, կայի գործածութիւնը պիտի վերնայ և երկաթուղիները պիտի գործեն ելեկտրական ուժով։

Չեխօ-Սլովաքիա և Լեհաստան ոչ միայն հաշտ աչքով չեն նայիր Աւստրիոյ այս ճիգերուն, այլ և կը ջանան տեւականացնել նախկին վիճակը, նորանոր սեղմումներ ծրագրելով։

Ջրային ուժերու այս խոշոր ձեռնարկը պիտի դադրեցնէ չեխական ու լեհական քարածուխի ներածումը դէպի Աւստրիա։ Եւ ահա, մաքսային խաղաղ պատերազմ յայտարարուեցաւ Աւստրիոյ դէմ, Իտալիոյ, Չեխօսլովաքիոյ, Լեհաստանի, Եուկօ-Սլաւիոյ, նոյնիսկ Հունգարիոյ կողմէ։

Պարզ է որ տնտեսական ջղաձգումներու և տագնապներու այս շրջանը երբեք օգտակար չէ փոքրիկ Աւստրիոյ։ Անոր գերմարդկային ճիգերը չեն կրնար փրկել կացութիւնը։ Թշնամական տրամադրութիւններով օղակուած, Աւստրիա զրկուած է տնտեսական ու քաղաքական զարգացման հնարաւորութիւններէն։

Բայց գերմանական հեռատես միտքը անդադար կը գործէ։ Այս վիճակը նախատեսուած էր դեռ 1918 թուականին, և այդ էր պատճառը որ Աւստրիոյ միակ փրկութիւնը կը գտնէին Գերմանիոյ հետ միացման մէջ։ Նոյն թըւականին Աւստրիոյ սահմանադիր ժողովը միաձայնութեամբ կ՚ընդունէր որոշում մը, որուն համաձայն Աւստրիան իր բոլոր միջոցները պիտի գործ դնէր միանալու Գերմանիոյ։ Աւելի առաջ, 1848ին, այդ միտքը յղացեր էին գերման ուսանողները։ Ուրեմն Աւստրիոյ ու Գերմանիոյ միանալու խնդիրը նոր չէ։ Հօհէնցոլլերններու և Հապսպուրկներու Տուներն են եղած պատճառը, որ այս անբնական սահմանը գծուած է երկու քոյր ժողովուրդներու միջեւ և երկու քոյր լեզուները անջատուեր են, թէեւ ընդհանուր գերմանական մշակոյթ ստեղծուած է։

Այդ երկու Տուները տապալելով, միացման խնդիրը նոր թափ ստացաւ, բայց ահա նոր արգելքներ։ Ներքին միասնական ճակատին ու կամքին հանդէպ կը ծառանայ արտաքին արգելքը, որուն բուն դրդիչը Ֆրանսան է։ Հակառակորդները (Ֆրանսան, Իտալիան, Չեխօ-Սլովաքիա, Լեհաստան, Եուկօ Սլաւիա), կը կարծեն թէ այս միացումով ծանր վըտանգ կը սպառնայ նորաստեղծ պետութիւններուն, իսկ հին պետութիւնները տակաւ իրենց առջեւ պիտի ունենան մեծ Գերմանիա մը, որ պիտի երկարի հիւսիսային ծովէն մինչեւ Միջերկրական։

Թէ որքան հիմնական է այս վախը, այդ ցոյց պիտի տայ ապագան։ Սակայն փաստը այն է որ այսօր, միացման խնդիրը օրէ օր կը ժողովրդականանայ։

Քաղաքական բոլոր կուսակցութիւնները կ՚ընդգրկեն այդ ծրագիրը և օրն ի բուն կ՚աշխատին խորացնել զայն և ոչնչացնել խոչընդոտները։ Գերմանիոյ քաղաքական ներկայ վիճակը թոյլ չի տար, առանց Մեծերուն կամքը հարցընելու, իրագործել միացման խնդիրը, սակայն պաշտօնական անձեր անգամ կը յայտարարեն, ի լուր աշխարհի, միացման իրաւունքը և արտայայտիչը կը դառնան ժողովրդական կամքին։

Աւելի ամուր հիմքերու վրայ դնելու համար միացման այս խնդիրը, աւելի կշիռ և ուժ տալու համար անոր, դեռ ամիսներ առաջ ***բոլոր կուսակցութիւններու*** համաձայնութեամբ կազմըւեցաւ կազմակերպութիւն մը, ***Աւստրօ-գերմանական ժողովրդական դաշնակցութիւնը***, որուն կ՚անդամակցին ոչ միայն բոլոր կուսակցութիւնները, այլեւ պաշտօնական անձեր, նախարարներ, երեսփոխաններ, յայտնի ուսուցչապետներ եւն։ Այդ դաշնակցութեան կեդրոններն են Պերլին եւ Վիեննա։

Նոր կազմակերպութիւնը ձեռնարկած է եռանդուն աշխատանքի մը։ Եւ որովհետեւ, Ազգերու Դաշնակցութեան օրակարգին մէջ է նաև Աւստրիոյ խնդիրը, նոյն կազմակերպութիւնը, իբրեւ ժողովրդական կամքի արտայայտութիւն հսկայական ցոյց մը կազմակերպեց օգոստոս 30ին։ Ցոյցը արժէք ունէր նաև այն տեսակէտէն որ, նոյն կազմակերպութեան անդամ և գերմանական Ռայխսթակի նախագահ Փաուլ Լէօպէն, Մարսէյլի աշխատաւորական համագումարին մասնակցելէ յետոյ Վիեննա եկաւ, յատկապէս ցոյցին մասնակցելու համար։ Իրեն կ՚ընկերակցէին Ռայխսթակի բոլոր կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները, 30 հոգի, (Սօցիալ-Դեմօկրատներէն, Ժողովրդական կուսակցութենէն, Կեդրոնէն, ազգայնականներէն)։ Ցոյցին մասնակցելու համար Վիեննա եկողներուն թիւն էր 500։ Դանուբէն եկած այս հիւրերը ջերմ ընդունելութիւն գտան Վիեննայի մէջ։ Հարիւր հազարաւոր ժողովուրդ բարիգալուստի գացած էր. օդը կը թնդար կեցցէներով և կը լսուէր Գերմանիոյ ազգային երգը, Deutschland uber Alles (Գերմանիա ամէն բանէ վեր)։

Հսկայական ցոյցը տեղի ունեցաւ քաղաքապետարանի մեծ դահլիճներուն մէջ և հրապարակին վրայ։ Հակառակ անձրեւոտ եղանակին, մասնակցողներու թիւը երեք հարիւր հազարը կ՚անցնէր։ Պաշտօնապէս կը մասնակցէր գերմանական Ռէյխսպանը իր խորհրդականներով։ Կ՚արժէ կարենալ թարգմանել Ռայխսթակի նախագահին ճառէն որ միաժամանակ ամփոփումն է օրուան ցոյցին եւ միւսներու խօսածներուն։

Ողջունելով Վիեննայի ժողովուրդը, նախագահը յայտնեց թէ ինքը այստեղ կը ներկայանայ ոչ միայն իբրեւ նախագահը խորհրդարանին, այլ և արտայայտիչը ամբողջ Գերմանիոյ ժողովուրդին։ Շեշտելով միացման անհրաժեշտութիւնը, իբրեւ ազգային խնդիր մը, կազմելու համար Մեծ Գերմանիա մը. Պ. Լէօպէ պարզեց միացման օգուտները, ոչ միայն քաղաքական, այլև տնտեսական տեսակէտով։ «Այսօր ես այստեղէն խօսելով, գիտեմ որ պիտի լսէ ամբողջ աշխարհը. բայց կը ցաւիմ որ զիս չպիտի հասկնան, պիտի աղաւաղեն իմ գաղափարներս կամ սխալ մեկնութիւն պիտի տան։ Մեր այս շարժման արտաքին աշխարհը թշնամական գոյն պիտի տայ. մենք պիտի լսենք վաղը, որ Իտալիան, Ֆրանսայի աջակողմեան շրջանակները պիտի յայտարարեն թէ մեր միացումը՝ Գերմանիոյ աշխարհակալութիւնն ու Աւստրիոյ՝ բռնագրաւումն է։ Անոր մենք պիտի պատասխանենք, թէ նոյն ազգին բաժան մասերուն միացումը բռնագրաւում չէ, քանի որ ժողովուրդին մէկ մասը ունի նոյն լեզուն, նոյն մշակոյթը, ինչպէս անոր միւս մեծ մասը։ Ինչպէս խօսք կարելի է ընել Գերմանիոյ աշխարհակալութեան կամ բռնագրաւման։ ***Այդ մեր մարդկային իրաւունքն է, որուն համար ալ մենք պիտի պայքարինք։***»

Ետոյ ծանրանալով տնտեսական խնդրին վրայ, դարձեալ շեշտեց միացման անհրաժեշտութիւնը։ «Միացման գաղափարը ծնած է ոչ թէ Պերլինի այլ Վիեննայի մէջ, և ոչ թէ դրամատիրական, այլ բուն ժողովրդական, ընկերվարական շրջանակներու մէջ։ Անմտութիւն է երազել Դանուբեան Դաշնակցութիւն մը։ Մէկ դաշնակցութիւն կայ —և այդ՝ մեծ գերմանական տնտեսական դաշնակցութիւնն է»։

Ճառը արժանացաւ բուռն ծափերու, որոնց ընթացքին ծածանեցաւ գերմանական հանրապետական դրօշը — սեւ, կարմիր, ոսկեգոյն։

Ցոյցին չէր մասնակցեր —իբրեւ միակ բացառութիւն — Աւստրիոյ կառավարական կուսակցութիւնը՝ քրիստոնեայ ընկերվարականները։ Այս վերջինը թէեւ ոչ բացորոշ, բայց ներքնապէս դէմ է միացման. և միայն մէկ նկատումով.— նախ ըլլալով կաթոլիկ կուսակցութիւն, անարժէք պիտի դառնայ միացումէն յետոյ, որովհետեւ Գերմանիոյ մէջ կաթոլիկները տկար են. երկրորդ՝ չուզեր արտաքին աշխարհին առջեւ իր դիրքը խախտել և անոր հանդէպ ստանձնած յանձնառութիւնները անտեսել, եւ վերջապէս, ինչ որ գլխաւորն է, չուզեր Վատիկանի նկատողութեան արժանանալ։

Վ. ԱՍՏՂՈՒՆԻ

ՍՈՒՐԻԱՆ ԵՒ ՄՈՒՍՈՒԼԸ ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

«Թան»ի մէջ, աշխատակից մը վերլուծելով Մուսուլի եւ Սուրիոյ տագնապները, կ՚առաջարկէ ֆրանքեւանգլիական գործակցութիւն մը երկու գաղութները փրկելու համար՝ կը քաղենք հիմնական կէտերը.—

Ֆրանսական կառավարութիւնը, որ այս պահուս ոչ մարդ ոչ ալ դրամ զոհելու ի վիճակի է, Սուրիոյ մէջ ահաւելի դժուարութիւններու ենթարկուած է. եթէ Զօր. Վէկան պաշտօնանկ չըլլար, այս բաները չպիտի պատահէին։ Կացութիւնը խիստ ծանր է. Ֆրանսական հեղինակութիւնը վտանգուած է Լիբանանի մէջ ի նպաստ Իտալիոյ, Դամասկոսի մէջ՝ ի նպաստ Ֆէյսալի։

Անգլիա ալ Միջագետքի մէջ նոյն դժուարութիւններուն մատնուած է. ատկէ մէկ պիտի կրնար խուսափիլ՝ եթէ անգլիական գործակալները Մերձաւոր Արեւելքի մէջ արուեստական միացման վտանգաւոր քաղաքականութիւն մը չհետապնդէին։ Եթէ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը երկուքի բաժնէր վիճելի հողը և կամ եթէ Մուսուլը Թուրքիոյ վերադարձնէր, Ժընեւի արէոպագոսը պիտի խորտակէր անդոյ համարաբանութեան մը վրայ հիմնուած դիւրաբեկ շէնքը։

Քէնիչ Յանձնաժողովին տեղեկագիրը կ՚ըսէ թէ վիճելի հողամասը փոխանցման գօտի մըն է արաբական չոր ու տափարակ սթէփին և քրտական ջրաւատ դալարագեղ լեռնադաշտին միջեւ, քառուղի մըն է արեւմտեան գօտիին՝ Սուրիոյ և Հայաստանի, ու Մերձաւոր Արեւելքի՝ Պարսկաստանի ու Արաբիոյ միջեւ, և կը կազմէ «աշխարհագրական միաւոր» մը։

Ամբողջը 8900 քառ. քիլոմեթրնոց մեծ ամփիթատրոն մըն է՝ շրջապատուած բարձր լեռներով, որոնք բնական սահմանագլուխ մը կը կազմեն։ Այս հողամասը, որ կը բացուի Տիգրիսի դաշտահովտին վրայ, որոշ կերպով բաժնուած է Թրքական Անատօլուէն։ Անիկա մեկուսի և ինքնաբաւ կղզեակ մըն է։

Չորս հազար տարուան եղերական պատմութեան մը ընթացքին, մարդկային խաւերը իրարու վրայ դիզուելով և ընդելուզուելով ստեղծած են ցեղերու խառնուրդ մը, զոր անկարելի է արմատախիլ ընել։ Այս խառնուրդին մէջ, ուր քրիստոնեաները միայն կը կարծուին ըլլալ տեղացիները, բնակչութեան մեծամասնութիւնը կը կազմեն Քիւրտերը։ Անոնք արաբ չեն. աւելի պակաս թուրք են, արիական լեզու մը կը խօսին և աւելի կը մերձենան պարսիկ ժողովուրդին։

Մուսուլի նահանգին համար բռնածը ճիշդ է նմանապէս ամբողջ Մերձաւոր Արեւելքի համար։ Դարաւոր ճամբաներու եզերքին վրայ մարդկային ամբոխներ անցեր ու դարձեր են, անկարելի է համասեռ խմբաւորումներ գտնել։ Միութիւնը միշտ սահմանափակ է և բացառապէս՝ աշխարհագրական։ Այս փոխանցման գօտիներուն վրայ ոչ ոք կրնայ արդիական ազգ մը կերտել, Կայսրութիւնները հոն բանի ուժով և որոշ ժամանակ մը միայն կը տեւեն։ Միակ տրամաբանական և տեւական լուծումն է կազմութիւնը շարք մը փոքրիկ պետութեանց, որոնք հետզհետէ կ՚արդիականացուին. ահա այս էր Անգլիոյ նախնական ծրագիրը և սուրիական հոգատարութեան մասին ֆրանսական բանաձեւը։

Խիստ տարօրինակ է որ Քէնիչ Յանձնաժողովը Մուսուլի նահանգին համար մասնաւոր հոգատարութիւն մը չէ թելադրած։

Բայց որո՞ւ տալ այդ հոգատարութիւնը։ Թարիֆ և ***Ուեսմինսթըր*** կարգ կը պաշտպանեն այն տեսակէտը թէ Միջերկրականի աւազանին մէջ Անգլիա և Ֆրանսա պէտք է համաձայն գործեն։ Այդ համերաշխութիւնը պէտք է ըլլայ թէ ընդհանուր և թէ տեղական։ Եթէ Ռիֆցիները չպարտուին, Անգլիացիները ֆրանսական ձախողութեան հակահարուածը պիտի զգան արաբական հողի վրայ։ Եթէ Թուրք զօրքը Մուսուլի անգլիական գիծերուն տեղը բռնէ, վերջ ի վերջոյ Թուրքերը Սուրիան պիտի պաշարեն և պիտի պատրաստուին մտնել Հալէպ և Դամասկոս։

Արեւմուտքի մէջ միասին գործելու նախնական պայմանն է Արեւելքի մէջ աշխատակցիլ։

Բայց այս աշխատակցութիւնը պէտք էր առաջարկել գիտնալ։ Ֆրանսա չէր կրնար Ժընեւի մէջ Մուսուլի խնդրին միջամտել, անոր հոգատարութիւնը Անգլիոյ տալ, և Թուրքիոյ թշնամութիւնը գրգռել, առանց նախապէս գրաւոր և ստորագրուած փոխադարձութեամբ մը պայմանաւորութիւններ և հաւաստիքներ ստացած ըլլալու։ Ատենօք Անգլիա Մուսուլը ֆրանսական հոգատարութեան շրջանակէն մերժուած էր։ Պ. Քլէմանսօ պատուեց այդ յօդուածը, քաղաքական շահագործման մէջ կարծեցեալ մասնակցութեան մը փոխարէն։ Երկրորդ անգամ ըլլալով Լոնտոն Փարիզէն կը խնդրէ իրեն տալ իր հարստութիւնները։ Բանակցութիւն մը անհրաժեշտ է։ Եթէ կորզողութեան եղանակ մը գտնուի անմիջական հակազդեցութիւն պիտի ունենայ միջերկրականեան Արեւելքի մէջ։

Ասկէ վերջ Արեւելքի մէջ երկու տեսակ անգլիական քաղաքականութիւն չի կրնար գոյութիւն ունենալ, երկրորդական գործակալներու և բարձրաստիճան պաշտօնեաներու։ Սահմանակից շրջաններու անգլիական և ֆրանսական ներկայացուցիչները միօրինակ հրահանգներ պէտք է ստանան և զանոնք փոխադարձաբար իրարու հաղորդեն։ Այդ նոյն վայրերու պաշտօնեաներու անուանումը պէտք է կատարուի փոխադարձ համաձայնութեամբ և պարբերական տեսակցութիւններ տեղի ունենալու են։

Որպէս զի խաղաղութեան համար անհրաժեշտ այս աշխատակցութիւնը գոյութիւն ունենայ և տեւէ, հրահանգները բաւական չեն։ Փոփոխութիւններ պէտք են։ Դեռ շատ չկայ անգլիական կցորդ մը երկու Սուրիացիներ կ՚ընդունէր և անոնց կ՚ըսէր. «Իմ գործս շատ դիւրացած է։ Այլեւս դրամ ծախսելու պէտք չունիմ։ Սարայլ իմ աշխատանքս կը կատարէ և աւելի աժան գինով։ Քանի մը շաբաթէն ֆրանսական հոգատարութիւնը պիտի կործանի»։

Այս տեսակ խօսքեր և այսպիսի կացութիւն մը կրկնակ պարտականութիւն մը կը պարտադրեն կառավարութեանց, եթէ անոնք կ՚ուզեն միասին աշխատիլ Արեւելքի խաղաղութեան համար։

Բարձր Հայքի հայրենակիցներուն

Կը փութանք հաղորդել «Բարձր Հայք»ի (Կարին, Պայազիտ, Երզնկա) հայրենակիցներուն թէ 2 օգոստ. 925ին հիմնուած «Բարձր Հայք»ի Հայրենակցական Միութիւնը՝ իր 30 օգոստոսի ընդհ. ժողովին մէջ միայն վարչութիւն մը կազմեց հետեւեալներէ.—

ՊՊ. Վ. Քիմոյեան ատենապետ, Մ. Բարսեղեան քարտուղար, Հ. Պարսամեան գանձապահ, Օ. Գալֆաեան ընդհ. ժողովի քարտուղար, Ա. Խանամիրեան։

Միութեան մասին ըլլալիք ամէն դիմում կատարել հետեւեալ հասցէին. S. Parséghian (Մ. Բարսեղեան) 17, Rue Jean-Lantier. Paris (1er).

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՒՂ ՄԸ

Քանի մը սիրտցաւ հայրենակիցներ, արհեստաւոր եւ աշխատաւոր, նախաձեռնութեամբ Պրն. Բ. Գումրուեանի, աչքի առջեւ ունենալով մայրաքաղաքի այլասերման վտանգը, ինչպէս եւ պանդոկապետներու եւ վարձակալներու զզուելի շահագործումները, կը ձեռնարկեն կազմել փոքրիկ համախմբում մը։ Եւ Փարիզի մօտ կարգ մը շրջաններ աչքէ անցնելէ յետոյ, կ'որոշեն հաստատուիլ Սարսէլ գիւղաքաղաքը, որ ունի 14.500 բնակչութիւն ու կալուած է Էգուէն գաւառակին։ 16 քիլոմեթր հեռու է Բարիզէն, դէպի հիւսիս, երկաթուղիով կէս ժամ կառ մը Նօռէն ու քառորդ ժամ Սէն Տընիէն։

Սարսէլ ունի լաւ օդ եւ մաքուր ջուր։ Ժողովուրդին մեծ մասը հողագործ, արհեստաւոր կամ հասարակ բանուորներ են, որոնք առաւօտ Փարիզ կամ Սէն Տընի կ'իջնեն աշխատելու, քանի որ հոս կարեւոր գործարաններ չկան։ Մեր հայրենակիցներու մեծ մասն ալ անոնց կարաւանին խառնուելով, վերոյիշեալ քաղաքները կ'իջնեն, «փաբրիք»ներու կամ ուրիշ հաստատութիւններու մէջ ծառայելու։

Քանի մը ընտանիքէ բաղկացած շրջանակը, հետզհետէ լայնցաւ եւ այսօր Սարսէլի մէջ ունինք 40էն աւելի սեփականատէր ընտանիք եւ 10—15 վարձակալներ։ Այս բոլորը եղած են մէկ տարուան մէջ։ Սկզբնական օրերուն, երբ քաղաքապետը պատրաստ եղած էր, հետեւեալ յատկանշական խօսքերը կ'ընէր

— «Դեռ մէկ ամիս առաջ, աչքիս առջեւ կը ցցուէին վայրի ծառեր, տունկեր, չորս կողմս աւերակ էր ու անապատ. իսկ այսօր, բոլորովին տարբեր անակնկալի առջեւ կը գտնուիմ, Վայրի ծառի ու տունկի տեղ, քարաշէն կամ փայտաշէն բնակարաններ, գեղեցիկ ու կանանչազարդ պարտէզներ, որոնք արտայայտութիւնն են առողջ զգացումի ու կամքի տէր աշխատաւոր հոգիներու։ Այս ժողովուրդը հասկցած է աշխատանքի ու արտադրութեան ճամբան. եւ կրնայ պարծ՛ր շարունակ ապրիլ, ինչպէս ապրած է դարեր առաջ...»։

Իւրաքանչիւր ընտանիք երեք անգամ հաշուելով, 55 ընտանիքէն կ'ունենանք 165 հոգի, մեծ ու պզտիկ, որոնց մեծագոյն մասը երիտասարդ կիներ եւ այրեր են, ու զաւակի տէր։ Քանի մը ամուրի երիտասարդներ ալ առանձին ընտանիք կը հաշուուին։ Ասոնք ալ կ'ուզեն ունենալ սեփական տուն-տեղ։ Երկու հարսնիք ունեցած ենք, մէկ նշանտուք եւ մէկ ծնունդ։ Իսկ մեռած են ընտանիքի հայր մը, թողլով որբ մը եւ երկու այրի, հարս եւ կեսուր. (Թաղման առթիւ հանգանակութիւն մը եղաւ եւ յանձնուեցաւ սգաւորներուն) եւ փոքրիկ երախայ մը։

Ցարանուանական տեսակէտով 1-2 ընտանիք բողոքական են, 4-5 ընտանիք կաթոլիկ, իսկ մնացածները լուսաւորչական։ Սակայն որ եւ է խտրութիւն չկայ այս հայրենակիցներուն միջեւ։

Նորակազմ գաղութը երկու փողոցի վրայ կեդրոնացած է. առաջինը կը կոչուի Ռիւ Պօ-Սէժուռ, իսկ երկրորդը Ռիւ Տէ Պուա։ Քանի մը ընտանիք որոնց թիւը 10ը չանցնիր հաստատուած են զանազան մասերու մէջ, գրեթէ քով քովի։ Կեդրոնական թաղին մէջ դեռ կրնայինք աւելի օգտուիլ, եթէ քանի մը շահախնդիր անհատներ պղտորած չըլլային հողատէրերուն միտքը, իրենց ուզած ձեւով հում նիւթ ներկայացնելով եւ պատճառ ըլլալով հողին արժէքը բարձրացնելու։ Նախկին արժէքը 17 փրանք էր. յետոյ 21ի բարձրացաւ, եւ աւելի վերջը խառնակութեան հետեւանքով 28ի, իսկ այսօր 35է աւելի է։ Այս մարդիկը ուրիշ խաղ մըն ալ կը փորձեն, օգտուելով ժողովուրդին անտարբեր ու անկազմակերպ վիճակէն։ — Կը համոզեն աշխատաւորը, որ ամիսէ ամիս կը վճարէ հողատէրին պարտքը, թէ «չպիտի կրնաս վճարել տալիքդ, եկուր ծախենք որ միանգամ ընդ միշտ ազատիս»։ Կը յուսանք թէ վերջ պիտի գտնեն այս խաղերը, այլապէս հարկ պիտի ըլլայ հրապարակ դնել բոլոր փաստերը։ Տեղացիները եւ մասնաւոր խանութպանները շատ լաւ կը վարուին մեր հայրենակիցներուն հետ եւ վարկ կը բանան, դիւրացնելով առօրեայ կեանքի հոգը։ Այս պարագան թեթեւացում մըն է նոյն աշխատաւորներուն համար, որոնք 15 օրը անգամ մը կը գանձեն իրենց աշխատավարձը։

Տեղացի անծանօթ զինուորին յուշարձան մը կանգնելու համար, մենք ալ ինքնաբերաբար մասնակցեցանք հանգանակութեան եւ համեստ գումար մը յանձնեցինք քաղաքապետին։

Վերջերս ալ ազգային գործիչի մը (տարաբախտ Գ. Ճէհրիկեանի) մահուան առթիւ փոքր գումար մը հաւաքելով ղրկեցինք ընտանիքին։

Գաղութը դեռ չէ կազմակերպուած, սակայն ամէնուն սրտին մէջ կայ գործունեայ գործելու զգացում մը։ Կը խորհինք կրթական միութիւն մը կազմել, համախմբելու համար մեծ ու փոքր պատանիները, որոնց թիւը քանի կ'անցնի, եւ որոնք փրանսական դպրոց կը յաճախեն։

Սարսէլ — Կ. Պ. ԵՐԱՆԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Ֆէսի տեղ գլխարկ

Վերջին թղթաբերը հետաքրքիր մանրամասնութիւններ բերաւ Թուրքիոյ եւրոպականացումի նոր փորձերուն մասին։ Դրած էինք թէ Թուրքերը սկսած են գլխարկ դնել եւ թէ այս առթիւ գլխարկի վաճառականները կը շահագործեն ժողովուրդը։ Այս շարժումը ծայր տուած է Մուսթաֆա Քէմալի Ինէպօլուի մէջ արտասանած պատմական մէկ ճառին հետեւանքով։ Եւ այն մարդիկը, որ դեռ շաբաթ մը առաջ փաթթոցով կը պտտէին, Անատոլուի մէջ, հիմա ստիպուած են գլխարկ դնել, օրուան վարիչներուն հաճելի ըլլալու համար։ Էնկիւրիի վաճառատուններուն մէջ մէկ հատ գլխարկ չէ մնացած։ Պոլիսէն Անատոլու մեկնող Թուրք ճամբորդներ, իրենց հետ մեծաքանակ գլխարկ կը տանին շահով ծախելու համար։ Թուրքիոյ զանազան քաղաքներէն, մասնաւորապէս Պոլիսէն գլխարկի ապսպրանք եղած է Եւրոպա։

Շահագէտներուն դէմ քաղաքապետին ձեռք առած միջոցները մեծ օգուտ չեն ունեցած։ Գլխարկի տագնապը պիտի շարունակուի մինչեւ նոր ապրանքներու հասնիլը։ Մինչ այդ, Թուրքիա նոր ճարտարարուեստի մը տէր պիտի ըլլայ։ Պրուսայի եղէգները յարմար են եղեր յարդէ գլխարկի շինութեան համար եւ քաղաքապետը կը խորհի Անկլեւոյին մէջ փոքրիկ գործարան մը հիմնել։

Հանըմները ալ գլխարկ դնել սկսած են։

Մուսթաֆա Քէմալ Էնկիւրի վերադարձած է գլխարկով։ Դիւանագէտներու կէսէն աւելին գլխարկ կը կրեն։ Կրօնական գործերու նախագահն ալ գլխարաց ընդունած է փաշան։ Բոլոր գործավարները գլխարկ դրած են։

Իրաւաբանական վարժարանի փաթթոցաւոր ուսուցիչները սկսած են գալփաք դնել՝ իբրեւ միջին ճամբայ։ Պոլսոյ մէջ պետական բոլոր պաշտօնեաները սկսած են գլխարկ դնել, օրինակ առնելով ոստիկանական տնօրէն Էքրէմ պէյէն, որ առաջին ազդանշանը տուած է։

Բազմակնութիւնը արգիլուած

Դատական գործավարութեան կողմէ կազմուած մասնագէտներու յանձնաժողովը կարգ մը օրինագիծեր պատրաստած է, որոնք պիտի ներկայացուին ազգ. մեծ ժողովի առաջիկայ նստաշրջանին։

Ասոնց մէջ կայ օրինագիծ մը, որուն համաձայն կ'ընդունուի քաղաքային ամուսնութիւնը. միայն թէ նիքեահը դատաւորին ներկայութեան պէտք է տեղի ունենայ։ Բազմակնութիւնը բացարձակապէս արգիլուած է։

Ուրիշ նոր օրէնքներ

Կարեւոր փոփոխութիւններ կրած է պատժական օրէնքը, որ 270ի տեղ 700 յօդուածէ պիտի բաղկանայ։

Ծանր պատիժներ նախատեսուած են պետութեան դէմ գործուելիք ոճիրներուն համար։ Հանրապետութեան եւ «յեղափոխութեան» անձեռնմխելիութիւնը ապահովող շատ մը յօդուածներ կան։ Նոյնպէս քաղաքական դաւադրութիւն սարքողները, յետադիմական, մոլեռանդական եւ կամ օտար գրգռութիւններ կատարողները, մասնաւորաբար ոչ-թուրք տարրերուն կողմէ կազմակերպուած դաւադրութեանց հեղինակները եւ վերջապէս ընդդիմադրութիւնը իրենց անձնական շահերուն եւ նպատակներուն գործիք դարձնողները ծանր պատիժներու պիտի ենթարկուին։ Պետութեան եւ «յեղափոխութեան» դէմ դաւողները ոճրագործներէն աւելի ծանր պատիժներ պիտի կրեն։

Մամուլի օրէնքն ալ փոփոխութեան ենթարկուած է։ «Անսահման ազատութիւն» շնորհուած է մամուլին, սակայն օրինական ծանր պատասխանատուութիւններու պիտի ենթարկուի. վարչական բնոյթ ունեցող կարգադրութիւնները պիտի վերցուին։ Թերթերը փակելու իրաւունքը պիտի վերապահուի դարձեալ գործավարներու խորհուրդին։ Միայն պատասխանատուներն ու պատիժները դատարանին կողմէ պիտի որոշուին։

Բարեփոխուած է նաեւ առեւտրական օրէնքը։

Բոլոր այս փոփոխութեանց մէջ օգտուած են իտալական, զուիցերական եւ գերմանական օրէնքներէն։

Լրագրողներու նամակը

Անցեալ հինգշաբթի Խարբերդի մէջ սկսած է ձերբակալուած Թուրք խմբագրապետներու դատավարութիւնը։ Թէվհիտի խմբագրապետ Էպուզզիյա զատէ Վէլիտ պէյէ զատ, միւս բոլոր խմբագիրները Մուսթաֆա Քէմալի խնդրագիր մը մատուցած են, որուն մէջ կ'ըսեն թէ «Անատոլուն մօտէն տեսնելէ յետոյ, հասկցած են, որ խաբուած եւ սխալ մտայնութեամբ շարժելով յանցանք գործած են. հիմա իրենց այս սխալին համար զղջացած եւ ամօթապարտ ըլլալով ներում կը խնդրեն։»

Անկախութեան դատարանի նախագահը միայն Վաքթի խմբագրապետ Ահմէտ Էմին պէյի համար 200 հարցում պատրաստած է։ Ասոնց դատավարութիւնը պիտի վերջանայ Սեպտ.ի կիսուն։

Էնկիւրիի անկախութեան դատարանը մօտ օրէն Ատանա պիտի երթայ։

Թէքքէներու ջնջումը

Ջնջուած են նաեւ Թուրքիոյ մէջ գոյութիւն ունեցող բոլոր իսլամ կրօնական կազմակերպութիւններն ու թէքքէները։ Մուսթաֆա Քէմալ Զանըրըի մէջ ճառ մը խօսելով ըսած է. «Թէքքէներուն նպատակն է ժողովուրդը յիմար ու տխմար ընել. մինչդեռ ժողովուրդը որոշում տուած չէ յիմար ու տխմար ըլլալու։ Քաղաքակրթութեան բոլոր պահանջները պիտի գործադրենք։ Սամսոն եղած ատենս ժողովուրդը միթինկ կը գումարէր. անգլիացի պաշտօնեայ մըն ալ, որ հոն էր, դանազան տարազները տեսնելով, «ասոնք ազգ չեն, բեռնակիրներ են» ըսեր է։

Ոչ-իսլամներու երթեւեկը

Թուրք թերթերը գրած էին որ Հայերուն, Յոյներուն եւ Հրէաներուն արգիլուած է Պոլսոյ քաղաքապետութեան սահմաններէն դուրս ելլել, այդ շրջանին մէջ լքեալ գոյքերու մասին գործուած կարգ մը զեղծումներու առաջքն առնելու համար։ Պոլսոյ կուսակալը պաշտօնապէս կը հերքէ այս լուրը եւ կ'ըսէ թէ Թուրքիոյ մէջ գտնուող ամէն անհատ կրնայ օրինական պայմաններու մէջ ճամբորդել։

Մարզական կեանք

ՖՈՒԹՊՈԼ

Կիրակի Stade de Montreuilի Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը հաւասար մնաց C. A. M.ի խումբին հետ։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի կազմը հետեւեալն էր. Տէվճէճեան, Ռուբէն, Մկրտիչ, Աստուր, Գամեր, Հայկազ (Ա. ճափքայմ) եւ Շահան (Բ. ճափքայմ), Օ. Գրիգորեան. Խուպէսէրեան, Կ. Կարապետեան։ Ս. Կարապետեան եւ Հուլիսեան։

Խաղը սկսաւ մեր յարձակողականով, եւ քիչ մնաց որ կոլ մը ընէր Հ. Մ. Ը. Մ.ը, բայց փրանսացիք խաղերով ետ մղեցին մեր յարձակումները։ Քիչ յետոյ երկու խումբերն ալ փոխն ի փոխ տիրապետեցին։

Ա. ճափին Հայերուն դէմ բէնալթի մը ու եւ է արդիւնք չունեցաւ, Բ. ճափին փրանսացիք նախ տեղի տուին բայց յետոյ տիրապետեցին առանց արդիւնքի։ Հայ ֆօրվըրդներու բաները հիանալի էին, ճափերը եւ պէքերը եւ բերդապահը լաւ խաղ մը ունեցան։

Դժբախտաբար խաղցի international Բարաշիմի անվայել ընթացքներուն մէջ գտնուեցաւ հայ ֆութպոլիստներուն դէմ, մերինները միշտ կը խլէին գնդակը իր ոտքերէն, անոնցմէ մէկ քանին վիրաւորեց մասնաւոր կերպով. դատաւորը C. A. M.էն ըլլալով չուզեց դուրս հանել Բարաշիմին։ Այս դէպքէն վերջ հայ խումբը դաշտէն քաշուեցաւ, երբ արդէն քառորդ ժամ կար վերջանալուն։

Մրցումին ներկայ էին խուռն բազմութիւն մը։

Եթովպական Պր. Գրիգոր Պօղոսեան որ՝ հետաքրքրուելով, խոստացաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի 3 խումբերուն ապահովագրութիւնը եւ անմիջական պէտքերը հոգալ իր ծախքով։

Հ. Թ.

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Քիպարեան եպսկ.ի արկածը

Կ՚ տեղեկանանք թէ Փարիզի հոգեւոր հովիւ Վռամշապուհ եպսկ. 30 Յուլիսին երբ Էջմիածնէն Լէնինական կ'երթար, Ալին կայարանին մէջ կառախումբէն վար իջած ատեն ոտքը սահելով անկում մը կ'ունենայ։ Բունքը կը վիրաւորուի եւ աջ սրունքին բարձրոսկրը կը կոտրի։ Քիպարեան եպսկ. կը փոխադրուի Լենինականի մօտ ամերիկեան հիւանդանոց մը, ուր վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկուելով սրունքը գաճի մէջ կ'առնուի։ Ապաքինումէն անմիջապէս վերջ հոգեւոր հովիւը Փարիզ պիտի դառնայ,

Ներգաղթի համար

Հ. Բ. Ը. Միութեան Ամերիկայի Կեդր. Յանձնաժողովը հարիւր հազար տոլարի հանգանակութեան մը ձեռնարկած է Ամերիկայի մէջ։ Այս գումարը պիտի հաւաքուի մինչեւ ներկայ տարւան Դեկտեմբեր 31ը եւ պիտի յատկացուի մասնաւորաբար Յունաստանի հայ գաղթականներուն եւ որբերուն Հայաստան փոխադրութեան։

Պ. Վիվիանիի մահը

Նախկին վարչապետ Պ. Ռընէ Վիվիանի երկար հիւանդութենէ մը վերջ առջի գիշեր Քլամարի մէկ հիւանդանոցին մէջ մեռաւ 62 տարեկան հասակին մէջ, Ծնած էր Ալժերիոյ Սիտի-պէլ-Ապպէս քաղաքին մէջ. Փարիզի իրաւաբանական վարժարանը աւարտելէ վերջ Ալժերիոյ մէջ փաստաբանութեան սկսաւ։ Յետոյ Փարիզ գալով նետուեցաւ հանրային կեանքի մէջ։

Ֆրանսական ընկերվարական կուսակցութեան եռանդուն գործիչներէն էր եւ Տրէյֆիւսի դատին առթիւ մեծ պայքար մղած է։

1893ին երեսփոխան ընտրուած է։ 1899ին օրէնք մը քուէարկել տուաւ, որով կիները արտօնուեցան փաստաբանութիւն ընել։ 1906էն ի վեր քանիցս նախարար եղած է Քլէմանսոյի, Պրիանի եւ Տումէրկի դահլիճներուն մէջ։ Մեծ պատերազմին սկիզբը վարչապետ էր։

Պ. Վիվիանի Ֆրանսայի ամէնէն մեծ հռետորներէն մէկն էր Ժօռէսէն վերջ։

ՄԻՋԱԳԵՏՔԻ ԵՒ ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ

Վերջերս Միջագետք և Սուրիա այցելելէ յետոյ Փարիզ ժամանած խլամ անձնաւորութիւն մը հետեւեալ տեղեկութիւնները տուաւ մեզի, յիշեալ վայրերու մէջ գտնուող Հայերու մասին.—

Միջագետքի մէջ հայ գաղթականները տնտեսապէս միջակ վիճակ մը կը ներկայացնեն և գոհ են։ Պաղտատի շրջականները 200 հոգինոց գիւղ մը կայ, զուտ Հայերէ բաղկացած։ Տեղացի ժողովուրդը սկիզբէն ի վեր հայ գաղթականներուն ոչ մէկ օժանդակութիւն զլացած է և Թրքական սարսափներէն ազատող Հայերը իրենց համար ապահով երկիր մը գտած են այնտեղ։ Միջագետքի ժողովուրդը սակայն, իր հողին վրայ օտար տարր չուզեր. Հայերը հիւրասիրելէ վերջ Արաբները կը փափաքին որ անոնք ձուլուին տեղացիներուն հետ, ինչպէս ձուլուած կը համարուին նախապէս հոն հաստատուած Հայերը, որոնք այսօր արաբախօս են և վարքով, բարքով և քաղաքական ձգտումներով իբրեւ Իրաքցի կը մտածեն, այդ երկրին քաղաքացիներ եղած են։ Անոնց դէմ Արաբները ոչ մէկ դժգոհութեան պատճառ ունին և կը նկատեն իբրեւ քրիստոնեայ Արաբներ։

Սուրիոյ մէջ կացութիւնը տարբեր է։ Այնտեղ Հայերը աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն, որով իրենց ներկայութիւնը շատ ըզգալի է այդ արաբ երկրին մէջ։ Մասնաւորապէս Հալէպի մէջ տնտեսական գետնի վրայ անախորժութիւն մը կը տիրէ Հայերուն հանդէպ, և երբեմն այդ զգացումը կը մղէ մինչեւ պօյքօթաժի հայ վաճառականներու, խանութպաններու եւ արհեստաւորներու դէմ։ Տիւրզիներու վերջին շարժումին առթիւ կարգ մը Հայերուն ֆրանս․ բանակին կամաւոր արձանագրուիլը շատ գէշ տպաւորութիւն գործած է ոչ միայն Սուրիոյ, այլ նաեւ Միջագետքի Արաբներուն վրայ։ Անոնք ապերախտութիւն կը նկատեն Հայերու այս ընթացքը և կը մեղադրեն զանոնք իրաւացիօրէն։ Հայերը պէտք էր բոլորովին չէզոք դիրք բռնէին Արաբներու և Ֆրանսացիներու միջեւ եղած այս ներքին վէճին մէջ։ Կարգ մը ազգայնամոլ շրջանակներու մէջ սպառնական դիտումներ կը խմորուին Հայերուն հանդէպ։

— Մեր ստացած մասնաւոր տեղեկութիւններուն համաձայն Դամասկոս բնակող Հայ գաղթականներէն մաս մը ընտանիքով փոխադրուած են Պէյրութ, Զահլէ և Լիբանանի ուրիշ գիւղերը, աւելի ապահովութեան համար։ Կան բաւական թուով ուրիշ Սուրիաբնակ Հայեր ալ, որոնք անցած շաբաթ ցամաք ելած են Մարսիլիա։ Կը լսենք թէ ուրիշներ ալ պիտի գան տակաւին։

Հալէպի մէջ տիրող առեւտրական տագնապին պատճառով, վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին, 19,000 Հայեր Հալէպէն արտասահման մեկնած են, ուրիշ շատեր ալ չկարենալով տան վարձք տալ, պարտաւորուեցան քէմփերը ապաստանիլ։ Ներկայիս գրեթէ ամբողջ Սուրիոյ մէջ առեւտուրը կանգ առած է։

Վերջին դէպքերուն հետեւանքով Հայերը լուրջ մտահոգութեան մատնուած են։ Արտագաղթի գաղափարը օրէ օր կը զօրանայ, սակայն չեն գիտեր ուր երթալ, քանի որ բոլոր երկիրները ամուր փակած են իրենց դուռները։ Կարգ մը ազգայնամոլ գրգռիչներ այլանդակ զրոյցներ հրապարակելով կը պղտորեն արաբ ժողովուրդին միտքը Հայերուն նկատմամբ։ Հայերը վերապահ և զգոյշ դիրք մը բռնած են։

— Օգոստոս 24ին Պէյրութի հայ-կաթոլիկ որբանոցի որբերէն Ստեփան Գարապաճագեան Տիւրզիի մը կողմէ որսի հրացանով վիրաւորուած է։ 23 կապարի կտորներ ծակծկած են կուրծքը որբին, որ հիւանդանոց փոխադրուած է։ Ոճրագործը փախած է։

Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. ժողովը

Առջի օր Ժընեւի մէջ բացուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան 6րդ ընդհ. ժողովը մասնակցութեամբ 54 ազգերու։ Վարչապետ Պ. Փէնլըվէ, որ կը նախագահէր, խօսեցաւ երկար ճառ մը, վեր հանելով Ազգերու Դաշնակցութեան դերը։

Պ. Փէնլըվէ խօսեցաւ մտաւորական գործակցութեան ինչպէս նաև տնտեսական, ելմտական և քաղաքական խնդիրներու մասին։ «Պատերազմը, ըսաւ, իր ետեւ ձգած է շատ սուր և այլապէս ողբերգական խնդիրներ, ըլլայ տնտեսական, ըլլայ ցեղագրական, որոնք անմիջական լուծում կը պահանջեն։ Կան ռուս և հայ գաղթականները, որոնց պէտք է աջակցիլ. Տօքթ. Նանսէն և Աշխատանքի Միջազգային գրասենեակը արդէն նուիրուած են այնպիսի եռանդով մը, որ արժանի է Դաշնակցութեան երախտագիտութեան. կան յոյն գաղթականները, որոնց պէտք է օգնել 12,300,000 ոսկիի փոխառութեամբ. կայ յոյն եւ Թուրք բնակչութեանց փոխանակումը, որուն կը հսկէ Ազգերու Դաշնակցութեան նշանակած խառն յանձնախումբը։»

Ալպանիոյ, Աւստրիոյ, Լեհաստանի, Պալքաններու և Մերձաւոր Արեւելքի մէջ խաղաղութիւնը պահպանելու մասին Ազգերու Դաշնակցութեան ըրած ջանքերը յիշելէ յետոյ, Պ. Փէնլըվէ յայտնեց թէ հիմա կարգը եկած է նաև լուծելու Միջագետքի սահմանագլուխի վէճը խնդիրը։

Իր ճառին կարեւոր մէկ մասը կը կազմէր Ապահովութեան Դաշինքը, որուն պատմականը ըրաւ. խօսեցաւ միջազգային բարոյականի, փոխադարձ իրերահասկացողութեան, իրաւարարական դաշինքի, զինաթափութեան եւ աշխատաւորական կազմակերպութեան, Գերմանիոյ Ազգերու կցուԴաշնութեան մէջ ընդունուելուն և Ամերիկայի չմասնակցելուն մասին։ Ի վերջոյ շեշտեց որ Ֆրանսա խաղաղութիւն կը փափաքի և իր բոլոր ջանքերն այդ բանին կը ձգտին։

Մէտինէն պաշարուած

Նէճաի Սուլթանը պաշտօնապէս կը տեղեկացնէ որ իր զինուորները պաշարած են Մէտինէն, սակայն քաղաքին նուիրական վայրերը պիտի յարգուին։

Դրամատուներու գործադուլը

Գործադուլի եօթերորդ շաբաթն է արդէն և բանթողները աւելի քան երբեք հաստատ կը մնան իրենց պահանջներուն վրայ։ Բանակցութիւնները կը շարունակուին դեռ։ Տնօրէնները առաջարկած են ամսականներուն կրայ 50 ֆրանքի յաւելում մը ընել և խոստացած են տարեգլխուն վերաքննութեան ենթարկել բոլոր ամսականները։ Կարգ մը պաշտօնեաներ գործէ դադրեցուցած ըլլալով, բանթողները կը բողոքեն իրենց ընկերներուն եղած այս անիրաւութեան դէմ։ Վերջին հաւաքոյթի մը մէջ միաձայնութեամբ քուէարկուեցաւ հետեւեալ բանաձեւը.

«Բանթողները գիտակից իրենց դատի օրինաւորութեան եւ վստահ իրենց բարոյական ուժին վրայ, կը հաստատեն թէ իրենց պարտադրուած պայքարը մինչեւ վերջ պիտի շարունակեն»։

Իտալական դրամատուներու պաշտօնեաները հանգանակութիւն բացած են՝ օգնելու համար Ֆրանսայի իրենց պաշտօնակիցներուն եւ մաս մը դրամ ալ ղրկած են արդէն։ Նոյնպէս Ֆրանսայի պաշտօնեաներու բոլոր խմբակցութիւնները յորդոր կը կարդան իրենց ընկերներուն որ չվհատին։

Կառավարութիւնը կը խորհի իրաւարարութիւն առաջարկել իբրեւ վերջին միջոց։ Բանթողները իրաւարար մը պիտի ընտրեն դահլիճին անդամներէն, դրամատուները՝ ուրիշ մը, իսկ երրորդ մըն ալ կառավարութիւնը՝ ինք։

Բանթողները, թէեւ շատ վրդովուած են, բայց առ այժմ կը զգուշանան նոր ցոյցերէ։ Երէկ ցուցահանդէս գացին, դրամ հաւաքելու համար։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Մարսէյլ Շահարունի.— Շատ ուշ մնացին ձեր երկու թղթակցութիւնները որոնք կը խօսին օգոստ. 20—29 անցուդարձերու մասին։ Կը խնդրուի օրը օրին ղրկել։

Վիլֆրանշ Ե. Թ.— Ստացած ենք բաժնեգինը, թերթը կը ղրկուի օգոստ. 25էն։

Պրիւսէլ Օ. Գ.— Ստացանք վեցամսեայ բաժնեգինը.

ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ՄԷՋ

1. Պերճ Թաշճեանի խանութը, 23 rue des Dominicaines.

2. Պ. Հմայեակ Կրճիկեանի «Արարատ» ճաշարանը, 6 rue des Petites Maries, 6

3. Պ. Ղազար Քէնտէրեանի Թլգատէն ճաշարանը 6, Traverse Mont-de-Piété. Օթէլ Տամասի կողքին։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

52 Rue Lafayette, որձարան gen. Lafayette,

64 Rue Lafayette քեօշկի մէջ, Ruքովիլ ը

ՕՏԷՈՆ Mr. Bortzmeyerի քեօշքը, 5 Carrefour de l'Odéon.

St. Lazareի կայարանը Cour de Romeի թիւ 172 քեօշկը

St MICHEL Madame Allanche

Bd. St. Michel թիւ 7ի առջեւի կրպակը (քեօշք).

Սէն Միշել, Պ. ՊԵԼԼՕՃ թիւ 3ին ".-ջեւի (քեօշքը)։

Rue Lafayette Պ. Արտաշէս Պ․․․մանճեանի (գորգի վաճառական) մօտ,

53 Fbg. Montmartre.

ՊԷԼՎԻԼԻ ՄԷՋ (Փարիզ)

Librairie Gachet

19, Rue de Belleville Paris (19)

Restaurant International

Mr. P. Mavros

92, Rue Rébeval Paris (19)

(մուտքը Rue de Belleville)

Belleville Արեւելեան նպարավաճառ պր. Յարութիւնեանի խանութը 18 bis Rue Jouye-Rouve.

ՌԸՆՕի գործաւորներուն համար

Պր. Ա. Պօյաճեանի մօտ

43, Rue St. Cloud Billancourt

Հետզհետէ կը ծանուցանենք միւս տեղերը։

ՅՈՒՑԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Քաղաքային կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները առաջիկայ շաբաթ գիշեր ժամը 8ուկէսին, 2 rue du Vieux Colombier.

Հ. Յ. Դ. Լիօնի ենթակոմիտէի բոլոր ընկերները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին կարեւոր խնդրոյ մը շուրջ խորհրդակցելու, յառաջիկայ ուրբաթ 11/9/25 ժամը 9ուկէսին, ծանօթ հաւաքատեղին։

Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր խումբի անդամները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը հինգշաբթի սեպտ. 10ին, երեկոյեան ժամը 8ուկէսին, Bd. St. Germain 95, Օտէօնի դիմաց։

Հ. Յ. Դ. «Կայծակ» Թաղային խումբի ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը հինգշաբթի 10 Սեպտ. երեկոյեան ժամը 8 ուկէսին ծանօթ հաւաքատեղին, շատ ստիպողական խորհրդակցութեան մը համար։ Կը խնդրուի բոլոր ընկերներէն անպայման ներկայ գտնուիլ։

Հ. Յ. Դ. Ուսանողական միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը հինգշաբթի գիշեր ժամը 8ուկէսին ծանօթ հաւաքատեղին։

Հ. Յ. Դ. «Սար»ի Թաղային կոմիտէն ստիպողաբար խմբական ժողովի կը հրաւիրէ իր խումբի բոլոր ընկերները ուրբաթ 11 Սեպտ. իրիկուն ժամը 9ին 13 rue de Londres։ Նաև ընդհ. ժողով շաբաթ 12 Սեպտ.։

ՓԱՐԻԶԻ Սեբաստահայերու հայրենակցական միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, 12 սեպտ. յառաջիկայ շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին. 130 rue du Bac։ Մէթրօ du Bac կամ Sèvre (Nord Sud)։

Կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէն և անդամներէն ներկայ ըլլալ։

Մեր բաժանորդներուն

Աւելորդ անգամ մըն ալ կը յայտարարենք մեր բոլոր ընթերցողներուն և բաժանորդներուն, թէ «ՅԱՌԱՋ»ի իւրաքանչիւր թիւը թղթատարին կը ՅԱՆՁՆՈՒԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՕՐՆ ԻՍԿ, յաճախ գիշերանց։ Յապաղման քանի մը պատճառները կապ ունին ուղղակի թղթատարական սպասարկութեան հետ։ Պէտք եղած միջոցները ձեռք առած ենք, վերջին այս գիլքներն ալ հարթելու համար։ Բաժանորդները իրենք ալ կ'ընդունին, անշուշտ, թէ որոշ բարեփոխում տեղի ունեցած է վերջին օրերս։

Այս առթիւ կը խնդրենք շատ մը բարեկամներէ՝ որոշ գրել իրենց հասցէները, եւ կարելի եղածին չափ խուսափիլ փոփոխութիւններէ, մանաւանդ երտպագրուած են։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՍԱԿԱՐԱՆ

8 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		103.45
Տոլար		21.33
Մարք (ոսկի)		5, 06
Թրքական թղթ.		12.28
Թրք. ոսկի		94.25
Մէճիտիյէ		9.70
Լէվա	100 հատը	15.62
Տրախմի	«	30.
Լիր	«	86.10
Պելժ. ֆրանք	«	94.95
Զուից. ֆրանք	«	411.70
Ձերվոնեց	տասը հատը	108.50

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ I		1525 ֆր.
«	« II	1300 «
«	« III	1200 «
Ռուսեկի երկթ.		105.50

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն — 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	5 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէֆ. մանտափոր եւն. գրել Sch. Missakianի անունով

ՈՒՐԲԱԹ 11 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 18 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓՈՂ ՈՒ ԹՄԲՈՒԿԷՆ ՅԵՏՈՅ

Կաթող. պատուիրակը Փարիզ դարձաւ աղմկալի այցելութենէ մը յետոյ, որուն մեծ մասը անցուց Մարսէյլի մէջ: Ամէն տեղ պամը, ճառ, սեղան, քարոզ, ինքնակենսագրութիւն եւ լիաբուռն խոստումներ:

Կը թուի թէ բաւական ոգեւորութիւն յառաջ բերած է այս պտոյտը. մանաւանդ այն վայրերուն մէջ ուր մեր տարաբախտ հայ բնակիչները իրենց գլխուն մնացեր են երկու-երեք տարիէ ի վեր, զրկուած՝ հաւաքական կեանքէ, կարօտ՝ մայրենի խօսքի եւ երգի.

Անշուշտ երեւոյթը մխիթարական է, ազգային գիտակցութեան արծարծման տեսակէտով: Բայց Պալաքեան եպսկ. շատ լայն թեւերը բացեր է քղանցքը: Սովորութիւն ըրած է ոտքը գետնէն կտրել եւ արտակարգ ձեւ մը տալ իր առաքելութեան, ինչ որ վնասակար պիտի ըլլայ թէ իրեն եւ թէ մանաւանդ գաղութին համար: «Հայ ժողովուրդ, դուն ինծի ծանօթ չես, բայց ես քեզ լաւ ծանօթ եմ եւ կ՚ապրիմ քու կողքիդ 27 տարիէ ի վեր»: Այս կարգի խօսքեր՝ Սփիւռքի ջութեան պակաս կ՚ենթադրեն, մանաւանդ երբ կը կրկնուին ամէն տեղ և ամէն առիթով: Ինքզինքը յարգող գործիչ մը — այն ալ հոգեւոր հովիւ մը — ամէն բանէ առաջ իր ուժերուն գիտակցութիւնը պիտի ունենայ, եւ ամբոխի տեղ չպիտի դնէ ունկնդիրները, որոնք ծարաւ են խօսքի, բայց մարդը կը դատեն իր կարողութեանց ու գործին: Կաթող. լիազօրը առատ խոստումներ ցանեց իր ճամբուն վրայ, ինչպէս կը հաղորդեն մեր թղթակիցները ու պաշտօնեաները: Դժուար է ըսել թէ՝ այս խոստումներէն եւ յանձնառութիւններէն որքանը լուրջ են եւ որքանը՝ ճարտասանական փորձ: Մենք չենք տարուիր ոչ մնամէջ փառաբանութիւններէն, ոչ ալ անհամբեր քննադատութիւններէն, որոնցմէ բաւական ունինք սեղանի վրայ: Բայց, ինչ որ գիտենք ու կը դիտենք. շատ վարդագոյն չէ: Պալաքեան եպսկ. աւետաբեր լուրեր հանած էր նաեւ Գ. Կիւլպէնկեանի աջակցութեան մասին, հինգ հազար սթերլինի պատմութիւն մը տարածելով, բայց շուտով հաստատուեցաւ թէ այդ հաւաստիքը չի համապատասխաներ իրականութեան:

Մենք այս դիտողութիւնները կ՚ընենք կանխելու համար շատ մը յուսախաբութիւններ:

Կա՛յ ուրիշ կէտ մը, որ աւելի մտայլ է

Կը թուի թէ կաթող. պատուիրակը բոլորովին մինակ է եւ կը խօսի ու կը գործէ ինքն իր գլխուն, իբրեւ տէր-տիրական. եթէ ոչ իբրեւ փրկիչ: Արդարեւ, ձայն ծուն չկայ իր ստեղծած օրկաններէն, որոնց մէջ կը փայլին շարք մը շողշողուն անուններ: Անցեալ օգոստոսէն ի վեր, երբ հիմնուեցաւ այս Թեմը, միայն եպիսկոպոսին պտոյտները, ճառերն ու աւետիսները կ՚իմանանք, եւ ուրիշ ոչինչ: Որքան կը յիշենք, երկու թէ երեք անգամ որոշումներ հրատարակուեցան Թեմական Կեդրոնական Վարչութեան անունով,— եւ այնուհետեւ դադար: Եթէ ամառնային արձակուրդն է այս ընդհատման պատճառը, պէտք է ըսել որ շատ կանուխ սկսան: Արձակուրդը չարաչար յոգնած մարդոց իրաւունքն է, իսկ Փարիզի մարմինները տակաւին նոր գործի պիտի ձեռնարկեն, եւ արդար էր քիչ մը եռանդ ու աշխատանք սպասել, գոնէ առաջին ամիսներուն: Վայրկեան մը համակերպելով այդ իրողութեան, նորէն մեր միտքը կը տանջէ ուրիշ հարցական մը, — Ո՞վ պիտի վարէր գործերը, եթէ կաթող. պատուիրակը յանկարծ հիւանդանար, կամ ո՞վ է պատասխանատուն, եթէ սխալ մը գործէ:

Ըսել կ՚ուզենք թէ՝ Թեմական Վարչութեան եւ Տեսուչ Խորհուրդներու անդամները հարեւանցի կապուած են իրենց գործին, եւ ամէն հոգ ձգեր են հոգեւոր հովիւի մը վրայ, որուն պաշտօնը շատ որոշ է: Լոյսը էջմիածնի տաճարէն պիտի ծագի այս Լոյս քաղաքին վրայ, թէ ինքն իր մէջէն, աւելի խոնարհ տեղեր ալ ճառագայթելու առաջադրութեամբ: Դիւանագէտներու այս ոստանին մէջ, ինչո՞ւ այնքան անճրկեր կամ ցամքերեն մեր հայրենակիցները, ներքին, աշխարհական կազմակերպութեան մը հիմերը դնելու համար:

Ե՞րբ կը սկսի բուն գործը, ճրճռան փողերէն եւ թմբուկներէն յետոյ:

Բայց մանաւանդ, ե՞րբ կը շարժին միտքի եւ սրտի տէր մարդիկը, բոլոր ընդունակ տարրերը. որպէսզի ֆրանսահայ գաղութը չվերածուի պարզ հօտի մը, եւ կարենայ տակաւ այլասերման վտանգէն, ու աջակցիլ հայրենիքին:

Շ.

Տոմսեր

ՆՄԱՆԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ

Շատեր դառնութեամբ կարդացին, թերեւս, այն լուրը թէ՝ Հայաստանի գրողները եւ բանաստեղծները չեն ուզեր իրենց երկերը հրատարակել Աբեղեանի ուղղագրութեամբ ու կը նախընտրեն ձեռագիր վիճակի մէջ պահել զանոնք:

Թերեւս ուրիշներ ալ այս լուրը կարդալով լայն շունչ մը առին, կարծելով թէ այս որոշումը շանթի հարուածի պէս պիտի իջնէ նոր ուղղագրութեան գլխուն եւ պիտի ջախջախէ զայն...

Ի՛նչ պարզամտութիւն: Երեւանի վարիչները որոշած են ջուրը ակէն կտրել. Հայաստանի պատանեկութիւնը եւ ընթերցողները հեռու պահելու համար «բուրժուա-նացիոնալիստական» գաղափարներէ: Իսկ մեր գրողները, իրենց երկերը ձեռագիր վիճակի մէջ պահելով, թանկագին ծառայութիւն մը մատուցած կ՚ըլլան կոմկուսին:

Ահն ու ֆէնը մէկ կողմ:

Երբ կ՚ուզեն ազգը դարման մը զգենել այս վերջին, գաղութները պէտք է անմիջապէս նոր ուղղագրութեամբ հրատարակութեան տան Խրիմեան Հայրիկի, Րաֆֆիի, Գամառ-Քաթիպայի, Ահարոնեանի գործերը, «Մեր Հայրենիք» եւ «Բամ Փորոտան» երգերը, Դաշնակցութեան պարբերականները ու մանաւանդ «Դրօշակ»ը: Այն ատեն նոր ուղղագրութիւնը պուրժուացած..նկատուելով թերեւս տեղի տայ հինին...

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

Յ. Գ.— Այն հեղինակները որ կը մեռնին իրենց երկերը ու չեն ուզեր աղճատել զանոնք, կրնան, որոշ ֆանակ մը տպել տալէ վերջ. կեցնել մեռնելէն եւ հին ուղղագրութեան վերածել զանոնք, իբր արտածելի ապրանք:

ՆՈՅՆ

Դրամատուներու գործադուլը

Ցխսուն օրուան պայքարէ մը ետք, որու ընթացքին երկու կողմերն ալ անդրդուելի մնացին իրենց տեսակէտին վրայ, վերջապէս վէճը պիտի կարգադրուի իրաւարարութեամբ, ինչպէս գրեցինք մեր վերջին թիւով: Բանթողները հաւանած են այս կարգադրութեան: Դատական նախարարը վարչապետին անունով նամակ մը գրկած է դրամատուներուն և գործադուլի ազգ. Կոմիտէին, յոյս յայտնելով որ պիտի հպատակին տրուելիք որոշումներուն:

Թուրքերը հանրաքուէ կը պահանջեն

Թուրք պատուիրակութիւնը երկար յիշատակագրով մը կը պատասխանէ անգլ. պատուիրակ Պ. Էմըրիի վերջին ճառին և կ՚ըսէ թէ վիճելի հողամասը տրամաբանօրէն Թուրքիոյ պէտք է մընայ: Թուրքերը այնքան վստահ են իրենց պահանջին արդարադատութեան վրայ, որ կ՚առաջարկեն հանրաքուէ կատարել:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ
ԵՒ ՏՈՔԹ. ՆԱՆՍԷՆԻ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

Ժընեւ 10 սեպտ.

Այսօր, ժամը 5ին, Ազգերու Դաշնակցութեան գաղթային մասնախումբը նկատի պիտի առնէ Տոքթ. Նանսէնի տեղեկագիրը, հայ գաղթականներու Հայաստան փոխադրութեան մասին: Մասնախումբը զայն քննելէ և հայ ներկայացուցիչներուն կարծիքն ալ առնելէ յետոյ, իր եզրակացութիւնները պիտի հաղորդէ ժողովին, որուն կ՚իյնայ վերջնական կարգադրութիւնը:

Որքան կրցայ ստուգել, Նանսէնի յանձնախումբին եզրակացութիւնները նոր յուսախաբութիւն մը պիտի պատճառեն այն բազմահազար գաղթականներուն, որ Հայաստան երթալ կ՚ուզեն: Տեղեկագիրը երբեք չի լուծեր ամբողջ հարցը, այլ անբաւական, մասնակի միջոց մը կ՚առաջարկէ, որմէ առաջին առթիւ պիտի օգտուին Յունաստանի մէջ նշանակուած 10,000 և Պոլսոյ 3000 գաղթականները, այն ալ եթէ ծրագիրը ընդունուի և դրամ գտնուի:

Կատարուած քննութեան համաձայն, Պոլսոյ մէջ կան 4972 գաղթականներ, որոնց 941ը այր, 1632ը կին, 1258ը մանչ, 1141ը աղջիկ: Ասոնք պէտք է անմիջապէս Հայաստան փոխադրուին: Երեւան որոշած է այս տարի և յառաջիկայ տարուան ընթացքին 7000 նոր գաղթական ընդունիլ Յունաստանէն, Պոլսէն եւ Միջագետքէն, եւ հողեր տալ անոնց: Բայց Տոքթ. Նանսէն ալ այն տպաւորութիւնը կրած է թէ Հայաստան չպիտի կրնայ մեծ թիւով գաղթականներ ընդունիլ եւ տեղաւորել զանոնք, եթէ աջակցութիւն չգտնէ զարգացնելու իր բնական հարստութիւնները:

Յանձնախումբը աչքի առջեւ ունեցած է երեք ծրագիրներ.— 1. Սարդարապատի դաշտին ոռոգումը. 2. Ղըրի շրջանին ոռոգումը. 3. Սեւ Ջուրի (Գարա Սու) եւ Զանգի Բասարի ճահիճներուն չորացումը: Բայց նկատի առնելով որ առաջինը (Սարտարապատ) 12—15 միլիոն րուբլի դրամ եւ երեք տարի ժամանակ կը պահանջէ, սահմանափակուած է միւս երկուքին վրայ: Ղըրի (Երեւանի մօտ) տարածութիւնն է 19.000 տեսիաթին, Սեւ Ջուրը՝ 10000, Զանգի Բասարը՝ 4000, համագումար 33,000: Այս շրջաններուն չորացման եւ ոռոգման համար ծախք կը հաշուեն, Ղըր՝ 3,000,000 րուբլի, Սեւ Ջուր, 1,500,000, Զանգի Բասար՝ 600,000, իսկ չնախատեսուած ծախք՝ 900 000. համագումար՝ 6,000,000: Ծրագրին իրագործումէն յետոյ կարելի պիտի ըլլայ 25,000 գաղթական տեղաւորել այս հողերուն վրայ, ամենէն առաջ ընդունելով 15,000 հոգի:

Տեղաւորման համար (տուն, գործիք, արջառ, սերմնցու) եւլն. մարդ գլուխ 200 րուբլի կը հաշուեն, որով 15,000ի համար պէտք է երեք միլիոն րուբլի:

Այս ինը միլիոնը ճարելու համար, յանձնախումբը կ՚առաջարկէ փոխառութիւն մը կնքել, մինչեւ 15-20 տարի պայմանաժամով, ինչպէս թելադրած է Հայաստանի կառավարութիւնը: Այս ինը՝ միլիոնէն դուրս են փոխադրութեան ծախքերը, մինչեւ խորհրդային սահմանները:

Այս առթիւ չմոռնամ աւելցնել թէ Մօտաւոր Արեւելքի Միջազգային Ընկերակցութիւնը, որ իր ընդհանուր ժողովը գումարեց Սթօքհօլմի մէջ, միաձայնութեամբ որոշած է ուժ տալ Նանսէնի ծրագրին, բայց միայն բարոյապէս. եւ չստանձներ որ եւ է նիւթական պատասխանատուութիւն:

Յաջորդ համարին կը հասցնեմ տեղեկագրին ամբողջական բնագիրը:

Կարմիր նաւատորմը աշխարհի շրջանը պիտի կատարէ

Շիֆակօ Թրիպիւն կը տեղեկանայ թէ հոկտեմբերի սկիզբը սովետական նաւաբաժին մը՝ բաղկացած «Մառա» տրէտնօթէն և «Ռավօչ», «Իլլիչ» եւ «Քօմիւնիսթ» յածանաւերէն՝ աշխարհի շրջանը պիտի կատարէ, ծովակալ Վասիլիէֆի հրամանատարութեամբ:

Նաւատորմը հետզհետէ պիտի այցելէ Ռիկա, Շթէթին, Թուլօն՝ Ճենովա, Ագրիականի իտալական նաւահանգիստները և Պոլիս: Խորհրդային Միութիւնը ծրագրած է զօրացնել Սեւ Ծովու նաւատորմը և բանակցութեան մէջ է Թուրք կառավարութեան հետ՝ նաւատորմը 1918ի ատրճանին հասցնելու համար: Այս վերջնոյն հաւանութեան պարագային, «Մառա» Սեվաստափոլի մէջ պիտի մնայ: Յետոյ նաւատորմը իր ճամբան պիտի շարունակէ դէպի Ճիպրալթար, Տաքար, Հար. Ափրիկէ, Մատակասքար, Սէյլան, Ճաբոն ու Վլատիվոսթոք. ուր պիտի մնայ վերջնականապէս:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԻՇԵՐ ՆԵՂՈՍԻ ՀՈՎԻՏԷՆ

"Յառաջ,,ի վերերեւումը·— Այցելութիւն մը Զաւէն արք.ի.— Մելգոնեան կրթարաններ.— Վերադարձ դէպի գիւղ:

Աղեքսանդրիա, 4 Սեպտ.

1914ին, *Ազատամարտի* 26)9 *Մայիս թիւին մէջ, Հայաստան ղրկուած երկու օտար մարզպաններու մեկնումին առթիւ, «Բարենորոգումները երկրագործական տեսակէտով»խորագրին տակ, կը գրէի հետեւեալ տողերը.*

— «Եւ թերեւս շատ հաւանական է որ այնատեն այսօրուան ղաղրեցուցած Ցառաջներու աճիւններէն լոյս տեսնեն Ազատամարտներ հայութեան սրտին մէջ:»

Այն տարին Կարնոյ Ցառաջը կը փակուէր կառավարութեան կողմէ եւ մենք բարենորոգումներու սրտապնդիչ հեռանկարէն ներշնչուած, լոյս եւ փափաք կ'ունենայինք, Ցառաջներու աճիւններուն վրայ բարձրացած տեսնել Ազատամարտները՝ Պոլսէն փոխադրուած Հայաստան:

Այն օրէն աղին շատ պղտոր եւ կարմիր ջուրեր անցան Եփրատի կամուրջին տակէն եւ Կարնոյ Ցառաջներու եւ Պոլսոյ Ազատամարտներու «Խօսքը» այս անգամ Ցառաջի վերերեւումով կը լսենք Սէնի ափերուն վրայ, Կալեան զուարթ աքաղաղին ականջին վրայ հնչեցնելու ճշմարտութեան աղաղակը:

Բայց, մինչեւ ե՞րբ այսպէս. .

—

Աւիթ ունեցայ քանի մը ժամ խօսելու Զաւէն արքեպիսկոպոսի հետ:

Նախկին պատրիարքը միշտ լաւատես է հայ ժողովուրդի ապագային վրայ:

Բայց ես կը յարգեմ Զաւէն արքեպիսկոպոսը ուրիշ տեսակէտէ մըն ալ: Երբ Կարնոյ Առաջնորդ էր, կը ջատագովէր արդիական հողագործութեան անհրաժեշտութիւնը հայ գիւղացիութեան համար, որ թէեւ հողի անսահման սէրը ունէր, բայց նահապետական դրութեան մէջ մխրճուած՝ անկարող էր քամելու այդ հողին լիառատ սերը:

Զինադադարէն ետքը, պարզ գիմումի մը վրայ անմիջապէս տրամադրեց Արմաշի վանքը՝ իր ագարակովը միասին, վերսկսելու համար գիւղատնտեսական որբանոցի մը:

Կիպրոսի Մելքոնեան կրթարանները, որոնց խնամակալութեան Նախագահն է ինք, պիտի ունենան նաեւ իրենց գիւղատնտեսական բաժինը: Այդ կրթարանները ունին 32 փէտտան մշակելի հող՝ քաջայարմար բանջարամշակութեան, այգեմշակութեան, մեղուաբուծութեան, հաւաբուծութեան եւ կաթնատնտեսութեան: Մանչերու բաժինը՝ 150 ուսանողներով, պիտի բացուի աշնան: Իսկ աղջիկներու բաժինը աւելի ուշ՝ գարնան: Հրաւիրուած է նաեւ հողագէտ ուսուցիչ մը, որ որքան տեսական, նոյնքան գործնական դասեր պիտի աւանդէ: Մելքոնեան կրթարաններուն տնօրէն Պ. Լեւոն Թաշճեան ալ մեծ կարեւորութիւն կուտայ գիւղատնտեսական բաժնին:

Մեր Արմաշի գիւղատնտեսական վարժարանը՝ ծանօթ պարագաներու բերումով, կարճատեւ կեանք մը ունեցաւ:

Արմաշականներով, ուսուցիչ թէ ուսանող, Հայաստան, Նոր Բայազիտի մէջ բացուած գիւղատնտեսական վարժարանը, պոլշեւիկեան արշաւանքին առջեւ գոցուեցաւ եւ ուսուցիչ թէ ուսանող ճամբու եցան Պոլիս:

Այս ընդհանուր թօհուբոհին մէջ ուրախալի պարագան այն է որ Ամերիկացիները Հայաստան, Ստեփանաւանի մէջ իրենց հաստատած գիւղատնտեսական հոկայ որբանոցով. գովելի ճիգեր կը թափեն արդիացնելու համար Հայաստանի գիւղատնտեսութիւնը:

Անդին Եւրոպա, մանաւանդ Ամերիկա քանի մը տասնեակ որբ ուսանողներ կը հետեւին գիւղատնտեսութեան, ունենալով մէկ եւ անբաժանելի իտէալ՝ արդիացնել հայկական գիւղատնտեսութիւնը:

Կիպրոսի Մելքոնեան կրթարաններն ալ, այս սրբազան պայքարին պիտի բերեն իրենց բաժինը, իրենց գիւղատնտեսական ճիւղովը:

Այս պահուս միտքս կուգան ֆրանսացի ընկերաբանի մը սա խօսքերը. «Քանդեցէք քաղաքները, որպէսզի գիւղերը չենան:»

Բարբարոսները քանդեցին մեր քաղաքները, քանդեցին նաեւ մեր գիւղերը. շէն ու ճոխ, որոնք ամուր սիւներն էին հայկական դարաւոր քաղաքակրթութեան:

Բայց հայ ժողովուրդին կամքը պիտի վերականգնէ հայ գիւղը, պիտի վերանորոգէ հայ գիւղացիութիւնը, ամրացած գիտական զրահով:

Զաւակները պիտի քալեն իրենց հայրերուն ճամբէն:

Այս ճամբան ակօսին լուսաւոր գիծն է:

Եւ արօրին ակօսած գիծերէն,«միայն ցորեն չէ որ կը բուսնի, այլ ամբողջ քաղաքակրթութիւն մը»:

Քաղաքակրթութիւնը առաջին անգամ ծնած է այն երկրէն, որուն սկզբնական զբաղումը եղած է երկրագործութիւնը:

Հայաստան այս տեսակէտով, ի պատուի է ազգերու պատմութեան մէջ:

Վերջապէս հայկական փեթակը, ինչպէս անցեալին մէջ, նոյնպէս ալ այսօր, կ'եռայ կ'եփի, հակառակ գոռեխներու եւ իշամեղուներու յարձակումներուն եւ սխթեմաթիք յարձակումներուն:

Հայկական գիւղը կը վերածնի իր աճիւններէն, աւելի փառաւոր եւ աւելի յաղթական եւ Հայեր գունդ-գունդ կը վերադառնան դէպի գիւղ, դէպի հող եւ դէպի հողագործութիւն:

Հայաստանի իրական հերոսները իր գիւղացիները, մանաւանդ իր լուսամիտ գիւղացիներն են:

Ջերմ համբո՜յր հայ գիւղացիին սեւ ձեռքին, որ մեղի կուտայ մեր ամենօրեայ ճերմակ հացը:

ՍԵՊՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Հարցում են

Այս խորագրով, Թղթակից մը կը գրէ **Խորհրդային Հայաստանի** *մէջ (թիւ 187.)— Ալլահվէրտիի գործակցական ընկերութիւնը կը վարեն շահադէտները, վերստուգիչ յանձնաժողովը անգործութեան դատապարտուած է, ոչ ոք տեղեակ չէ գործակցականի գործունէութեան: Մթերքներու գները սովորականէն բարձր են: Կոոպերատիվի աշխատակիցները տակառով գինին իրենց կողքին, կ'ուտեն, կը խմեն, կը գինովնան:*

Ուրիշ նամակագիր մը Հաղբատէն կը պատմէ (թիւ 188).—

Հաղբատ գիւղի գործակցականի վարիչը կոպիտ կը վարուի անդամներուն հանդէպ: Կը պահանջէ որ երթան ապառիկ տրուած ապրանքներու դրամները հաւաքեն. յետոյ գան առեւտուրի: Աշխատակիցները իրենց մասնաւոր պէտքերուն համար զանազան գումարներ կը վատնեն, պաշտօնական դիմակի տակ: Անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռք առնել:

Պուլկարական նամականի

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

ՍՕՖԻԱ, 6 Սեպտ.

Անցեալ տարի, Օգոստոսին, Ֆիլիպէի մէջ տեղի ունեցաւ Պուլկարահայ Ազգ. մարմիններու համագումար մը, որուն գլխաւոր գործը եղաւ մշակել կանոնագրութիւն մը, յարմարցուած տեղական օրէնքներուն: Այդ համագումարէն ընտրուեցաւ յանձնաժողով մը, որ կը կոչուէր առժամեայ թեմական խորհուրդ, սահմանափակ իրաւասութիւններով: Պաշտօնն էր վաւերացնել տալ կանոնագրութիւնը եւ անոր հիման վրայ նոր համագումար մը հրաւիրել, ընտրութիւններ կատարելու համար:

Դեռ կանոնագրութիւնը չհաստատուած, կառավարութիւնը կարգադրեց թաղային նոր ընտրութիւններ կատարել, ընտրական իրաւունք տալով միայն պուլկարահպատակ Հայերուն, մինչդեռ առկէ առաջ, ամբողջ 45 տարի, բոլոր Հայերը առանց հպատակութեան խտրութեան մասնակցած էին ընտրութիւններուն: Թեմականի ատենապետ Պ. Ճերախով ընդդիմացաւ թեմականի միւս անդամներու առաջարկին (այդ մասին դիմում ընել պուլկար կառավարութեան) եւ ինքնագլուխ հրամաններ տուաւ կառավարական հրահանգի համաձայն ընտրութիւններ կատարելու: Ահա այդ օրէն Թեմականը պառակտուեցաւ: Անոր երկու անդամները Ֆիլիպէ կը բնակէին. Սօֆիա բնակողներէն երկուքը չուզեցին գործակցիլ ատենապետին, որ իր հետ առնելով միւս երկու անդամները, սկսաւ անխորհուրդ գործունէութեան մը, վրդովում յառաջ բերելով Պուլկարահայութեան մէջ: Ան ժառացաւ կանոնագրութիւնը, եւ կատարեց անխորհուրդ գործեր, որոնց մանրամասնութիւնները գրուած են, օրը օրին: Բոլոր քննադատութիւններն ու խորհուրդները օգուտ չունեցան:

Իր բազմաթիւ ապօրինութիւնները սրբագրելու համար, նախկին գլխաւորականը ինքնագլուխ համագումար մը հրաւիրեց Օգոստոս 28ին, թաղական խորհուրդներու եւ հոգաբարձութիւններու ներկայացուցիչներէն: Բայց համագումարին կազմը բոլորովին անակնկալի բերաւ զինքն ու արբանեակները: Եւ ամէն միջոց փորձեցին, ժողովը անգործունէութեան դատապարտելու համար: Հ. Յ. Դ. խմբակցութիւնը, որ մեծամասնութիւն կը կազմէր, առաջարկեց նոր մարմին մը կազմել բոլորովին չէզոքներէ: Պ. Ճերախով վիրաւորուած այդ առաջարկէն, թղթապանակը առաւ եւ հեռացաւ:

Համագումարի մեծամասնութիւնը, կարճ դադարէ մը յետոյ, շարունակեց ժողովը, եւ հետեւեալ որոշումները տուաւ:—

1. Հրաժարեալ եւ լուծուած համարել առժամեայ թեմական խորհուրդ կոչուած մարմինը, որ արդէն պառակտուած եւ կազմալուծուած էր: 2. Անոր տեղ ընտրել նոր մարմին մը, տալով «Թեմական յանձնաժողով» անունը, որու պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ապագայ համագումարը հրաւիրել համաձայն կանոնագրութեան: 3. Ջնջել համարել Ստեփաննոս եպիսկոպոսի նշանակումը: 4. Պահանջել եւ ստանալ առժամեայ Թեմականի թուղթերը նախկին դիւանէն: 5 Ընտրեց թեմական յանձնաժողովը հետեւեալներէ.— Պ. Պ. Սուքիաս Սուքիասեան, Յովհաննէս Յովհաննէսով, Հմայեակ Թումայեան, Աբրահամ Գրիգորեան, Թագւոր Ցակոբեան, հինգն ալ հրապարակի վրայ ծանօթ առեւտրականներ: Միջոցներ ձեռք առաւ չէզոքացնելու հակառակորդներու սանձարձակութիւնը: Այսպէս վերջացաւ այլանդակ պատմութիւն մը:

Զմռնամ աւելցնել որ համագումարը կը բաղկանայ միայն պուլկարահպատակ ներկայացուցիչներէ:

ՄԻԼ.

ԱՊՐՈՒՍՏԻ ՍՂՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Տարակոյս չկայ որ ապրուստը երթալով կը սղէ Փարիզի մէջ: Սենեակի ու տան վարձքերը անհաւատալիօրէն սղած են. դեռ վերջերս Մեթրոյի եւ թրամվէյի գիներուն վրայ ուշագրաւ յաւելում տեղի ունեցաւ: Հիմա ալ ուտելիքի վերաբերեալ նիւթերը սկըսած են սղել: Անցեալ տարուան սեպտեմբերի գիներուն հետ բաղդատելով, տարբերութիւնը բաւական զգալի է: Հետեւեալ փոքրիկ վիճակագրութիւնը գաղափար մը կուտայ այս մասին:

Գիները մեծաքանակի վրայ հաշուուած են եւ առնուած են Հալէն.—

Անցած տարի քիլօն 14 ֆր. 80 արժող կարագը այս տարի կ'արժէ 16,40, այսինքն մօտ 12 առհարիւր աւելի: Հարիւրը 580 ֆր. արժող հաւկիթը, հիմա կ'արժէ 620 ֆր.: Քամամպէր պանիրը որ տեսակին համեմատ կ'արժէր 1—2 ֆր. 30, այժմ կը ծախուի 1,60էն մինչեւ 3 ֆր. 10: Կռիւյէր պանիրին քիլօն անցեալ տարի սեպտ.ին կը ծախուէր 5 ֆրանքէն մինչեւ 9 ֆր. 50. այս տարի կ'արժէ 9էն մինչեւ 11 ֆրանք 30:

Գալով բանջարեղէններուն, անցած տարի կարմիր գետնախնձորին հարիւր քիլօն 35—40 ֆր. կ'արժէր, այս տարուան գինն է 40—60 ֆր.: Հարիւր ծաղկեկաղամբը անցած սեպտեմբերին 60-130 ֆրանքի կը ծախուէր, հիմա 100էն 210 ֆր. կ'արժէ: Լօլիկը 50 ֆրանք էր, այսօր 70 ֆր. է:

Պտուղներուն կարելի չէ մօտենալ. անցեալ տարի հարիւր քիլօ խաղողը կարելի էր մինչեւ 150 ֆրանքի առնել, իսկ ամէնէն բարձր գինն էր 280 ֆրանք, այս տարի ամէնէն աժանը 180, իսկ ամէնէն սուղը 450 ֆր. կ'արժէ: 50 ֆրանք արժող սովորական տանձերը 300 ֆրանքի բարձրացած են: Նոյն գինով կը ծախուին նաեւ սովորական խնձորները, մինչդեռ անցեալ տարի 100 ֆր. կ'արժէին: Բոլոր պտուղներն ալ այս համեմատութեամբ յաւելում կրած են:

Սղութիւնը զգալի է նաեւ միսի գինին վրայ: Անցեալ տարի քիլօն 10 ֆրանք արժող միսը այս տարի կ'արժէ 15 ֆրք. 50, այսինքն 35 առ հարիւր աւելի: Ոչխարի միսը 4 ֆրանքէն 6ի բարձրացած է. հում ժամբօնը որ 9 ֆրանք կ'արժէր, կը ծախուի 12 ֆրանքի: Նոյնպէս աւելցած են հաւի, ճագարի, նապաստակի եւ երէի միսերը:

Մէկ բան միայն աժանցած է, ալիւրի հացը, որ անցած տարուան գինին վրայ 100էն 50 աժանցած է:

Մխախոտի մշակութիւնը եւ բուրդի ճարտարագործութիւնը զարգացնելու համար, Անգլիականեան փարչութիւնը որոշած է երկու բաժնետիրական ընկերակցութիւններ կազմել, «Անդրծխախոտ» եւ «Անգլբուրդ» անուններով:

«ՊԱՊԱՄ ՊՐԱԳՄԸՅՕ

Հայ ընտանիք մը կը ճանչ[...] Տարբեր գաւառէ եւ տարբեր մ[...] վայրէ մարդիկ ենք, սակայն կոյր[...] կատագիրը այնպէս տնօրինեց [...] Ֆրանսայի այս գիւղին մէջ իր[...] դրացիներ ըլլանք:

Թրքախօս է այս ընտանիքը: Հ[...] բաւական լաւ կը խօսի հայերէն, միայն սխալուած պարագային գործածէ զայն. կինը բոլորովին տգետ է իր մայրենի լեզուին, բանիկ զաւակը, 12-13 տարեկան մը, գիւղին նախակրթարանը կը ճախէ եւ լաւ կը հասկնայ հասկցնէ ֆրանսերէնը, թուրքերէն ջուրի պէս կը խօսի, իսկ հայերէն քանի մը բառեր հազիւ կը [...] Միւս երկու պզտիկները կ'երեւ[...] գաղափար իսկ չպիտի ունենան մայրենի լեզուին մասին:

Թրքախօսներ շատ ունինք մէջ. ազգային ցաւ մըն է այս[...] վէրքը շատ գէշ կը կոտտայ մարմնին վրայ: Շատեր կան որոնք ջավայրի եւ պարագաներու բերու[...] սխալուած են եղեր թուրքերէն ծածելու եւ իրենց լեզուին անտեսե[...] շատ շատերը ունինք որոնք այժմ զգան իրենց սխալը եւ կը փափա[...] ուղղել զայն, սակայն կամքի չ[...] թենէն թէ անհոգութեան հետեւա[...] չեն կրնար ազատիլ այդ լեզուի պանքներէն: Այս վէրքին մասին մուլի մէջ շատ գրուած է ու դեռ գրուի: Իսկ ես այս անգամ բոլո[...] ուրիշ պարագայ մը պիտի յիշեմ, [...] պախարակելի:

Անցեալները ազատ մէկ ժամ[...] կիս առիթը ունեցայ խօսքի բռն[...] վերոյիշեալ թրքախօս ընտանիքին դամներէն մէկուն, 13 տարեկան տղ[...] հետ. եւ հետաքրքրութենէ մղ[...] հարցուցի թէ ինչո՞ւ հայերէն չ[...] տեր, թէ ինչո՞ւ իր հայ բարե[...] տղաքներու հետ հայերէն խօ[...] ջանք չըներ: Տղեկը կարմրեցաւ, յանցանքը ծանուցողի մը ամօթխա[...] թեամբ եւ,

— «Պապամ պրագմըյոր, [...] պամ տարըլըյոր», մրմնջեց:

Կարծելով թէ իր տղուն ֆրա[...] րէն խօսիլ շատ վարժեցնելու հա[...] է որ հայրը այս արգելքը դրա[...] «հայրիկդ թուրքերէն խօսելուդ ալ[...] նեղանա՞յ», հարցուցի:

— Ո՛չ, ըսաւ տղեկը, թուրքե[...] միշտ կը խօսիմ:

Եւ մենք Հայերս կը բարկա[...] որ, Պրուսայի, Պալըքէսիրի, Մե[...] կամ Էնկիւրիի քաղաքապետու[...] ները վերջերս իրենց գաւառներո[...] արգիլեր են թուրքերէնէ տարբե[...] զու գործածել: Ինչո՞ւ խռովկ չենք[...] թուրք պէյերուն եւ փաշաներուն, [...] րոնք դեռ նոր, հազիւ այս տարի [...] ըրեր են արգելք դնել հայ լեզո[...] մինչ այստեղ, Ֆրանսայի այս ա[...] երկնքին տակ կը գտնուին ընտա[...] հայրեր, հայ հայրեր, որոնք կ'արգ[...] իրենց զաւակներուն մայրենի լեզ[...] արտայայտուելու:

Չես գիտեր, արգահատի՞լ հօրը պակասած հոգիին վրայ, թէ խղճ[...] րել զաւկին կաշկանդուած եւ սեղմ[...] սիրտին վրայ:

Խե՜ղճ «մեծաքանչ դու լեզու[...] Ու հիմա, ամէն անգամ ու [...] տեղ, ժամուն դուռը թէ Մեթրօ[...] մէջ, ճամբու վրայ թէ գործարան[...] խատանքի ատեն, երբ ականջի[...] հասնի թուրքերէն խօսակցութիւ[...] — եւ դժբախտաբար միշտ ալ կը [...] նի — աչքիս կը պատկերանայ դրա[...] տղեկը եւ ականայ կը յիշեմ իր [...] քերը.

— «Պապամ պրագմըյօր»:

Եւ կը մտածեմ ես ինծի, —Արդ[...] սատո՞նք ալ, այս դեռահասա տղաքը այս մեծ մարդիկը որոնք իրենց [...]

ու տեղը, իրենց սրբութիւններն ու ի բագինները Թողեր ու փախեր են իրենց խոստացեալ երկրին տէրերուն ձեռքերէն, միայն ատոնց պատճառաւ եկեր են այստեղ, այս օտար և անտանելի կեանքին լծուելու, արդեօք այս Թուրքերէն խօսողնե՞րն ալ ունին իրենց չքմեղանքը, ինչպէս սա 13 տարեկան տղեկը. արդեօք սա՞նք ալ ստիպուած են ըսելու.

— «Պապամ պրագմըյօր»...

Գ. ԿԻՒԼԵԱՆ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ընդհանուր յարձակողական Տիւրզիներուն դէմ

«Տէյլի Մէյլ»ի Երուսաղէմի Թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Սուրիոյ Փրանսական զինուորներուն թիւը յառաջիկայ շաբաթ 25 հազարի պիտի հասնի։ Այն ատեն մեծ յարձակողական մը պիտի սկսի Տիւրզիներուն դէմ։

Իսքէնտէրունի մէջ կացութիւնը շատ լուրջ է, սակայն փրանսական օգնական զինուորները յաջողութիւններ ձեռք կը բերեն։

Սուէյտա կը ռմբակոծուի

Պէյրութէն պատերազմական նախարարութեան հասած տեղեկութիւններու համաձայն, Տիւրզիները կը ռմբակոծեն Սուէյտան առանց ո եւ է վնաս պատճառելու։

Ֆրանսական օդանաւերը յաջողած են քանդել ռմբակոծումին մասնակցող թնդանօթներէն մէկը, և կը շարունակեն ռումբ նետել թնդանօթներուն գտնուած տեղերը։

Տիւրզիներուն միացողները

Երուսաղէմէն Թայմզի կը հեռագրեն թէ հինգշաբթի օր չորս հարիւր Ֆրանսացի զինուորներ Դամասկոսի հարաւակողմը Խըրպէթ էլ Ղազալի գիւղը մտան հաւաքելու համար այն զէնքերը, զորս կառավարութիւնը բաժնած էր այդ գիւղի բնակիչներուն, որպէսզի իրենք զիրենք պաշտպանեն Տիւրզի յարձակումներուն դէմ։ Անոնց պատասխանեցաւ որ գիւղացիները իրենց զէնքերով մէկտեղ գացած և Տիւրզիներուն միացած են։ Ասոր վրայ Ֆրանսացիները ձերբակալեցին գիւղացիները և գրաւեցին անոնց ամբողջ ստացուածքն ու արջառը։ Ձերբակալուածներուն մէջն են գիւղապետ Ապուսալէհ և Մէճաէլ Էշշէմս, որոնք Քունէյթրայի մէջ Տիւրզիներու և Սուրիացիներու միջեւ միջնորդի դերը կատարեցին։

Սուլթան Աթրաշի կոչը

Եգիպտական թերթերը կը հրատարակեն Տիւրզի ապստամբութեան ղեկավար Սուլթան էլ Աթրաշի հետեւեալ յայտարարութիւնը.—

«Պիսմ իլլահ իւլ րահման էլ րահիմ։

«Ի զէ՜ն, ո՜վ Սուրիացիներ, Արաբիոյ ազնիւ զաւակներ։ Ազատութեան և անկախութեան համար պայքարի օրը հասած է։ Ժամ է արթննալու ազգը և մղելու ժողովուրդը, որպէսզի խոր տակենք մեր երկրին վրայ ճնշող օտար տիրապետութիւնը։ Տասնեակ տարիներէ ի վեր կը կռուինք մեր ազատութեան եւ անկախութեան համար։ Բաւական են այլեւս խօսքերը, սուրով է որ պէտք է կռուինք։

«Սուրիացինե՛ր, գիտէ՛ք որ արդարութիւնը պիտի յաղթանակէ և չպիտի պարտուի։ Ուրեմն սուրով պահանջենք մեր իրաւունքը։ Դէպի մահ քալելով, մենք պիտի գտնենք կեանքը։

«Արաբիոյ և Սուրիոյ զաւակներ, յիշեցէք ձեր նախահայրերը, ձեր հերոսները, ձեր փառապանծ պատմութիւնը և ձեր նուիրական խոստումները։ Գիտցէք որ Աստուծոյ ձեռքը ժողովուրդին հետ է և ժողովուրդին ուժը Աստուծմէ է։ Թշնամին պիտի չկրնայ յաղթել ազգին միացեալ ուժին։ Աշխարհակալները առին մեր սեփականութիւնը, սպառեցին մեր երկրին հիւթերը, հալածեցին մեր կրօնքը, արգիլեցին մեր առեւտուրը, պաշարեցին և փակեցին մեր երկիրը։

«Ի զէ՜ն ուրեմն, ով ազգին բարեկամները, ի զէ՜ն, արդարութեան բարեկամները, զուք միայն պիտի կրնաք ապահովել ազատութիւն ազգին համար։ Ի զէ՜ն, որովհետեւ օտարները բռնաբարեցին մեր իրաւունքները և չյարգեցին նոյնիսկ իրենց ամենէն պաշտօնական խոստումները։ Կ'աղօթենք Աստուծոյ, որ Ներէ մեզ այս պատերազմին մէջ թափուած արիւնը, պատերազմ՝ որ մեզ ազատ պիտի դարձնէ մեր երկրին մէջ։

«Մենք կը պահանջենք որ պետութեան գլուխը գտնուի մեզմէ մէկը, որպէս զի մեր խնդրանքները անլսելի չմնան, որպէս զի մեր պատուիրակութիւնները ոչխարի հօտերու չնմանցուին։ Սարկութեան ամօթը պէտք է լուանանք մեր հերոսներու արիւնով։ Մեր պատերազմը սուրբ պատերազմ՝ մըն է։

«Մենք կը պահանջենք. 1. Միջերկրականեան Սուրիոյ միութիւնը՝ մինչեւ անապատ. արաբական Սուրիոյ ճանաչումը։ 2. Ժողովրդական կառավարութիւն մը և ազգային խորհրդարան մը։ 3. Ֆրանսական բանակի մեկնումը և տեղական բանակի մը ստեղծումը։ 4. Ֆրանսական յեղափոխութեան առանձնաշնորհները. Մարդու իրաւունքներ, ազատութիւն, եղբայրութիւն և հաւասարութիւն։

«Ի զէ՜ն, ուրեմն։ Հետեւինք մեր նախնիքներու օրինակին, մեր պահանջներուն իրականացումը զէնքով ձեռք բերենք։ Ալլահն ու Մարգկութիւնը մեզի հետ են։ Կեցցէ՛ ազատ և անկախ Սուրիան։

Ժողովրդական-ազգային-
յեղափոխական բանակի պետ
(Ստոր.) ՍՈՒԼԹԱՆ ԷԼ ԱԹՐԱՇ

Ականատեսի պատմութիւն

Շիքակօ Թրիպունի թղթակիցը որ զօր. Սարայլի արտօնութեամբ ներկայ եղած է զրահապատ ինքնաշարժով կատարուած հետախուզութեան մը, կը գրէ.—

«Սուէտայի միջնաբերդին մէջ Ֆրանս. երեք գումարտակներ, հրետաձիգներ եւ ուրիշ քանի մը միութիւններ 47 օրէ ի վեր պաշարուած են 10 հազար ապստամներու կողմէ, որոնք վճռած են ջարդելու զանոնք։ Իր կարգին Ֆրանս, հրամանատարութիւնը պաշարած է ամբողջ Տիւրզինեբրու ցեղը (60 հազար հոգի), ու այս օրերս տեղի պիտի ունենայ փոքրիկ «ռազմափորձ» մը որ ամբողջ արաբ աշխարհին մէջ պիտի վերահաստատէ Ֆրանսայի հմայքը։ Առայժմ Ֆրանս. 75նոց թնդանօթները կը քանդեն Տիւրզիներու մայրաքաղաքը։ Հոս մօտերը բանակած են Թունուզցի Սփահիները՝ պատրաստ յարձակելու։ Ընդհանուր յարձակողականը պիտի սկսի այս բանակատեղիէն, ուր կը տեսնուին Սուրիացի, Մարոքցի, Թունուզցի եւ Մալկաշ զինուորներ։ Բազմաթիւ հրասայլեր ու ինքնաշարժներ կը համնին։ Պաշտպանեալ կառախումբ մը ամէն օր Դամասկոսէն, զինուոր, ռազմանիւթ եւ ջուր կը բերէ։ Տեսայ երեսուն օդանաւեր, որոնք կը ռմբակոծեն Սուէյտան։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Զանազան լուրեր

Նոր Բայազիտի մէջ, Յուլիս ամսուա մէջ արձանագրուած են 313 ծնունդ, 118 մահ, 17 ամուսնութիւն և 4 ամուսնալուծում։

— Յուլիս և օգոստոս ամիսներուն աւելցեր են քրէական թեթեւ յանցանքները (ծեծ, վառարում եւն.). գլխաւորաբար իբրեւ հիմունք ջրային եւ հողային վէճերու։ Կ'աւելնան նաեւ ամուսնալուծումները։

— Պետական ապահովագրութեան տոկոսները գանձուած են Թուրք գիւղերէն, իսկ հայ գիւղերուն մէջ կը մնան գլխաւորապէս ունեւորներուն վրայ։

Մեղրիի գաւառ. վարչութեան վերջին ժողովին մէջ, Նախագահը հաղորդեց թէ շրջանի սնտեսութիւնը 3—4 անգամ բարձրացած է, բաղդատելով 1921ի հետ։ Այս տարի շրջանը կ'ունենայ 19 դպրոց, 40է աւելի ուսուցիչներով։ 1925—26 ուսումնական տարեշրջանին ոչ մէկ դպրոցական դրպրոցէն դուրս չպիտի մնայ։ Նախնական աշխատանքներ կատարուած են, ելեկտրական կայան մը հաստատելու համար։

Առողջապահական վարչութեան 1925—26 տարեշրջանի Նախահաշիւը կը Նախատեսէ 1,165,472 րուբլի ծախք, որուն 281,000ը պիտի յատկացուի համաճարակի և «սոցիալական» հիւանդութիւններու դէմ պայքարելու։ Նոր շինութեանց համար յատկացուած է 187,000 րբ.։

Բասպակի վարչութեան կատարած վերջին քննութեանց համաձայն, Վետի Բասարի շրջանին մէջ չափազանց գէշ է բամպակի ցանքերուն վիճակը։ Բաւական ձիւն եւ անձրեւ եկած չըլլալով, ցանքերը ոչնչացեր են։

Ղափանի (Զանգեզուր) տնտեսական արժէքը Նկատի առնելով առաջարկուած է յատակագիծ մը պատրաստել, ծուռ ու մուռ փողոցները հարթելու եւ կարգ մը շէնքեր շինելու համար։ Առաւելագոյն ծախք կը Նախատեսուի 50,000 րբ.։

Այս տարի հացի պակաս կայ գաւառին մէջ։ Գիները բարձրացած են արդէն։

Ղամարլուի մէջ (Երեւան) հիւանդանոց մը շինելու համար գումար մը տրամադրուած է։

— Այս տարի խաղողի բերքը ուշ մնացած է ձմրան ցուրտին եւ ջուրի պակասութեան հետեւանքով։ Երաշտը կատարեալ պատուհաս դարձած է ամբողջ շրջանին համար։ Գիւղացիները ահագին խումբերով կը վազեն շրջանային ջրպետին ետեւէն. եւ կը տանին կը ցուցնեն երաշտէն այրած ցանքերը։

Գիւղատնտեսական տուրքը զեղչուած ըլլալով ամբողջ Խորհրդային միութեան մէջ, Հայաստան ալ այս տարի պիտի գանձէ իբր մէկ միլիոն րուբլի, փոխանակ 1 միլ. 700 հազարի։

Դեպի Ղարաքի պղնձահանքերը երկաթուղի մը պիտի շինուի, Շարիֆխանէի ուղղութեամբ. պատրաստուած ծրագրին համաձայն, պղնձագործարանները պիտի մտնեն Ալեաթ-Ջուլֆա ընդհանուր գծին մէջ։

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՎԷՃԸ
ԵՒ
ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՐԾԻՔԸ

(Մեր Լոնտոնի թղթակցէն)

Միջագետքի հոգատարութեան խնդիրը միշտ կը զբաղեցնէ միտքերը։ Պահպանողականներու և ընդդիմադիրներու տեսակէտներու տարբերութիւնը օրէ օր կը շեշտուի և եթէ հաւատանք կարգ մը ծայրայեղներու յայտնութիւններուն, քաղաքական տագնապ մը անխուսափելի է յառաջիկայ ամիսներուն, եթէ դաշնիճը չփոխէ իր դիրքը և ընդունի Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումը Մուսուլի հոգատարութեան համար։ «Անխառն արկածախնդրութեան» խօսքերը աւելի ուժեղ են մանաւանդ զաղթային նախարարին Ժընեւի մէջ ըրած յայտարարութիւններէն ետք։ Ազատական ժամուլը միաբերան կը հարցնէ թէ կառավարութիւնը համաձա՞յն է արտասանուած ճառին Զարմանալի է որ արտաքին նախարարը՝ Չէմպըրլէյն, պետը բրիտանական պատուիրակութեան, լուռ մնացած է, իր տեղը տալով Էմըրիի, որուն համար անձնապէս շատ կենսական է Միջագետքի հոգատարութիւնը։ Կծու ակնարկութիւններ ունին թերթերը փոքրաւորին հասցէին։ Օպզըրվըրի խմբագրապետը վերլուծելով անգլիական կառավարութեան որդեգրած քաղաքականութիւնը Արեւելքի մէջ, կը գտնէ որ բրիտանական կայսրութիւնը իր այսօրուան վիճակին հասցնող ֆաղաֆագէտները սխալ եւ անհաշիւ արկածախնդրութեան մէջ մտած են շատ անգամ՝ տարուելով պէտութեան սահմաները ընդարձակելու մարմաջէն։ «Մուսուլի Նահանգը, որ ծովէն 500 մղոն հեռու է, քաղաքական ոչ մէկ արժէք չունի Անգլիոյ համար և ընդհակառակը կրնայ շատ վտանգաւոր սպառնալիք մը դառնալ մօտաւոր ապագային, կայսրութեան գլխուն, մանաւանդ երբ Ժընեւի ժողովը անխնայ քուէ տայ Թուրքիոյ։» Խմբագիրը կը հաւատայ թէ Թուրքիան սիրաշահիլը անհրաժեշտութիւն է Անգլիոյ համար, արեւելքի գաղութներուն ապահովութեան տեսակէտէն, քանի որ Թուրք ժողովուրդին ետին կայ իսլամական աշխարհը։

Տէյլի Մէյլ կը զարմանայ որ նախորդ դաշինքներուն յայտարարութիւնները Միջագետքէն միանգամ ընդ միշտ հեռանալու մասին, բոլորովին մոռացութեան տրուած են Պօլտուինի կողմէ։ Ցիշեալ թերթը, որուն թրքասիրական զգացումները անծանօթ չեն, ուղղակի կը դատապարտէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ «Չէ՞ որ յանձնաժողովը եզրակացուց թէ Մուսուլը իրաւապէս կը պատկանի Թուրքիոյ. ուրեմն ինչո՞ւ համար Ազգերու Դաշնակցութիւնը բուն տիրոջ չպիտի վերադարձնէ այդ Նահանգը։»

Ընդդիմադիր ուրիշ օրկան մը կ'ըսէ որ եթէ Թուրքիոյ անխնայ որոշում մը տրուելու պարագային անմիջապէս պատերազմ մը չծագի իսկ, առնուազն պատերազմի սպառնալիքը պիտի մնայ տեւականօրէն եւ այդ բանը դուռ պիտի բանայ նոր ծախսերու։ Վերջին 5—6 տարուան մէջ Միջագետքը 150 միլիոն արժած է Անգլիոյ և տակաւին կը շարունակուի տարեկան 4 միլիոն ստերլինի բեռը։ Պահպանողական թերթերը, ինչպէս յիշեցի նախորդ թղթակցութեան մը մէջ, համաձայն են դաշնիճին ընթացքին։ Ցատկանշական են Թայմզի, Թէյկկրաֆի և Մօրնինկ Փօսթի առարկութիւնները թէ «Մեծն Բրիտանիա հոգատարութիւնը պիտի ընդունի պարզապէս Էմիր Ֆէյսալի երկրին վերաշինութեան նպաստելու համար։ Միջանկեալ կը յիշեն որ ֆարհեղի հանքերուն ալ պէտք օգտուի կայսրութիւնը։

Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ պատերազմի սպառնալիքներուն, անոնց խօսքը կ'ընեն միայն ընդդիմադիր շրջանակները, ուժեղացնելու համար իրենց տեսակէտը։ Իսկ միւսները գիտեն որ կատարուածը պլըֆ է և Թուրքիա ոչ ռազմական և ոչ ալ տնտեսական միջոցներ ունի այժմ։ Օրկան մը Ժընեւի թղթակիցը կ'ըսէ թէ Ֆրանսա, չուզելով հանդերձ վշտացնել Թուրքերը, Նկատի պիտի առնէ անգլօ-ֆրանսական վերջին մերձեցումը քուէարկութեան պահուն, մանաւանդ որ իրեն համար այնքան հաճելի չէ Թուրքիոյ մօտաւորութիւնը Սուրիական սահմաններուն։

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

Փեթերսպուրկի գիտական Ակադեմիային 200 ամեակը

Լենինկրատի մէջ այս պահուս տօնուելու վրայ է Գիտական Ակադեմիային երկու հարիւրամեակը։ Մեծն Պետրոսի կողմէ հիմնուած այս ակադեմիան իր հիմնարկութենէն ի վեր խիստ մեծ ծառայութիւններ մատուցած է գիտական աշխարհին, մանաւանդ արեւելագիտութեան։ Աշխարհահռչակ գիտնականներ անդամակցած են անոր՝ հրատարակելով խիստ լուրջ ուսումնասիրութիւններ զանազան նիւթերու շուրջ։ Բոլոր ազգերը մասնաւոր պատգամաւորներ ղրկած են հանդիսութեանց մասնակցելու համար։

Քանի մը օր առաջ հացկերոյթ մը տրուեցաւ, որուն ներկայ եղան 700 օտար և տեղացի պատգամաւորներ։ Ակադեմիայի Ա. նախագահ Պ. Քարփինսքի ողջոյնի խօսք ուղղեց հրաւիրեալներուն։ Պ. Քալինին ցաւ յայտնեց որ այսպիսի միջազգային հաւաքոյթները հազուադէպ են և կոչ ըրաւ օտար հիւրերուն, որ ծանօթանան ռուս ժողովուրդի կեանքին հետ։ Հետզհետէ խօսեցան գերման գեսպան Պ. Պրոքտորֆ Ռանցաու, փրանս. պատուիրակ Պ. Պ. Սիլվէն Լէվի և Փուալօ, որոնք Պ. Փէնլըվէի և տը Մօնզիի ողջոյնները հաղորդեցին Ակադեմիային, գերման գիտնականներ Փլանք և Կէօյ, Կալկաթայի փրոֆէսէօրներէն Ռաման, որ յայտարարեց թէ ինք ոչ միայն գիտութեան, այլ 300 միլիոն հնդիկներու ներկայացուցիչն է։ Խօսեցան նաեւ Անգլիոյ Իտալիոյ, Ցունաստանի և այլ երկիրներու պատգամաւորները։ Ամենէն վերջ խօսեցաւ կրթական նախարար Պ. Լունաչարսքի, որ յայտնեց թէ յեղափոխութիւն ու գիտութիւն նոյն նպատակին կը ձգտին. այն է ճշմարտութեան, Ցետոյ վեր հանեց Ակադեմիային սովեթական կառավարութեան մատուցած ծառայութիւնները։

Սնուսիներն ալ կ'ապստամբին

Սրքֆանի գործակալութեան մէկ հեռագիրը կ'ըսէ թէ Պէնկազիի մէջ Սնուսիները ապստամբած են Իտալացիներուն դէմ։ Իտալական կառավարութիւնը լուրջ մտահոգութեան մատնուած և օգնական ուժեր ղրկած է։ Շարժումը զգալի է մանաւորապէս Մէրկի քօմիսէրութեան շրջանակին մէջ։ Օդանաւերը ռմբակոծած են ապստամբ գիւղերը, կարեւոր վնասներ պատճառելով։ Սահմանագլուխին վրայ Իտալացիները գրաւած են երկու կարաւաններ, որոնք ուտեստեղէն կը տանէին ապստամբներուն։

«Հայերը աշխարհի ամենէն լաւ մարդերն են, պարկեշտ, քաղաքավար, ողջամիտ և ուղղամիտ», ըսած է մեծ գիտնական Թուռնըֆօր, ԺԷ. դարուն։

Ճի՞շդ է...

Օտարականներու ձուլումը դիւրացնելու համար

Ֆրանսայի բնակչութեան օր ըստ օրէ նուազիլը մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ ղեկավար շրջանակներուն: Ռօնի երեսփոխան Պ. Շառլ Լամպէռ առաջիկայ նստաշրջանին հարցապնդում պիտի ուղղէ կառավարութեան՝ հասկնալու համար թէ այս վերջինը ի՛նչ միջոցներ կը խորհի ձեռք առնել, օտարականները ֆրանսահպատակ դարձնելու և ձուլելու համար: Իր կողմէ Պ. Լամպէռ կ'առաջարկէ հետեւեալ ձեւերպով բարեփոխել քաղաքային օրէնքի օտարականներու վերաբերեալ յօդուածները.—

1.— Ջնջել ընտրանքի իրաւունքը, որով Ֆրանսայի մէջ օտարահպատակ ծնողքէ սերած և կամ ծնողքը ֆրանս. հպատակութիւնը ընդունած անհատ մը իրաւունք ունի մերժելու ֆրանս. հպատակութիւնը իր չափահասութեան տարիքը թեւակոխելէն տարի մը վերջ:

2.— Ներկայ օրէնքին համաձայն ֆրանսահպատակ դառնալու համար օտարական մը տասը տարի Ֆրանսա բնակած պէտք է ըլլայ այս պայմանաժամը իջեցնել երեք տարիի:

3.— Պայմանաժամի խնդիր չի յարուցանել այն օտարականին, համար, որ ֆրանսուհիի մը հետ կ'ամուսնանայ, որ կարեւոր ծառայութիւններ կը մատուցանէ Ֆրանսայի, և կամ ուէ կերպով զինուորական ծառայութեան մէջ գտնուած է մայր երկրին, գաղութներուն և կամ ֆրանս. պաշտպանութեան ենթակայ երկիրներուն մէջ:

4.— Ֆրանս. հպատակութիւնը ընդունող օտարականին իրաւունք տալ փոխելու կամ բարեփոխելու իր իսկական անունը:

5.— Հպատակութեան ծախքերուն համար Ներկայիս պահանջուած 1276 ֆրանքի գումարը իջեցնել 100 ֆր.ի: Ամբողջ ընտանիքէ մը 100 ֆր.է աւելի չառնել. իսկ բոլորովին ձրի ընել երկուքէ աւելի ողջ զաւակ ունեցող ընտանիքներու և կամ 1914-1918 շրջանին ֆրանս. բանակին մէջ կամաւոր եղած օտարականներուն հպատակութիւնը:

6.— Դիւրացնել ձեւակերպութիւնները: Գլխաւորաբար քննութիւն մը կատարել օտարականին բարոյականին վրայ և պահանջել երդուեալ բժիշկի մը կողմէ տրուած բժշկական վկայագիր մը, թեկնածուին առողջ և տոկուն կազմ ունենալուն մասին: Բոլոր այս ձեւակերպութիւնները վեց ամիսէն աւելի պէտք չէ տեւեն:

Սեբաստիոյ ազգային կալուածները կը ծախուին

Սեբաստիոյ Առաջն. Տեղապահը Պատրիարքարան ուղղուած հեռագրով մը կը տեղեկացնէ թէ Փաշա Պօսթան գտնուող ազգապատկան հաստատութիւններէն ազգ. վարժարանը Մուհասէպէի Խուսուսիյէի կողմէ աճուրդով ծախուած է: Հեռագիրը կ'աւելցնէ թէ ազգային միւս կալուածներն ալ ծախուելու վրայ են եւ կը խնդրէ միջնորդել: Պատրիարքարանը դիմում կատարած է:

Հունգարահայ թղթակցի մը ձերբակալութիւնը

«Մաթէն» կը պատմէ.—

Ազգերու Դաշնակցութեան օրակարգի խնդիրներէն մէկն ալ կը կազմէ Թուրքիոյ և իր նախկին թշնամիներուն միջեւ բնակչութեանց փոխանակումը: Սօֆիայի մեր թղթակիցը կը պատմէ փոքրիկ դէպք մը, որ ցոյց կուտայ թէ քէմալական իշխանութիւնը վճռած է տառ առ տառ գործադրել այն օրէնքը, որով իր երկրէն կը վտարուին Յոյներն ու Հայերը:

Պուտափէշթի ամենէն մեծ թերթերէն մէկուն մասնաւոր թղթակիցը ծագումով Հայ է եղեր: Բայց այս ծագումը շատ հին է: Յայտնի է թէ Հունգարիոյ վեհապետ՝ կայսրուհի Մարիա-Թերէզա Թրանսիլվանիա բերել տուաւ հազարաւոր հայ գաղթականներ,—այս խեղճ մարդիկը այդ հին ժամանակներուն ալ կը գաղթէին— շէնցնելու համար կարգ մը շրջաններ, որոնք շարունակական պատերազմներու հետեւանքով անապատի վերածուած էին: Տակաւին այսօր ալ Թրանսիլվանիոյ մէջ շատ մը համախումբ և բազմամարդ հայ գաղութներ կան, ինչպէս Արմէնիէնշթատ (Կէռլա), Էլիզապէթշթատ, ևն:

Խնդրոյ առարկայ լրագրողը, որ հունգարական հպատակ է, կը սերի Էլիզապէթշթատի հայ գաղթական ընտանիքէ մը, որ մօտ երկու դար առաջ հաստատուած է հոն: Բայց անունը հայկական հնչում կը կրէ:

Գուլէլի-Պուրկազի թրքական սահմանագլուխին վրայ այս թղթակիցը վայրկենապէս ձերբակալուեցաւ, հազիւ անունը արտասանած, և հսկողութեան տակ փոխադրուեցաւ Սիրքէճի, ուր շնորհքով լուաց զինքը ոստիկանական քօմիսէրը, որ կատղած էր իր երեկոյեան քէֆը խանգարած ըլլալուն համար: Ո՛չ իր հունգարական անցագիրը — վաւերացուած Պուտափեշթի Թուրք հիւպատոսարանէն — ո՛չ իր թղթակցի քարդը, ո՛չ ալ յանձնարարական նամակները նկատի չառնուեցան անողոք քօմիսէրին կողմէ, որ թարգմանի մը միջոցաւ կը ճգնէր միայն «յանցաւոր»ին խոստովանեցնել թէ ո՞ր թուականին մեկնած էր Թուրքիայէն: Երբ խեղճ թղթակիցը, համբերութիւնը հատած, պատասխանեց՝ «երկու դար առաջ», պաղ ջուր իջաւ մարդուն գլխուն: Ու քօմիսէրը սպառնաց կամ բանտարկել, կամ սահմանագլուխ առաջնորդել զինքը, պատժելու համար իր անոպայութիւնը:

Գիշեր մը բանտ մնալէ վերջ, եղած միջամտութեանց շնորհիւ, բանտարկեալը ազատ ձգուեցաւ և Ներողութիւն խնդրուեցաւ իրմէ:

Աւելա ի մտի թող ունենան Թուրքիա ճամբորդելու այն բոլոր սիրահարները, որոնք, ի մեծ դժբախտութիւն իրենց, հայկական հնչումով անուն կը կրեն:

Մարզական կեանք

Հ. Մ. Ը.

ՖՈՒԹՊՕԼԻ Ա. ՄՐՑՈՒՄԸ

Ֆութպօլի նոր տարեշրջանը վերաբացուած ըլլալով, Հ. Մ. (Ունիօն Սբորթիվ Արմէնիէն) հրաւիրուած է Սէն Քանթէն, մրցելու համար Օլիմբիք խումբին հետ: Այս առթիւ Հ. Մ.ի առաջին խումբին պատկանողներէն կը խնդրուի՝ անպայման ներկայ ըլլալ յառաջիկայ կիրակի առաւօտ ժամը 8,45 անցած Կառ տիւ Նօրի մէթրօին դուրսը: Օլէմբիք Սէն Քանթինուա Ֆրանսայի հիւսիսային գաւառներու լաւագոյն խումբերէն ըլլալով արդիւնքը կը մնայ անստոյգ: Տեղական թերթերը մեծ կարեւորութիւն կուտան այս մրցման, եւ այժմէն սկսած են գովասանքներ ընել հայկական խումբին, հիմնուելով անցեալ տարեշրջանին յաջողութեանց վրայ:

Սէն Քանթէն Փարիզէն 155 քիլօմէթր հեռաւորութիւն ունի:

— Կիրակի կէս օրէ յետոյ Հ. Մ.ի Պալաթէլի իր սեփական մարզավայրին վրայ Հ. Մ.ի երկրորդ խումբը պիտի մրցի Ունիօն Սբորթիվ Բօնթուազի երկրորդին դէմ: Իսկ ժամը 4ին Հ. Մ.ի պահեստի եծածեանակ խումբերը պիտի մրցին իրարու հետ:

ԼԻՕՆԻ ՄԷՋ

Լիօնի և շրջակայ գիւղերու ֆութպօլի տարեշրջանը Սեպտ. 6ին սկսած ըլլալով, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը մրցեցաւ Լիօնի լաւագոյն խումբերէն Couzon A.ի հետ:

Այս տարի ալ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ֆութպօլի խումբն licencié եղած է Club Sportif Lyonais (C. S. L.)ի հետ: Այս միութիւնն է որ իր դաշտը մեր տրամադրութեան տակ դրած է ու ամէն կիրակի մեզի համար օտար խումբերու հետ engagé կ'ըլլայ: Ասոր համար է որ ոչ թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի անունով այլ C. S. L. Armeniens անունով, կը յորջորջուինք խաղադաշտին վրայ:

Մրցումին գալով, առաջին խաղամասը սկսաւ մեր յարձակողականով, խաղը սկսելէն 20 վայրկեան վերջ Պասմաճեան գեղեցիկ դարձուածքով մը առաջին կօլը ըրաւ, որուն քիչ վերջ յաջորդեց երկրորդ մը այս խաղացողին կողմէ: Առաջին խաղամասը վերջանալու մօտ էր, երբ Համբարձումեանի մէկ փասը Նուպար կօլի վերածեց: Այսպէսով 0ի դէմ 3 կօլով առաջին խաղամասին պարտութեան մատնեցինք մեր հակառակորդները:

Երկրորդ խաղամասին կը յուսայինք մեր կօլերու թիւը աւելի բարձրացնել, բայց հակառակը տեղի ունեցաւ: Այս անգամ մեր հակառակորդները գրեթէ միշտ մեր բերդին մօտ խաղացին և յաջողեցան 2 կօլ ընել՝ որով Հ. Մ. Ը. Մ.ի ֆութպօլի խումբը 2ի դէմ 3 կօլով յաղթական ելաւ S. G. Couzon A.ի դէմ:

Մեր խումբը շատ մը թերութիւններ ունեցաւ մրցումին միջոցին:

Վերջացնելէ առաջ, կ'ուզէի ցաւալի երեւոյթ մը պարզել: Հոս ունինք հայ լաւ խաղացողներ որոնք սնոտի վէճերու հետեւանքով ձգած հեռացած են Հ. Մ. Ը. Մ.էն և ֆրանսական խումբի մէջ մտած են: Եթէ անոնք ալ գան միանան մեր խումբին, Լիօնի Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբը պիտի կրնայ հաւասարիլ առաջնակարգ խումբերու հետ:

Խ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՅՈՒՑԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Քաղաքային կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները առաջիկայ շաբաթ գիշեր ժամը 8ուկէսին, 2 rue du Vieux Colombier.

Հ. Յ. Դ. Սարի Թաղային կոմիտէն սախպողաբար խմբական ժողովի կը հրաւիրէ իր խումբի բոլոր ընկերները այս իրիկուն 11 Սեպտ. ժամը 9ին 13 rue de Londres: Նաև ընդհ. ժողով շաբաթ 12 Սեպտ.:

ՓԱՐԻԶԻ Սեբաստահայերու հայրենակցական միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, 12 սեպտ. յառաջիկայ շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին. 130 rue du Bac: Մէթրօ du Bac կամ Sèvre (Nord Sud):

Կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէն և անդամներէն ներկայ ըլլալ:

Համալսարանական երիտասարդ մը տրամադրելի ժամեր ունի Ֆրանսերէնի, Անգլիերէնի և Հայերէնի մասնաւոր դասեր տալու: Դիմել Խմբագրութեան:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Փարիզէն Պ. Յարեթնազովեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Պ. Րիզկեարեանի, Տիտրոյթ:

Կը փնտռուին

Սեբաստացի Ովաննէս Ժօզէֆեան կը փնտռէ քոյրը Մարթա Մաթէոսեանը 15 տարեկան. Լորտ Մէյրը Ֆընտ որբանոցէն որ վերջերս Մարսէյլ, անկէ ալ Փարիզ տարուած է: Տեղեկացնել Աբրահամ Ժօզէֆեանի Chez M. Coff[…] St-Julien-en Jarez (Loire).

Աւագ Տէրտէրեան՝ Սեբաստիոյ Կովառ գիւղէն կը փնտռէ եղբօր կինը Կիւլիզար և զաւակները Հայկազ, Նաւպէկ, Միխիթար և Լուսնթագ. տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել հետագայ հասցէին: Ba[…] 8 rue Papillon. Paris

ՍԱԿԱՐԱՆ

10 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		103.05
Տոլար		21.25
Մարք (ոսկի)		5,04
Թրքական թղթ.		12.10
Թրք. ոսկի		93.25
Մէճիտիյէ		8.50
Լէվա	100 հատը	15.50
Տրախմի	«	30.50
Լիր	«	91.10
Պելժ. ֆրանք	«	94.45
Զուից. ֆրանք	«	410.
Չերվոնեց		108.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ I		1500 ֆր.
« « II		1290 «
« « III		1200 «
Ռումելի երկթ.		105.50

Comptoir Parisien de Cha[nge] et de Crédit

80, Rue Lafayet[te]

Հայերէն կը խօսուի

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal P[aris]

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն { 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք, մանտաթ եւն. ղրկել Sch. Missakianի անունով

ԿԻՐԱԿԻ
13
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 19 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

"ԳՈՂ ԵՒ ԸՆՉԱՔԱՂՑ,,

Պելժ պաշտօնակից մը, «Նեփթիւն», որ Անվերսի մէջ կը հրատարակուի, չարաչար զոհ գացեր է Պրիւսէլի Թուրք դեսպան Մէհմէտ Քեամիլ պէյի հէքեաթներուն, կուլ տալով անարգանք մը ուղղելու համար Թուրքիոյ հալածական ժողովուրդներուն, Հայերուն, Յոյներուն եւ Հրեաներուն։

Իր Սեպտ. 4ի թիւին մէջ «Նեփթիւն» կը հրատարակէ տեսակցութիւն մը՝ Թուրք դեսպանին հետ։ Թերթին աշխատակիցը աչքերը լայն-լայն բացած՝ կուլ տուեր է Թուրք պաշտօնէային փառաբանութիւնները՝ Թուրքիոյ հանրապետական վարչութեան մասին։ Իր հիացումը այնքան խոր է որ, թղթակիցը կամ խմբագիրը զարմացեր է թէ դեսպանը «ոչ փաթթոց ունէր եւ ոչ ֆէս, ոչ ալ դասական ճալվար»ը. եւ «փոխանակ ալլէհ սալամ, էֆէնտի» գոչելու, ըսեր է. «պօնժուր, մըսիէօ»....

Բայց աւելի պերճախօս է վերջաբանը։ «Նեփթիւն»ի աշխատակիցը, Paly, թեւ կուտայ իր երեւակայութեան, եւ շեշտելով Մէհմէտ Քեամիլ պէյի հայրենասիրութիւնն ու ընտանեսիրութիւնը, կը գրէ.

— «Նոր արեւ մը ծագած է Անատոլուի վրայ. երիտասարդական լուսապսակ մը հիւսելով Մուսթաֆա Քէմալի գլխուն։ Տո՛ւրու ընչաքաղց եւ գող Հայերը, ոչլոտ եւ շատախօս Հրեաները, խաբեբայ եւ խոռամանկ Յոյները։ Թուրքիան Թուրքերուն։ Այս է այժմ օսմանցի դեսպանին խաղալը»։

Մէհմէտ Քեամիլ պէյ այն մարդն է որ Պելժիոյ գրաւման սեւ օրերուն, գացած էր Հայերը բանի զինուորագրելու եւ անոնց ինչքերը արգելքի տակ առնելու։ Իսկապէս արժանաւոր մարդ ընտրած են Թուրքերը, եւրոպական մայրաքաղաքի մը մէջ, իրենց դատը պաշտպանելու համար. եւ ինչ լաւ սկսեր է նորընտիր դեսպանը, միեւնոյն ատեն սեւցնելով երեք ժողովուրդներ, որոնք շատ աւելի ծանօթ են Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ իրենց իրական գործերով, քան Թուրքերը՝ իրենց բոլոր ճամարտակութիւններով եւ վարձու գործակալներով։

Ապահովաբար «Նեփթիւն»ի ընթերցողները ամէնէն առաջ խնդացին Թուրք դեսպանին — եթէ ոչ թերթին խմբագրութեան վրայ — սա նշանաւոր տողերուն առթիւ.

— Տո՛ւրու ընչաքաղց եւ գող Հայերը, ոչլոտ եւ շատախօս Հրեաները, խաբեբայ եւ խոռամանկ Յոյները...

Եւ այս՝ արտասանուած երկրի մը մէջ, ուր, տարիներէ ի վեր, Հայերը ամուր դիրք շինած են իրենց պարկեշտութեամբ եւ չարքաշութեամբ, ուր Հրեաները եւ Յոյները կը փայլին առեւտրական եւ ճարտարագործական հրապարակին վրայ, իսկ Թուրքի անունը մինչեւ այսօր ալ, հոմանիշ է բռնակալի, ջարդարարի եւ թալանողի։

Եթէ Մէհմէտ Քեամիլ մոռցած էր, «Նեփթիւն»ի խմբագրութիւնը կրնար գոնէ յիշել թէ Պելժիան կարմիր Մէտաիլէ մը ունի, որուն վկայութիւնը բաւական է բոլոր դիմակները պատռելու եւ ամէն մարդու իր անունը տալու։ Չենք խօսիր ուրիշ հազարաւոր ականատես եւ ականջալուր վկաներու, լեռնակուտակ հատորներու եւ ուսումնասիրութիւններու, պաշտօնական տեղեկագիրներու, նոյն իսկ Թրքական տօքիւմաններու վրայ որոնք բոլորը մէկ շատոնց անարգութեան սիւնին գամած են Մէհմէտ Քեամիլի ցեղակիցները, աշխարհի եւ պատմութեան առջեւ։

Ճերմակ թուղթի վրայ սեւ տառերով տպուած այդ գռեհիկ խօսքերուն պատասխանելն անգամ՝ նուաստութիւն է մեզի համար։ Եւ սակայն, հա՛րկ է միշտ կրկնել, յիշեցնել, պատմել ամէն տեղ, թէ ընչաքաղցն ու գողը Հայերը չեն, այլ Թուրքերը, որոնք ոչ միայն կոտորեցին աւելի քան մէկ միլիոն ժողովուրդ, պղծեցին ու մորթեցին անոր աղջիկներն ու երեխաները, այլեւ, գողցան, թալանեցին անոր ամբողջ ունեցածը, ցիրուցան քշեցին մնացորդ բազմութիւնները, եւ տակաւին մինչեւ այսօր, այո՛, հանրապետակա՛ն Թուրքիոյ մէջ անգամ, կը շարունակեն հալածել, սպաննել ու կողոպտել, օրը ցերեկով, պետական ուժով, օրինականացած աւազակութեամբ մը։ Հայ ժողովուրդին դարաւոր հարստութիւններն ու ճակտի քրտինքը, հողը, տունը, տեղը, յետին աւելը աւարի տրուած են Թուրքիոյ մէջ, եւ դուք, Մէհմէտ կամ Ահմէտ, ձեր իսկ թերթերուն մէջ կը կարդաք թէ ձեր ցեղակիցները անօթի են նորէն, թէ թալանը մեծերուն գրպանը մտած է, թէ Թուրք ժողովուրդին 75 առհարիւրը կը ծիւրի, «մոմի պէս կը հալի» չքաւորութենէն, ճահճատենդէն, սիֆիլիսէն, ջերմէն եւ ոջիլէն։ Աշխարհը շատոնց թքած է ձեր երեսը, եւ ոչ ձեռնոցը կրնայ ծածկել ձեր ձեռքերուն արիւնը, ոչ ալ պօնժուրը կամ սիլինտրը՝ կրնան սրբագրել հազար անգամ ապացուցուած, ստուգուած, անփհձաբանելի պատմութիւն մը։

Ծովու չափ «Նեփթիւն»՝ չի բաւեր դահիճները զոհերու վերածելու։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ժընեւի ժողովը

Վերջին պահուն ընդարձակ նամակ մը ստացանք Ժընեւի մեր թղթակիցէն։ Կուտանք քանի մը կէտերը.—

Ժողովը տեւեց հինգ ժամ։ (Տեր բէյ անդին)։ Նանսէն ջերմ կերպով պաշտպանեց իր ծրագիրը։ Հ. Հ. Պատուիրակութեան կողմէ Պ. Խատիսեան շօշափեց հարցին քաղաքական մասը, յայտարարելով թէ անհրաժեշտ է 400 հազար գաղթական փոխադրել Հայաստան մինչդեռ ծրագիրը հազիւ 15 հազար հոգի կը նախատեսէ։ Գաղթ. կեդր. յանձ. նախագահին կողմէ Պ. Բաշալեան եւ Բարեգործականի կողմէ Պ. Սինապեան խօսեցան նիւթական մասին վրայ, եւ յայտնեցին որ եթէ պետութիւնները օգնեն, հայ ժողովուրդն ալ նախատեսուած գումարին մէկ տասներորդը կուտայ (100000 ոսկերլին)։

— Ժընեւի մէջ երէկ զրոյց կը շրջէր թէ 40,000է աւելի Թուրք կանոնաւոր զինուորներ, թնդանօթներով եւ օդանաւերով, համախմբուած են Քիւրտիստանի սահմանագլուխին վրայ եւ նոյն իսկ անոնցմէ մաս մը անցած է չէզոք գօտին։

Տոմսեր

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Այս անգամ բոլորովին տարբեր է փնտռուածը։

Ոչ կորսուած ազգական է, ոչ գաղթավայր, ոչ հոգատու, ոչ եւրոպական պետութիւններու կողմէ Թուրքիան սիրաշահելու նոր հնարք մը։

Կը փնտռուին վեց անձնազոհ վարդապետներ, որոնք իրենց աշխարհական ցանկութիւններէն ու աշխարհիկ կեանքէն հրաժարելով, պիտի հովուեն ազգը։

Ծանր չեն պայմանները կ'ապաշխարհէք քառասուն ճերմակ օր քառասուն սեւ գիշերներ։

Պէտք չկայ վանքի կամ անապատի, էջմիածնի աշտարակին տակ, Տանգէլիքեի պողոտաներուն վրայ, համաշխարհային ցուցահանդէսի դռներուն առջեւ իսկ կրնաք վարդապետանալ եւ վարդապետել։

Պէտք չկայ նոյնպէս, Նարեկացիի Շնորհալիի, Լամբրոնացի մեկնութիւնները ուսումնասիրած, Աստուածաշունչի բերբերը մաշեցնելու. կը բաւէ գրպանի ունենալ ուէ համալսարանի կամ ճեմարանի վկայական մը իբր մեքենագէտ, ճարտարագէտ, հանքաբան կամ քիմիագէտ։ Հոգ չէ թէ տարիներով հեռեւած ըլլաք Տարուբինի, Տէքարթի, Հէկէլի, Պիւխնէրի վարդապետութիւններուն։

Կը բաւէ մազի փունջ մը՝ կզակին տակ եւ քիչ մը համբերութիւն կամ թինձուրացում։

Առաջարկը թէ հանգստեան եւ թէ շահաւէտ է. մանաւանդ եթէ քիչ մը ճարպիկ միրքիք, շուտով կ'ըլլաք ծայրագոյն վարդապետ, եպիսկոպոս ու հարուստ թեմի մը առաջնորդ։ Այնուհետեւ կը նստիք ու քառոզներ կը շարադրէք, կտակներու ու նուիրատուութիւններու խնամակալ կ'ըլլաք։ Ատեն մը վերջ վերադառնաք կը հրաժարիք գրելով կարողիկոսին թէ «սիրում էք մի կնոջ» եւ Հայաստանեայց եկեղեցին բարեկարգելու կը ձեռնարկէք։

Օ՜ն անդր յառաջ... դէպի վեղար։

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Ժընեւէն կը գրեն մեզի.— Ինչպէս գրած էի, Սեպտեմբեր 10ին մասնաւոր յանձնախումբին մէջ կարդացուեցաւ Նանսէնի պատուիրակութեան տեղեկագիրը, հայ գաղթականներու տեղաւորման համար։ Միաժամանակ հաղորդած էի տեղեկագրին գլխաւոր կէտերը։

Տեղեկագիրը լաւ ընդունելութիւն գտաւ, եւ յատուկ բանաձեւով մը յանձնուեցաւ Ե. յանձնախումբին, որ վերջնական քննութեան մը ենթարկելով զայն, պիտի յանձնէ Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին։ Առայժմ քաղաքական բարդ խնդիրներով զբաղած է ժողովը եւ երեւի վերջին օրերուն պիտի քննէ գաղթականներու հարցը։

Խմբ. — Տեղի անձկութեան պատճառով, յաջորդ թիւին կը ձգենք Նանսէնի տեղեկագրին հրատարակութիւնը, որ քանի մը օր կը տեւէ։

ՄՈՒԹ ԽԱՂԵՐ

Թաւրիզէն կը գրեն մեզի.— Ատրպատականի առաջնորդ Մելիք-Թանգեան արք. նոր նամակ մը ստացաւ կաթողիկոսէն։ Խորհրդային իշխանութիւնը դարձեալ պահանջած է որ առաջնորդը ձգէ իր պաշտօնը, եւ քաշուի Էջմիածին կամ Երուսաղէմ։ Թեմական ժողովը ժխտական պատասխան տուաւ, մանաւանդ որ այս պահանջը կը հակասէ հաստատուած օրէնքներուն։ Միւս կողմէ, սպառնալիքներ եղած են առաջնորդին։

Այս տեղի խորհրդային հիւպատոսը 25 խաներու եւ չիւպատոսներու ցանկ մը պատրաստելով, զատ-զատ կանչեց իւրաքանչիւրը եւ պահանջեց թեկնածու ներկայանալ հոկտ. 4ի պատգմ. ընտրութիւններուն հակառակ պարագային դժուարութեանց պիտի հանդիպին առեւտուրի կամ անցագրային գործողութիւններու ատեն։ Այս եւ նման մութ խաղերը գժգոհութիւն պատճառած են նաեւ Պարսիկ իշխանութեան։

Միջագետքէն 700 հայրենակիցներ իրաւունք ստացեր էին Հայաստան դառնալու։ Վերջին պահուն պահանջեցին, որ իւրաքանչիւր գաղթական ճամբայ ելլէ ոչ միայն իր ծախքով, այլ եւ Արաքսի ափը հասած ատեն գրպանը ունենայ 45 րուբլի, ինչ որ հաւասար է մերժումի։

ՄԻՋԱԳԵՏՔԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Պաղտատէն կը գրեն մեզի.— Գաղթականներու ներկայացուցիչը Թէհրան երթալով, Պարսիկ կառավարութենէն հաւանութիւն ստացաւ հազար հոգիի փոխադրութեան համար։

Միջագետքի մէջ կան 7—8000 գաղթականներ, որոնց մեծագոյն մասը կարօտ է ճամբու ծախքի։ Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչը 2 հազար տոլար տրամադրած է. պատրաստ կայ նաեւ 30 հազար րուփի, Հնդկաստանի հանգանակութենէն մնացած, 170 ստերլին՝ Եգիպտոսի Հ. Յ. Դ. կեդր. կոմիտէին հանգանակութենէն, եւ 1780 ոսկի ալ Երուսաղէմի շրջանէն։

Իւրաքանչիւր գաղթականի համար մինչեւ Հայաստան մեջին հաշուով պէտք է 140 ոսկի։ Կը խորհուի գաղթականները փոխադրել յառաջիկայ գարնան, Մուսուլ-Վանի ճամբով, եթէ Թուրք կառավարութիւնը հաւանի։ Այս ճամբան շատ աժան է, բայց ապահովութեան խնդիր կայ։

Մուսուլի շրջանին մէջ կան 700 հայրենակիցներ, որոնք վտանգուած շրջաններու մօտ են։

Ասորիները պատգամաւոր մը ղրկեցին Ժընեւ, Ազգերու Դաշնակցութեան ներկայացնելու իրենց պահանջները։ Կ'իմանամ թէ որոշ փորձեր կ'ընեն իրենց դրացիներուն հետ համաձայնութեան գալու համար։

Սուէյտա պաշարուած

«Շիքակօ Թրիպիւն»ի թղթակիցը Էզրաայէն կը հեռագրէ թէ Սուէյտայի տեղական բնակչութիւնը ամբողջովին պաշարած է քաղաքը։ Պարպումի գործողութիւնը որ ատենէ մը ի վեր կը շարունակուէր, վերջացած է տասը Սեպտեմբերին։ Սակայն Տիւրզի զինուորները կը շարունակեն քաղաքին դուրսը գտնուող ամրութիւնները օգտագործել 700 Ֆրանս. զինուորներուն դէմ, որոնք 50 օրէ ի վեր պաշարուած են։ Սուլթան էլ Աթրաշ հետեւեալը յայտարարած է.

«Կը զգանք թէ Ֆրանսացիներու զայրոյթը գրգռեցինք եւ գիտենք թէ անպարտելի լեգէոններ կը պատրաստուին մեզ ճզմելու համար, սակայն վճռած ենք կռուիլ մինչեւ մեր վերջին ռազմիկը»։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԻՆՔՆԱԽԱԲԷՈՒԹԻՒՆ

Ամէնքը առանց բացառութեան սրտցաւ կ'երեւան դէպի Թրքահայ հալածական գաղթականները։ Բազմազան ծրագիրներ կը մշակուին, այդ թշուառ, բազմահազար բազմութեանց փրկութեան համար և արար աշխարհին յայտարարութիւններ կ'ըլլան, ջանքեր կը թափուին։

Այդ ծրագիրներէն սեղանի վրայ է Սարդարապատի անապատին ոռոգման խնդիրը, և, Նանսէնի դէպի Հայաստան ճամբորդութենէն յետոյ, աւելցած է Զանգուի, Սեւ Ջուրի և ուրիշ տեղերու ճախճախուտներու չորացման հարցը։ Այս ծրագիրները առաջ կը քշուին պոլշեւիկ ղեկավարներուն կողմէ։ Այսօր Թրքահայ դատի լուծման միջոցներ են դարձեր թէ պետութեանց և թէ Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ Սեւ Ջուրի ճահիճներու չորացման խնդիրը և Սարդարապատի ոռոգման հարցը։ Աւելի քան մէկ միլիոն մարդ զոհելէ յետոյ, այնքան խոստումներէ վերջը, Թրքահայ դատը դիտմամբ թէ միամտօրէն, մըկ-րատեր, մանրացուցեր և ձգեր են Սեւ Ջուրի ճահիճներուն մէջ։

Ես չեմ ուզեր ծանրանալ քաղաքական այդ ոճիրի թէ սրջու ծառայութեան վրայ, որ յօնքերը շինելու տեղը աչքերը կը հանէ։ Բայց պէտք է սթափիլ և հասկնալ թէ Սարդարապատի, Սեւ Ջուրին ոռոգման և չորացման հարցերը չեն որ պիտի լուծեն Հայկական Դատը։ Այդ դժուարին ծրագիրներուն գործադրութեամբ գաղթականութեան տագնապը իսկ չի մեղմանար։ Այդ ծրագիրները առաջ քշելով, հայկական միտքը պիտի ճապաղի իր փրկութեան և ամփոփման հարցերու մասին, և ցրուելով մէկ սեւեռեալ նպատակի հետապնդումը, աւելի պիտի դժուարանայ գաղթականութեան փրկութեան գործը և հայկական դատի լուծման խնդիրը։

Ըսածներս անպատասխանատու խօսքեր չհամարուելու համար, մօտէն քըննենք խնդիրը։ Ի՞նչ են Սարդարապատի ոռոգման և ճահիճներու չորացման հարցերը։ Այս տարածութիւնները Հայաստանի մէջ ինկած փոքրիկ անմշակ հողամասեր են. առաջինին համար անհրաժեշտ է մէկ միլիոն ոսկըլին, իսկ երկրորդին համար մօտ չորս միլիոն տոլար, որպէսզի բնակելի դառնան։ Այս գումարը ֆրանսական դրամով կ'ընէ 150,000,000—200,000,000 ֆր.։ Պոլշեւիկները և անոնց արձագանգները այդ գումարը կը պահանջեն արտասահմանի հայութենէն, կամ անոր միջոցով պետութիւններէն և օտարներէն, որպէսզի Հայաստանի ծոցը ընդունին փախստականները։ Ոչ ոք պիտի հակառակէր այդպիսի գումար մը գտնելու համար, եւ ամէնքն ալ ուրախ պիտի ըլլային, եթէ կարելի ըլլար այդպիսի հսկայ դրամագլուխ մը Հայաստան մտցնել իբրև վերաշինութեան տուրք։

Բայց այդ չէ խնդիրը, այլ՝ այն թէ կարելի՞ է կանխիկ ձեռք բերել այդ գումարը եւ եթէ կարելի է, ինչո՞ւ աւելի գեղեցիկ ցնորքներ չյղանալ,— գնել այդ գումարով պատրաստ հողամասեր՝ ռա մեր Սուրմալուն՝ Թուրքիայէն, մեր Ախալքալաքը՝ Վրաստանէն, Նախիջեւանը՝ Ատրպէճանէն եւն.։ Սա ևս գեղեցիկ է իբրեւ ցնորք, որքան գեղեցիկ է տեսնել 200 միլիոն ֆրանքը եւ անով ծաղկեցնել Սարդարապատի աւազուտները։

Ժողովուրդներու վարիչները ցնորքներով չէ որ պիտի առաջնորդուին։ Եթէ հայ ժողովուրդին տնտեսական կարողութիւնը նկատի առնենք, այդպիսի գումարի մը հայթայթումը առնուազն պարզամտութիւն պիտի համարենք։ Եթէ յիշենք Պոլշեւիկներուն վարկաբեկ դիրքը քաղքենի պետութեանց առջեւ, այդպիսի գումար ոչ ոք փոխ կուտայ Չիչերինիներուն. իսկ եթէ պետութեանց չարչի հոգեբանութիւնը ուզենք տեսնել, պիտի համոզուինք նախապէս, որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը չպիտի տայ իրապէս այդ գումարը։ Թերեւս թուղթ և խոստում տան, բայց ատով չպիտի կրնանք չորցնել ճահիճները և նորէն պիտի լսուին գորտերու կրկռոցները։

Ասով ըսել չեմ ուզեր թէ փորձեր չպիտի ըլլան։ Առակը կ'ըսէ,— «Խողէն մազ մը քաշելը շահ է»։ Այդ մտքով միայն մօտենալու է հարցին, և պէտք չէ խանգարել։ Բայց թէ լուրջ ծրագիրներ կազմել, հաւատալ թէ ամէն ինչ վերջացած է, կը նշանակէ ինքզինքը խաբել կամ շահագործել ժողովուրդը,— թէ տեսէք ես սրտցաւ եմ դէպի գաղթականները, կ'ուզեմ աշխատիլ անոր փրկութեան համար, բայց բան մը կը պակսի,—ոչի՜նչ գումար մը. 200 միլիոն ֆրանք. եթէ այն ալ չտաք, կամ չտան ուրիշները, օտար պետութիւնները, ես պատասխանատու չեմ, մեղքը ձեր ծիտը...

Ահա ասոր կը ձգտին մեր հայրենակից պոլշեւիկ վարիչներ և անոնց հաւատարիմները։

Այդպիսի սրտցաւութիւնը՝ խաբելու հաւասար է։ Եւ ահա թէ ինչու։

Ենթադրենք թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը տուաւ 200 միլիոն ֆրանքը, և կամ ես հարուստ եմ եւ տուի այդ գումարը։ Հարց կը ծագի.— Նախ ո՞րքան ժամանակէն պիտի չորացուին ճահիճները, պիտի ոռոգուին անապատները եւ ո՞րքան մարդ պիտի տեղաւորուին։

Այս երկու հարցերուն պատասխանը խիստ կարեւոր է, խնդիրը պարզելու համար։ Կարծեմ թէ ամէնէն լաւատես ճարտարագէտներն իսկ երեք տարի ժամանակ պիտի խնդրեն, որպէսզի ոռոգեն Սարդարապատը և բնակելի դարձնեն զայն։ Այդ երեք տարին եթէ չնչին ժամանակամիջոց է ընդհանուր առումով, երեք դարու հաւասար է գաղթականութեան համար։ Այսօր Սուրիոյ, Յունաստանի և ուրիշ տեղերու գաղթականները փուշի վրայ են նստած, անոնք իրաւամբ պիտի ըսեն. «Մինչեւ առուն ջուր տայ, գորտի աչքերը դո՛ւրս կու-գան»։ Թրքահայ փախստականին համար ի՞նչ արժէք ունի 200 միլիոն ֆրանքը, անապատներու ոռոգումը, քանի որ այդ երեք տարուայ մէջ կամ պիտի ծիւրի, կամ բախտի բերումով իր օճախը պիտի հաստատէ օտար երկիրներու մէջ. եթէ գիւղ դարձաւ իր մարմինը, բնաւ պէտք չունի թաղուելու ճահիճներու մէջ. իսկ եթէ ողջ մնաց երեք տարուայ մէջ, արդէն խիստ անտարբեր պիտի մնայ դէպի այդ ոռոգումները։

Ան՛կէ չի՞ հետեւիր թէ իր անունը, իր տառապանքը կը շահագործեն ոչ թէ իրեն, այլ ուրիշներուն համար, եթէ նոյն իսկ այդ ուրիշները ըլլան իր ժառանգները, կամ եղբայրակից հողագործ Կովկասահայերը։ Թափառական դարձած այս նահատակ ժողովուրդը թերեւս հոգեկան հանգըստութիւն և վարձատրութիւնստանար իր տառապանքներուն, եթէ պարզ եւ յստակ ըսուէր իրեն. "Դուն պիտի տառապիս, երկիր չպիտի տեսնես, բայց ոգեւորեալ կոչուած ես նահատակ ըլլալու, թոյլ տուր որ քեզ օգտագործենք յանուն ընդհանուր հայութեան»։ Այդ պիտի ըլլար աւելի ազնիւ, աւելի նպատակայարմար, միտքերն ու հոգիները խաւարի մէջ չձըգելու համար։

Այդ եզրակացութիւնները կը հաստատուին անով որ Սարդարապատի եւ Սեւ Ջուրի եւայլն մշակութեանց պարագային, ընդամէնը 40—45 հազար մարդ կարելի է աւելցնել Հայաստանի մէջ։ Գոնէ այդ թիւերը կը մատնանշեն Ջաւալիշինը, թէ Պոլշեւիկները և թէ Նանսէնի ծրագիրները։

Ընդունինք աւելին, — ենթադրենք թէ կարելի պիտի ըլլայ յիսուն հազար մարդ փոխադրել Հայաստան։ Խորհրդային վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան թէ Հայաստանի ժողովուրդը տարին մօտ 25 հազար կ'աճի. ուրեմն երեք տարուան մէջ 75 հազար մարդ պիտի աւելնայ Հայաստանի ընդհանուր բնակչութեան վրայ։ Նոյն վիճակագրութիւնները կ'ըսեն թէ Հայաստանի ազգաբնակչութիւնը կը նեղուի հողի սակաւութենէն, թէ մարդ գլուխ քառորդ տեսիատին չի գար մշակելի հողը, թէ Հայաստանի բնիկ ժողովուրդը ստիպուած է արտագաղթի դիմել հողազրկութեան հետեւանքով և տարին 20 հազարէ աւելի Հայաստանցիներ կ'երթան հեռու Թուրքիստան, Հիւսիսային Կովկաս, Սիպերիա և այլուր։ Այդ երկիրներուն մէջ 80 հազարով, 150 հազարով նոր հայ գաղութներ են կազմուած։

Եթէ այս բոլորը իրականութիւն են, ապա պիտի եզրակացնենք որ Սարդարապատի անապատը և ճահիճները իբր նահկելի դառնալու պարագային, շատ-շատ Հայաստանի ազգաբնակչութեան երեք տարուայ արտագաղթը պիտի արգիլուէր և ոչ թէ տեղ պիտի բացուէր տաճկահայ գաղթականութեան։ Այս եզրակացութիւնները հետեւանք են պոլշեւիկներուն իսկ տուած թիւերուն։ Ուրեմն Սարդարապատի և Սեւ ջուրի ծրագիրները հազիւ պիտի բաւեն գոհացնելու տեղական պահանջները, ա՛լ ո՞ւր կը մնայ Թրքահայ գաղթականութեան փրկութիւնը։

Գաղթականութեան հարցը ոչ ինքնախաբէութեամբ և ոչ ալ չարաշահութեամբ կը լուծուի, այլ միայն մէկ հիմնական միջոցով՝ Միացեալ Հայաստանի ստեղծումով և Կովկասահայաստանի սահմաններու ճշդումով, համաձայն արդարութեան, խղճի եւ իրաւունքի։ Եթէ միայն Հայաստանէն անջատուած Շարուր, Նախիջեւան, Ախալքալաք, Ղարաբաղ եւայլ գաւառները վերադարձնէին, տեղ պիտի գտնէին մեր հայրենակիցներէն հարիւր հազարներ եւ կարելի պիտի ըլլար առանց մեռնելու սպասել վաղուան, մինչեւ Միացեալ Հայաստանի ստեղծման օրը։

Այլապէս, մեր թափառական բազմութիւնները պիտի մնան միշտ «Թըշուառ գաղթական»։

ՌՈՒԲԷՆ

ՀԱՅ ՄԱՄԻԿՆԵՐՈՒՆ

Անցած օրերուն մօտիկ գիւղ մը գացած էի։ Հիւր եղած տանս մէջ բազմաթիւ աղջիկներ ու տղաք կային, որոնք կ'երգէին։ Անոնց բերնէն լսեցի անուշ երգեր։ Այդ երգերով ես քիչ մը շատ կը հետաքրքրուիմ։ Մեր ժողովրըդական երգերը, հրատարակուածները, մեծ մասով կարդացած եմ։ Հատ մը, գիր հող լսեցի, նոր թուեցաւ ինծի.—

Հէյ կաֆաւրիկ, ջան կաֆաւրիկ,
Ջանիկ մանիկ, սիրուն հաւիկ.
Վայ քո ճուտին, էն խորոտին,
Վայ սգաւորին սեւ ատին,
Դու չես երգում անդ ու դաշտում,
Մեր սարերից կու գաս տրտում։

Ասիկա կը թուի թէ պակաս է, ով որ շարունակութիւնը գիտէ, թող ղրկէ։

Միւսը, Սայեաթ Նովայէն էր, թէև չեմ յիշեր հարազատօրէն,

Թագաւորին թագին վրայ քար ունիմ,
Սէյրանի պէս հայաթ տուող եար ունիմ։
Եար ճանանայ, ճանանա՜յ...
Հէտս խօսիր, ո՛չ, մի մնար խռով իպէս,
Տաղկա տունց կէմիս տարաւ ծովի պէս։

Անցած շաբթու ալ գիրք մը գտայ, Սերաֆական կնոջական երգեր խորագիրով։ Սերպերն են որ իրենց ժողովրդական երգերը հաւաքեր են, ֆրանսերէնի թարգմաներ են, ցոյց տալու համար իրենց ցեղին արուեստի արժանիքները, ու մը։ Այդ սերպիական երգերէն միայն չորս հատ առած, իբրեւ օրինակ, ընթերցին անցնելէ առաջ։—

Երկու պզտիկ եարերը

—«Է՛հ, աղուոր եար, պարտէզի պզտիկ
վարդ,
Մեծնալու համար ինչի՞ վրայ նայեցար,
Սաճիին վրայ նայելո՞վ մեծցար,
Թէ հալարտ, բարակ եղեւինի ծառին,
Կամ թէ իմ կրտսեր եղբօրս վրայ»։
—Չէ՛, սրի եարս, իմ բարկ արեւս,
Ես չմեծցայ սաճիին վրայ նայելով,
Եւ ոչ հալարտ, բարակ եղեւինին,
Ոչ ալ կրտսեր եղբօրդ վրայ,
Այլ ես մեծցայ, հարսնցու աղջիկ եղայ,
Քու հասակիդ հասնելու համար։»
— (Մեր «Պէկզատոռ աղջիկ» երգին կը նմանի)։

Մտածկոտ սիրունին

Իրիկուան դէմ անձրեւը դադրեցաւ.
Կէս գիշերին եղեամ իջաւ։
Ես դուրս ելայ, որ երթամ գտնել սիրականս,
Եւ կանանչ մարմանդի մը հանդիպեցայ,
Մարմանդին վրայ եարոջս թիկնոցն
էր դրուած,
Թիկնոցին վրայ՝ մետաքսէ թաշկինակ մը,
Թաշկինակին վրայ՝ արծըթած թանպուրա մը,
Թանպուրային մօտ՝ կանանչ խնձոր մը։
Խռովեցայ ամէն տեսակ խորհուրդով.
—«Եթէ թիկնոցը վերցնեմ,
Եարս փափուկ է, վախնամ մսի,
Եթէ թաշկինակը առնեմ,
Ան ալ սիրոյս նշան՝ ես նմ տուած իրեն,
Եթէ թամպուրան տանիմ,
Ան ալ եղբայրներուս նուէրն է։
Եւ շա՜տ մտածեցի, մէկ լուծում գտայ.
Ես պիտի խածնեմ կանանչ խնձորը,
Որպէսզի իմանայ թէ ե՛ս եմ եկած,
Թէ ե՛ս եմ եկած փնտռելու զինքը։»

Ծոցդ ի՞նչ ունիս

—«Պզտիկ աղջիկ գեղեցիկ, սիրակա՜նս,
Վայը գլխո՛ւդ, չհասնիս ըլլա՜ս։
Ի՞նչ է ան որ ծոցիդ մէջ կ'աճի,
Սերկեւի՞լ, կամ տա՞նձ,
Թէ նարինջներ են ծովի»,
—«Կորիր գնա, անմիտ ալայ,
Ոչ սերկեւիլ, ու ոչ տանձ,
Ոչ ալ ծովի նարինջներ են,
Այլ անոնք՝ զոյգ մ'ազաւնի,
Մէկն որ լռէ, միւսը կը մնչէ,
Ով որ ինծի դպչի կամ գլխ խռովէ,
Պիտի հանեմ իր աչքերը կտցահարելով,
Եւ յօնքերը՝ ճանկերով»։

Ոչինչ աւելի լաւ քան եարս

Ծովուն ափը դեղին լեմոն մը կը
պարծենայ.
—"Այսօր ինձմէ գեղեցիկ բան չկայ,
չկայ„։
Ոսկեթուրմ սերկեւիլը կը լսէ,
Նարինջենին ալ նոյնպէս։
—«Ա՛յ դուն պզտիկ պարծենկոտ, դեղին լեմոն ծովափի,
Չէ՛, այսօր, ինձմէ՛ գեղեցիկ բան չկայ»։
Կանանչ խնձորն ալ կը լսէ.
—«Դուն ալ պզտիկ պարծենկոտ, դեղին լեմոն, ու նարինջ,
Չէ՛, այսօր, ինձմէ՛ գեղեցիկ բան չկայ»։
Աս կը լսէ մարմանդը,
Որուն երբեք մանգաղ դպնուած չէ,
—«Ա՛յ, դուն պզտիկ պարծենկոտ,
կանանչ խնձոր,
Չէ՛, այսօր, ինձմէ՛ գեղեցիկ բան չկայ»։
Աս կը լսէ աղջնակ մը գեղեցիկ,
Զոր դեռ ոչ ոք ամուսնութեան ուզած է.
—«Ա՛յ դուն պզտիկ պարծենկոտ,
չհնձուած մարմանդ,
Չէ՛, այսօր, ինձմէ՛ գեղեցիկ բան չկայ,
չկայ»։
Աս կը լսէ աղուոր տղան ամուրի,
Եւ խնդալով կը խօսի.
—«Ա՛յ դուք պզտիկ պարծենկոտներ,
Ո՛վ տարբեր տարբեր գեղեցկութիւններ,
Ես պիտի ծըծեմ լեմոնը,
Ես պիտի հոտուըտամ նարինջը,
Ես պիտի կրծեմ խնձորը,
Ես պիտի հնձեմ մարմանդը,
Եւ ե՛ս պիտի համբուրեմ քեզի,
աղուո՛ր աղջի[...]
— (Ջաւով և չափով մեր «[...] էգին» երգին հետ նմանութիւններ [...]

Ահա այս գեղեցկութիւնները յաղթութեան են բերեր Սերպերը [...] րեղի մէջ։ Ազգերը հոգ մը ունին, ուխ մը կը փնտռեն ցուցահանդէս տարքելու, իրենց գիրենք ու [...] ներքին ուժը աշխարհի ներկայ[...] համար։ Մենք հալածակա՛ն [...] ներս, ո՛չ կտաւ ունինք, Թուրքի[...] ուին, — թէև անոր հէնքին գո[...] մեր հոգիներուն մէջ է. ո՛չ արձ[...] նինք, բարբարոսները քանդեցի[...] թէև պատկերը մեր հոգիին մէջ [...] ոչինչ ունինք, որ ցուցահանդէս[...] տանինք, և կարողութիւնը [...] ցուցահանդէսին մասնակցող կար[...] ազգերու պէս տարբեր ցեղերու ուեստը իբրեւ «իրենցը» ներկայա[...] լու։ Մենք ամէն օր կը կորսնցնենք [...] գոյցնենք մեր ունեցածը։

Արդ, դուք հին կնիկներ, [...] կ'ըսեն մեր գիւղին մէջ, դուք [...] օրերու արեւը տեսաք, ձեր հոգի[...] չգողցուած շատ բաներ կան, [...] մեզի տուէք զանոնք, ու գերեզմա[...] նելով մի կորսնցնէք։

Ի՛նչ երգ գիտէք, ամբողջ, կա[...] կու տուն, կամ մէկ տող, [...] մեզի։ Գրել տուէք ձեր թոռներու[...] տղոց, ու մեզի ղրկեցէք։

Այս թերթը յանկարծ Ֆր[...] Հայերուն ողջոյնի գիրը դարձաւ, [...] գիւղ, գաւառէ գաւառ մեզի իր[...] կապէ։ Երիտասարդներ թերթի[...] զեն, իրենց համրանքը բռնելու [...] Դուք ալ հայ մայրիկներ, դուք ալ [...] այս թերթին և հին բառ մը [...] մեզի։ Կ'ըսեն թէ 40 հազար [...] թիւն կայ Ֆրանսայի մէջ, զա[...] տեղերէ եկած։ Ինչե՛ր կան այդ [...] հետ եկած։

Արդ, կը հրաւիրեմ ձեզի, «հին» բան մը գիտէ, թող ղրկէ թին։ «Կը փնտռենք» 1. երգեր բողջ կամ կիսատ, թրքախառն հայերէն, 2. հէքեաթներ, հին [...] մութիւններ, «Մելիք»ներու, [...] տոր»ներու եւյլն, 3. Առակներ, [...] ւեր, թաչուկի, ծառի, ծաղիկի, [...] գրեցէք նոյնպէս երբեմն թուր[...] նմանող բառեր, անոնք իրենց [...] բուն հայերէն են։ Ձեր գիւղէն [...] բերէք, ձեզի պիտի դիմաւորե[...] անկեղծօրէն։ Ես գիտեմ որ շա[...] ունիք ձեր հետ, ձեր հոգիին մէջ [...] չէք գիտեր թէ ինչ կ'ուզենք. [...] առանց ընտրելու, յիշելով զա[...]

Հայ մամիկներ, ձեր մէկ երգ[...] բիւր կորսուած գորգ կ'արժէ, ձեր [...] խօսքը՝ քանի՛ ոսկիներ, սովոր[...] նոյն իսկ ձեր անէծքները, որո[...] մենք ալ կարենանք անիծել այս [...] աշխարհքը։

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒ[...]

Անտառին մէջ

Անտառին մէջ։ Ճամբայ շատ կայ.
Նստիլ մինակ հովուի մը պէս
Ծառի կոճղին ճամբու մ'եզերք,
Թերթ թերթ փետել ծաղիկ մը չէ[...]
Լսել երգը ճամբուն գողորիկ,
Տարուիլ հեռո՜ւն, մու՛թ անտառին,
Ու երկինքի կապոյտ երգին...
Տարուիլ մօտիկ, քաղցր կեանքին
Որ կը ճեմէ անտառին մէջ.
Գոյն-գոյն, զոյգ-զոյգ, ու միշտ ժպ[...]
Անտառին մէջ։ Ոչ մէկ ճամբայ..
Սէրն ի՛նչ ընել, Գարուն չկայ...
Կուռքի մը պէս նստիլ մինակ
Կեանքի ափին, ծառի մը տակ,
Տարուիլ հեռո՛ւն, ծովափը մու[...]
Դիտել մաշուած մութ փոսը ցո[...]
Ս. ԲԱԲ[...]

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Երկու տարի առաջ Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութիւնը հանդէս մը պիտի կազմակերպէր, որքան հայ գաղութին գեղարուեստական ժամանց մը վայելել տալու, նոյնքան ալ ուսանողական անձուկ պիւտճէին քիչ մը հասոյթ հայթայթելու նպատակով։ Փարիզի պէս կեդրոնի մը մէջ դիւրին չէ հանրութեան ներկայանալ շարունակ նոյն ծրագիր-յայտագիրներով. փոփոխութիւններ և նորութիւններ պէտք են։ Ուսանողական Միութիւնը այդ մտածումէն մղուած ուզեց հաճելի նորութիւն մը ստեղծել և այսպէս ծնաւ Երգչախումբը։

Անշուշտ շատ դժուար էր իմի հաւաքել զանազան թաղամասերու, երբեմն նոյն իսկ մերձակայ գիւղերու մէջ ցրուած երգիչներն ու երգչուհիները. ուրիշ ո՛չ նուազ դժուար խնդիր մըն էր փորձերու համար սրահ մը գտնելը։ Երգչախումբի ղեկավար Պ. Սաքօ Ցակոբեան յաղթեց բոլոր այս դժուարութիւններուն, և անշահախնդիր անձնուիրութեամբ մը, որ արժանի է ամէն գովեստի, ջանք չխնայեց ներկայանալի խումբ մը հրապարակ բերելու համար և իրապէս ալ յաջողեցաւ, 1924ի Ապրիլին Ուսանողական Միութեան սարքած հանդէսին բերել իր մասնակցութիւնը։

Անկէ վերջ Երգչախումբը հանրածանօթ դարձաւ, և ամէն կազմակերպութիւն հանդէսի մը ծրագիրը պատրաստած ատեն առաջին գիծի վրայ կը դնէր Երգչախումբի համերգները։ Այնպէս որ նոյն տարին անիկա մասնակցեցաւ Հայաստանի Անկախութեան տարեդարձին առթիւ առաջին անգամ ըլլալով 28 Մայիսին Փարիզի մէջ կազմակերպուած մեծ երեկոյթին, Հայ Մտաւորականներու Նահատակութեան տարեդարձին առթիւ 7 Յունիսին տեղի ունեցած Սգահանդէսին, Ուսանողական Միութեան սարքած երեկոյթներուն ևն.։ Ներկայ տարուան ընթացքին, Երգչախումբը, որ իր գոյութիւնը պահպանած էր գրեթէ նոյն տարրերով, մասնակցեցաւ Երիտասարդ Գրողներու մէկ հանդէսին, Ռոստոմ Գրադարան-Ընթերցարանին ի նպաստ տրուած երեկոյթին, Մտաւորականներու Սգահանդէսին, ու վերջին անգամ ալ հայ Թաքիրին ներկայացումին։

Ինչպէս կը տեսնուի, Փարիզահայ երկսեռ Երգչախումբը, հակառակ այն դժնդակ պայմաններուն որոնց մէջ կը գտնուէր, կրցած է իր գոյութիւնը պահպանել և մինչև այս օրը հասնիլ։ Երգչախումբին ղեկավարը ինք գրպանէն վճարած է յաճախ փորձի սրահներուն վարձքը, որ կարեւոր գումար մը կը կազմէ. մասնակցող Օրիորդներն ու Պարոնները կանոնաւոր յաճախած են փորձերուն իրենց գրպանէն ծախսելով, երբեմն շաբաթը 2-3 անգամ, խիստ ծանր պայմաններու տակ։ Անոնք իրենց առօրեայ աշխատանքէն խոնջած տուն դառնալէ յետոյ ստիպուած են եղեր մինչև գիշերուան ժամը 11ը յոգնիլ փորձերու համար, նիւթական և բարոյական կրկնակ զոհողութեանց ենթարկուելով։ Ու այս բոլորը եղած են պարզապէս Գեղարուեստի սիրոյն, հայ երգի սիրոյն, մղուած հայրենասիրական այն գաղափարէն, թէ օտար երկինքի տակ հայ ժողովուրդը պէտք չէ մոռնայ իր հայրենիքի գեղջուկ երգերը, անոր աննման բանաստեղծութիւններն ու ինքնատիպ ներդաշնակութիւնը։

Բարեբախտաբար կորիզը պահուած է. նիւթական այնքան դառն պայմանները չեն յաջողած արմատախիլ ընել այս նորածիլ տունկը, որ կոչուած է պտղաբեր ծառ դառնալ։

Ու այսօր ուրախ ենք արձանագրելու հոս, որ երգչախումբը այժմ փոքրիկ ֆոնտ մը ունի, որուն շնորհիւ նիւթական դժուարութիւնները պիտի անհետանան և նոր տարեշրջանին անիկա փարիզահայ գաղութին պիտի ներկայանայ աւելի կազմակերպուած և պատրաստուած վիճակի մէջ։ Այդ հիմնադրամին նուիրատուն է հայ Թաքիրը, որ վերջերս երգչախումբի ղեկավարին գրուած նամակի մը հետ ղրկած է հազար ֆր.։

Ոգեւորուած այս դրական քաջալերանքէն, երգչախումբին ղեկավարը այժմ լուրջ պատրաստութիւններ կը տեսնէ խումբը մեծցնելու և կանոնաւորելու համար։ Վստահ ենք որ մեր օրիորդներն ու երիտասարդները պիտի շարունակեն իրենց մասնակցութիւնը բերել և նոր անդամներով աւելի եւս ճոխացնել խումբին կազմը, որպէսզի վերապրի հայ երգը այս օտար երկրին մէջ և անմահանայ յիշատակը այն մեծ վարպետին, որ մեզմէ ոչ հեռու ապաքինարանի մը անկիւնը յաւիտենական տառապանքը կ'ապրի։

Հ. ՊԱՐՈՅՐ

Զայներ գաւառէն

Լուրեր Լիոնէն

Մարսէյլէն անցնելով, կաթող. պատուիրակը այցելեց Լիոն և Սեպտ. 6ին քարոզեց Լիոնի մատուռին մէջ։ Յորդորեց իրար սիրել և իրարու դէմ չգրել։

— Կէս օրէ յետոյ տեղի ունեցաւ, *Մասիս* միութեան նախաձեռնութեամբ՝ ծանօթ երգիչ՝ Ազատ Ասատուրեանի երգահանդէսը, 3րդ արուարձանի քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ, ուր արուեստագէտի ձայնին ներդաշնակ ելեւէջները մեզ տարին հեռուն, հոն ուր յաճախ կը լսէինք հայրենաշունչ երգեր։ Բայց շատ քիչեր զգացած էին ճշմարիտ գեղարուեստի կարօտը և ցանցառ բազմութիւն մը միայն փութացած էր սրահ։ Յայտագրին բոլոր մասերը շատ տպաւորիչ էին, ու հանդիսատեսները մեկնեցան յուզուած։

Կ'իմանամ՝ թէ *Մասիս* միութիւնը ազդուելով հանդէսին վախճանէն, ամբողջ արդիւնքը յանձնած է երգիչին։

Ց. Պ.

Կեանքը Վիէնի մէջ

Վիէն կը գտնուի Իզէր նահանգին մէջ ու Ռոն գետի վրայ։ Գեղատեսիլ քաղաք մըն է մօտ 40,000 բնակչութեամբ, որուն 9000ը օտարականներ են։

Մեր հայրենակիցներուն թիւն է 400-500։ Մեծ մասը կ'աշխատի Պ. Փելէի կօշիկի և կաշիի գործարաններուն մէջ, ստանալով օրական 15էն 18 ֆրանք. իսկ միւսները Փասքալի կերպասի գործարանը։ Ֆրանսացիները լաւ վերաբերում ունին. մեր աշխատասիրութեամբ համակրանք շահած ենք, և կազմուած է Հայերու օգնութեան կոմիտէ մը, ֆրանսացի անդամներով։ Բաւական աջակցութիւններ ցոյց տուած են, ու պատրաստակամութիւն կը յայտնեն խնդրանքներուն գոհացում տալու։

Ունինք Ազգային Միութիւն, որ գնահատելի ջանքեր կը թափէ գաղութին օգտակար ըլլալու համար։ Կազմուած է նաև ՀՕԿի մասնաճիւղ մը, որ հանրութեան դիւրութիւն չի տար մօտէն շփում ունենալու։ Կ'երեւի ՀՕԿը մասնաւոր դասակարգի մը կը պատկանի, ինչպէս ըսել կուտար Մարսէյլի *Հայ Սիրտը*, իր 4 Սեպտ. թիւին մէջ, և իր գործիչներն ալ կեդրոնի *գաղտնի* հրահանգին համաձայն կը շարժին։

Կազմուած է նոյնպէս Փութպոլի *Արարատ* միութիւնը և Հ. Մ. Ը. Մ.։ Ցաւալի է մէկ գաղութի մէջ երկու մարմնամարզական միութեան գոյութիւնը։ Քաղած տեղեկութեանցս համաձայն, այս բաժանման մէջ Հ. Մ. Ը. Մ. մասնաճիւղի վարիչներն ալ պատասխանատուութեան բաժին ունին։ Փափաքելի է որ համաձայնութեան մը գալով, բոլորը Հ. Մ. Ը. Մ.ի շուրջ համախմբուէին և վառ պահէին «Բարձրացիր բարձրացուր» նշանաբանը։

Սեպտեմբեր 6ին, Կաթողիկոսական պատուիրակը ընկերակցութեամբ Լիոնի Ազգային Միութեան ատենապետ Կարապետ օղլուի և անդամներէն Պ. Պ. Փափազեանի և Թիւլպէնտճեանի Վիէն հասաւ և Պ. Փէլէի կողմէ տրամադրուած սրահին մէջ բանախօսեց մէկ ժամ։ Ներկայ էին քաղաքին բոլոր Հայերը։ Պարզելով Հայաստանի կացութիւնը և կատարուած աշխատանքները, եպիսկոպոսը յորդորեց օր մը Արարատի ստորոտը մարած օճախները շէնցնելու։ Այս առթիւ թելադրեց հոգ տանիլ առողջութեան և նիւթական բարւոքման և յորդորեց անախորժ տպաւորութիւններ չձգել Ֆրանսացիներուն վրայ։ Խոստացաւ 400 ֆրանք ամսական յատկացնել բացուելիք դպրոցին համար և քահանայ մը ղրկել։

Խմբ. — Ուրիշ թղթակից մըն ալ հաղորդելով այս տեղեկութիւնները, կ'աւելցնէ թէ Ազգ. Միութիւնը սկսած է դպրոցի մը և եկեղեցիի մը հիմնարկութեան։

ԱԿԱՆԱՏԵՍ ՄԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հայերը Գանձակի մէջ

Թղթակից մը կը գրէ «Մարտակոչ»ի (27 օգոստ).—Կարգ մը թիւրիմացութիւններէ և պաշտօնական թղթակցութիւններէ յետոյ, վերջապէս հայկական բանֆակը (բանւորական ֆակուլտէ, համալսարան) այսուհետեւ պիտի կազմէ թրքական բանֆակի մասը։ Առաջին տարին, երբ կը պահուէր տեղական միջոցներով, ինքնուրոյն հաստատութիւն էր։ Հայկական բանֆակը ունի արդէն մօտ 100 ուսանող, եւ ինչպէս կ'երեւի, այս տարի պիտի սկսի նոր մտնողներու կատարեալ արշաւանք մը։ Գանձակը ունի իր շրջանի հայկական գիւղերով մօտ 55 հազար հայ բնակիչ։ Այսքան ժողովուրդի համար կայ մէկ բանֆակ, 10 ուսանողով (եթէ չհաշուենք ինքնավար Ղարաբաղէն եկած ուսանողները)։ Ուրիշ խօսքով 500 հոգիին կ'իյնայ մէկ ուսանող։ Հայկական բանֆակի լայնացման խնդիրը հրատապ հարց է։ Գոնէ պէտք է կրկնապատկել ուսանողներուն թիւը։

Խաչէնի գաւառը

Դարձեալ «Մարտակոչ»ի մէջ կը կարդանք.— Հայ-թրքական եղբայրասպան կռիւներէն ամէնէն աւելի տուժած է Խաչէնի գաւառը, մանաւանդ Ասկերանի շրջանը, որ մօտ է Թրքաբնակ Աղդամին։ Այս շրջանի գիւղերը քանի մը անգամ կրակի և աւերածութեան մատնուած են Դաշնակ Մուսավաթականներու ձեռքով։ Խորհրդային իշխանութեան օրով որոշ վերաշինութիւն կատարուած է, բայց ոչ այնպէս, ինչպէս Ղարաբաղի միւս շրջաններուն մէջ։ Բնակիչները կը զբաղին հողագործութեամբ և այգեգործութեամբ։ Ջուրի սով կը տիրէ մանաւանդ Ղշլաղի մէջ, ուր ջուր բերելու համար կ'երթան մինչեւ 7 վերստ հեռու, Ասկերանի մօտակայ աղբիւրը։

Այս գիւղին մէջ կայ երկու կոմունիստ, որոնք կը յաճախեն Ասկերանի բջիջը։ Թէեւ խորհրդային իշխանութեան համակրող ազնիւ գիւղացիներու թիւը շատ է, բայց բջիջի և կազմակերպիչի բացակայութեան պատճառով բոլորը դուրս են մնացած։ Կոմունիստ պատանի ալ չկայ, իսկ կին-բաժնի և պիոնէր կազմակերպութեան (պօյ-սքաուտ) մասին գաղափար անգամ չունին։ Նախագահը թերուս եւ օրէնքներուն անծանօթ ըլլալով, խորհուրդներու աշխատանքները կը կաղան։

Խորհուրդին քարտուղարը օտար գիւղացի է, եւ քիչ անգամ կրնայ քաղաք երեւալ։ Գիւղացիներու 80-90 առհարիւրը գործակցականի անդամ է, բայց գիւղին մէջ չկայ գործակցականի խանութ։ Մէկ լուցկի գնելու համար գիւղացին ստիպուած է երթալ Ասկերան, կտրելով 7—8 վերստ։ Չկայ նաեւ դպրոց։ Այս պատկերը նոյնութեամբ կարելի է վերագրել նաև նոյն շրջանի կարգ մը գիւղերուն, ուր կան նոյն պակասները աշխատող եւ կազմակերպիչ ուժի։

Թերթի մը կեանքը

Սիսիանէն կը գրեն.— Զանգեզուրի գաւառն ունի իր սեփական «Կարմիր Ռաշպար» թերթը, որ նոյն գաւառի խորհրդայնացման սկզբնական շրջանին այնքան ալ մեծ չէր ու չէր տարածուած, որքան վերջերս։ Այժմ աւելի ժողովրդականացած է և գրաւած մօտ 100—150 թղթակից։ Կարելի է ըսել թէ չկայ գիւղ մը ուր «Կարմիր Ռաշպարը» չունենայ իր թղթակիցը և ընթերցողները։ Եւ պարզ է պատճառը։ Կեդրոնի լրագիրները գիւղ կը հասնին 10—20 օրէն։ Հակառակ այս բոլորին, "ԿարմիրՌաշպար"ը դադրեցաւ, որովհետեւ նիւթապէս նեղ վիճակի մէջ է։

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Կաթողիկոսական Պատուիրակութեան Դիւանէն հետեւեալ լուրերը կը հաղորդեն մեզի.—

Վարդապետի ձեռնադրութիւն

Կաթող. պատուիրակը այսօր, կիրակի, կէսօրէ վերջ սարկաւագութեան աստիճան պիտի տայ Պ. Մարկոս Գէորգեանի, իսկ վարդապետական ձեռնադրութիւնը պիտի կատարուի առաջիկայ կիրակի, 20 Սեպտ. առաւօտ, հանդիսաւոր պատարագով։

Պ. Մարկոս Գէորգեան (Արգոս) բնիկ Վանեցի է և 47 տարեկան։ Աւարտած է Արմաշի դպրեվանքին եռամեայ շրջանը և Պոլսոյ իրաւաբանական վարժարանը. նոյն ճիւղին հետեւած է նաև Փարիզի մէջ։ Գիտէ Ֆրանսերէն, Անգլիերէն և Գերմաներէն լեզուները։ Պ. Գէորգեան առաջնորդ նշանակուած է Աւստրիոյ, Հունգարիոյ, Չեխոսլովաքիոյ և Եուկոսլավիոյ և իր պաշտօնատեղին պիտի մեկնի քառասունքէն վերջ։ Այս թեմին կեդրոնը պիտի ըլլայ Վիեննա։ Նորընտիր առաջնորդը պիտի ստանայ հազար ֆրանք ամսական և ձրի բնակարան։

Պ. Գրիգոր Շահլամեան, որ նախապէս ընտրուած էր այս պաշտօնին համար, վերջին պահուն հրաժարած է։

Մարսիլիա

Մարսիլիոյ առժամեայ հոգեւոր հովիւ կարգուած է Մամբրէ Վրդ. Գալֆաեան, Եափայի նախորդ հոգեւոր հովիւը, որ երկու տարի առաջ վարդապետ ձեռնադրուած է Երուսաղէմի պատրիարք Դուրեան Արքեպս.էն։

Մարսիլիոյ մէջ վարժարանի և եկեղեցիի շէնքեր գնելու համար կատարուած հանգանակութենէն գոյացած է 42000 ֆր., 10000 ֆրանք ալ խոստացուած է տեղէ մը։ Ամբողջ գումարը պիտի հասնի 80000 ֆր.ի։ Այս առթիւ կազմուած է մասնաւոր յանձնախումբ մը, որուն անդամներն են Պ. Պ. Սէլեան, Հայկազուն Գույումճեան, Յովհ. Սաաթճեան, և Կարապետեան, որոնց յանձնուած է ժապաւինեալ տոմար մը և որոնք պիտի շարունակեն հանգանակութիւնը։

Այս տարի Օտտոյի վարժարանը պիտի վերաբացուի, այս մասին ամէն կարգադրութիւն եղած է։ Ձեռնարկներ եղած են քաղաքէն կէս ժամ հեռու գտնուող Քան «Մէրապօ»ն վարձելու տասը տարի պայմանաժամով։ Հոն պիտի բացուի վարժարան և եկեղեցի։ Այս կայանը 4000 հոգի կրնայ առնել։ Քան Օտտոյէն 2000 հոգի հոն պիտի փոխադրուին։ Նոյնպէս Հայերուն դիւրութիւններ պիտի տրուին, որ իրենց ծախքով փայտաշէն խրճիթներ շինեն հոն։

Լիոն

Լիոնի մէջ քահանայագործելու համար Մարսիլիայէն յիշեալ քաղաքը հրաւիրուած է Գէորգ քահանայ Դաւիթեան։ Լիոնի և շրջականերու 8000 հայութեան համար մօտ ատենէն վարդապետ մը պիտի ձեռնադրուի։

Լիոնի մէջ մնայուն կերպով հաստատուած է հայ մատուռ մը, որ միանգամայն պիտի ծառայէ իբրև մանկապարտէզ-նախակրթարան։

Լիոնի մօտակայ Տէսինի և Վիէնի մէջ մանկապարտէզ-նախակրթարաններ պիտի բացուին, որոնց համար մանկապարտիզպանուհիներ պիտի ղրկուին։

Լիոնի մէջ ժապաւինեալ տոմարով հանգանակութեան ձեռնարկուած է դպրոցի և եկեղեցիի համար։ Արդէն տասը հազար ֆրանք հաւաքուած է և շուտով 20000ի պիտի լրացուի։

Մարսիլիոյ և Լիոնի քահանաներուն պաշտօն տրուած է Հայերու մարդահամարը կատարել։

Վարդապետացու կը փնտռուի

Կաթողիկոսական պատուիրակը պէտք ունի վեց վարդապետի։ Այս առթիւ հրաւէր ուղղած է կարգ մը լեզուագէտ և բարոյական մաքուր անցեալ ունեցող Մտաւորականներու։

Ժողովներ

Դատաստանական խորհուրդը Ժողովուրդին դիւրութիւն ընծայելու համար նիստ պիտի գումարէ կիրակի օրերը։ Այսօր կէսօրէ վերջ ժամը 2½ին ժողով ունի։

Կրթական խորհուրդը կը գումարուի վաղը։

Թեմական առժամեայ կեդր. վարչութիւնը, որ գրեթէ մէկ ամիսէ ի վեր գումարուած չէր, նիստի հրաւիրուած է առաջիկայ չորեքշաբթի։

Կտակաց խորհուրդին համար ժողովի օր նշանակուած է Ուրբաթ, 18 սեպտ.ին։

Սուրիոյ կացութիւնը

Էխօ տը Փարի կը գրէ թէ ժողովրդական ուսանողութեան ղեկավարներէն 14 հոգի ձերբակալուած են: Դամասկոսի մէջ պաշարման վիճակ կը տիրէ: Փողոցները փշաթելով պաշտպանուած են, խճուղիները հսկողութեան տակ առնուած են ֆրանսական զինուորներուն կողմէ: Մէտան, Շաղուր, Պապը Սրիճ եւ Գապը Անքա խուլամ թաղերու մէջ գիշերուան ժամը 8էն վերջ դուրս ելլելը արգիլուած է: Քրիստոնեայ թաղերը պաշտպանելու համար բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են:

Տէր Զօրի և Էզրաայի գրաւման լուրերը կը հերքուին:

Պունէյթրա չէրքէզաբնակ շրջանին մէջ քրիստոնեայ և Տիւրզի գիւղերուն միջև կռիւներ ծագած ըլլալով, ֆրանսական իշխանութիւնները կ'աշխատին հանդարտեցնել զանոնք:

Թուրքերուն մասը

Էխօ տը Փարի կը գրէ.— Մէհմէտ պին Մէհայիտ, որ թրքական, սուրիական և միջագետեան երկիրներու մէջ ցրուած քառասուն հազար ռազմիկներու պետն է, համակիր է Թուրքերուն, որոնք Շէյխ էլ Մէշայիխի տիտղոսը տուած են իրեն: Այն պահուն, ուր Թուրքերը կը պահանջեն Իսքէնտէրունն ու Անտիոքը, այս ցեղախումբը հանդարտ չկենար և շարունակ յարձակումներ կը գործէ Տէր-Զօրի, Ճէպէլ Պիշրիի եւ Հալէպ-Իսքէնտէրուն գիծին վրայ: Իսքէնտէրունի բնակչութիւնը «սկսած է շարժիլ»: Կասկած չկայ որ Թուրքերը մատ ունին այս շարժումներուն մէջ: Զօր. Սարայլ արգիլած է Թուրք կիսապաշտօն օրաթերթ Ճիւմհիւրիյէթի Սուրիա մուտքը:

Մինչեւ հիմա 15,000 զինուոր ղրկուած է Սուրիա, որով 25,000ի կը բարձրանայ անոնց թիւը:

Դրամատուներու գործադուլը վերջացած

Դրամատան տնօրէնները մերժեցին կառավարութեան առաջարկած իրաւախոհութիւնը և բանթողները 30 օրէ աւելի տեւող յուսահատական պայքարէ մը ետք՝ ճարահատ որոշեցին վերջ տալ գործադուլին, ընդունելով 31 օգոստ.ին տնօրէններու առաջարկած պայմանները, զորս մերժած էին տասը օր առաջ:

Աշխատանքը վերսկսելու որոշումը տրուեցաւ բոլոր հոսանքներու հաւանութեամբ, եւ արդէն երէկուընէ շատեր սկսան աշխատիլ: Այս որոշումը պարտութիւն մըն է բանթողներուն համար: 31 Օգոստոսի պայմաններուն գլխաւորները ասոնք են:— Ոչ մէկ պատիժ պիտի տրուի բանթողներուն, բացի անոնցմէ որոնք արհեստակցական յանցանքներ գործած են. տարեվերջին ամսականները աւելցնելու խնդիրը պիտի ուսումնասիրուի, ածուխի համար իւրաքանչիւր պաշտօնեայի երկու հարիւր ֆրանք պիտի տրուի: Ասկէ զատ երկու հարիւր ֆրանքի բացառիկ վճարում մը պիտի ըլլայ. յաւելուածական ժամերը պիտի վճարուին:

Գաւառներէն Պորտոյի մէջ Գօնթուար Նասիօնալ տ'Էսքօնթը իր պաշտօնեաներուն համար երկու հարիւր հազար ֆրանքի վարկ մը քուէարկած ըլլալով բանթողները վերսկսան աշխատանքի:

Մարոքի մեծ յարձակողականը սկսաւ

Սպանիացիներէն վերջ առջի օր ալ Ֆրանս. բանակը սկսաւ Ռիֆցիներուն դէմ իր մեծ յարձակողականին, մարաջախտ Փէթէնի վերին հրամանատարութեամբ: Յարձակումները առաջ կը տարուին ճակատի երկու թեւերուն վրայ միանգամայն, արեւմուտքէն Թ...րուալի ու արեւելքէն Թաֆրանի ուղղութեամբ եւ կը ձգտին ընդարձակ գետնի մը վրայ պաշարումի մը: Կռիւները տեղի կ'ունենան 70 քիլոմեթրնոց ճակատի մը վրայ՝ Թէթուանէն մինչեւ Ալհիւսմայի ծոցը: Ֆրանսական զինուորները երկու օրուան մէջ վերագրաւեցին Ցունիսէն ի վեր իրենց կորսնցուցած բոլոր դիրքերը: Ամբողջ ճակատին վրայ Ռիֆցիները ետ կը քաշուին առանց լուրջ ընդդիմութիւն ցոյց տալու: Նահանջող զինուորները կը հալածուին օդանաւերու կողմէ:

Սպանիացիները Ալհիւսմա ցամաք ելլելէ ի վեր նոր յարձակում չեն կատարեր եւ հոն ամրութիւններ կը շինեն: Ասոնք կը սպասեն որ ֆրանսական զինուորները Նաքօր և Կիս գետերը անցնելով իրենց միանան, որմէ վերջ պիտի քալեն Աժտիրի վրայ: Այս ճակատի հրամանատարն է Ապտիւլ Քէրիմի հօրեղբայրը,

Ֆրանսական նաւատորմէն Փարի, Մէց և Ստրազպուրկ կը մասնակցին յարձակողականին: Ռիֆցիները յաջողած են վեց ռումբ ձգել Փարի զրահաւորին վրայ՝ պզտիկ վնասներ պատճառելով:

Ապահովութեան դաշինքը

Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովը կը շարունակէ իր նիստերը: Առջի օր Անգլիոյ արտաքին Նախարար Պ. Չէմպըրլէյն երկար ճառ.. խօսեցաւ Ժընեւի ծանօթ պայմանագրութեան մասին, և ինչպէս անցեալ Մարտին, այս անգամ ալ անոր հակառակ արտայայտուեցաւ: Չէմպըրլէյնի համաձայն այդ դաշինքը աւելի կը ձգտի յարձակողը պատժելու քան պատերազմի առաջքն առնելու: Անկարելի է ապահովութեան ընդհանուր դաշինք մը կնքել այնպիսի տրամաբանական և որոշ հիմերու վրայ, որ պատշաճի ծագելիք ամէն վէճի: «Քաղաքականութիւնը պատահականութեան և պարագաներու խնդիր է: Պէտք է ջանալ զարգացնելու վստահութիւնն ու բարի կամեցողութիւնը: Պայմանագրութիւնը մեռած է և ներկայ պայմաններուն յարմար միակ միջոցն է մասնաւոր դաշինքներ կնքել»:

Այս ճառը մասնաւորաբար գէշ տպաւորութիւն առաջ բերաւ ֆրանսական պատուիրակութեան վրայ, որուն կողմէ ընկերվարական Պ. Փօլ-Պօնքուր պատասխանեց մէկ ժամ տեւող ճառով մը, և ցոյց տուաւ թէ պայմանագրութիւնը կը բխի նոյն ինքն 1919ի Ուխտէն:

Եզրակացնելով Պ. Փօլ-Պօնքուր յայտարարեց թէ պայմանագրութիւնը չէ մեռած, այլ կը քնանայ սպասելով մասնաւոր դաշինքներու տալիք արդիւնքին:

Մարզական կեանք

ԿԱԼԻՍ ԽՈՒՄԲ (Ա.) Հ.Մ.Ը.Մ.ի դէմ

Այսօր, կիրակի 13 Սեպտ. Փըթիթ Իվրիի քաղաքապետական մարզարանին մէջ (Place Philippe Pompie Ivry,) տեղի կ'ունենայ մեծ մրցում մը, ի նպաստ տեղին որբանոցներուն և աղքատներուն: Քաղաքապետութեան մասնաւոր հրաւէրին վրայ է որ Հ. Մ. Ը. Մ.ը կ'երթայ Ivry Ակերնեբու դէմ մրցելու:

Վստահ ենք մեր խումբին վրայ: Յաղթանակ մը կամ գոնէ հաւասար ...նալը պիտի ապացուցանէ թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ը իրաւունք ունի դասուելու ֆրանսական լաւագոյն խումբերու կարգին:

Petit Ivryի մարզարանին մօտ կը կենայ Chateletէն մեկնող թիւ 84 թրամվէյը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի պահեստի խումբը պիտի մրցի A. A. Amicaleի առաջին խումբին դէմ, որ տեղւոյս Հ. Մ.ին դասակարգէն կը խաղայ. բոլոր պահեստի խաղացողները կը հրաւիրուին Porte Maillotի մէթրոյի ելքը ժամը 1½ին:

— Հ. Մ. Ը. Մ.ի Առաջին խումբը կը հրաւիրուի ներկայ ըլլալ ժամը ճիշդ 1ին Gare St. Michel:

Կոփամարտ

Նախորդ երեքշաբթի Մօտէրն-Պօքսինկի ռինկի վրայ առաջին անգամ երեւցաւ հայ կռփամարտիկ մը, Գուրգէն Աթանեան: Մեր հայրենակիցը որ Ֆրանսայի Ա. կարգի կռփամարտիկ Լաֆօնէ միայն կէտերու առաւելութեամբ յաղթուած էր, մրցեցաւ Ֆրանսայի Ռուպի դէմ և «նօք-աութ»ով յաղթեց անոր երրորդ շրջանին:

Ժողով

Փարիզի Հ. Մ.ի շաբաթական ընդհ. հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ երեքշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին (15 Սեպտ.) Café Rocherի մէջ 128. Bd. Saint-Germain (Մէթրօ Օտէօն), Անդամներէն կը խնդրուի ֆրանսական ֆութպօլի ֆէտէրասիօնին անցեալ տարեշրջանին կապոյտ licenceը միասին բերել, նորը առնելու համար: Իսկ նոր անդամներէն կը խնդրուի բերել երեք լուսանկարներ: Հոկտ. 4էն սկսեալ Իւնիօն Սբօռթիվ Արմէնիէն պիտի մասնակցի Ֆրանսայի պաշտօնական Ախոյեանական մրցումներու, —Ֆրանսական Ֆետերասիօնին տակ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի բոլոր անդամները կը հրաւիրուին յառաջիկայ Ուրբաթ երեկոյ, 18 Սեպտ. ժամը 8½ին Եկեղեցւոյ Մատենադարանը, ընդհ. ժողովի: Օրակարգ՝ 1. Տեղեկատուութիւն նախորդ վարչութեան, 2. վարչական ընտրութիւն:

Յ. Գ.— Երգչախումբի նոր անդամ արձանագրուիլ փափաքողները կրնան դիմել նոյն իրիկունը խումբին ղեկավար Պ. Նշան Սերգոյեանի:

Հ. Յ. Դ. ՌՈՍՏՈՄ Թաղային կոմիտէի վիճաբանական ժողովը տեղի կ'ունենայ առաջիկայ Ուրբաթ, 18 Սեպտ.ին ծանօթ հաւաքատեղին:

Համալսարանական երիտասարդ մը տրամադրելի ժամեր ունի Ֆրանսերէնի, Անգլիերէնի և Հայերէնի մասնաւոր դասեր տալու: Դիմել Խմբագրութեան:

Կը փնտռուի

Սեբաստացի Ովսաննա Ժօզէֆե... կը փնտռէ քոյրը Մարթա Մաթէոս... ը 15 տարեկան. Լորա Մէյրս Ֆ... որբանոցէն որ վերջերս Մարսէյլ... ալ Փարիզ տարուած է: Տեղեկ... Արրահամ Ժօզէֆեանի Chez M. Co... St-Julien-en Jarez (Loire).

Աւագ Տէրտէրեան՝ Սեբաստ... Կովսա գիւղէն կը փնտռէ եղբօր կի... Կիւլիւզար և զաւակները Հայկ... Նուպէկ, Մխիթար և Լուսնթագ... ղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդր... իմացնել հետագայ հասցէին: Bale... 8 rue Papillon. Paris

ՍԱԿԱՐԱՆ

12 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթեռլին		103.24
Տոլար		21.29
Մարք (ոսկի)		5, 07
Թրքական թղթ.		12.20
Թրք. ոսկի		94.
Մէճիտիյէ		8.40
Լէվա	100 հատը	15.50
Տրախմի	«	31.
Լիր	«	87.
Պելժ. ֆրանք	«	93.50
Զուից. ֆրանք	«	411.
Չերվոնեց		107.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ	I	1500 ֆր.
« «	II	1290 «
« «	III	1200 «
Ռումելի երկթ.		105.50

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	5 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանդաթոր եւն. ղրկել Sch. Missakianի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
16
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 20 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՂՔԵՐԸ ԹԵԹԵՒՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Օրը օրը հրատարակեցինք մեր մասնաւոր լուրերը՝ Տօքթ. Նանսէնի տեղեկագրի մասին, որ Ազգերու Դաշնակցութեան սեղանին վրայ է այժմ։ Այսօրուընէ սկսելով, կուտանք նաեւ տեղեկագրին ամբողջութիւնը, որ մասնագիտական թանկագին տեղեկութիւններ կը պարունակէ ոչ միայն Հայաստանի խոպան կամ ճախճախուտ հողերու օգտագործման, այլ եւ հայ գաղթականներու ընդհանուր վիճակի մասին։

Ինչպէս գիտել տուած ենք առենին, պէտք չէ տարուիլ վարդագեղ յոյսերով, այս ծրագրին առթիւ։ Հռչակաւոր բեւեռախոյզը ինք շատ համեստ է արդէն, եւ մասնաւոր ձեռնարկ մը կը նկատէ իր ծրագիրը, եւ ոչ թէ Հայկական Դատին լուծումը։ Կարճ խօսքով, վերապրումի ջանքերուն փորձ մըն է, որուն պէտք է աջակցիլ առանց կանխաշինութեան, եւ որուն կրնան ուրիշներ ալ յաջորդել, ինչպէս կալ կարծիքի, եւ որուն կրնան ուրիշներ ալ յաջորդել, ինչպէս շեշտեց Տօքթ. Նանսէն։ Ճահիճները չորցնելով եւ անապատները ոռոգելով, ո՛չ միայն տեղ կը բացուի մաս մը գաղթականներու, այլ եւ երկիրը կը զարգանայ տնտեսապէս, եւ վտանգ մը կը պակսի ժողովուրդին առողջութեան համար։

Նորվեկիացի գիտնականը, որ յմոռցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովին առջեւ յիշեցնել մեծերուն յանձնառութիւնները հայ ժողովուրդին հանդէպ, գործի մարդու մը հաւատքով փարած է իր ծրագրին, եւ պատրաստ կ'երեւայ դրամը ալ ճարելու, կը բաւէ որ գտնէ բարոյական աջակցութիւնը չպակսի։ Այս առթիւ տեսակցութիւններ ունեցած է նաեւ ծանօթ Հայերու, մասնաւորապէս Պ. Պօղոս Նուպարի հետ, որ էվիանի ջերմուկները կը գտնուի։ Ծրագիրը դրուած է տնտեսական-ճարտարագիտական հիման մը վրայ, որպէսզի բարդութիւններ չծագին։ Քաղաքական տեսակէտով, անհրաժեշտ կը գտնեն Ազգերու Դաշնակցութեան հեղինակութիւնը, թէեւ Մոսկուա երբեք տրամադիր չէ փոխելու իր տեսակէտները, այդ հաստատութեան մասին։ Իրերու ներկայ վիճակին մէջ, ոչ Ազգերու Դաշնակցութիւնը կրնայ երաշխաւորել փոխառութիւն մը խորհրդային իշխանութեան հանդէպ, ոչ ալ այս վերջինը կ'ընդունի քաղքենի-աշխարհակալ հակակշիռ մը իր գլխուն վերեւ։ Հարկ պիտի ըլլայ միջին ճամբայ մը գտնել, որպէսզի ծրագիրը գործադրուի մասնաւոր փոխառութեամբ, կամ, ի հարկին, իբրեւ մենաշնորհ։

Բայց, կանխահաս է կարծիքներ յայտնել, քանի դեռ չէ քուէարկուած վերջնական բանաձեւը։

Այսօրուան համար մեր ըսելիքը այն է որ, Մեծերը, յաղթականները պարզապէս իրենց մեղքերը թեթեւցնելու փորձ մը կը կատարեն, փշրանք մը նետելու համար իրենց խաբած ժողովուրդին առջեւ։ Դեռ հարց է թէ ինչ ձեւ պիտի ունենայ այդ փշրանքը։ Այնքան հանդիսաւոր բանաձեւերէ յետոյ, հայ ժողովուրդի փախստական մնացորդներուն դատը վերածուեցաւ «տեղաւորման» ձեռնարկի մը, եւ իբր այդ՝ յանձնուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Աշխատանքի Գրասենեակին։ Նանսէնի յանձնախումբի առաքումն ալ այդ Գրասենեակն է որ գլուխ հանեց, 50,000 ֆրանքի գումար մը տրամադրելով։ Տօքթ. Նանսէն իր զեկուցման մէջ յիշեց նաեւ Աչքուիդ-Պոլաուէնի հռչակաւոր նամակը, որ կը խնդրէր Աշխատաւորական Դահլիճէն՝ հայ գաղթականներուն տեղաւորման յատկացնել Պերլինի մէջ վար դրուած հինգ միլիոն ստերլինը։ Այն ատեն պարզ անհատներ էին երկու նախկին վարչապետները, իսկ այսօր մէկը կացութեան տէրն է արդէն, եւ երբ դիմում եղաւ այդ գումարին համար, շատ զարմանալի պատասխան մը գրել տուաւ, — Քննել հաստատեր են եղեր, որ այդ գումարը տարագրուած եւ ջարդուած Հայերու դրամը չէ, այլ բոլորովին ուրիշ բան...։

Ի հարկէ ասոնք հասարակ մեղքեր են, եւ չարժեր աւելի զբաղիլ...։

Մեղքի ուրիշ պատմութիւն մըն ալ կայ, որ ուղղակի կապ ունի խորհրդային իշխանութեան հետ, եւ որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր, յանուն շատ աւելի վսե՛մ սկզբունքներու։ Քաղքենի աշխարհակալները փոքր ժողովուրդներու ազատութեա՛ն համար կը կռուէին. բանուորա-գիւղացիական իշխանութիւնը՝ մինչեւ այսօր ալ ձայն կը բարձրացնէ Թուրքիոյ զօրացման համար, որ նախապայմանն է, կ'ըսեն, համաշխարհային յեղափոխութեան զարգացման։

Մինչ այս մինչ այն, ճարտարագործական ծրագիրներ կը մշակուին, որպէսզի ամէնէ քայլեր կազմուին հայ գաղթականներէն եւ տեղ բացուի...։

Շ.

ԱՐՁԱԳԱՆԳ

«Օճախ»ը Ճէպէլը Տրիզի մէջ

Պէյրութի «Հատէաթ» արաբ թերթը Հաւրանի Տիւրզիները կը նկատէ մարդասպաններ եւ կ'առաջարկէ Ճէպէլէն հեռացնել զանոնք, պարագլուխները Մասնաւոր կամ ուրիշ զաղթավայր մը աքսորելով։ Յիշեալ թերթը կը թելադրէ անոնց տեղ բնակեցնել Հայերը, «Ճէպէլի մէջ քիչ մը խաղաղասիրութիւն մտցնելու համար»։

Ֆաշիսթներու թիւը

Իտալիոյ մէջ Ֆաշիսթներու թիւն է հետեւեալը.—

9000 *այրերու խումբ,* 700000 *անդամներով.* 520 *կիներու խումբ՝* 25,000 *անդամներով.* 16 *յառաջապահ լէգէոններ՝* 90,000 *անդամներով։*

Առանձին զատ կան 317 *ֆաշիսթական արհեստակցական միութիւններ՝* 1,800,000 *անդամներով,* 6317 *գաւառական վարչութիւններ,* 68 *նահանգային վարչութիւններ, եւ երկաթուղիի աշխատաւորներու մեծ ընկերակցութիւն մը՝* 80,000 *անդամներով։*

Մուսուլի խնդիրը

Թուրք պատուիրակութիւնը հետեւեալ նոր առաջարկը ներկայացուցած է Ազգերու Դաշնակցութեան մասնաւոր յանձնաժողովին.—

1.— Այն պարագային, ուր ընդհ. խորհրդակցութեան հետեւանքով Կիւրտիստանը Թուրքիոյ թողուի, Էնկիւրիի կառավարութիւնը պատրաստ է Իրաքի տալ Տիւղան, որ կրնայ ապահովել բաւական մշակութեան յատկացուած շրջանին ոռոգումը։ 2.— *Թուրքիա ապահովութեան դաշինք մը պիտի կնքէ Իրաքի, Պարսկաստանի եւ Անգլիոյ հետ, յանձն առնելով յարգել գծուած սահմանները, եւ խաղաղութիւնը վրդովելու ոեւէ փորձ չընել։*

Ֆրանսայի պարտքը

Ամերիկեան փորձագէտներ նախագահ Քուլիճին ներկայացուցին իրենց տեղեկագիրը՝ Ֆրանսայի վճարման կարողութեան մասին։ Տեղեկագիրը հետեւեալը կ'եզրակացնէ. Ֆրանսա մեծապէս պէտք է նուազեցնէ իր արտաքին պարտքը եւ զեղչէ իր նաւային ծախսերը, մասնաւորապէս զինուորական բնոյթ կրողները, Գերմանիայէն պէտք չէ յուսայ իր եկամտին վիճակին բարելաւումը։

Ֆրանսական պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ ելմտական նախարար Պ. Քայեոյի, այս առտու Ամերիկա կը մեկնի, պարտքերու խնդրին մասին համաձայնութեան մը գալու համար Մ. Նահանգներու կառավարութեան հետ։

Կարդալ Դ. էջ
Ինքնութեան թուղթերու նոր օրէնքը

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏՕՔԹ. ՆԱՆՍԷՆ ԿԸ ՊԱՐԶԷ ԻՐ ԾՐԱԳԻՐԸ Ա. Դ. ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

Ժընեւ 14 սեպտ.

Շաբաթ օր. 12 Սեպտեմբեր, Տօքթ. Նանսէն Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովին առջեւ կարդաց իր զեկուցումը հայ գաղթականներու տեղաւորման մասին։

Նախ շօշափեց ռուս գաղթականներու խնդիրը։ Յետոյ անցնելով բուն նիւթին, առաջարկեց փոխառութիւն մը ընել հայկական հանրապետութեան (միշտ այսպէս կը կոչէր Հայաստանը), նման յունական փոխառութեան։ Իր կարծիքով, այդ փոխառութիւնը ունի մեծ նշանակութիւն տնտեսական և քաղաքական տեսակէտով, եւ յաջողութիւն պիտի գտնէ։ Հռչակաւոր բեւեռախոյզը կարդաց Ազգերու Դաշնակցութեան անցեալ տարուայ բանաձեւը և յայտարարեց թէ միակ տեղը ուր պէտք է տանիլ հայ գաղթականները և ուր կ'ուզեն երթալ անոնք, հայկական հանրապետութիւնն է։ Եւ մանրամասն պարզեց իր տեղեկագրին բովանդակութիւնը (տես Դ. էջ)։ Անցնելով քաղաքական մասին, շեշտեց թէ մեծ պետութիւնները պատասխանատուութիւններ ունին հայ ժողովուրդին հանդէպ, քանի որ տուած են անթիւ խոստումներ, թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը երեք անգամ որոշում տուած է Ազգային Տուն հիմնելու, և թէ «վերջապէս դրական գործ մը պէտք է ցուցնել»։ Իմ առաջարկը մասնաւոր ձեռնարկ մըն է, ըսաւ, և նախաքայլ մը, որուն պէտք է յաջորդեն ուրիշներ, քանի որ 400,000 գաղթականներէն միայն 15—25,000 հոգի պիտի կրնան օգտուիլ ներկայ ծրագրէն։ Ինչ կը վերաբերի երաշխաւորութեան, յիշեց Աչքուիդի և Պոլաուէնի նամակները՝ Պերլինի մէջ պահ դրուած հինգ միլիոն ստերլինի մասին, նկարագրեց Հայաստանի կառավարութեան ջանքերը և հայ ժողովուրդին յատկութիւնները։ Իր տեսակէտով, փոխառութիւնը պէտք է ըլլայ հայկական կառավարութեան։

Նանսէն անգլիերէն խօսեցաւ, որ անմիջապէս եւ ամբողջութեամբ թարգմանուեցաւ ֆրանսերէնի։ Զեկուցման աւարտումէն վերջը, առաջարկեց խնդիրը յանձնել Ե. (մարդասիրական) եւ Դ. (ելմտական) յանձնախումբերուն։ Յետոյ երկրորդ զեկուցում մը ըրաւ այն դրամներու եւ գոյքերու մասին զորս Թուրքերը գրաւած են Պոլսոյ եւ Փոքր Ասիոյ մէջ, եւ առաջարկեց այս խնդիրը յանձնել Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին։

Սկիզբէն մինչեւ վերջը, Նորվեկիացի գիտնականը կը խօսէր շատ գործնական ոգիով մը։ Ինք հաստատապէս համոզուած է իր ծրագրին յաջողութեանը, եւ ի հարկին գործօն դեր պիտի ստանձնէ անոր իրականացման մէջ, մասնաւորապէս դրամ ճարելու համար։

Հայ Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովին կողմէ Պ. Բաշալեան տեղեկագիր մը ներկայացուց Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին, Թուրքիոյ մէջ ծախու հանուած կալուածներու մասին։ Այս խնդիրը կը նկատուի իբրեւ փոքրամասնութեանց իրաւունքներու բռնաբարում։ Խորհուրդը դեռ չէ զբաղած այս հարցով։ Ինչպէս գիտել տըւած էի առաջին թղթակցութեամբս, ժողովը ամբողջովին կլանուած է դիւանագիտական խոշոր խնդիրներով,— երաշխաւորութեան դաշինք, խաղաղութեան ամրապնդում եւն։

Ժողովին մէջ զօրաւոր հոսանք մը կայ Թուրքիան ընդունելու Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։

— Մասնաւոր խօսակցութեան մը պահուն, Տօքթ. Նանսէն մեծապէս գնահատեց Հայաստանի ժողովուրդին աշխատասիրութիւնը։ «Ամբողջ Ռուսիոյ մէջ ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան չաշխատիր, որքան ձեր ժողովուրդը»։ Ինք մեծ հաւատք ունի Զանգիբասարի ապագային վրայ, բամպակի մշակութեան համար, Դիլիջան-Սեւանի մասին (անտառապահութիւն), Բորչալուի մասին (կաթնատնտեսութիւն, պանիր), և Ղամարլուի մասին (ալքոլի ճարտարարուեստ)։

Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ պետութիւնները բարոյական աջակցութիւն պիտի խոստանան, որպէսզի իրենց դրամատէրները օգնեն յանձնախումբի ծրագրին իրագործման։

Հաւանաբար Ընդհ. Ժողովին կողմէ վերջնական բանաձեւը քուէարկուի Սեպտ. 25-26ին։

— Չորեքշաբթի, 16 Սեպտեմբեր, Հայասէրներու Միութիւնը հացկերոյթ մը պիտի տայ ի պատիւ Տօքթ. Նանսէնի և անոր աշխատակիցներուն։

Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆԵՐՔԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

(*Մասնաւոր թղթակցութիւն*)

Պերլին 10 Սեպտ.

Գերմանիոյ ներքին քաղաքականութիւնը դէպի *աստիճանական յետադիմութիւն* կը դիմէ: Վերջին երկու և մանաւանդ մէկ տարուան ընթացքին աջակողմեան տարրերը այնչափ ուժովցան որ, երկրին քաղաքական ղեկը ամբողջովին իրենց ձեռքը կեդրոնացուցին:

Հինտենպուրկի ընտրութիւնը դարձակէտ մը եղաւ Գերմանիոյ ներքին քաղաքականութեան մէջ: Հանրապետութեան գլուխը կեցած է այժմ ծերունի զինուորական հրամանատարը, Հոհէնցոլլէռներու կամակատարը: Անոր ընտրութեամբ, վերջնապէս ամրապնդեցին իրենց դիրքերը խոշոր կալուածատիրութեան և ծանրարդիւնաբերութեան ներկայացուցչութիւնը հանդիսացող Գերման ազգայնական և այսպէս կոչուած ժողովրդական (Ֆոլքսփարթայ) կուսակցութիւնները: Միւս դաշնիները չքացեր են Գերմանիոյ քաղաքական հորիզոնէն: Աջակողմեանները իրենց ափերուն մէջ ամուր բռնած են կառավարական ղեկը և դժուար թէ մօտ ապագային այս երկրին մէջ ստեղծուին պայմաններ որ կարենան փոխել ներկայ դրութիւնը: Դեմոկրատ կուսակցութիւնը և մանաւանդ Սոցիալ-դեմոկրատիան վերջնապէս ընդդիմադիր դիրք գրաւած են: Կարծես կայսերական օրերու ներքին քաղաքական վիճակը կ'ապրի այսօրուան Գերմանիան, շատ մը տեսակէտներով. թերեւս աւելի գէշ:

Այս վիճակին պատասխանատուութեան ամենէն մեծ բաժինը կը ծանրանայ *կեդրոնի կուսակցութեան* վրայ: Այս կաթոլիկ-կղերական կազմակերպութիւնը — կուսակցութիւն չէ ան — որ առաջ ձախակողմեաններու հետ միասին կը քալէր, ա՛լ բաւ է, կ'ըսէ, ձախ քալելը. այժմ ալ փորձենք նորէն աջ քալել: Անոնք պատճառ եղան որ լուծուի ձախակողմի խառն կառավարութիւնը, կեդրոնի ներկայացուցիչները մտան աջակողմեան կառավարութեան մէջ:

Եւ այսպէս Լութէրի կառավարութիւնը միահեծան կը վարէ այս երկրին ճակատագիրը: Արդի՞ւնքը ժողովուրդի լայն խաւեր, որոնք միամտութիւնը ունէին աջակողմեան կառավարութենէ մը սպասելու իրենց տնտեսական վիճակին բարւոքումը, բոլորովին յուսախաբ են: Լութէր երկրորդ Քունօ մըն է Գերմանիոյ գլխուն: Անոր պէս, անշուշտ ուրիշ ձեւերով, Լութէր կը վարէ ներքին տնտեսական այնպիսի քաղաքականութիւն մը, որուն նպատակն է, Տօզսի ծրագրով յանձն առնուած հատուցումներու բեռը ամբողջապէս նետել աշխատաւորութեան ուսերուն վրայ, թեթեւցնելով կալուածատիրութեան և գործարանատէրերու «ծանր բեռը»: Այս նպատակով Լութէր վերջերս Ռայխսթակին մէջ ընդունիլ տուաւ — խեղդելով ընդդիմադիրներուն ձայնը — երկու օրէնքներ, որոնց գործադրութիւնը յիշեալ քաղաքականութեան լրումը պիտի հանդիսանայ: Խօսքը կը վերաբերի *մաքսային* և *հարկային* նոր օրէնքներուն: Հողատիրութեան գծած եսական ու նեղ-դասակարգային շահերու պաշտպանութիւնը կը հետապնդէ մաքսային նոր օրէնքը: Հացին, միսին, ամէն կարգի կենսամթերքներու վրայ հսկայական մաքսեր նշանակելէն, որպէսզի փաստօրէն անկարելի դարձնեն արտասահմանեան մթերքներու (որոնցմով գլխաւորաբար կը կերակրուի Գերմանիա) մրցակցութիւնը: Ապրուստը, որ առանց այդ ալ տարապայման սուղ էր այս երկրին մէջ, աւելի եւս ծանրացաւ աշխատաւորութեան ուսերուն և խոնարհ խաւերուն համար: Լութէրի ընդունիլ տուած օրէնքով միլիոններ կ'առնուին ժողովուրդին փոխ գրպաններէն և կը լեցուին *պուրժուաներու* գրպանները: Ուրիշ բան չէր ըրեր նաև Քունօն:

Միւս կողմէ, նոր ընդունուած հարկային օրէնքը յար և նման նպատակներ կը հետապնդէ: Համաձայն այդ օրէնքին, տուրքերու մեծագոյն մասը պիտի վճարէ աշխատաւորութիւնը: Լութէրի կառավարութիւնը չի ծածկեր իսկ իր հետապնդած քաղաքականութիւնը՝ որ է հնարաւորութիւն ցոյց տալ *պուրժուազիային*, նորանոր դրամագլուխներ կազմելու: Որո՞ւ հաշւոյն, — տարբեր խնդիր է այդ. հարկաւ միլիոնաւոր աշխատաւորներու լղարիկ կռնակը քերթելով: Ահա այսպիսի գիտակցական և ծրագրուած քաղաքականութիւն մը կը վարէ դրամատէր և կալուածատէր միացեալ դասակարգին գործադիր մարմինը, օրուան կառավարութիւնը:

Հասկնալի է ուրեմն, թէ տնտեսական ո՛րպիսի ծանր վիճակ մը ստեղծուած պիտի ըլլայ ներկայիս Գերմանիոյ ժողովրդական լայն խաւերու համար: Սղութիւնը սոսկալի չափերու հասած է: Գերմանիա թերեւս ամենէն սուղ երկիրն է Եւրոպայի մէջ: Բնակարաններու վարձքը եւս ամիսէ ամիս զգալապէս կը բարձրանայ:

Ու խորհի՛լ որ ստեղծուած վիճակին մեծագոյն պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ կուսակցութեան մը վրայ, որուն հետեւողներուն ճնշող մեծամասնութիւնը բանուորներ ու միջին դասակարգի մարդեր են, — *կեդրոնի կուսակցութեան*: Եւ սակայն, կաթոլիկ կրօնքը այնպիսի շղարշ մըն է որ միևնոյն կառավարութեան մէջ կը միացնէ Հումի հզօրագոյն *պուրժուան* ու բանուորը, կալուածատէրն ու մշակը, *պիւրօքրաթը* և համեստ պաշտօնեան: Եւ որովհետեւ ղեկավարութիւնը ուժեղներու և կոչտերու ձեռքն է, անոնք ալ կը քալեցնեն միւսները, համաձայն իրենց դրամի շահերուն:

Եւ սակայն, այնչափ ակներեւ էր այս ներքին հակասականութիւնը կեդրոնի կուսակցութեան մէջ, այնչափ բացորոշ անոր վարած յետաշրջական-դասակարգային քաղաքականութիւնը որ, արդէն սկսած են ծայր տալ դժգոհութիւնները: Տօքթօր *Վիրթ*, Գերմանիոյ նախկին վարչապետը և այս երկրին լաւագոյն քաղաքագէտներէն մէկը, բողոքելով իր կուսակցութեան վարած ներքին-տնտեսական քաղաքականութեան դէմ, քանի մը օր առաջ դուրս եկաւ Ռայխսթակի կեդրոնի խմբակցութեան շարքերէն: Այս դէպքը յուզում առաջ բերած ըլլալով կղերամիտ կուսակցութեան մէջ, որոշուած է շուտափոյթ հրաւիրել արտակարգ ընդհանուր ժողով մը: Անկասկած, բացուած ճեղքերը պիտի կծկուին նորէն պապական շղարշով մը, ու ամէնը նորէն մէ՛կ փարախի մէջ պիտի հաւաքուին: Կեդրոնը չի կրնար հրաժարիլ իր էութենէն:

Ամէնէն ողբերգականը այն է որ, այս բոլորը կը յաջողին շնորհիւ *համայնավարներու* բռնած դիրքին: Եթէ բառերու և խօսքերու յեղափոխութենէն հրաժարելով իրական եւ աշխատաւորական քաղաքականութիւն մը վարելու ըլլային անոնք, միլիոնաւոր գործաւորներ այսօր շատ աւելի լաւ վիճակ մը պիտի ունենային, քան այժմ: Ոչ Հինտենպուրկը կը ներկայացնէր այսօր հանրապետական Գերմանիան, ոչ ալ նորանոր հարկերու և մաքսերու տակ պիտի կքէր այն դասակարգը, որուն անունով օրն ի բուն համաշխարհային հրդեհը բորբոքելու մարմաջն ունին իր *ռուսական* փարիչները, — եթէ համայնավարները պատճառ չըլլային ստեղծուած կացութեան, իբրև կողմնակի յենարանները Լութէրեան քաղաքականութեան:

Յաջորդով՝ արտաքին քաղաքականութեան մասին։

ՎԱՂԱՐՇ

ՀԱՏՈՒՑՈՒՄ, ՈՉ ԹԷ ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ

Օրուան խնդիրն է՝ կարգ մը ճահիճներու չորացման ծրագիրը, զոր ներկայացուց Տօքթ. Նանսէն, Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին:

Չեմ գիտեր թէ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը պիտի ուզէ՞ հայթայթել պահանջուած միջոցները, ճահիճներու չորացման, 15,000 գաղթականներու փոխադրման և տեղաւորման համար: Չէ՞ որ ամէն առաջ դիմում կատարած էր իր անդամներուն, օգնութիւն ցոյց տալու հայ գաղթականական գործին: Ի՞նչ արդիւնք տուաւ այդ դիմումը, Ֆրանսան իբրև ողորմութիւն, բարեհաճեցաւ յատկացնել քանի մը հարիւր հազար ֆրանք, Անգլիա — ճէնթըլմէններու երկիրը, — Մակտոնալտի աշխատաւորական կառավարութեան բերնով մերժեց դրամական օգնութիւն տալ, առաջ բերելով ծախքերու կրճատման անհրաժեշտութիւնը: Ուրիշ երկիր մըն ալ գումար մը տրամադրեց, իսկ միւս կառավարութիւնները պատասխան իսկ չտուին:

Վայրկեան մը ենթադրենք թէ Տօքթ. Նանսէն յաջողեցաւ գտնել, 15,000 գաղթականներու փոխադրութեան համար պահանջուած գումարը: Անով կը լուծուի՞ հայ գաղթականներու խնդիրը: Մեր թափառական հայրենակիցներուն թիւը զանազան երկիրներու մէջ կը հասնի մինչև 700 հազարի, թիւ մը որ կրնայ հիմք ծառայել նոր պետութեան մը: Յունաստանը իր հիմնաւորման օրերուն 400,000էն աւելի ժողովուրդ չունէր իր սահմաններուն մէջ, իսկ այստեղ, քաղաքակիրթ մարդկութեան աչքին առջև 700,000 ժողովուրդ դատապարտուած է ֆիզիքական և բարոյական ոչնչացման:

Ո՞ւր է չարիքին արմատը և լուծումը:

Մեկնելի թողլով հայկ. հարցին քաղաքական կողմը, որ իր լուծումը պիտի գտնէ թերեւս միջազգ. արտակարգ դէպքերու հետեւանքով, հայ գաղթականներու հարցը ինքնին, կը հանդիսանայ իբրև այժմէական խնդիր մը, որուն կարգադրութեան յետաձգումը մահուան հաւասար է: Եւ գաղթականներու հարցը չի կրնար լուծուիլ ողորմութեամբ և բարեխնամութեամբ: Հարցին այս ձեւ առաջադրութիւնը բոլորովին սխալ է, և վիրաւորական՝ ազգային ինքնասիրութեան համար ու կը հակասէ միջազգային յանձնառութեանց:

— Այո, հայկական դատը այսօր դարձեր է աղքատասիրութեան և ողորմածութեան խնդիր մը: Այդ խայտառակութեան մեղքը կ'իյնայ Դաշնակիցներուն վրայ, որոնք իրենց քաղաքական հաշիւներուն զոհեցին ամբողջ ժողովուրդ մը: Իսկ մենք, անտրտունջ հաշտուելով այս խաղերուն, ինքնաբերաբար մնացած կ'ըլլանք մեր օրինաւոր իրաւունքներն ու պահանջները, որ նուիրագործուեցան արիւնով:

Թողունք այդ պարագան: Ֆրանսան ամբողջ աշխարհին առջև կ'աղաղակէ իր կործանուած հողամասերուն վերաշինութեան համար. նոյնը կ'ընեն Պելժիան, Սերպիան և ուրիշներ: Իսկ մենք, համաշխարհային սպանդի զոհերս, որ թէ ֆիզիքապէս և նիւթապէս կորսնցուցած ենք շատ աւելի քան մեծ ու փոքր Դաշնակիցներէն իւրաքանչիւրը, չունինք աւելի իրաւունք աղաղակելու և հատուցում պահանջելու:

Բոլորին յայտնի է, որ հայ ժողովուրդը Ֆրանսայէն, Անգլիայէն և միւսներէն հանդիսաւորապէս ընդունեցաւ իբրեւ պատերազմիկ կողմ, հետեւաբար Պելժիայէն, Ֆրանսայէն և միւսներէն բարոյական պակաս իրաւունք չունի պահանջելու իր վնասներուն հատուցումը (և ոչ թէ ողորմութիւն): Դաշնակիցներուն պարտքն է մաս հանել իրենց փոքրիկ դաշնակիցին,—որ մինչև վերջ միայն հաւատարիմ այն *հատուցումներու գումարներէն* զորս կը ստանան այսօր: Այդ գումարին օրինական մասը կը յատկացուի գաղթականներու փոխադրութեան ու տեղաւորման գործին ու անոնց քանդուած տնտեսութեան վերահաստատման: Հայ ժողովուրդի այդ օրինական պահանջները կը բխին Վերսայլի դաշնագրին 231 յօդուածէն, որուն համաձայն դաշնակից և բարեկամ կառավարութիւնները կը յայտարարեն թէ Գերմանիան ալ կ'ընդունի որ ինք և իր զինակիցները պատասխանատու են այն բոլոր վնասներուն ու կորուստներուն համար զորս պատճառած են դաշնակից պետութիւններուն և քաղաքացիներուն, պատերազմի ժամանակ եւ Գերմանիոյ ու իր զինակիցներու յարձակման հետեւանքով:

Թերեւս առարկուի թէ Վերսայլի դաշնագիրը չէ ստորագրուած Հայաստանի կողմէ և Հայերուն չի վերաբերիր: Այդ առարկութիւնը քննադատութեան չի դիմանար, որովհետեւ վերյիշեալ 231 յօդուածին մէջ որոշ կ'ըսուի որ Գերմանիան և իր զինակիցները պատասխանատու են պատերազմի հետեւանքով իրենց պատճառած բոլոր վնասներուն ու կորուստներուն զորս կրած են դաշնակից և բարեկամ պետութիւններն ու քաղաքացիները, և ոչ թէ միայն դաշնագիրը ստորագրող պետութիւնները: Աւելի Վերսայլի դաշնագրին դէմ Լօզանը ընդունուած ըլլալու փաստը Դաշնակիցները չի փըրկեր բարոյական այն յանձնառութենէն զոր ունին հայ ժողովուրդին հանդէպ: Եւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, որ այսօր ստանձնած է բռնաւեր հայ գաղթականութեան բախտի տնօրինութիւնը, պարտաւոր է պահանջել, որ Դաշնակիցները կատարեն իրենց պարտքը:

Գ. ՋԱՄՈՅԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏՐԱՄԱԹԻՔԸ

Փարիզի Հայ Տրամաթիք Թատերախումբը, որ հիմնուած է 1922ին, այս տարի իր Դ. թատերաշրջանը կը բանայ ճոխ խաղացանկով մը ղեկավարութեամբ Պ. Տրդատ Նշանեանի:

Այս առթիւ մեզի կը հաղորդեն հետեւեալ խաղացանկը.—

3 Նոյմ. Շաբաթ գիշեր Սօսիէթէ Սավանթի մէջ, «Պէպօ» (Գաբրիէլ Սունդուկեանցի) փոխադրուած պոլսահայ կեանքի, Պ. Տրդատ Նշանեանի կողմէ ի նպաստ Հ. Օ. Կ.ին:

17 Նոյմ. Շբթ. գիշեր Սօսիէթէ Սավանթի մէջ, «Չար Ոգի» (Շիրվանզադէի, Նոր բարեփոխումով) ի պատիւ Շիրվանզադէի, իր հայրենիք մեկնման առթիւ:

15 Նոյեմբեր կիրակի գիշեր Սօսիէթէ Սավանթի մէջ «Տիւրան-Տիւրան»:

Հետզհետէ պիտի ներկայացուին Երջանկութիւն — Անուշահոտութիւն — Փրօֆէսէօր Բլէնով — Նուարած վարժապետը — Պրանչէթ — Արքայ Լիր — Օթելլօ — Աւազակներ:

Իրենց պատուաբեր մասնակցութիւնը պիտի բերեն Տկք. Սիրանոյշ Ալեքսանեան, Ատրինէ Տէջրուան, Ս. Նշանեան և Օր. Անգինէ Ափճեան, Պ. Պ. Վահրամ Սփահեան, Արմ. Կօթիկեան, Սաբիհ Մազլումեան, Շահան Սարեան, Ա. Գմբէթեան եւն. եւն.:

Ձայներ գաւառէն

Կեանքը Պոլէնի մէջ

Մարսէյլէն 3½ ժամ հեռու, Փարիզի գծին վրայ շէն գիւղաքաղաք մըն է Պօլէն, 6—7000 բնակչութեամբ:

Առաջին անգամ 1923ի Օգոստոսին էր որ տասնեակ մը հայ երիտասարդներ Մարսէյլէն գալով հիմը դրին հայ գաղութին, որուն թիւը այսօր կը հասնի 300—350 հոգիի, մեծ մասով Մալաթիացիներ: Կան նաև Պարտիզակցիներ, Ատափազարցիներ, Խարբերդցիներ, Երզնկացիներ, Մարաշցիներ, և ուրիշ զանազան տեղերէ Հայեր, զորս գաւառ գաւառ թուելը երկար պիտի ըլլայ: Ամէն օր ալ նորեր կը հասնին, միևնոյն ատեն հիներն ալ կը մեկնին: Տեղէն կամ գործէն դժգոհներ՝ կ'երթան աւելի մեծ քաղաքներ՝ աւելի մեծ յոյսերով:

Տեղւոյն գլխաւոր ճարտարարուեստն է ապխտագործութիւնը: Հայ գործաւորները կ'աշխատին մասամբ հանքերու մէջ 16-18 ֆրանք օրականով, իսկ գործարաններու մէջ, 9 ժամուայ աշխատանքի համար օրական 13-15 ֆրանք: Գործ գլուխ աշխատողները կը շահին 20-28 ֆրանք: Կիներու համար ալ գործ չի պակսիր. կան խաւաքարի գործարաններ որոնք առատ գործ կը հայթայթեն հայ կիներու: Այսպէս կիները իրենց տան մէջ աշխատելով օրական 6-7 ֆրանք կրնան շահիլ:

Կառավարական շրջանակները առհասարակ բարեացակամ են: Կ'արժէ յիշել մանաւանդ ոստիկանապետ Պ. Փէշինը, որ նորեկներուն ինքնութեան թուղթերը դիւրութեամբ կը հայթայթէ, որպէսզի կարենան օր առաջ գործ գտնել:

Մինչև հիմա տեղի ունեցած են տասնէ աւելի ամուսնութիւններ, և նոյնքան ալ ծնունդներ: Յառաջիկային ալ նորերու կը սպասուի:

Գաղութին մէջ գոյութիւն ունի «Մալաթիոյ Կրթասիրաց»ի մասնաճիւղ մը, որ սահմանափակուած է միայն Մալաթիացիներով: Կայ նաև «Արշալոյս» Երիտ. Միութիւնը որ ունի ընթերցարան մը ուր կարելի է գտնել ամերիկահայ և պոլսահայ թերթեր: Ունի նաև փոքրիկ գրադարան մը: Բայց ցաւալի է ըսել որ հայ երիտասարդները աւելի շատ նուիրուած են թըղթախաղին և նարտին, քան ընթերցանութեան, և հակառակ վարչութեան բազմաթիւ կոչերուն, թէ անդամներու և ոչ-անդամներու առջեւ հաւասարապէս բաց է ընթերցարանի դռները, շատ քիչեր պատասխանած են: Վերջերս կազմուեցաւ նաև Հ. Յ. Դ.ի ենթակոմիտէ մը:

Մ. Գուրեան

Համայնավարներու թիւը Ռուսիոյ մէջ

Մոսկուայի պաշտօնական նոր վիճակագրութիւնները հետեւեալ մանրամասնութիւնները կու տան Ռուսիոյ մէջ համայնավար կուսակցութեան ուժին վրայ.—

Կուսակցութեան իսկական անդամներ՝ 401,490, թեկնածու անդամներ՝ 339,637, գումար 741,117: Այս թիւին վրայ պէտք է աւելցնել մօտաւորապէս 50 հազար անդամներ, որոնք կարմիր բանակին կամ արտասահմանի մէջ մասնաւոր պաշտօններ ունին:

Այս հաշւով 18 տարեկանէ վեր իւրաքանչիւր 10 հազար բընակիչի վրայ 103 համայնավար կայ. այսինքն ամբողջ ռուս ժողովուրդին հարիւրին մէկէն պակաս է անոնց թիւը:

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՏՕՔԹԷՕՐ ՆԱՆՍԷՆԻ

Ա. ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Ազգերու Դաշնակցութեան հինգերորդ Ընդհանուր ժողովը, հինգերորդ յանձնաժողովէն ընդունելէ յետոյ խնամքով ուսումնասիրուած տեղեկագիր մը՝ 50 հազար հայ գաղթականներ Կովկաս տեղաւորելու առաջարկութեանց մասին, իր 25 սեպտ. 1924ի նիստին մէջ միաձայնութեամբ ընդունեց հետեւեալ որոշումը.

«Ընդհանուր ժողովը,

«Նկատի առնելով Հայերուն ի նպաստ առաջին, երկրորդ եւ երրորդ Ընդհանուր ժողովներուն, ինչպէս նաեւ խորհուրդին կողմէ ընդունուած որոշումները,

«Փափաքելով իր համակրանքը արտայայտել այս դժբախտ բնակչութեանց հանդէպ,

«Բնենած ըլլալով հայ գաղթականները Կովկասի եւ ուրիշ շրջաններու մէջ տեղաւորելու մասին բանաձեւուած առաջարկութիւնները,

«Գնահատելով սակայն որ այս առաջարկութիւններուն մասին ոեւէ կարծիք յայտնել՝ գանոնք խոր ու մանրամասնօրէն ուսումնասիրութեանց առարկայ դարձնելէ առաջ,

«Կը հրաւիրէ Աշխատանքի միջազգային Գրասենեակը, աշխատակցութեամբ տօքթ. Նանսէնի, ձեռնարկել քննութեան մը, որուն նպատակը պիտի ըլլայ ուսումնասիրել հայ գաղթականները մեծ թիւով Կովկաս կամ այլուր հաստատելու կարելիութիւնը,

«Եւ այս նպատակով 50 հազար ֆր.ի յաւելուածական վարկ մը կ՚աւելցնէ 1925ի գաղթականներու պիւտճէին վրայ, պայմանաւ որ, այս քուէարկութեամբ Ազգերու Դաշնակցութեան անդամները ոչ մէկ յանձնառութիւն կը ստանձնեն այս խնդրին վերաբերեալ ոեւէ ծրագրի մը գործադրութեան համար,

«Ընդհանուր ժողովը առիթ գտա կը յայտարարէ թէ՝ մինչեւ որ հայ ազգային օճախ մը կարենայ կազմուիլ, պէտք է ամէն դիւրութիւն ընծայել գաղթականներուն՝ թոյլ տալու համար որ անոնք կարենան հաստատուիլ պաշտօններ հայթայթել ուրիշ երկիրներու մէջ, իրենց ազգային գոյութիւնը պահպանելու եւ ապահովելու համար,

«Վերջապէս Ընդհանուր ժողովը կ՚առաջարկէ շնորհակալութիւն յայտնել հելլէն կառավարութեան եւ ժողովուրդին եւ շնորհաւորել զանոնք այն սքանչելի ջանքերուն համար, զորս ի գործ դրին ի նպաստ Հայերուն, ու Միացեալ Նահանգներուն եւ ուրիշ երկիրներու յայտնել իր երախտագիտութիւնը այն առատաձեռնութեան համար, որուն ապացոյցը տալէ չդադրեցան հանդէպ Հայերուն: Նոյնպէս կ՚առաջարկէ հրաւիրել այդ երկիրները՝ շարունակել այս դժբախտ ժողովուրդին իրենց օժանդակութիւնը, որ թանկագին եւ անհրաժեշտ է իրեն՝ ներկայիս իր անցուցած ծանր ճգնաժամին մէջ»:

Համաձայն այս որոշումին, Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակին կողմէ միջոցներ ձեռք առնուեցան կազմութեանը համար փորձագէտներու փոքրիկ յանձնաժողովի մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլար տեղեկագիր մը ներկայացնել հայ գաղթականներու տեղաւորման համար եղած զանազան առաջարկութեանց մասին:

Այս առաքելութիւնը կազմուեցաւ հետեւեալ կերպով.

Տօքթ. Ֆրիթիօֆ Նանսէն (Նորվեկիացի), Նախագահ:

Պ. Ժ. Քարլ (Ֆրանսացի), յանձնարարուած Ֆրանսայի երկրագործական Նախարարութեան կողմէ:

Պ. Ք. Տիփփլս (Անգլիացի), Ե գիպտոսի հանրօգուտ շինութեանց Նախարարութեան Նախկին խորհրդական:

Պ. Լօ Սավիօ (Իտալացի), յանձնարարուած Իտալիոյ Գաղթականութեան քոմիսէրին կողմէ:

Յանձնաժողովին քարտուղարի պաշտօնը յանձնուեցաւ Նորվեկիացի Պ. Քուիսլինկի: Վերջապէս խորհրդակցական ձայնով յանձնաժողովին իրենց աջակցութիւնը բերին Կ. Խաչի Միջազգ. յանձնաժողովի, «Հայկական Լորտ Մէյըրս Ֆընտի» եւ «Նիըր Իսթ Րիլիֆ»ի տեղական ներկայացուցիչները:

Բանակցութիւններէ վերջ ռուս եւ հայ սովեթական կառավարութիւնները յայտարարեցին թէ կը հաստատեն յանձնախումբ մը անուանելու որոշումը, եւ ինքզինքնին դրին այս վերջնոյն տրամադրութեան տակ, կարելիութեան սահմանին մէջ դիւրացնելու համար անոր աշխատանքը:

Յանձնախումբը իր քննութեան ձեռնարկեց Յունիսի սկիզբը, եւ իր ամբողջ գործունէութեան ընթացքին օգտուեցաւ հայ կառավարութեան կողմէ մասնաւորապէս նշանակուած փոքրիկ մասնախումբի մը սերտ գործակցութենէն:

Բ. Հայ գաղթականներու թիւը

Լուծուելիք խնդիրը

Հետեւեալ կերպով կարելի է ամփոփել Մերձաւոր Արեւելքի հայ գաղթականներուն մասին մեր ստացած տեղեկութիւնները.—

1.— *Յունաստանի մէջ* շուրջ 45 հազար հայ գաղթականներ կան, որոնց 11 հազարը փափաք յայտնած են հայրենիք դառնալու: Բաւեցաւ որ հայրենիք դառնալու փափաք ունեցող գաղթականներու արձանագրութիւնը բարոյական որոշ ճնշումի տակ տեղի ունեցած է. բայց այս վախը հիմնաւորուած չթուիր: Կարեւոր է որ առնուազն 9000էն 10,000 ուրիշ գաղթականներու փոխադրութիւնը տեղի ունենայ կարելի եղածին չափ շուտ:

2. *Պոլիս եւ Եւրոպական Թուրքիա* երկրին մէջ հաստատուած հայ բնակչութեան կողքին, մօտ 5000 հայ գաղթականներ կան, որոնք անմիջապէս պէտք է հայրենիք փոխադրուին: Անոնք ներկայիս համախմբուած են Պոլսոյ շուրջ 9 քէմփերու մէջ եւ իրենց թիւն է մօտաւորապէս հետեւեալը.

941	այր
1632	կին
1258	մանչ
1141	աղջիկ
Գումար 4972	հոգի

Այս գաղթականները կը խնամուին հայ զանազան կազմակերպութեանց կողմէ. անոնցմէ ոմանք անձնական միջոցներ ունին:

Պոլսոյ հայ կազմակերպութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունի 11,000 տոլար, որ պիտի յատկացուի մօտ 800 հոգիի անմիջական փոխադրութիւնը ապահովելու. բայց մինչեւ այս վերջին առեններս դժուարութիւններ կը կրէր հայկական վիզա ստանալու: Այս 11 հազար տոլարի գումարէն 5 հազարը Պոլիս է եւ 6 հազարը՝ որ Միացեալ Նահանգներու մէջ է՝ կրնայ ստացուիլ ուզուած ատենը:

(Շարունակելի)

ԹՈՒՐՔԻԱ

Քիւրտերու բնաջնջումը կը շարունակուի

Մեր ստացած մասնաւոր տեղեկութեանց համաձայն, Էնկիւրիի կառավարութիւնը բուռն կերպով կը շարունակէ Թուրք Հանրապետութեան սահմաններուն մէջ գտնուող Քիւրտերը բընաջինջ ընելու ծրագիրը: Մինչեւ հիմա հրացանի բռնուած են 17 հազար Քիւրտեր:

Սարը Դամըշ հրատարակուող «Վարլըգ» թերթն ալ կարգ մը մանրամասնութիւններ կը հաղորդէ վերջին կռիւներուն մասին: Քիղիի շրջանակին մէջ հայրենադաւ Խուսքալը Իպրահիմ անձնատուր եղած է: Պէշիրիի կողմերը ապստամբութեան պետերէն Ըէժանցի Էմին եւ իր մարդիկը Թուրք զինուորներու յարձակման ենթարկուած են՝ թողլով 4 մեռեալ եւ 2 վիրաւոր:

Էքիլի շրջանակին Հաճի Տիլ գիւղին բնակիչներէն 50 հոգի յարձակած են կարգ մը դատապարտեալներ փոխադրող ոստիկան զինուորներու վրայ, բայց չեն յաջողած: Այդ գիւղը «խստիւ պատժուած» է:

Սիլվանի շրջանակին մէջ Րէշքօթան, Պէքրան եւ Պատիկեանի ցեղախումբերուն զէնքերը ամբողջովին հաւաքուած են: Այդ կողմի բոլոր աշիրէթները Թուրք զինուորներու «յորդորներուն անսալով» հետզհետէ կը յանձնեն իրենց զէնքերը: Մինչեւ հիմա 1500 զէնք հաւաքուած եւ երկրին մէջ անդորրութիւնը վերահաստատուած է:

Լրագրողներու դատը

Հակառակ իրենց ներողութեան, Թուրք լրագրողները դատի կանչուած են Խարբերդի անկախութեան դատարանին կողմէ եւ Պոլսոյ թերթերը սիւնակներ կը լեցնեն անոնց դատավարութեան մանրամասնութիւններով: Հարցաքննուած են Ահմէտ Էմին, Էշրէֆ Էտիպ, Ահմէտ Շիւքրի, Լութֆի Միւֆիտ, Սուպհի Նուրի, եւ կիւնտիւզ Նատիր պէյերը, որոնք անպարտ արձակուած են: Անպարտ արձակուած է Իսմայիլ Համի պէյ, որ ինչպէս գրեցինք, ձերբակալուած էր անցեալ տարի Փարիզի մէջ «Միւճահէտէ» անուն թերթ մը հրատարակած ըլլալու ամբաստանութեամբ:

Միւս կողմէ Էնկիւրիի անկախութեան դատարանն ալ պարապ չի կենար եւ կը զբաղի կաշառակերութեան, ոճրագործութեան եւ այլ խնդիրներով:

Լքեալ գոյքերը

Կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է փութով երեւան հանելու համար Հայերու եւ Յոյներու պատկանող այն լքեալ կալուածները, որոնց տէրերը արտասահման փախած ըլլալով, փոխանորդներու յանձնած են զանոնք եւ վարձքերը կանոնաւորապէս կը գանձեն: Հասկցուած է նաեւ որ կարգ մը կալուածներ, որոնց բաժիններու անջատումը կը պահանջուի, փախստական բաժնեկիցներ ունին, որով այդ տեսակ կալուածներու վաճառումը առայժմ արգիլուած է: Պոլսոյ ոչ փոխանակելի Յոյները արտօնուած են ծախել իրենց կալուածները, սակայն այս առթիւ զանազան խարդախութիւններ գործուած ըլլալով մանրակրկիտ քննութեանց ձեռնարկուած է:

Բերայի կուսակալութիւնը Բերայի մէջ գտնուող Հայերու լքեալ գոյքերուն մէկ ցանկը պատրաստելով յանձնած է պատկանեալ պաշտօնատան: Սկիւտարի կուսակալութիւնն ալ ձեռնարկած է նմանօրինակ ցանկի մը պատրաստութեան:

Ժողովուրդը կը լուսաւորեն...

Համալսարանի դասախօսներէն կազմուած լուսաւորիչ մարմինները Անատոլուի մէջ սկսած են լուսաւորել ժողովուրդը: Գոնիայի մէջ ճառեր խօսած են հանրապետական վարչաձեւին եւ հին ռէժիմին տարբերութեան մասին: Ֆրանկախտին, ջերմին եւ թոքախտին գործած աւերները հասկցնելէ յետոյ, դասախօս մը բացատրած է դէմքը արեւէն պաշտպանելու անհրաժեշտութիւնը, թուած է գլխարկին առաւելութիւնները, աւելցնելով որ տարազը որ եւ է կապ չունի կրօնքին հետ: Ասոր վրայ Գոնիացիները սկսած են կամաց կամաց քակել իրենց փաթթոցները: Գոնիայի եւ Անատոլուի ամէն կողմը գլխարկի տագնապ կը տիրէ:

Անուններն ալ կը բարեփոխեն

Կրթական գործավարը շրջաբերականով մը ամէն կողմ հրահանգներ տուած է թէ դըպրոցներու մէջ ինչպէս պիտի գործածուին մականունները: Ասոնք բուն անունէն առաջ պիտի գրուին: Անոնք որ ընտանեկան անուն չունին, իրենց պապերէն մէկուն անունը պիտի գործածեն, պայմանաւ որ այդ անունը պատմական չըլլայ: «Աչ-խալամ Թուրք»երու մականուններն ալ անուան սկիզբը պիտի գրուին: Այսպէս՝ Նիքօլա Ճէլէպիտիսի փոխարէն Ճէլէպ օղլու Նիքօլա պիտի գրուի: Անշուշտ Կարապետ Տէմիրճեանի փոխարէն ալ Տէմիրճի օղլու Կարապետ պիտի գրուի:

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Պոլսոյ գաղթակայաններուն փակումը

Պոլսոյ ոստիկանական տնօրէնը Ազգ. Խնամատարութեան տնօրէն Տօքթ. Կորեկեանի հաղորդած է թէ Էնկիւրիէն եկած հրամանի մը համաձայն *երեք օրուան մէջ* պէտք է պարպուին Պոլսոյ բոլոր կայանները եւ այդ տեղերը գտնուող գաղթականները զետեղուին առանձին տուներու եւ զանազան շէնքերու մէջ, բայց ոչ թէ հաւաքօրէն: Նոյնպէս պահանջած է Խնամատարութեան մօտ գտնուող «Թուրք» որբերը:

Տօքթօրը պատասխանած է թէ տրուած պայմանաժամին մէջ անկարելի է գործադրել այդ հրամանը ու նկարագրելով Խասգիւղի եկեղեցիէն եւ վարժարանէն դուրս հանուած եւ փողոցները քարերու վրայ գիշերող 400ի չափ անպատսպար գաղթականներու եւ որբերու թշուառ վիճակը, խնդրած է որ պատսպարեալներէն ամէնէն խեղճերն ու կարօտները թողուին իրենց տեղերը եւ միայն ինքնապահ եղողները մասնաւոր տուներու մէջ սենեակ վարձելով պահուին: Այս վերջիններուն ցանկը տրուած է արդէն ոստիկանութեան:

Տօքթ. Կորեկեան Բերայի կուսակալին դիմելով խնդրած է որ գաղթականներուն, մասնաւորաբար Խասգիւղի չքաւոր պատսպարեալներուն վիճակը նկատի առնուի: Այս վերջիններէն 120 հոգի Պէշիկթաշի կայանը փոխադրուած են, 80-100 հոգիի չափ ալ գիւղին մէջ անպատսպար եւ բացօթեայ մնացած են:

Յունաստանի գաղթականները

Հելլէն կառավարութեան եւ Աթէնքի սովետական գեսպան Ուստինովի միջեւ կատարուած բանակցութեանց հետեւանքով համաձայնութիւն գոյացած է որ Կովկասի 20 հազար յոյն գաղթականներէն 3 հազարը միայն ընդունուին Յունաստան եւ անոնց փոխարէն Յունաստանէն 3500 հայ գաղթական Կովկաս փոխադրուի:

Միւս կողմէ յունական թերթերը կը գրեն թէ արձանագրուած 1500 գաղթականներէն զատ մինչեւ յառաջիկայ գարուն նոր գաղթական չպիտի փոխադրուի Հայաստան: Մեկնելիք գաղթականներէն մէկ մասը Լենինականի, միւս մասը Ղարաքիլիսայի շրջանին մէջ պիտի զետեղուին:

Թրքացումը կը շարունակուի

Կրթական գործավարութիւնը Պոլսոյ ազգային վարժարաններու տնօրէններուն շրջաբերական մը ղրկելով յանձնարարած է ներկայ տարեշրջանէն սկսեալ գործածել միայն ամենավերջին փոփոխութիւնները պարունակող եւ Թուրքերէն լեզուով պատրաստուած աշխարհացոյց քարտէսներ: Ուրիշ շրջաբերականով մը հարցուցած է թէ մարմնամարզի ուսուցիչը ո՞վ է, ի՞նչ ամսական կը ստանայ, ի՞նչ տեսակ մարզանքներ կատարել կուտայ եւ մանաւանդ թէ մարզանքներուն հրամանը ի՞նչ լեզուով կուտայ աշակերտներուն:

Վերջնականապէս վաւերացուած է ոչ-իսլամ վարժարաններու մէջ Թուրքերէնի պահերը աւելցնելու որոշումը, որով նախակրթարաններու Ա. եւ Բ. դասարաններուն մէջ շաբաթը 8 պահ, միւս դասարաններուն մէջ 6 պահ, իսկ երկրորդական վարժարաններուն մէջ 5 պահ Թուրքերէն պիտի աւանդուի: Թուրք պատմութիւնն ու աշխարհագրութիւնը առաջին դասարաններուն մէջ 3, իսկ միւս դասարաններուն մէջ շաբաթը 2 ժամ պիտի աւանդուին:

Պ. Եդուարդ Պէնլեան եւ իր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն, ամէն անոնց որոնք անձամբ եւ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ողբացեալ հօր եւ ազգականին ՏԻԱՐ ԵԶԵԲՈՍ ՊԷՆԼԵԱՆի մահուան առթիւ:

Լոնտոն, 12 *Սեպտ.*

Լոնտոնի Հ. Բ. Ը. Մ. նախագահ ողբացեալ Տիար Եզեբոս Պէնլեանի մահուան առթիւ նախաձեռնութեամբ Լոնտոնի Ալքաստախնամ Ընկ. փոխան ծաղկեպսակի տեղւոյն վաճառականներու կողմէ 48½ անգլիական ոսկի նուիրուած ըլլալով, գործադիր ժողովս որոշեց վերոյիշեալ գումարէն 25 անգլ. ոսկին յատկացնել Պոլսոյ Ազգ. Հիւանդանոցին: Այս առթիւ կը փութանք մեր շնորհակալութիւնները յայտնել բոլոր նուիրատուներուն:

Ի դիմաց Աղք. Ընկ.
Ատենադպիր Ս. ԳԱՐՏԱՇԵԱՆ
Լոնտոն, 12 *Սեպտ.*

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԸ

Երէկ առտու պաշտօնաթերթը հրատարակեց Ինքնութեան Թուղթերու մասին հրամանագիր մը (décret)։

Այս հրամանագրին համաձայն, 15 տարեկանէ վեր ամէն օտարական, որ երկու ամիսէն աւելի պիտի մնայ Ֆրանսա, իր հասնելէն 48ժա. վերջ պարտաւոր է ներկայանալ իր բնակավայրի ոստիկանութեան քօմիսէրին (եւ կամ չեղած տեղերը Թաղապետութեան) և ինքնութեան թուղթի խնդրանք ընել, որուն վրայ ընկալագիր մը կը տրուի խնդրարկուին։

Այս առթիւ պէտք է ներկայացնէ չորս լուսանկար, առանց գլխարկի եւ դէմքէն քաշուած և պէտք է լեցնէ երկու թուղթ, տալով հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Մականուն, անուն, ծննդեան թուական ու վայրը, արհեստ, հպատակութիւն, ընտանեկան վիճակ, կնոջ մականուն, տարիք եւ հպատակութիւն, տասնըհինգ տարեկանէ վար զաւակներու անունն ու տարիքը, արտասահմանի բնակավայրի վերջին հասցէն։

Այս յայտարարութիւնները պէտք է հաստատել պաշտօնական վաւերաթուղթերով. ու այն պարագային, ուր վերջնականապէս Ֆրանսա հաստատուիլ կը փափաքի, պէտք է տալ անունները երկու Ֆրանսացի քաղաքացիներու որոնք կը հաւանին երաշխաւոր ըլլալ իրեն։

Այս թուղթերէն մէկը կը պահուի ինքնութեան թուղթը տուող նահանգի ոստիկան, տեսչութեան մօտ. միւսը կը ղրկուի Ներքին նախարարութեան օտարականներու ինքնութեան թուղթի կեդրոնական գրասենեակը։

Բնակարանի փոփոխութեան պարագային, օտարականը 48 ժամուան մէջ իր ինքնութեան թուղթը պէտք է վաւերացնել տայ իր նոր բնակարանի թաղապետութեան կամ ոստիկանութեան։ Ինքնութեան թուղթը համարժէք է սնակութեան արտօնագրի (permis de séjour)։

Ինքնութեան թուղթերը ետ կ'առնուին բոլոր անոնցմէ որոնք չեն հպատակիր գործադրութեան մէջ եղող օրէնքներուն, և կամ կը դադրին պահանջուած երաշխաւորութիւնները տալէ։

Այն պարագային, ուր օտարականի մը ինքնութեան թուղթը կը մերժուի և կամ ետ կ'առնուի, յիշեալը պարտաւոր է ութը օրէն մեկնիլ ֆրանսական հողէն. բայց եւ այնպէս Ներքին նախարարութիւնը կրնայ այս պայմանաժամը փոխել պարագաներուն համաձայն, վարչական իշխանութեան առաջարկով։

Այն օտար աշխատաւորները, որոնք կը ներկայանան ներգաղթի գրասենեակ կամ սահմանագլուխի պահականոց մը, ձեռքերնին ունենալով ո՛ր եւ է գործատէրէ տըրուած և Աշխատանքի կամ Երկրագործական Նախարարութենէն վաւերացուած աշխատանքի թուղթ մը, սահմանագլուխի մասնաւոր քօմիսէրէն պիտի ստանան ազատ երթեւեկի թուղթ մը (sauf conduit), որով պիտի կրնան երթալ իրենց պաշտօնի կոչուած վայրը. (առողջապահական եւ ոստիկանական օրէնքները լրացնելու պայմանով։)

Այդ տեղ հասնելէ վերջ, մինչեւ 48 ժամ օտար աշխատաւորները իրենց ներկայութիւնը պէտք է տեղեկացնեն ոստիկանական քօմիսէրին կամ անոր չեղած տեղը՝ թաղապետութեան։

Կալուածատէրերն ու պանդոկապետերը և «փանսիօն»ի տէրերը 24 ժամուան մէջ ոստիկ. քօմիսէրին կամ քաղաքապետութեան պէտք է տեղեկացնեն իրենց կալուածներուն կամ հաստատութեանց մէջ բնակող օտարականներու ներկայութիւնը։

Այն բոլոր գործատէրերը որոնք օտար աշխատաւորներ կ'առնեն իրենց մօտ՝ նոյնպէս պէտք է տեղեկացնեն ոստիկանական տնօրէնին կամ թաղապետութեան. ասկէ զատ, զանոնք ընդունելէ առաջ պէտք է հաստատեն թէ օտար աշխատաւորները վերոյիշեալ կանոններուն դէմ չեն գործած։

Ինքնութեան թուղթերը միայն երկու տարուան համար արժէք ունին. սկսած անկէ տարի կը նկատուի իբր ամբողջ տարի։ Ժամանակը անցած բոլոր ինքնութեան թուղթերը արժէքէ զուրկ են։

Ինքնութեան թուղթ չի պահանջուիր օտար երկիրներու Ֆրանսայի մէջ ունեցած դիւանագիտական կամ հիւպատոսական ներկայացուցիչներէն և անոնց ընտանիքներէն։

Ինքնութեան թուղթ տրուած կամ նորոգուած ատեն պիտի գանձուի 68 ֆր.ի տուրք մը (որուն 50 ֆր.ը պետութեան, 6 ֆրանքը նահանգին և 12 ֆրանքը համայնքին համար), առանց ուրիշ յաւելումի։ Այս գումարին գանձումը պիտի հաստատուի դրոշմաթուղթով մը, որ պիտի փակցուի ինքնութեան թուղթի առաջին էջին վրայ եւ վրան պիտի զարնուի ոստիկանական տեսչութեան կնիքը։

Այս տուրքը պիտի զեղչուի 10 ֆրանքի, առանց ուրիշ յաւելումի (7 ֆր. պետութեան, 1 ֆր. նահանգին եւ 2 ֆրանք համայնքին) հետեւեալներու համար։

Ֆրանսացիի մը հայրն ու մայրը, **ուսանողները, պետական կամ մասնաւոր վարժարաններու աշակերտները**, Ֆրանսա ապրող այն գիտնականները որոնք կը պատկանին օտար համալսարանի, ակադեմիայի կամ ֆաքիւլթէի մը, օտար գրողները (հեղինակ կամ լրագրող) որոնք կրթական նախարարութենէն կամ արհեստակցական ընկերութենէ մը վկայագիր ունին, օրավարձով աշխատողները եթէ անոնք ունին sauf conduit մը՝ հաստատող թէ իրենց վերաբերեալ՝ մասնաւոր պարտաւորութեանց հպատակ. ծ են, եւ կամ եթէ ապացուցանեն որ Ֆրանսա հաստատուած են 24 Ապրիլ 1917էն առաջ։

Ամէն տուրքէ զերծ պիտի ըլլան 1. այն օտարականները որոնք 1870-71 և 1914-1918 պատերազմներու ընթացքին ֆրանսական բանակին մէջ իբրեւ կամաւոր ծառայած են, 2. աղքատները և զեղչեալ տուրքի ենթակայ աշխատաւորներու ամուսինները, ծնողքն ու զաւակները։

Այս տրամադրութիւնները գործադրելի են նաեւ Ալզասի, Լօրէնի եւ Ալժերիոյ մէջ։

Ֆրանսա ներգաղթը դիւրացնելու համար

Սուրիայէն Ֆրանսա մեկնող Հայերու թիւը վերջերս շատցած ըլլալով, Պէյրութի «Լա Սիրի» թերթը կ'առաջարկէ Տեղեկատու Դիւան մը հաստատել յիշեալ քաղաքին մէջ դիւրութիւններ տալու համար անոնց։

Այդ դիւանին պաշտօնը պիտի ըլլայ պայմանաւորուիլ ֆրանսացի գործատէրերու հետ, այս երկիրը գաղթող հայերուն նախապէս գործ ապահովելու նպատակով։ Այսպէս պիտի հարթուին Ֆրանսա մտնելու դժուարութիւնները։

Սուրիոյ կացութիւնը

Թայմզի տեղեկութեանց նայելով Աթրաշի ընտանիքի պետերուն միջև կատարեալ համաձայնութիւն գոյացած է և Սուլթան էլ Աթրաշ կը պնդէ կռիւը տանիլ մինչև վերջ. կ'ըսուի թէ Տիւրզիներուն բանակին մէջ կան գերման սպաներ, ինչպէս նաև Ֆէյսալ թագաւորի նախկին սպաներ։

Ճէպէլ Տիւրզի դէմ ֆրանսական արշաւանքը պատրաստուած է արդէն և գործողութիւնները պիտի սկսին շուտով։ Զօրավար Կամլէն Պէյրութ հասած է և զօր. Սարայլի հետ տեսակցելէ վերջ անմիջապէս մեկնած է Դամասկոս. կ'ըսուի թէ ֆրանսական զինուորներուն թիւն է 60000։

Տուգանքներ դրուած են Հաւրանի չորս գիւղերուն վրայ որոնց բնակիչները մասնակցած էին Խըրպէթ էլ Կազալիի վրայ կատարուած յարձակումին։

Տէրաայի մէջ 3000, Պոսրայի մէջ 1200 եւ Էզրայի մէջ 800 քրիստոնեայ գաղթականներ կան, բոլորն ալ ֆրանս. իշխանութեանց խնամքին տակ։ Տիւրզիները մորթած են քրիստոնեայ գիւղերու ամբողջ արջառը և մխը չորցուցած են ապագայի համար պաշար պատրաստելու նպատակով։

Լեռնալ գոյքերու աւարը
Է. ՑԱՆԿ

Իզմիրի ազգային կալուածներու տնօրէնութիւնը, փոխարժէքը ութը տարիէն վճարելու պայմանով ծախու հանած է հետեւեալ կալուածները.—

Կարապետ Պալապանեանի կնոջ Էլմասի եռայարկ քարուկիր մթերանոցը 18,500 ոսկի, Գրիգոր Գույումճեանի մթերանոցը 18,500, Պալիօզեան Մաքրուհիի մթերանոցը 17,500, Պալեօզեան Մաքրուհիի մթերանոցը 20,000. Յակոբ Հիւսնեանի տունը 9000, Արշակ Գալփաքեանի տունը 17,000, Տիկին Մարի Յովհաննէսեանի տունը 19.700, Կարապետ Վռամեանի կնոջ տունը 10,807, Միհրան Ազնաւորեանի մթերանոց փաճառատունը 47,145, Միհրան Ազնաւորեանի Պէլլավիսթայի մթերանոցը 25, 170, Մարիա Պալթազարեանի տունը 4070, Յակոբ Թագւոր Ալթունեանի տունը 1000 ոսկի։

ԱՅՏԸՆԻ ՄԷՋ

Պալթաճըգ գիւղէն Նազար Ճամճեանի թուզի և ձիթապտուղի պարտէզը (14 տէօնիւմ), Գալփա գիւղէն փէնճի Արթինի արտը (4 տէօնիւմ), Գալփա գիւղէն Զուխաճի Խաչատուրի ձիթաստանը (15 տէօնիւմ), Գալփա գիւղէն Հաճի Յակոբի ձիթաստանը (35 տէօնիւմ)։ Գարա Աղաճը գիւղէն Խաչատուրեանի վից արտերը (132 տէօնիւմ)։

ԷՆԿԻԻՐԻ ՄԷՋ

Եգիպտացի Յովսէփի այգին 20 ոսկի, Չէյտէմ քըզը Ագապիի այգին 100, Գապաքճեան Գրիգորի այգին 150, Թօփուզեան Քանպուր Բօղոսի այգին 150, Կիւմիւշ Տիլլիթ օղլու Գրիգորի արտը 50, Մաճարեան Անտոնի արտը 50, Գօյուն օղլու Գէորգի արտը 30։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Քաղաքային կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ թաղային բոլոր կոմիտէները վաղը հինգշաբթի գիշեր ժամը 8ուկէսին, 2 rue du Vieux Colombier. Մէթրօ Սէն Սիւլփիս. Օրակարգ խիստ ստիպողական։

Հ. Յ. Դ. ՌՈՍՏՈՄ թաղային կոմիտէի վիճաբանական ժողովը տեղի կ'ունենայ առաջիկայ Ուրբաթ, 18 Սեպտեմ.ին ծանօթ հաւաքատեղին։

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ հայրենակցական Միութեան ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ առաջիկայ կիրակի ժ. 2ուկէսին 95, Bd. St. Germain։ Café Métro.

Համալսարանական երիտասարդ մը տրամադրելի ժամեր ունի Ֆրանսերէնի, Անգլիերէնի և Հայերէնի մասնաւոր դասեր տալու։ Դիմել Խմբագրութեան։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Փարիզ Վ. Տ. Մ.— Հասցէնիդ փոխեցինք. բաժնեգինը ստացած ենք։

Ցուրիխ Ս. Փ.— Ստացանք եռամսեան, թերթը Սեպտ. 13էն կը ղըրկուի։

Լաքալիէռ Յ. Տ.— Թերթը կը ղրկենք, պայմանները կը տեսնէք հոն։

Վերսայլ Յ. Պ.— Ստացանք 20, ֆր., թերթը կը ղրկենք 15 սեպտ.էն։

Պարաս Ս. Թ.— Ստացանք եռամսեան, սեպտ. 9էն սկսած ենք թերթը ղրկել։

Լանսէյ Գործկ.— Ստացանք սեպ. 8 թուակիրով ղրկուած գումարը։

Լը Գրէօզօ Դ. Գ.— Ստացանք եռամսեան, սկսանք ղրկել 13 սեպտ.էն։

Պոլեն Գործկ.— Ստացանք Սեպտ. 10 թուականով ղրկուած գումարը։

Լըքիւ Ա. Թ.— Ստացանք 16 ֆ.ը։

Լըմանս Ս. Մ.— Ստացանք գումարը թերթը կը ղրկուի սեպտ, 9էն.

Վալպարը Վ. Շ.— Ստացանք 64 ֆրանքը։

Միլան Թ. Ղ. — Ստացանք տարեկան բաժնեգինը։

Շաս Պ. Ա.— Ստացանք եռամսեայ բաժնեգինը նոր հասցէին թերթ կը ղըրկենք սեպտ. 9էն։

Ալէքսանդրիա Մ. Խ.— Ստացանք բաժնեգինը։

Կոմարժ Մ. Գ.— Թերթը կը ղրկուի Սեպտ. 9էն. մեր տրամադրութեան տակ ձեր ուզած գիրքերը չունինք։

Պերլին Ա. Ա.— Սեպտ 9էն ուղղակի կը ղրկուի ձեր հասցէին։

Փարիզ Կ. Թ.— Ստացած ենք 20 ֆրանքը։

Լիոն գործ.— Ստացանք 171 ֆր.

Ստացանք

Les Principes de l'évolution Sociale (resumé de six volumes inédits) հեղինակ Տօքթ. Տիգրան Ասլանեան, (անդամ Փարիզի la Société de Sociologie)ի։ Հրատարակութիւն Marcel Giard. 16 rue Soufflot.

Հոգեվերլուծումը, հեղինակ Տօթք. Գ. Ամատեան, գին 4 ֆրանք, հրատարակութիւն Պէյրութ, Հրազդան։

Նաւասարդի Յուլիս Օգոստոս թիւը գրական և գեղարուեստական բովանդակութեամբ։ Խմբագրութեամբ Յ. Ճ. Սիրունիի, հասցէն 15 Armeneasca. Bucarest: (**Ծանօթ.**— Փարիզի մէջ **Նաւասարդի** զանազան թիւերը կարելի է ստանալ Յառաջի խմբագրութենէն)։

Հանդէս Ամսօրեայի թիւ 5-6ը (Մայիս-Յունիս) Վիեննական Մխիթարեաններու հրատարակութեամբ, հասցէն 4 Mechitaristengasse. Wien VII)2 (Autriche)։

Հայաստանի Կոչնակ ամսագրին երկու թիւերը, Օգոստ և Սեպտմ. քաղաքական և գրական բովանդակութեամբ, հասցէն 331 Fourth ave. New-York։

Մարզիկ պարբերականին Ա. թիւը խմբագրութեամբ Կարօ Ղազարոսեանի, հրատարակութիւն Հ. Մ. Ը. Մ.ի Պուլկարիոյ շրջանին, հասցէն 15 Zlatarska. Philippople.

ՍԱԿԱՐԱՆ

15 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		102.70
Տոլար		21.1[illegible]
Մարք (ոսկի)		5, 0[illegible]
Թրքական Թղթ.		12.12
Թրք. ոսկի		93.
Մէճիտիյէ		8.
Լէվա	100 հատը	15.50
Տրախմի	«	31.
Լիր	«	87.20
Պելժ. ֆրանք	«	93. 25
Զուից. ֆրանք	«	409.25
Չերվոնեց		106.

ԱՐԺԵԹՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ I	1475 ֆր.
« « II	1265 «
« « III	1175 «
Ռուսեկի երկթ.	102.50

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"

Journal Arménien

Paraissant trois fois par semaine

Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանդափոխ եւն. ղրկել Sch. Missakianի անունով

ՈՒՐԲԱԹ 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 21 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՊԻԿԱՐՈՒԹԵԱՆ ՋՈՀԵՐԸ

Լոնտոնէն ծանրակշիռ լուրեր հասան Մուսուլի կացութեան մասին:

Եթէ նոյն իսկ ընդունինք որ նպատակաւոր չափազանցութիւններ կան այդ լուրերուն մէջ, անգլիական տեսակէտին ուժ տալու համար, նորէն բաւական բան կը մնայ որ իսկապէս վրդովիչ է: Թուրքերը վարպետ են պատեհ ժամերը օգտագործելու արհեստին մէջ, եւ միշտ ալ կը շահին այդ գետնին վրայ, որովհետեւ փորձեցին եւ համոզուեցան թէ՛ իրենց դէմ գտնուած ուժերը աւելի ցոյցերով կը զբաղին, քան իրական գործերով: Այսպէս արձանագրուեցաւ Մեծ Պատերազմին պատմութիւնն ալ, արիւնով, ամօթով եւ խարդախութեամբ: Անոնք որ շանթեր կը տեղային եւ կը սպառնային Թուրք իշխանութեան, երբ սկսան Ապրիլ 11ի տարագրութիւնները — դեռ ոչ տեղահանութիւնները — հազիւ չորս-հինգ հոգի կախել տուին Չախջախիչ յաղթանակէն յետոյ, եւ շուտով անցուկը-մուցուկ հաշտեցին: Այժմկալից տեսարաններով Պոլիսէն Մալթա աքսորուած 70-80 ամբաստանեալներն ալ սակարկութեան առարկայ դարձան, տասնեակ մը անգլիացի գերիներ արձակելու համար, եւ թանձր վարագոյր մը քաշուեցաւ արիւնոտ անցեալին վրայ, ու զոհերը դարձան յանցաւոր, իբրեւ չափազանց պահանջկոտ: Ջարդարարներու մասին պատրաստուած թղթածրարները նետուեցան դեսպանատուներու նկուղները, զգուեցնելով նոյն իսկ շարք մը բարեխիղճ պաշտօնեաներ, որոնք պատրաստ էին իբրեւ դատախազ ներկայանալու, և գոնէ պզտիկ տուրք մը մատուցանելու արդարութեան...

Անցնինք:

Թուրքերը վերսկսած են իրենց սիրական եւ գործնական մեթոտը, — կատարուած իրողութիւններ ստեղծել, եւ անակնկալի բերել աշխարհը: Միւսները, Մեծերն ու Յաղթականնե՛րը, կը խօսին ու կը վիճին. անոնք՝ կը տարագրեն ու կը ջարդեն: Լուրերու բաժնին մէջ պիտի կարդաք վերջին քաջագործութիւնները: Ինչպէս կ'երեւայ, զոհերը Ասորիներ են. բայց մանրամասնութիւններ կը պակսին:Այդ-վտանգուած շրջանին մէջ Հայեր ալ կան, 7-800 որոնց տեղափոխութեան համար միջոցներ կը խորհուէին վերջերս: Նանսէնի յանձնախումբը 12 հազար կը հաշուէ ամբողջ նահանգին մէջ հաստատուած հայ գաղթականներու վիճակը, եւ եթէ պատահի որ Անգլիա վերջին պահուն զիջողութիւն ընէ, մաս մը հող Թուրքիոյ վերադարձնելով, անոնք պիտի մնան Միջագետքի սահմանին մէջ: Առայժմ կարելի չէ որոշ բան ըսել այս մասին: Եւ անհրաժեշտ ալ չէ. աւելի անմիջական հոգ մը կայ այսօր, — սահմանամերձ ժողովուրդին փրկութիւնը, որ ճամբով եւ բողոքներով չպահուիր: Լոնտոն զարմանք յայտնեց, բողոքեց, բայց քայլ մը չառաւ տակաւին: Միւսները հազիւ թէ հետաքրքրուին այսքան ժանր բաներով, մանաւանդ երբ նոր պատերազմի մը մղջաւանջը ունին աչքի առջեւ, եւ կարկտան կարկտանի վրայ կը բարդեն, խաղաղութիւնը երկարաձգելու համար:

Մեկնութեանց չի կարօտիր նաեւ խորհրդային իշխանութեան դիրքը:

Մոսկուայի աչքին՝ յեղափոխական գործ է ամէն ինչ որ կը նպաստէ բրիտանական կայսրութեան քայքայման: Ուրիշ բանով չեն հետաքրքրուիր: Այս առաջադրութեամբ, Պոլշեւիկները ուժ տուին ջախջախելու քրտական ապստամբութիւնը, իբրեւ անգլիական խաղ և իբրեւ հակայեղափոխական քայլ: Եւ հրապարակաւ յայտնեցին իրենց գոհունակութիւնը, երբ արեան մէջ խեղդուեցաւ շարժումը, «երբ Թուրք յեղափոխական ասկերները ձիւնի մէջ խրելով, արիաբար կը կռուէին քիւրտ հակայեղափոխական ապստամբներուն դէմ»:

Մէկ բան միայն զարմանք պատճառեց կոմինտերնին: «Մենք ձեր կողքին ենք միշտ, բայց ինչո՞ւ կը հալածէք Թուրքիոյ կոմունիստները», կը հարցնէ ապշահար:

Մուսուլի վէճին մէջ ալ Թուրքիոյ կողքին է յեղափոխական Ռուսաստանը, հետեւաբար եւ համամիտ՝ անոր բոլոր գործողութիւններուն: Ի՛նչ կասկած որ Էնկիւրի երբեք չպիտի համարձակէր այդքան առաջ երթալ, առանց այս թանկագին համակրութեան եւ աջակցութեան:

Ինչպէս երէկ, այսօր ալ ժողովուրդներ զոհ կ'երթան ճերմակներու ապիկարութեան եւ կարմիրներու ցնորքին:

Շ.

ՏՈՄՍԵՐ

Հաւատք քո կեցուցեն...

Նորեն գործի վրայ է ամերիկեան տոլարը:

Միլիոնատէր մը կարեւոր գումար մը նուիրած է, Թուրքիոյ զանազան քաղաքներու մէջ Երիտ. Քրիստ. ընկերակցութեան ճիւղեր բանալու համար: Այս հաստատութիւններուն նպատակը պիտի ըլլայ, ամերիկեան քաղաքակրթութիւնը ներմուծել Թուրքիոյ մէջ, եւ կամաց կամաց «Տիրոջը փարախը» մտցնել զանոնք, ջնջելով կարգ մը ազգային ժառանգական «առաքինութիւններ»:

Շիտակը կը հիմնուի միսիոնարներու հաւատքին վրայ: Քարի պէս հաւատք մը որ նոյնքան ամուր սիրտէ մը կրնայ բխիլ...

Շատերը տարիներով աշխատեցան Հայերը եւ Յոյները քրիստոնէացնելու, ու յաջողեցան. սակայն հաս մը թուրք տակաւին չէ թողած Մուհամմէտի փարախը, հակառակ թափուած տոլարներու եւ ջանքերու: Պատճառը՞... որովհետեւ Հայերը եւ Յոյները լաւ քրիստոնեաներ չեն եղած, Թուրքերուն բարի օրինակ ըլլալու համար:

Այժմ Անատոլուի մէջ ոչ հայ մնացեր է ոչ Յոյն. Ասպարէզը բաց է. օ՜ն ուրեմն գործի, ով Քրիստոսի ու տոլարի ազնիւ միջնորդներ, քարոզեցէք. յաջողութիւնը ապահով է ու մօտ ատենէն պիտի տեսնէք պըտուղը ձեր ջանքերուն...

Եւ օր մը պիտի կարդանք թուրք թերթերուն մէջ.—

Ազգայնես վերապատուելի Վասըֆ պէյ, Ս. Զատկի առթիւ շնորհաւորութիւնները պիտի ընդունի Նուրը Օսմանիի դահլիճին մէջ...

ԱյաՍոֆիայի տաճարին մէջ վաղը պիտի քարոզէ պատուելի Ահմէտ պէյ, «Սիրեցէք զթշնամիս» նիւթին վրայ:

Վերապատուելի Ատնան պէյ, երէկ Ս. Յակոբի եկեղեցին դամբանական մը խօսեցաւ եղբայր Վէլիտ պէյի յուղարկաւորութեան առթիւ: «Մնաս բարեաւ» երգը յուզիչ կերպով երգեց Խալիտէ հանըմ:

Այսօր Հաղորդութեան խորհուրդ տեղի պիտի ունենայ Ս. Պայազիտ մատուռին մէջ: Պիտի քարոզէ Սիւլէյման Նազիֆ պատուելի «Քրիստոս մեր մէջ» նիւթին վրայ. իսկ Հաղորդութեան խորհուրդը պիտի կատարէ պատուելի Ահմէտ Էմին պէյ...:

Առանց բողոքը կ'ըլլան միայն, առաջին թուրք հաւատացեալին մկրտութիւնն է կարեւորը...

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

Հռոդոսի հայկ. որբանոցը

Հռոդոսի մէջ Իտալացիներու կողմէ որբանոց մը բացուած էր, յիսուն որբի համար: Օրթագիւղի Անտոնեան վանքէն 37 որբեր անցած շաբաթ հոն ղրկուած են, իտալացի կրօնաւորի մը առաջնորդութեամբ: Հ. Կիւրեղ Զօհրապեան ալ Պիրէոնէն 11 որբեր պիտի տանի: Որբանոցին համար գնուած է խոշոր շէնք մը, որուն շուրջ 37 հազար քառակուսի մեդր հող կայ: Բանջարեղէնի մշակութեան և երկրագործութեան համար ալ 57 հէքտար հող տրամադրուած է:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Թուրքերը կ'աքսորեն ու կը ջարդեն Ասորիները

Անգլիական կառավարութեան տեղեկութիւններուն նայելով, Թուրքերը պաշարած են Մուսուլի վիճելի հողամասին քրիստոնեայ գիւղերը, եւ անոնց բնակիչները դուրս հանելով կը ղրկեն դէպի հիւսիս: Անգլիոյ գաղթային նախարար Պ. Էմըրի խնդիրը ներկայացուցած է Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին:

Պաղտատէն առնուած վերջին տեղեկութիւններու նայելով Թուրքերուն կողմէ աքսորուած Քրիստոնեաներուն թիւն է 8000: Անոնցմէ 260 հոգի յաջողած են Թուրքերու ձեռքէն փախչելով Միջագետք ապաստանիլ եւ կը գտնուին Զախօ: Անոնք կը պատմեն թէ Թուրքերը Մօրկայի մէջ ջարդած են քրիստոնեաները:

Անգլիական թերթերը զայրացած են Թուրքիոյ այս մեքենայութեանց համար եւ խստիւ կը քննադատեն զանոնք: «Մօրնինկ Փօսթ» կ'ըսէ թէ Մուսուլի հողամասը գրաւելով Էնկիւրիի կառավարութիւնը կ'ուզէ կատարուած իրողութեան առջեւ դնել Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Թուրքիա քաջալերուած է Անգլիոյ եւ արտասահմանի կարգ մը թերթերու այն թելադրութենէն, որուն համաձայն Անգլիոյ քաղաքականութիւնը կը ձգտի պատերազմի բռնուիլ Թուրքերուն հետ: Մուսթաֆա Քէմալի ճկուն միտքը ըմբռնած ըլլալով որ ուշ կամ կանուխ հարկ պիտի ըլլայ պատերազմիլ Մուսուլի համար, նախամեծար համարած է կարելի եղածին չափ շուտ սկսիլ կռիւը:

Տէյլի Նիւզ «ոճրային յիմարութիւն» կ'որակէ թրքական արշաւանքը եւ կ'ըսէ թէ կարելի չէ ո եւ է դաշնագիր կնքել Էնկիւրիի կառավարութեան հետ, քանի որ անիկա ուզած ատենը քուրջի կտոր կը նկատէ զայն: «Թուրքիա կը դադրի այլեւս դատախազ ըլլալէ եւ կ'անցնի ամբաստանեալներու աթոռը՝ միջազգային կարծիքին առջեւ»:

Միւս կողմէ ուրիշ թերթեր ալ կը քննադատեն Պօլտուինի դաժլիճին քաղաքականութիւնը Միջագետքի մասին: «Ուէսթմինիսթր կազէթ» կ'ըսէ թէ Իրագը ցեղերու եւ կրօնքներու խառնարան մըն է: Անգլիա իր դէմ պիտի գտնէ Էնկիւրիի Թուրքերը եւ այս բանը իր արձագանգը պիտի ունենայ իսլամական աշխարհին մէջ, որ արդէն Մարոքի խնդրին առթիւ շատ ջղագրգռուած է:

«Թայմզ» կը գրէ թէ 8380 Թուրքեր Պալքօ գիւղը պաշարելով բնակիչները Քորօր տարած են: Ուրիշ թրքական ույժ մը նոյն օրը պաշարած է Զէրավաքի քրիստոնեայ վանքը: Սեպտեմբեր 10ին Զախօ հասած են 10,260 քրիստոնեայ փախստականներ, խեղճուկրակ վիճակի մէջ: Անոնք կը պատմեն թէ Թուրքերը 8000 քրիստոնեաներ աքսորած են Պաշգալէ:

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

Սուրիոյ թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտան կացութեան մասին.—

Անցած Ուրբաթ քանի մը հազար հոգի հաւաքուած են Դամասկոսի մեծ մզկիթը եւ նամազէն յետոյ ցոյց կատարած են կառավարութեան դէմ, պահանջելով Սուրիոյ, Լիբանանի, Պաղեստինի եւ Միջագետքի միացումը իբրեւ անկախ պետութիւն: Ցուցարարները «Կեցցէ՛ Անկախութիւն, կեցցէ՛ Ազատութիւն» պոռալով մզկիթներէն դէպի Քաղաքապետարան ուղղուած են՝ «Աստուած մեծ է, կեցցէ՛ Մուհամմէտի կրօնքը» գոչելով: Սուք էլ Համիտիէի ոստիկաններն ու ֆրանսական զինուորները զէնքով դիմաւորած եւ ցրուած են ցուցարարները՝ առանց ո եւ է վնասի:

Պէյրութի մէջ շատ մը թերթեր լոյս չեն տեսած, հրապարակին վրայ լրագրի թուղթ չգտնուելուն պատճառով:

—Մեր վերջին թիւով գրած էինք թէ՛ ձէպէլը Տրիւզի մէջ գտնուող հինգ հազարի չափ քրիստոնեաներ ստիպուած են Դամասկոս եւ շրջակայքը ապաստանիլ: Ֆրանսական իշխանութիւնը ասոնց իւրաքանչիւրին 500 կրամ հաց և 200 կրամ բրինձ կը բաշխէ, նոյնպէս վրաններ տրամադրած է անոնց բնակութեան համար:

— Զահլէ, Հայերու միջեւ կռիւ մը պատահած է, եւ Խաչատուր անուն մէկը դանակի հինգ հարուածներ ստանալով մեռած է:

— 12,500 օտարականներ կը գտնուին ներկայիս Լիբանան՝ ամառուան եղանակը անցընելու համար:

— Սուրիոյ հայ որբանոցներուն որբերն ու մանաւանդ որբուհիները ամուսնացնելու համար ֆոնտ մը բացուած է, Պէյրութի մեր հայրենակիցները սկսած են կարեւոր գումարներով մասնակցիլ այս հանգանակութեան:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)

ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՎՐԱՅ

Առհասարակ մեր մամուլին էջերում շատ քիչ կամ համարեա ոչինչ չի գրւում մեր ամենից աւելի կազմակերպուած գաղութի՝ պարսկահայութեան մասին։

Այժմ, երբ աւելի քան երբեք հայ ժողովուրդը ցրուած է ի սփիւռս աշխարհի և ենթակայ ուծացման, այլասեռման ու ապազգայնացման, խիստ կարեւոր է, որ մենք աչքի առջև ունենանք համայն Հայութեան ազգագրական քարտէսը և այն պայմանները, որոնց մէջ ապրում է նա, ու աշխատենք ստեղծել անհրաժեշտ «կապը» Հայութեան բեկորների միջև։

Պ. Պ. Գ. Մեսրոպ, Ա. Գիւլխասեան և ուրիշներ — չգիտենք ինչ փաստերի և աղբիւրների հիման վրայ — Պարսկահայութեան թիւը յայտարարում են 100,000։ Հարկ է ճշտել երբ պարսկահայութիւնն այդ թիւը չէ ունեցել նոյն իսկ համաշխարհային պատերազմից առաջ. ո՞ւր մնաց այժմ, երբ վերջին տասը տարւայ ընթացքին այդ գաղութի մի մասը երկիցս գաղթել է (Թաւրիզ, Սալմաստ, Ուրմիա և Ղարադաղ), մի մասը կոտորուել ու ժահմետականացել (Խոյ, Մակու), և անցկացրել ծանր սովի տարիներ՝ 1917-1920 թուերին, նախ՝ ամբողջ պարսկահայութիւնը և ապա՝ Հարաւային Պարսկաստանի Փէրիա և Չարմահալ գաւառների գիւղացիութիւնը։ Այս աղէտներն անշուշտ ազդել են պարսկահայութեան թուի վրայ։ Վիճակագրական ստոյգ տեղեկութիւններ պակասում են պարսկահայ թեմական իշխանութիւնների դիւաններում անգամ, սակայն իրազեկ լինելով պարսկահայ կեանքի մանրամասնութիւններին, յայտարարում ենք, որ պարսկահայութեան թիւը ներկայումս տատանւում է 60-70,000ի միջև։

Պարսկահայ գաղութը բաժանւում է երկու գլխաւոր մասերի՝ 1. Հիւսիսային Պարսկաստան կամ Ատրպատական և 2. Հարաւային Պարսկաստան։ Առաջինը կազմում է Ատրպատականի թեմը՝ իր թեմական պատգամաւորական ժողովով, որ շրջանի օրէնսդիր մարմինն է և ընտրւում է երեք տարին մի անգամ ժողովրդական քուէով, թեմական խորհուրդով (գործադիր մարմին), և սրա նախագահն է ժողովրդական յայտնի գործիչ Ներսէս արքեպսկ. Մելիք-Թանգեան։ Ատրպատականն ունի մօտ 17-20,000 հայութիւն՝ բաժանուած հետեւեալ շրջանների վրայ — Սալմաստ՝ մօտ 3000, Ուրմիա՝ մօտ 2500, Մակու և Խոյ՝ մօտ 4-500, Ղարադաղ շուրջ 5000, Մարաղա և Սօվուջբուլաղ 1000, Մուժամբար գիւղը՝ Թաւրիզի մօտ՝ 400 հոգի։ Այս շրջանները կազմում են գաւառը, մեծագոյն տոկոսը գիւղացիներ են և զբաղւում են՝ հողագործութեամբ և այգեգործութեամբ, մասամբ նաև արհեստներով և առեւտրով։ Ատրպատականի թէ վարչական և թէ կրթական ու մշակութային կեդրոնն է Թաւրիզը, ուր կան 5000 Հայեր։

Հարաւային Պարսկաստանը մտնում է Հնդկաստանի թեմի մէջ՝ առաջնորդական աթոռանիստ ունենալով Իսպահանը (Ն. Ջուղա)։ Շրջանները ղեկավարւում են համայնական վարչութիւններով, որոնք ընտրւում են մէկ տարով։ Այս վարչութիւնները ինքնավար են և միայն խիստ կարեւոր պարագաներում դիմում են թեմական իշխանութեան։ Հարաւային Պարսկաստանի Հայութեան թիւն է 40-45,000, բաժնուած հետեւեալ շրջանների վրայ. Սուլթանաբադի հայ գիւղերը և Փէրիա ու Չարմահալ գաւառի գիւղացիութիւնը՝ մօտ 30,000 հոգի։ Թէհրանը — աւելի քան 4500, Իսպահան, Ն. Ջուղա՝ մօտ 4000, Ղազուին՝ 500, Համատան՝ 6.700, Ռէշտ՝ 600, Էնզելի՝ 600, այնուհետև մի շարք քաղաքներ, ուր գտնւում են պարսկահայ փոքրաթիւ պաշտօնեաներ իրենց ընտանիքներով, — ինչպէս են՝ Քիրմանշահ, Մազանդարան, Մէշէտ, Քաշան եւն. և Հարաւային հանքերի հայ բանւորութիւնը որ վերջին տարիներն է գոյացել, ընդամէնը հազիւ 600 հոգի։ Հարաւային Պարսկաստանի հայութեան հանրային, մշակութային և քաղաքական կեանքի վարիչ կեդրոնն է Թէհրանը, Սուլթանաբադի շրջանն յատկապէս աչքի է ընկնում իր բարեկեցիկ վիճակով և առհասարակ մեր գաղութահայ գիւղացիութեան մէջ առաջին շարքերում կարող է դասուել։

Պարսկահայ գաղութի սկզբնաւորութեան պատմութիւնն անելը մեզ հեռուն կը տանէր, մինչև 17րդ դարը՝ Շահ Աբբասի ժամանակները, երբ այդ մեծ աշխարհակալը հայութեան խոշոր զանգուածներ բռնի գաղթեցրեց Պարսկաստան, որ իր երկրում արհեստներն ու առեւտուրը զարգացնելու նպատակով։ Ասենք միայն, որ մի շարք քաղաքներում հայկական գաղութներ ստեղծւել են համեմատաբար նոր ժամանակներում, երբ առեւտրական տների գործակատարները պաշտօնի բերումով ստիպուած են եղել իրենց ընտանիքները փոխադրել գործի վայրերը։ Այդ քաղաքներն են՝ Ղազուին, Ռէշտ, Էնզելի, Քիրմանշահ, Մազանդարան եւն. եւ հարաւային հանքաշրջանի բանւորութիւնը։

Պարսկահայ գաղութի խոշոր առաւելութիւններից մէկն այն է, համեմատած մեր միւս գաղութների հետ, որ նրա ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կազմում է գիւղացիութիւնը։ Թէ գիւղերի և թէ քաղաքների հայութիւնն ապրում է *ազգային սովորոյթներով եւ աւանդներով*։ Թերևս չկայ մի գաղութ, որ լինի այնքան ամփոփ և ազգայնօրէն այնքան հարազատ՝ ինչպիսին պարսկահայութիւնն է։ Ազգային ինքնապաշտպանութեան բնազդը — մահմետական այդ ծովի մէջ — մղել է հային քով-քովի. օրինակ յիշենք Թաւրիզը, ուր աւելի քան 900 տնից բաղկացած հայութիւնը ամփոփուած է զուտ հայաբնակ երկու թաղերում, ուր կեդրոնացած են կրթական-մշակութային և հանրային բոլոր հիմնարկութիւնները և նոյն իսկ հայ խանութների մեծ մասը։ Ի զուր չէ որ տեղական Թուրքերը զուտ հայաբնակ այս թաղերը կոչում են «Էրմանիստան»։ Նոյնպիսի ամփոփ վիճակ ներկայացնում են միւս քաղաքներն ու գիւղերը։ Միակ բացառութիւնը Թէհրանն է։

Պարսկահայութեան լեզուն միմիայն հայերէնն է։ Պարսկահայերը, դարերից ի վեր ապրելով մահմեդական այդ ծովի մէջ՝ համարեա չգիտեն տիրող լեզուն։ Աւելին. դեռեւս հին սերունդը գիտէ շուկային լեզուն, իսկ նոր սերունդը այդ եւս չգիտէ։ Մենք հպարտութեամբ ենք արձանագրում այս տողերը, որովհետեւ պարսկահայը կարողացել է իրեն բարձր պահել մտաւորապէս անհամեմատ վար մակարդակի վրայ կանգնած ժողովրդի ազդեցութիւնից(1)։ (Բացառութիւն կազմում են Սօուջբուլաղի, մասամբ Մարաղի և Մակուի հայութեան հին ու յետամնաց սերունդը)։ Այդ խնդրում իրենց խոշոր դերն են կատարել պարսկահայ կրթական-մշակութային հիմնարկութիւններն ու մամուլը։ Արժէ մշակութային այդ հզօր ազդակների վրայ դէթ մի թռուցիկ ակնարկ նետել։

Կրթական կեանքում պարսկահայութիւնը վայելում է լայն ինքնավարութիւն։ Որպէս ազգայնօրէն չհաշտուած փոքրամասնութիւն նա շատ քիչ շփման կէտեր է ունեցել մշակութային կեանքում տիրող ժողովրդի հետ։ Հայկական դպրոցներում պարսկերէնը, որպէս տիրող պետական լեզու, շատ թոյլ հիմքերի վրայ է դրուած։ Օտար լեզուներից, ֆրանսերէնն ու ռուսերէնը՝ նոյնպէս։ Այնպէս որ պարսկահայ սերունդներն ստացել են զուտ հայացի, ազգային կրթութիւն և դաստիարակութիւն։ Պարսկահայ դպրոցի պատմութիւնն ընդգրկում է աւելի քան 75 տարւայ մի լուրջ ժամանակամիջոց կրթական օրկաններ ունենալով Թաւրիզը, Իսպահանն ու Թէհրանը, ու նաև Սալմաստը։ Անցնինք թուական ու փաստացի տուեալներին։

Պարսկահայութեան մշակութային խոշոր եւ առաջնակարգ կեդրոնը Թաւրիզն է։ Ունի մօտ 800 երկսեռ աշակերտներ, որոնք բաժանւում են հետեւեալ դպրոցների վրայ — Թեմական-կեդրոնական դպրոց (միջնակարգ) 170 աշակերտուհիներ։ «Հայկազեան-Թամարեան» դպրոց, ծխական 350, «Արամեան և Ս. Աննայեան» ծխական դըպրոց, 125 աշակերտներով։ Այս դպրոցները զուտ ազգային են, հայացի կըրթութեամբ և մտաւոր ուժեր են մատակարարում պարսկահայութեան։ Այնուհետեւ մօտ 100 հայ աշակերտուհիներ յաճախում են ամերիկեան և կաթոլիկաց տղայոց և աղջիկների վարժարանները, և ապա 60-70 երկսեռ երեխաներ յաճախում են երեք տարի առաջ բացուած գիմնազիոնը։ (Նօթղասեան)։

Թէ ամերիկեան և թէ կաթոլիկ դպրոցները զուրկ են հայացի կրթութիւնից։ Հայ լեզուն և պատմութիւնը շատ թոյլ հիմերի վրայ են դրուած այդ վարժարաններում։ Այնուամենայնիւ այդ դպրոցներում կրթւող հայ սերունդը չի կարելի բոլորովին կորած համարել։— Այս տեսակէտից այլասերման և օտարացման բոյն է Թաւրիզի գիմնազիոնը, որ բացուեց հայ ունեւոր դասի միջոցներով՝ ի հեճուկս ազգային դպրոցների — և պահուեց ռուսական հիւպատոսարանի օժանդակութեամբ։ Այն ինչ տասնեակ տարիներից ի վեր չկարողացաւ անել ռուս տիրապետութիւնը՝ ռուսական դպրոց բանալ Թաւրիզում, արաւ սարկամիտ և օտարամոլ հայ հարուստը, ձեռք-ձեռքի տուած «Կարմիրների» հետ։ Այսօր այդ գիմնազիոնում կը լսէք միայն ռուս լեզուն, կը զգաք ռուս ոգին և այլանդակ հոգեբանութիւնը. որ ներարկւում է մատաղ սերնդին։ Ու զարմանալի թող չթուայ որ հայ հարուստը այս խնդրում եւս միացած և համերաշխ է գործում համայնավար կազմակերպութեան հետ..։

Ազգային երեք դպրոցները պահւում են բացառապէս հայ աշխատաւոր խոնարհ խաւերի միջոցներով և զոհաբերութեամբ ու գտնւում են նրա բացառիկ ու տիրական ազդեցութեան տակ։ Հայ այլասերուած և օտարամոլ տարրերը զուրս են նետուած ազգային-կրթական կեանքից։

Կրթական տեսակէտից կարելի է ասել, որ Թաւրիզի հայութեան 95 առհարիւրից աւելին կարդալ-գրել գիտէ։ *Տասը տարի եւս եւ Թաւրիզում չի գտնուի մէկ անուս հայ անգամ*։ Ամենահին դպրոցը «Արամեան եւ Ս. Աննայեան»ն է ուր պաշտօնավարել է Րաֆֆին, և որի հիմնադրութեան վաթսունամեայ յոբելեանը կատարուեց 1914 թւին, այժմ 71 տարւայ կեանք ունի։ «Հայկազեան - Թումանեանը» հիմնուած է պարսկահայ միլիոնատէր Թումանեան եղբայրների նուէրով.— իր շէնքով եւ յարմարութիւններով գերազանցում է Կովկասահայ շատ միջնակարգ դպրոցներին անգամ։ Դպրոցները ունին մէկական գրադարան և բնագիտական սրահ։ Կեդրոնական վարժարանը հիմնուած է ամբողջ թեմի համար, բայց քաղաքական և այլ պատճառներով մինչեւ այժմ գոնէ լիովին չծառայեց իր նպատակին։

Գաւառի (Սալմաստ, Ուրմիա, Մակու և Ղարադաղ) կրթական գործը քաղաքական պայմանների և գաղթի պատճառով քայքայուել էր։ Վերջին երեք տարիների ընթացքում Ամերիկեան Ռելիֆի և ազգային մարմինների ջանքերով և գաւառի հայութեան վերադարձի բերումով հիմնուել են մի քանի դպրոցներ և դեռ եւս շարունակւում են նոր դպրոցներ հիմնելու ջանքերը։ Գաւառի աշակերտութեան թուի մասին տուեալներ պակասում են, բայց մէկ բան որոշ է, որ գաւառը նոյն գործունէութիւն է ցոյց տալիս՝ երբեմնի կրթական-մշակութային կեանքը վերստեղծելու համար։ Մինչև անգամ Մարաղան, որ պարսկահայութեան միակ թրքախօս շրջանն էր, այժմ ոչ միայն ունի ծխական ազգային դպրոց, այլ և «կուլտուրական Միութիւն» և նոր սերունդն արդէն հայերէն է խօսում։ Մեծ ապագայ է խոստանում Սալմաստի և Ղարադաղի հայութիւնը, որ առողջ տարրն է պարսկահայութեան և աչքի է ընկել իր ընդունակութիւններով ոչ միայն կրթական ասպարէզում, այլ և առեւտուրի։ Պարսկահայ մեծահարուստ առեւտրականների խոշորագոյն տոկոսը Սալմաստեցի և Ղարադաղցիներ են։

ԱՆԴՐԷ

(Վերջը՝ յաջորդիւ)

(1) *Այսօր Փարիզի փողոցներում ճողկանով լսում ենք տաճկերէնը հայ երիտասարդների բերնից։ Ա.*

Ձայներ գաւառէն

Հայերը Պոռտոյի մէջ

Քանի մը օրուան համար գործով Պոռտօ գացած էի, հոն հանդիպեցայ մեր բունագուրկ հայրենակիցներուն, որոնք եկած տեղաւորուած էին այս հեռաւոր քաղաքին մէջ։ Սոյն գաղութին մէկ մասը կ'աշխատի Շնայտէր հսկայ ընկերութեան նաւարանին մէջ, յիշեալ ընկերութիւնը տրամադրած է անոնց բաւական խոշորկէկ երկու սենեակներ և մէյմէկ հատ ալ ածուխի և փայտի մթերանոց։ Տան վարձքը շատ չնչին է. ամսական 35 ֆր. ելեքտրական լոյսի և օդային կազի համար ալ վճարում չեն ըներ. ժամ գինով ածուխ կը տրուի իրենց։ Ես անձամբ գացի եւ տեսայ այդ տուները, ամէն տեսակ հանգստութիւն և դիւրութիւն տրուած է։ Գործաւորները եթէ ուզեն, իրենց կը տրամադրուի բաւականաչափ հող, բանջարեղէն և ծաղիկ մշակելու համար։ Իսկապէս հրաշալի էին այդ պարտէզները։ Առհասարակ գործարանները մէկ գիծի վրայ ըլլալուն, մեր հայրենակիցները կրցեր են իրարու մօտ ըլլալ եւ շրջանակ մը կազմել։ Անոնցմէ մէկ մասը կ'աշխատի ուրիշ գործարաններու մէջ և գոհ են իրենց վիճակէն, իսկ փոքրիկ մէկ մասն ալ ալ կը բնակի քաղաքին մէջ։ Քաղաքին մէջ շատ ընտանիքներ չկան, դերձակ մը և ժամագործ մը միայն։ Ամբողջ հայութիւնը կը բաղկանայ քսաներկու ընտանիքէ և 7 ամուրի երիտասարդներէ։ Մօտերս հարսնիք մըն ալ պիտի ունենան։ Բարեբախտաբար հոս այլասերումի նշաններ չկան, և սակայն նորահաս սերունդը ճարահատ կը յաճախէ տեղական դպրոցները։ Ամբողջը
*մէկ հաշուելով կ'ունենանք 7
անձ։ Գաղութին անդամներ
Պիլէճիկէն, Անթալիայէն, Խար
բերդէն (Խուլըուգիւղ) Մարզուա
նէն եւ Պոլսէն են։ Բոլորն
իրարու հետ շատ սիրով են
Մայիս 28ին տօներ են Հ. Հան
րապետութեան անկախութեան
տարեդարձը Պ. Ահարոն Քէնա
եանի բնակարանին մէջ։ Եղա
են երգեր, արտասանութիւնն
եւ բանախօսութիւններ. այս
ղած է առաջին անիթը գիրա
ճանչնալու եւ մօտէն շփու
ունենալու։*

*Պոռտոյի մէջ հիմնէն հաստա
ուած է եղեր հայ միլիոնա
մը, ընդարձակ առեւտրական
ծով, եւ սակայն մինչեւ ցարդ
հետաքրքրուած իր հայրենակի
ներուն վիճակով։ Անգամ
ինքնաշարժով անցնիլը տես
են...*

ՓԱՅԼԱԿ

Ափ մը Հայեր՝ լեռան մը ստորոտ

*Մաղեանէն (Լէնի ճանանգ) կը գրե
մեզի.—*

*Մէկ տարուան պայմանաժա
մով հոս եկանք։ Մետաքսի գ
ծարանը կ'աշխատինք։ Մեծ
պզտիկ ամէնքս 22 հոգի են
Այս գիւղին մօտերը բնաւ
չկայ։ Լեզու չենք գիտեր,
խաբուինք ու կը նեղուի
Աշխատավարձը շատ քիչ
օրական 7 ֆրանք կ'իներուն,
ֆրանք այրերուն։ Օրը 3 անգ
կերակուրի համար 4 ֆրանք
գեղչեն։ Կերակուրը ընդհանր
պէս փաթթաթէս է, եւ իրիկու
փաթթաթէսի ջուր։ Կը համբ
րենք յուսալով որ օրականնի
կ'աւելնան*

Մ. Հ.

Վեց ամսուան մէջ

Վեց հարիւր դ

---

*Էնկիւրիի անկախութեան դ
տարանը գործունէութեան սկ
թուականէն, այն է անցեալ մա
7էն մինչեւ սեպտ. 7, վեց
սուան շրջանին 165 դա
տեսած է, 602 ամբաստանե
ներով։ Այս դատերէն հարի
չորսը աւարտելով 348 ամ
տանեալի մասին սա որոշ
ները տրուած են.— 185 հ
անպարտ արձակուած է,
հոգի մահուան դատապարտո
են որոնցը 3ը բացակայութեա
Բանտարկութիւններն բաւար
նկատուելով ազատ արձակո
են 30 հոգի, ուրիշ դատապ
դրկուածներուն թիւն է 20
ամբաստանեալ թիապար
թեան, աքսորի և սահմա
դուրս հանուելու, մէկ հոգի
30 տարի բանտարկութեան
տապարտուած են։ 158 հոգի
ամիսէն մինչեւ 15 տարի գ
զան ատիճաններով բանտ
կութեան։ Զինուորութենէ փ
չողները այս թիւերէն դ
կը մնան։ Ներկայիս 23 դ
կան, որոնց 5ը լրտեսութեա
մնացեալները յեղուզակայինի
քերու կը վերաբերին։*

*— Թուրքիոյ մէջ վերջին
ամսուան միջոցին 45,036 հ
յանցանք գործած և ատոն
78ը ձերբակալուած են։ Անցե
տարուան հետ բաղդատելով
տարի դէպքերը աւելի նուազ*

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՏՕՔԹԷՕՐ ՆԱՆՍԷՆԻ

3.— Անատոլուի մէջ կը թուի թէ ընդհանրապէս կարծուածէն աւելի Հայեր մնացած են։ Կարելի չէ ճշգրիտ թիւեր տալ, բայց հայ-կաթոլիկներու գաղութներ նկատուած են օրինակ Սվազի, Կեսարիոյ և Էրզրումի մէջ։ Կ'երեւի հայ-կաթոլիկները մասնաւոր դժուարութիւններու ենթարկուած չեն այդ վայրերուն մէջ։

Վանի մէջ հայ չէ մնացած։ Նոյնպէս կը կարծուի թէ հայ բնակչութիւնը ամբողջովին լքած է Կարսի և Սուրմալուի շրջանները, որոնք նախապէս ռուսական, իսկ այժմ թրքական են։

4.— Սուրիոյ մէջ զանազան գիտութիւններ ներկայացուած ըլլալով յանձնաժողովին Սուրիաբնակ հայ գաղթականներու վիճակին մասին, օգտակար նկատուած է հրաւիրել Պ. Քարլը այդ երկիրը երթալ՝ իր վերադարձէն յետոյ, Սուրիոյ հայ գաղթականներու խնդրին մասին տեղեկագիր մը ներկայացնելու նպատակով։

Այս տեղեկագրին կցուած յաւելուածին մէջ տրուած տեղեկութիւններուն համաձայն, Սուրիոյ մէջ կը թուի թէ կան շուրջ 100 հազար հայ գաղթականներ, և առ առաւելն 10 հազար գաղթականներու գիւղերու մէջ տեղաւորումը երեւութապէս գոհացուցիչ լուծում մը տայ այդ երկրին մէջ հայ գաղթականներու ներկայութեան առաջ եկած կացութեան։

Պ. Քարլ այն կարծիքէն է որ մէկ միլիոն ֆրանսական ֆրանքի հիմնադրամի մը սահմանումը մեծապէս պիտի դիւրացնէ այս ծրագրին իրագործումը։ Այս խնդիրը անտարակոյս աւելի մեծ ուշադրութեան արժանի է, և Պ. Քարլի առաջարկը, ինչպէս նաև ըլլալիք առաջարկութիւնները մօտէն ուսումնասիրուելու կը կարօտին։

5.— Նոր տեղեկութիւններ չունինք Ռուսիայէն դուրս և վերև չյիշուած ուրիշ երկիրներու մասին, ուր մեծ թիւով հայ գաղթականներ կը գտնուին (Պուլկարիա, Կիպրոս, Պաղեստին, Միջագետք, ևյլն.)։

Արտասահմանի հայ գաղթականներուն ընդհանուր գումարը կարելի է հաշուել 3 կամ 400 հազար, բայց այս մեծ թիւին վրայ, չհաշուած Սուրիոյ Հայերը, շուրջ 15 հազար հայրենիք պիտի դառնային։

Ուրեմն լուծուելիք խնդիրը երկու մասի կը բաժնուի.

1.— Կարելի եղածին չափ շուտ Հայաստան փոխադրել շուրջ 10 հազար Հայեր Յունաստանէն և 5 հազար Պոլիսէն, գումար 15 հազար հոգի։

2.— Արտասահման գտնուող ուրիշ հայ գաղթականներու և առհասարակ Հայերու համար զարգացնել ապագայ կարելիութիւնները, որպէս զի եթէ փափաքին, անոնք երթան հաստատուին Հայկական Հանրապետութեան մէջ, որ պէտք է նկատուի իբրև գոյութիւն ունեցող միակ Ազգային Օճախը, ուր ցրուած Հայերը կարենան հաստատուիլ։

Ցիշենք որ հայ ղեկավարները շատ փափաքող կ'երեւին տեսնել իրենց հայրենակիցներուն Հայաստան փոխադրուիլը, ու երբ այդ անկարելի ըլլայ, այն ատեն է միայն որ անոնք նկատի ունին ուրիշ երկիրներ, Ռուսիոյ մէջ կամ անկէ դուրս։

Գալով այս երկու հարցերու իրականացման, աւելի պատշաճ պիտի ըլլար սկիզբէն իսկ ջանալ գտնել մէկի վերածելու, այսինքն կարելիութեան սահմանին մէջ անմիջապէս անհրաժեշտ փոխադրութիւնները կատարել, համաձայն ամբողջական մեծ ծրագրի մը ցուցմունքներուն։ Իմ կարծիքով, միայն այս եղանակով է որ կարելի պիտի ըլլայ ամբողջութեամբ լուծել հայ գաղթականներու խնդիրը։

Գ. — Հայաստան եւ գաղթականները

Մեծ պատերազմին ատեն Թուրքիայէն Ռուսիա գաղթող Հայերու թիւը կը հաշուուի մօտաւորապէս 4 հարիւր հազարի և 420 հազարի միջև, որոնց մեծ մասը, գրեթէ երեք հարիւր հազար, հաստատուած են ներկայ Հայաստանի սահմաններէն ներս. միւսները՝ 100 հազարէն 120 հազար, գացած են Կովկասի միւս երկիրները և բուն իսկ Ռուսիա։ Գաղթականութեան շարժումը ամէնէն աւելի ուժգին եղած է 1918ին, երբ ռուս բանակը լքեց ճակատը։

Գաղթականներու նոր մեծ շարժում մը առաջ եկաւ յեղափոխութենէն յետոյ, երբ Թուրքերը գրաւեցին վերայիշեալ Կարսի և Սուրմալուի շրջանները, որոնք նախապէս մաս կը կազմէին ռուսական Հայաստանի։ Այս գաղթականները գրեթէ ամբողջութեամբ հաստատուեցան նախկին Հայկական Հանրապետութեան մէջ, նոր սահմանագլուխի (Արփաչայ և Արաքս գետերը) միւս կողմը գտնուող շրջաններուն մէջ։ Ասոնց թիւը կը հաշուուի աւելի քան 125 հազար։

400,000 հոգիէ աւելի եղող այս գաղթականներուն հոսքը ներգաղթը երկրի մը մէջ, որուն բնակչութիւնը հազիւ այս թիւին կրկինը կը կազմէր, տեղի ունեցաւ Հայկական նոր Հանրապետութեան իրական կազմութենէն առաջ։ Հետեւաբար կրնայ բսուիլ որ գաղթականներու ընդհանուր խնդիրը որոշ չափով կորսուեցաւ յեղափոխութեան և քաղաքային կռուի սաստկած խառնաշփոթութեանց մէջ։ Միւս կողմէ հասկնալի է թէ ապրուստի միջոցներէ զուրկ գաղթականներու ներխուժում մը որքան կը շարունակէ սպառել երկրին հասոյթները։

Հայաստան շարունակեց գաղթական ընդունիլ։ 1921էն մինչև 1 Յունիս 1925 արձանագրուած գաղթականներու թիւը կը բարձրանայ 13,539ի, որոնք եկած են ըլլայ ուղղակի Թուրքիայէն, ըլլայ Միջագետքի, Պարսկաստանի և Յունաստանի ճամբով։

Այս գաղթականներու փոխադրութեան, ապրուստին և տեղաւորման ծախքերը վճարուած են հայկական կառավարութեան կողմէ։ Կը թուի սակայն որ հայ կառավարութիւնը մինչև հիմա բաւականաչափ միջոցներ չէ ունեցած այս գաղթականներուն գոհացուցիչ վիճակ մը ապահովելու համար։ Գաղթականները ստացան հողեր, մասամբ նաև սերմ, հողագործական գործիքներ, ևյլն., բայց տակաւին մեծ մասով թշուառ են։ Կառավարութիւնը կը ջանայ բարւոքել անոնց վիճակը և մտադիր է այս նպատակով ծախսել 630 հազար ռուբլի (մօտաւորապէս 65 հազար անգլիական ոսկի)։ Կառավարութիւնը կը պատրաստուի նոյնպէս ներկայ և յառաջիկայ տարիներու ընթացքին ընդունիլ 7 հազար նոր հայ գաղթականներ, որոնք պիտի գան Յունաստանէն, Պոլսէն, Միջագետքէն, և անոնց տալ հողեր։

Առաջին կարաւանները պիտի բաղկանան Պոլիսէն գալիք 1500 հոգիէ, այս թիւին մէջ ըլլալով վերոյիշեալ 800 գաղթականները, որոնց հայրենիք փոխադրութեան համար 11 հազար տոլարի գումար մը կայ տրամադրելի։

Սակայն և այնպէս իմ հաստատ տպաւորութիւնս այն է որ եթէ Հայաստան ունի է օժանդակութիւն չստանայ իր բնական թաքուն մեծ աղբիւրներու զարգացման համար, անկարելի պիտի ըլլայ իրեն մեծ թիւով գաղթականներ ընդունիլ և զանոնք տեղաւորել գոհացուցիչ կերպով։

(Շարունակելի) (2)

ԹՈՒՐՔԻԱ

Եւրոպականացումը կը շարունակուի

Նոր տեղեկութիւններ կը հասնին Թուրքիոյ մէջ կատարուած խաղաղ յեղափոխութեան մասին։ Էսկիշէհիրի մէջ մանչերու եւ աղջիկներու կրթութիւնը խառն պիտի ըլլայ։ Ուսուցչուհիները քօղ եւ չարշաֆ պատռելով սկըսած են գլխարկ կրել։

Պրուսայի մէջ նախապէս տէրվիշներուն «արաքիէ» շինող արհեստաւորները այժմ սկսած են «ֆէօթր»ի եւ «Մըլօն»ի ձեւով գլխարկներ շինել։ Ասոնց շինած գլխարկները եւրոպականներէն չեն տարբերիր եղեր։ Հատը կը ծախուի երկու ոսկիի։ Ատանայի մէջ ալ գլխարկը փութով կը տարածուի։

Պրուսայի մէջ 59 թէքքէ եւ 73 թիւրպէ փակուած են։ Ամբողջ քաղաքին մէջ հարիւր փաթթոցաւոր միայն մնացած է։ Էսկիշէհիրի Թուրպէներն ալ փակուելով գոյքերը ցուցակագրուած են։

Էնկիւրիի Ազգային Ժողովի Նախագահը ֆրաք եւ սիլինտր գլխարկ պիտի կրէ և Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին մէջ եղածին պէս Նախագահը գլխարկը հանելով պիտի բանայ ժողովը, [և]կ նիստը վերջացած պիտի նկատուի, երբ գլխարկը դնէ։

Պոլսոյ միւֆթին վէսիգա կուտայ այն անձերուն, որոնք կրօնական տարազ կրելու իրաւասութիւն ունին։ Միւս փաթթոցաւոր հօճաները կը հանեն իրենց փաթթոցները. չհանողները օրինական հետապնդումի պիտի ենթարկուին։ Էվքաֆի տնօրէնութիւնը կանխավճար մը տուած է իր պաշտօնեաներուն, գլխարկ գնելու համար։

Աթէնքի դրամատունը փակուած

Պոլսոյ Աթէնքի դրամատունը, որ Թուրք կառավարութեան հրամանով ատենէ մը ի վեր իր գործառնութիւնները դադրեցուցած էր, Սեպտ. 8էն սկսեալ հաշուեյարդարի ենթարկուած է։ Դրամատունէն առնելիք ունեցող Յոյներուն դրամները պիտի վերադարձուին։ Իսկ փախստական Հայերու և Հրեաներու մասին քննութիւն պիտի կատարուի և անոնց դրամներու մասին լքեալ գոյքերու օրէնքը պիտի գործադրուի։

Անուններու բռնացումը

Գրած էինք թէ դպրոցներու մէջ Թուրքերէն մականուններ պիտի գործածուին։ Լրացուցիչ տեղեկութեանց համաձայն՝ հայերէն յունարէն, արաբերէն, սպաներէն մասնիկներու փոխարէն թուրքերէն մասնիկ պիտի գործածուի։ Այսպէս Մուհամմէտ էլ Ճէպէյիի փոխարէն՝ Տաղը օղլու Մէհմէտ պիտի բսուի, Ալի էլ Նիհասիի փոխարէն՝ Պագըրճը օղլու Ալի։

Երբ կարելի չըլլայ Թուրքերէնի թարգմանել ոչ-թուրք մականունները, այն ատեն նոր մականուն մը ընտրելու է։ Անոնք որ Արապ օղլու, Չէրքէզ օղլուի նըման (Արապեան, Չէրքէզեան) ոչ-թրքական անուններ կը կրեն, պարտաւոր են փոխել այդ մականունները։

Դատարանները կը գործեն դեռ

Արաբ Բարեգործական ընկերութեան անդամները սկսած են դատուիլ Խարբերդի Անկախութեան դատարանին առջեւ։ Հարցաքննուած են Ապտիւլքէրիմ պէյ, ընկերութեան գանձապահ, Խալիլ Էմին պէյ, ընդհ. քարտուղար Ապտիւլրահման պէյ, որոնք կ'ամբաստանուին իբրեւ Թուրքիոյ ազգային շահերուն դէմ դաւաճանող։ Ասոնք Պոլիսէն շատ մը արաբ սպաներ ղրկած են Միջագետքի արաբական բանակին, որոնք ներկայիս կ'աշխատին Մուսուլը կցել Իրաքի։ Զօր. Կուռոյին հացկերոյթ տուած են Ինիոն Ֆրանսէզի մէջ, օգնած են ոչ միայն խլամ Արաբներու, այլ և կարգ մը Հայերու և Յոյներու։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեւանի համալսարանը

Վերջերս Հայաստանի մէջ կատարուած է հիմնարկէքը պետական համալսարանի նոր շէնքերու քլինիքի և կանանց հիւանդութիւններու բաժնի։

Կառավարութիւնը 100 հազար րուբլի տրամադրած է, Երեւանի համալսարանի ուսուցիչներուն և ուսանողներուն յատուկ բնակարաններ շինելու համար։

Համալսարանին այժմեան կարիքները հետեւեալներն են.—

1.— Գլխաւոր շէնքի կառուցումը՝ 75 հազար տոլար, 2.— Գիտատեխնական վարժարանի շէնքը՝ 20 հազար, 3.— Արչեստագիտական վարժարանը՝ 20 հազար, 4.— Մատենադարանի շէնքը՝ 15 հազար. 5.— Բնագիտական թանգարան՝ 15 հազար, 6.— Բնագիտական աշխատանոց՝ 10 հազար, 7 — Տարրաբանական աշխատանոց՝ 12 հազար։ Գումար՝ 167 հազար տոլար։

Այս գումարին մէջ հաշուուած է կառուցումը և անոնց ներքին կահաւորումը՝ անհրաժեշտ գործիքներով։ Միայն շէնքերու շինութիւնը կ'արժէ վերոյիշեալ գումարի կէսը։

Գրած էինք թէ Համալսարանի դասախօսներէն Պ. Ս. Յակոբեան Վիեննա հասած և այս նպատակով հանգանակութեան ձեռնարկած է։ Բնագիտական աշխատանոցի կառուցման համար Պ. Տիգրան Սահակեան 5 հազար տոլար յատկացուցած է։ Հայաստանի պետական համալսարանը պէտք ունի հայերէն և օտար լեզուներով գրքերու և ամէն տեսակ պիտոյքներու։

Վարկ գաղթականներու համար

Երեւանի կառավարութիւնը 19,925 րուբլի տրամադրած է Մօսկուա Հայաստան սպասող գաղթականները Լենինականի մէջ տեղաւորելու համար։

Սեւաստոպոլէն 150 գաղթականներ պիտի փոխադրուին Լենինականի հողաշատ գիւղերը։

«Նոր Օր» կը գրէ թէ Աթէնքէն և շրջականերէն ներգաղթի համար արձանագրուած երկու հարիւր հոգին Հայաստան չպիտի փոխադրուին։ Հելլէն կառավարութիւնը կը պնդէ որ նախ Թրակիոյ Հայերը պէտք է փոխադրուին։

Պ. Շահվէրտեան որ Պոլիս կը գտնուի, դեռ չէ ստացեր Յունաստանէն փոխադրուելիք 1200 գաղթականներու համար իր սպասած թուղթերը և հեռագրեր է Աթէնքի խորհրդային ներկայացուցչին Պ. Ուստինոֆի որ փութացնէ զանոնք, հակառակ պարագային սահիպուած պիտի ըլլայ ինք երթալ Յունաստան։

Աբովեանի արձանը

Խաչատուր Աբովեանի արձանը որ Փարիզէն Հայաստան ղրկուած էր, արդէն Երեւան հասած և Ազգային Հնութեանց թանգարանը դրուած է։

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Արքայական այցելութիւն մը Ս. Ղազարի վանքը

Ռումանիոյ արքայական ընտանիքը և գահաժառանգ իշխանը 28 Օգոստոսին Վենետիկի Մխիթարեանց Ս. Ղազարի վանքը այցելելով, միաբանութեան կողմէ պատուասիրուած են։ Անոնք հետաքրքրութեամբ այցելած են վանքին գեղարուեստական եկեղեցին, ձոխ թանգարանը, նկարատունը, մատենադարանն ու ձեռագրատունը։ Պտտած են նաև տպարանը, նուէր ստանալով հայերէն լեզուով քանի մը գեղարուեստական հատորներ։ Արքայական հիւրերը ստորագրած են նշանաւոր այցելուներու ոսկեմատեանին մէջ։

Հայերը Օտեսայի մէջ

Օտեսայէն կը գրեն «Խ. Հ.»ի (3 Սեպտ.)—

Տեղւս հայկական գաղութը շատ անմխիթար վիճակ մը ունի։ Գրեթէ բոլորն ալ թրքահայ գաղթականներ են, կլանուած՝ իրենց հոգերով։ Հանրային կեանքը գրեթէ մեռած է։ Չկայ գրադարան, չկայ թերթ։ Այս օրերս Մոսկուայի ՀՕԿին նախաձեռնութեամբ պիտի կազմուի մասնաճիւղ մը։ Հայերու մեծ մասը բանուորներ են և կ'աշխատին գլխաւորաբար նաւահանգիստներուն մէջ։ Կան բաւական թուով արհեստաւորներ։ Մտաւորականներու թիւը շատ քիչ է։

Հայերու ընդհանուր թիւն է երեքչորս հազար։ Կայ դպրոց մը 5 ուսուցիչներով։

Պոլսոյ գաղթականները

Մեր վերջին թիւով գրած էինք թէ կառավարութիւնը հրամայած էր երեք օրուան մէջ պարպել Պէշիքթաշի գաղթակայանները։ Միւս կողմէ փակուած էր Խասգիւղի եկեղեցին, պատճառ դառնալով որ 3 հարիւրէ աւելի գաղթականներ փողոց մնան։ Խնամատարութեան տնօրէնին խնդրանքին վրայ կառավարութիւնը հաւանած է առժամապէս պահել կայանները, պայմանաւ որ հետզհետէ դուրս հանուին ինքնապահները։ Պէշիքթաշի, Սամաթիոյ եւ Գումգափուի կայաններէն 300 ինքնապահներ անմիջապէս դուրս պիտի հանուին։

Վերջնականապէս որոշուած է Պոլսոյ կայաններէն Հայաստան ղրկել 300 կարօտ գաղթականներ, նախապատուութիւն տալով խաշխաշ մշակողներու, շերամարոյծներու և երկրագործներու։ Նախապէս անցագիր առնող յիսուն հոգի շուտով ճամբայ պիտի ելլեն։ «Մարմարա» կ'ըսէ թէ դժուար պիտի ըլլայ գտնել 300 գաղթականներ, որ լրացնեն դրուած պայմանները։ Հաւանաբար Պոլսէն ուրիշ առաքում ալ ըլլայ։ Ամերիկայի Կարմիր Խաչէն պիտի ուզուի նաև մնացեալ 6 հազար տոլարը, յատկացուելու համար ներգաղթի ծախքերուն։

Պ. Աթանագինէ Էգնայեանի մահը

Երկար հիւանդութենէ մը յետոյ, մեռաւ ծանօթ գոհարավաճառ եւ միլիոնատէր Պ. Աթանագինէ Էգնայեան։

Հանգուցեալը Ֆրանսայի հայկական հին գաղութին ջոջ դէմքերէն էր, տարիներ առաջ հաստատուած Փարիզի մէջ, ուր կը զբաղէր ադամանդի վաճառականութեամբ. եւ վարպետ էր իբր գնահատիչ։ Միջազգային համբաւ շինած է նաեւ իր ձիերով, որ կը մասնակցէին Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մեծ ձիարշաւներուն, յաճախ առաջնութիւն շահելով։

Իր հարստութեան համապատասխան գործ մը չէ ձգած հանրային կեանքի մէջ, բացի Պոլսոյ Մայր վարժարանի վերաշինութենէն եւ զանազան օգնութիւններէ։ Ոչինչ յայտնի է իր կտակի մասին։

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի վաղը, Շաբաթ ժամը 10ին, Հայոց եկեղեցին, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Փէռ Լաշէզի գերեզմանատունը։

Հայերու լքեալ գոյքերը

Արամ Կէօչէօղլուի Բերա, Ֆէրիտիէ, Զայլաք փողոցին մէջ եւ Սապահի արտօնատէր Միհրան Նազզաշեանի Առնավուտգիւղի տուները Պոլսոյ Տէֆթէրտարութեան ազգային կալուածներու վարչութեան կողմէ վարձու հանուած են։

Ռուս կազմակերպութիւններու նախապատրաստական ժողովը

Կիրակի, ժամը 2 ½ին տեղի ունեցաւ ռուսական կազմակերպութիւններու նախապատրաստական մեծ ժողովը, որուն նպատակն էր որոշել արտասահմանեան համագումար հրաւիրելու խնդիրը։ Ներկայ էին գլխաւորապէս Փարիզ և Ֆրանսայի զանազան քաղաքները գտնուած ռուս կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, համագումար մօտ 130 հոգի։ Ժողովը բացաւ ռուս մետրոպոլիտ Եւլոկի, որ քանի մը խօսքով ողջունեց ժողովը և յաջողութիւն մաղթեց։ Յետոյ նախաձեռնող յանձնախումբի նախագահ Տրետեակով արտասանեց երկար ճառ մը, բացատրելով ժողովին նպատակը և անմիջական ընելիքները։ Յի դէմ 72 ձայնով ժողովին նախագահ ընտրուեցաւ Տրետեակովը։ Յետոյ ճառեր արտասանեցին քանի մը յայտնի գործիչներ, ռուսական նախկին կառավարութենէն և հիմնարկութիւններէն, ինչպէս Տրեպովը և Շեբեկօ (աջակողմեան միապետական), Կարտաշեվը, ռուս գլխաւոր ազգային միութեան նախագահը, Մարքով Բ. ը, ռուս նախկին պետական Տումայի աջակողմեան թեւի ծանօթ ղեկավարներէն մէկը և շատ մը ուրիշներ։ Բոլորն ալ համակրանք յայտնեցին առաջիկայ համագումարին համար։ Նախկին նախարար և յայտնի ելմտագէտ Ֆէօտորովը ոգեւորուած ճառով մը կոչ ուղղեց արտասահմանի բոլոր Ռուսերուն, մոռնալ իրենց մանր վէճերը և միացած ոյժերով մտածել պոլշեւիկները տապալելու միջոցներու մասին։

Վիճաբանութիւններէն յետոյ նախագահը առաջարկեց քննել նախաձեռնող յանձնախումբի կազմած բանաձեւը, որ փոքրիկ ուղղումով մը ընդունուեցաւ գրեթէ միաձայնութեամբ։ Ահաւասիկ բանաձեւը — «Ռուս հանրային կազմակերպութիւններու ընդհանուր ժողովը, գտնելով ցանկալի եւ բարեպատեհ ռուս արտասահմանեան համագումարի հրաւիրումը, որ պիտի միացնէ այն բոլոր Ռուսերը, որոնք կը ձգտին Ռուսաստանը ազատագրել Գ. Ինտերնացիոնալի լուծէն և Ռուսաստանը վերականգնել իբրեւ մեծ պետութիւն օրինական հիմքերու վրայ, աչքի առաջ ունենալով 1.) Անոր պատմական դարաւոր սկզբունքները, և 2.) Ռուսաստանի մէջ առաջ եկած բոլոր փոփոխութիւնները և ներկայ ռուս իրականութեան պայմանները, կ'որոշէ անցնիլ համագումար հրաւիրելու համար ընտրուելիք կազմակերպիչ մարմնի խնդրին»։

Որոշուեցաւ ընտրել մարմին մը 72 հոգիէ բաղկացած, աւելցնելով 25 հոգի ուրիշ քաղաքներէ և տալով իրաւունք 10 հոգի եւս աւելցնելու։ Յետոյ տեղի ունեցաւ կազմակերպիչ յանձնախումբի ընտրութիւնը։

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐԸ ՈՒՐ ՊԷՏՔ Է ՆՈՐՈԳԵԼ

Ինչպէս գրեցինք, նոր հրատարակուած օրէնքին համաձայն ժամանակը անցած ինքնութեան թուղթերը պէտք է նորոգուին։

Այս առթիւ բացուած են ինը գրասենեակներ զանազան թաղամասերու մէջ ժողովուրդին դիւրութիւններ տալու համար, այնպէս որ ատոր համար հարկ չպիտի ըլլայ Ոստիկանական Տեսչութեան պաշտօնատունը դիմել։ Խնդրարկուները հետերնին պէտք է տանին չորս լուսանկար. միւս ձեւակերպութիւնները պիտի կատարուին պաշտօնատան կողմէ։

Ինքնութեան թուղթերը պիտի նորոգուին հետեւեալ վայրերու մէջ.—

Առաջին, երկրորդ եւ երրորդ թաղամասերուն (Arrondissement) մէջ բնակողներունը՝ 10, rue du Quatre-Septembre.

Չորրորդ եւ Տասներկուերորդ թաղամասերունը՝ Չորրորդի Թաղապետական շէնքին մէջ՝ Place Baudoyer.

Հինգերորդ, վեցերորդ, տասներեքերորդ եւ տասնըչորրորդ թաղամասերունը՝ 29, rue de l'Estrapode.

Եօթերորդ եւ տասնըհինգերորդ թաղամասերունը՝ Եօթերորդի Թաղապետական շէնքին մէջ, 116, rue de Grenelle.

Ութերորդ եւ տասնըվեցերորդ թաղամասերունը՝ 19, rue d'Anjou.

Իններորդ եւ տասնըութերորդ թաղամասերունը 45, rue Taitbout.

Տասներորդ եւ տասնըիններորդ թաղամասերունը՝ 32, rue Bondy.

Տասնըմէկերորդ եւ քսաներորդ թաղամասերունը՝ Քսաներորդի Թաղապետական շէնքին մէջ, Place Gambetta.

Տասնըեօթերորդ թաղամասինը՝ 163, Boulevard Pereire.

Նաւթահորեր կը բռնկին Ռումանիոյ մէջ

Փլօէշթիի մօտ ռումէն-ամերիկեան ընկերութեան նաւթահորերէն մէկը բռնկեր է։ Բոցերը շատ հեռուէն կը տեսնուին և կարելի չէ 250 մեդրէն աւելի մօտենալ, առանց հեղձամահ ըլլալու վտանգին ենթարկուելու։ Փլօէշթի քաղաքը մուխով ծածկուած է։ Երկու թնդանօթներ օրերով ռմբակոծած են հրդեհին շրջակաները՝ հողով ծածկելու համար հորը, բայց չեն յաջողած։ Ընկերութեան օրական կորուստն է 300 վակոն քարիւղ։ Մէկ միլիոն լէյ վարձք խոստացուած է հրդեհը մարողին։ Եթէ մարելու նոր մեթոտ մը չգտնուի, կ'ըսուի թէ հրդեհը տարիներ պիտի տեւէ...

Կոչ Ճիպէյլի սաներուն

Ճիպէյլի որբանոցի հին և նոր 150ի մօտ որբերս, անտուն և անպատսպար փողոցները նետուած մեր բազմաթիւ բախտակից եղբայրներուն բարոյական, ֆիզիքական և մտաւորական բարօրութիւն ապահովելու համար, կազմեցինք «Ճիպէյլի Սաներու Միութիւն»ը։

Ընդհանուր ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց յառաջիկայ Հոկտեմբերէն սկսեալ շարունակել «ՏՈՒՆ»ի հրատարակութիւնը և կոչ ուղղել Ֆրանսա և այլուր գտնուող իր բախտակից եղբայրներուն որ շարունակաբար կապ պահեն Վարչութեան հետ և նիւթապէս օժանդակեն՝ մեղմացնելու համար իրենց եղբայրներուն թշուառ վիճակը։

Ուստի կը հրաւիրենք Ճիպէյլի բոլոր սաները, որ ջանան մասնաճիւղեր կազմել իրենց գտնուած վայրերուն մէջ և թղթակցին մեզ հետ։

Վարչութիւն

Հասցէ.— Rédaction «DOUN» B. P. 587, Beyrouth (Syrie).

ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ՄԷՋ

1. Պերճ Թաշճեանի խանութը, 23 rue des Dominicaines.

2. Պ. Հմայեակ Կրճիկեանի «Արարատ» ճաշարանը, 6 rue des Petites Maries,6

3. Պ. Ղազար Քէնտէրեանի թէյատէն ճաշարանը 6, Traverse Mont-de-Piété. Օթէլ Տամասի կողքին։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

52 Rue Lafayette, արձան gen. Lafayette,

64 Rue Lafayette քէօշկի մէջ, Rue Cadetի ը

ՕՏԷՕՆ Mr. Bortzmeyerի քէօշքը, 5 Carrefour de l'Odéon.

St. Lazareի կայարանը Cour de Romeի թիւ 172 քէօշկը

St MICHEL Madame Allanche

Bd. St. Michel թիւ 7ի առջեւի կրպակը (քէօշք).

Սէն Միշել, Պ. ՊԵԼԼՕՃ թիւ 3ին ո... ջեւի (քէօշքը)։

Rue Lafayette Պ. Արտաշէս Սամանեանի (գորգի վաճառական) մօտ,

53 Fbg. Montmartre.

ՊԷԼՎԻԼԻ ՄԷՋ (Փարիզ)

Librairie Gachet

19, Rue de Belleville Paris (19)

Restaurant International
Mr. P. Mavros

92, Rue Rébeval Paris (19)
(մօտերը Rue de Belleville)

Belleville Արեւելեան նպարավաճառ պր. Յարութիւնեանի խանութը 18 bis Rue Jouye-Rouve.

ՌԸՆՕյի գործաւորներուն համար
Պր. Ա. Պօյաճեանի մօտ
43, Rue St. Cloud Billancourt

Հետզհետէ կը ծանուցանենք միւս տեղերը։

ՍԱԿԱՐԱՆ

17 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Ոսթերլին		102.85
Տոլար		21.23
Մարք (ոսկի)		5, 04
Թրքական Թղթ.		12.20
Թրք. ոսկի		92.50
Մէճիտիյէ		8.
Լէվա	100 հատը	15.
Տրախմի	«	30.75
Լիր	«	86.35
Պելճ. ֆրանք	«	93. 75
Զուիցր. ֆրանք	«	409.50
Չերվոնեց		106.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ	I	1470	ֆր.
«	« II	1260	«
«	« III	1170	«
Ռումելի երկթ.		100.	

Comptoir Parisien de Change et de Crédit
80, Rue Lafayette
Հայերէն կը խօսուի

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանտափոր եւն. գրել Sch. Missakianի անունով

ԿԻՐԱԿԻ
20
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 22 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ ՄԻՏՔԸ

Ժողովուրդին պէս, թափառական է դարձած հայկական Միտքն ալ:

Չկայ կեդրոնական վառարան մը, որ քաշէ ու ամփոփէ բոլոր ուժերը, եւ օգտագործէ զանոնք ընդհանուրի բարիքին համար: Երեւանը ինքն իր մէջ ամփոփուած, կ'եփի ու կ'ալեկոծի, կ'արտադրէ եւ կ'երգէ: Բայց այսքան միայն: Չկայ հաղորդակցութեան կապ մը, հայրենիքին եւ գաղութներուն միջեւ: Միտքի ստեղծագործութեան, գրականութեան համար ալ, Երեւանը բանած է ճամբայ մը որ միայն խրտչեցնելու, ցամքեցնելու կը ծառայէ: Այնտեղ, ամուլ ինքնահաւանութիւն մը վարակեր է նաեւ գրականութեան և գեղարուեստի մշակները, այն աստիճան որ վերջերս վէճերը սաստկացան ներքին ճակատի վրայ, եւ հարկ եղաւ մինչեւ կեդրոնական-վարչական իշխանութիւնները զբաղեցնել, և նոր բանաձեւ մը ճարել: Իրենց գլուխն առած կ'երթան «պրոլետգրող»ները (պրոլետար գրող): Անոնք չափազանց սեղմեր, սմքեցուցեր են գրականութեան, գեղարուեստի եւ քննադատութեան սահմանները, եւ ստեղծեր են կաղապար մը, որ երկու օրէն կը մաշեցնէ ամէնէն ընդունակ տաղանդը: Ամէն ինչ տաշելու, յղկելու եւ անպատճառ Մարքսի հանգամանքին յարմարցնելու յամառութեան մէջ, անոնք շատ կը նմանին աչքերը կապուած ձիերուն, որոնք անդադար կը դառնան ջրանիւի մը բոլորտիքը, Պոլսոյ բանջարանոցներուն մէջ: Պատրաստ փօրմիւլներ կը պարտադրուին նոյն իսկ գրելու, ննադասելու ձեւի մասին, ինչ որ հաւատաքննութեան ուրիշ եղանակ մըն է:

Ոչ մէկուն միտքէն կ'անցնի ժխտել դէպքերու այն հզօր ազդեցութիւնը, որ նոր շունչ և թարմութիւն հոսեցուց նաև Հայաստանի մէջ, բանալով աչքերը՝ կեանքի բոլոր երեւոյթներուն առջեւ: Այո՛, գնահատելի փորձեր եղան — եւ կ'ըլլան — Երեւանի մէջ ալ, Աշխատանքը փառաբանելու, գիւղացին ու մշակը, բանուորն ու գործարանը երգելու, իրականութիւնը պլպլելու, շատ մը անկոխ գետիններ խուզարկելու համար: Բայց այդ շարժումը ի լինելութեան էր արդէն, անոր սկիզբը՝ ռուսական վէպերն էին որ դժբախտաբար հարեւանցի կարդացուեր էին. իսկ անոր ներկայ արտայայտիչները ամէնէն առաջ իրենք իրենց եւ գրականութեան կը վնասեն, կարծելով թէ ամէն գաղտնիք հասկցեր, իւրացուցեր են. եւ ուրիշ բան չի մնար, եթէ ոչ անվերջ թխել:

Խորհրդային մամուլի վիճաբանութեանց ընթացքին, շատ մը հեղինակաւոր դէմքեր գիտել տուին թէ այսպէս կոչուած պրոլետարական գրականութիւնը յաճախ «Ջերմանոցային» գրականութիւն է: Այս բացատրութիւնը շատ կը նմանի մեր «սալոնի գրականութեան»: Պէտք էր աւելցնել նաեւ,— թէ չափազանց հետեւակ է, կապկային եւ թխածոյ: Եւ ճիշդ այս պատճառով, ոչ միայն չի զարգացներ սկսնակը — որ քանի մը բացագանչութիւններով վարպետ կը դառնայ — այլ եւ կը խամրեցնէ իսկապէս տաղանդաւորը: «Լէնինն ու Ալին», «Սթամպուլն ու Խատիչէն», Հոնկ-Քոնկն ու Մէքքէն եւ բոլոր ապսպրուած յանկերգները եւ նմանաձայնութեան խաղերը, թերխաշ տեսքաները անպատճառ աշխատաւորական չեն, թողունք գեղարուեստականը:

Թերեւս առիթ ունենանք ուսումնասիրութիւն մը հրատարակելու այս մասին, տալով ցնաշխարհիկ օրինակներ: Մեր ըսելիքը այն էր թէ, Երեւանը չափազանց կծկուելով ինքն իր մէջ, իր կարգին ստեղծեր է փղոսկրէ աշտարակ մը, որուն դէմ տարիներով պայքար մղեց ներկայ սերունդը: Միւս կողմէ, յաւակնելով ամէն ինչ ծայրէն սկսիլ եւ արհամարհել «կարմիր գծէն դուրս» եղած բոլոր արժէքները, թէ ինքն իր մէջ կը ծիւրի եւ թէ բանի ամլութեան, անգործութեան կը դատապարտէ բազմաթիւ ցիրուցան տաղանդներ: Երկուքին հետեւանքն ալ կը կրէ հայ ժողովուրդը, եւ անոր ստեղծագործ միտքը, որ թափառական եւ մոլորուն, իր ուժերը կը վատնէ հազար ուղղութեամբ, հեռաւոր ծովերու ափը եւ անապատներու մէջ:

Այս իրողութիւնը աւելի կսկծալի է մանաւանդ անոր համար որ, արտասահման ինկած կամ հոն հաստատուած մտաւոր ուժերն ալ ներքին կապ մը չունին իրարու հետ: Շատեր անկիւն մը քաշուած են, ուրիշներ խմաստութիւն կը համարեն ժխտել իրենք զիրենք, փոխանակ հակազդելու, իսկ երիտասարդները կը հատնին մէկ աջ, մէկ ձախ նայելով...

Ծ.

ՏՈՄՍԵՐ

ԵԼՔԸ

Ատենէ մը ի վեր զանգատներ կը հասնին մեզի, հայ Օրիորդներու եւ Պարոններու կողմէ:

Պարոնները կը զանգատին թէ հայ աղջիկը իրենց չի հաւնիր, դրամ կ'ուզէ, բնակարան կ'ուզէ, չգիտեմ դեռ ինչ առաւելութիւններ կ'ուզէ:

Օրիորդները իրենց կարգին կը դատափետեն հայ տղան որ օտար հաւերու ետեւէն կ'երթայ, դրամօժիտով աղջիկ կը փնտռէ, զարգացած կ'ուզէ, եւ այս բաները օտար աղջիկներն չի պահանջեր...

Պարոնները ասոր դէմ կ'առարկեն թէ Ֆրանսուհիները դրամ շահիլ գիտեն, ամուսնին վրայ գուրգուրալ, զայն շոյել գիտեն, Ֆլիրտ գիտեն, իսկ հայ աղջիկը պաղ է, «տունի կնիկ» է, սիրաշահիլ չի գիտեր...

Օրիորդները կը պատասխանեն. — Հայ տղան օտարին մօտ կը սմքի, կաշը թափած կատուի պէս խեղճ կը կենայ, հաճոյակատար կ'ըլլայ, իսկ երբ հայ աղջիկ է դիմացինը, պահանջկոտ կը դառնայ, քաղաքավարութիւնը մէկդի կը դնէ, եւ հօրը տունը չտեսածները կը պահանջէ անկէ, իսկ երբ քիչ մը կոտրտուի հայ Օրիորդը, անբարոյականի տեղ կը դնէ զայն...

Ո՞ւր է ելքը այս անելին...

Պարզ թուաբանական գործողութիւն մը, — բաժնում՝ երիտասարդներու հաշուէն, ճաշակի եւ ախորժակի տեսակէն, եւ յաւելում՝ աղջիկներու կողմէ՝ գուրգուրանքի եւ ինքնավստահութեան:

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

Տոքթ. Լեփսիուսի յոբելեանը

Պերլինի մէջ ամսոյս վերջը պիտի տօնուի Տոքթ. Լիփսիուսի հայանպաստ գործունէութեան երեսնամեայ յոբելեանը: Այս առթիւ Կաթող. պատուիրակը ղրկելով Գէորգ Կաթողիկոսին՝ օրհնութեան կոնդակ և Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի պատուանշանը խնդրած է յոբելեարին համար:

Թուրքերէնի սակերը զեղչուած

Գրեցինք թէ Թուրքերէնի դասապահերը աւելցուած են ոչ-թուրք վարժարաններուն մէջ: Այս վերջիններուն նիւթական անձուկ վիճակը նկատի առնելով, թուրք ուսուցիչներուն դասաժամի սակերը զեղչուած են: Նախապէս երկրորդական կարգերու մէջ ժամը 150 եւ նախակրթարանի մէջ 75 ղրշ. կը հաշուուէր. նոր որոշումով յաւելեալ ժամերուն համար այս սակերը 100 եւ 50 ղրուշի զեղչուած են: Պոլիսէն դիմում եղած է որ հին ուսուցիչները նախկին սակով վճարուին: Թուրք ուսուցիչները այս կարգադրութենէն դժգոհ, արտակարգ ժողով գումարելով բողոքած են Էնկիւրի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Ե. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ

կը քննէ Նանսէնի ծրագիրը

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

Ժընեւ, 19 Սեպտ.

Սեպտ. 17ի առտուն, ժամը 10էն մինչեւ 1, Ե. Յանձնաժողովը (Ընկերային) զբաղեցաւ Նանսէնի ծրագրին քննութեամբ: Ներկայ էին 48 պետութիւններու ներկայացուցիչները: Կը նախագահէր Նորվեկիոյ արտաքին նախարարը:

Նախ իր քննութեանց մասին զեկուցում մը ըրաւ Տօքթ. Նանսէն, որմէ յետոյ մասնագէտ Քարլ տուաւ լրացուցիչ տեղեկութիւններ: Աւելորդ կը նկատեմ գրել այդ մասին, քանի որ «Յառաջ»ի ընթերցողները լիովին տեղեակ են ծրագրին բոլոր մանրամասնութիւններուն: Ցետոյ սկսան վիճաբանութիւնները: Խօսեցան Յունաստանի, Չեխօ-Սլօվաքիոյ, Պուլկարիոյ, Վենէցուէլլայի, Տանըմարքայի, Անգլիոյ և Ռումանիոյ ներկայացուցիչները: Բոլորն ալ շնորհակալութիւն յայտնելով քննիչ յանձնախումբին և իրենց համակրանքը արտայայտելով հայ ժողովուրդին, հետեւեալ հարցումները ուղղեցին Տօքդ. Նանսէնի.—

1. Ի՞նչ կը ներկայացնէ Հայաստանի խորհրդային ներկայ կառավարութիւնը՝ ազգային եւ քաղաքական տեսակէտով. 2- Ի՞նչ երաշխաւորութիւններ կուտայ կառավարութիւնը փոխառութեան համար. 3. Ի՞նչ է Հայերու համեմատութիւնը Հայաստանի մէջ.— 4. Ի՞նչ յատկութիւններ ունին հայ գիւղացիները: 5. Մաքսային ի՞նչ օրէնք կայ Խորհրդային Հայաստանի մէջ. 6, ի՞նչ դրամատուներ կան. 7. Ի՞նչ վիճակի մէջ են Սուրիոյ Հայերը: 8, ի՞նչ կը ներկայացնէ Հայկական Հանրապետութիւնը պետական տեսակէտով եւ ի՞նչ կապեր ունի Մոսկուայի հետ:

Այս հարցումներուն մէկ մասին պատասխանները տրուեցան անմիջապէս, իսկ միւսները յետաձգուեցան յաջորդ նիստին: Պատասխանները տուաւ Պ. Քարլ, (ֆրանսացի, հողագործական մասնագէտ), որ գովեց հայ ժողովուրդին աշխատասիրութիւնը եւ իւղատնտեսական կազմակերպութիւնները. ըսաւ թէ առաջնակարգ մասնագէտներ եւ բնագիտական հաստատութիւններ կան, թէ դրամատուները միայն խորհրդային են. թէ հողը պետական է և կը տրուի ինը տարուան համար, «թէ հայկական հոգին կը բուրէ ամէն տեղ, ամբողջ երկրին մէջ»: Եզրակացնելով, յայտնեց թէ Հայաստանը մեծ ապագայ ունի տնտեսական տեսակէտով, բայց երկիրը նեղ է եւ փոքր:

Պ. Քարլ Տօքդ. Նանսէնի ձգեց երաշխաւորութեան եւ Մոսկուայի հետ եղած կապին պատասխանը, իսկ մաքսային հարցի մասին պատասխանեց Պ. Բաշալեան, ըսելով թէ մաքսը կ'առնուի Մոսկուայի ընդհանուր ելմտացոյցին հիման վրայ: Ժամը արդէն 1 էր, և որոշուեցաւ յաջորդ նիստին ձգել քաղաքական հարցերը: Անգլիոյ ներկայացուցիչներէն դքսուհի Էթօլ առաջարկեց 9 հոգինոց մասնախումբ մը ընտրել, որպէս զի քննէ ամբողջ ծրագիրը և բերէ իր եզրակացութիւնները եւ բանաձեւը: Այս մասնախումբը պիտի քննէ նաև դրամական եւ մասնագիտական հարցերը:

— Ազգերու Դաշնակցութեան մասնաճիւղերու Միջազգային Միութիւնը յայտարարութիւն մը ցրուեց, որ շատ մը խնդիրներու կարգին կը շօշափէ նաեւ հայկական հարցը և կը խնդրէ ընդհանուր ժողովէն՝ աջակցիլ Նանսէնի ծրագրին:

Ընդհ. ժողովի մէկ նիստին մէջ, Ֆրանսայի ներկայացուցիչներէն Պ. Լուշէօր գնահատելով Ազգերու Դաշնակցութեան կատարած գործերը, ըսաւ. «Երէկ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը կրցաւ տնտեսապէս ոտքի հանել Աւստրիան եւ Հունգարիան, իսկ վաղը միեւնոյնը կ'ընէ եւ Հայաստանի համար»:

ԽՄԲ.— Տեղի անձկութեան պատճառով, ստիպուած ենք յաջորդ համարին ձգել Ե. Յանձնաժողովին վիճաբանութեանց շարունակութիւնը:

Թուրքահայ պատուիրակութիւն մը Էնկիւրի մէջ

Թուրքահայ Բարձրացման Միութեան կողմէ վեց հոգինոց պատուիրակութիւն մը անցած շաբաթ Էնկիւրի մեկնեցաւ, յայտնելու համար Քէմալի կառավարութեան թէ Թուրքիոյ Հայերը կը հրաժարին Լօզանի դաշնագրին փոքրամասնութեանց վերաբերեալ իրաւունքներէն, եւ հաւատարիմ են կառավարութեան:

Հրեաներն ալ համայնքի ընդհանուր ժողով գումարելով, որոշած են չեղեալ համարել այդ դաշնագրին իրենց տուած իրաւունքները:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)

ՀԱՅԵՐԸ ԼԱ ՍԷՅՆ_ԹՈՒԼՈՆԻ ՄԷՋ

Ի՞նչպէս եկան եւ ի՛նչ կ'ընեն,— 300 Լա Սէյն եւ 100 Թուլոն,— Ամբողջ երիտասարդութիւն մը խամրի.—

Գեղեցկադիր քաղաք մըն է Լա Սէյն, 67 քիլոմեդր հեռու Մարսէյլէն և հարաւակողմը Թուլոնի, որուն ծովեզերեայ մէկ արուարձանն է գրեթէ, նաւով 20 վայրկան միայն հեռու, իսկ հանրակառքով՝ 45 վայրկեան։ Հաստատուած երկու փոքրիկ սարահարթերու ստորոտը, Թուլոնի նաւակայքին բերանը, La Petite Rade կոչուած, և օժտուած բնական յարմարութիւններով, համբաւաւոր է իր Սապլէթով ու Թամարիսով — ծովեզերեայ ամառնային վայրեր հաճոյքի —, ինչպէս Թուլոնը իր Մուրիյոնով, այնքան ներբողուած Քլօտ Ֆարէրի գրչով։

Թուլոն, երբ զինուորական կարեւորագոյն նաւահանգիստ՝ իր առաջնակարգ նաւարանովը, ծովային զինուորներու ալուոր քաղաքն է առաւելապէս, ուր Նափոլէոնի շունչը կ'ապրի միշտ. իսկ Լա Սէյն ունի համանուն բերդը, բայց մանաւանդ իր Շանթիէն, շուրջ երեք քառորդ դարու հնութեամբ նաւաշինական հաստատութիւն մը, «Société Anonyme des Forges et Chantiers de la Méditerranée», որ ունի 40 միլիոն դրամագլուխ։

Լա Սէյնի, ինչպէս նաև Թուլոնի հայ գաղութին պատմութիւնը միաժամանակ կը սկսի. շատ պարզ է և շատ նոր։ Շանթիէ աշխատող Յոյն մը, տնօրինութենէն արտօնուած, 1923 Հոկտ. 14ին կ'իջնէ Մարսէյլ՝ վարձելու համար հայ գործաւորներ որոնք այն ատեն գունդագունդ կը հասնէին Արեւելքի այդ նաւահանգիստը՝ սարսափներու երկրէն փախչելով։ Խումբ մը երիտասարդ, 60 հոգի և մեծ մասով Պոլսէն ու արուարձաններէն, շուտով կ'ընդունին առաջարկը և նոյն իրիկունն իսկ կ'անցնին Լա Սէյն ու կը յանձնուին Շանթիէ։ Այդ գիշերն իսկ կծիկը կը զնէ զանոնք վարձող Յոյնը որ առանցմէ իւրաքանչիւրէն փոխանակ 5ի 12 ֆրանք գանձած էր, իբր տոմսակի գին։ Հայերը յաջորդ օրը իբր հասարակ գործաւոր կը տեղաւորուին զանազան գործերու մէջ. կը տրուի իրենց ձրի բնակարան Շանթիէի «պարագըման»ներուն մէջ (որոնց ''Քէմբ,, անունը կուտան այսօր՝ ինչ որ սխալ է). կը յատկացուի նաև աժանագին ճաշարան։

Ուրիշ խումբեր ալ շատ չանցած կը հասնին Մարսէյլէն և մօտակայ քաղաքներէ, հետզհետէ կը տեղաւորուին Լա Սէյն, փոքր թիւ մըն ալ՝ Թուլոն, և ներկայիս, երկու տարի վերջ, աւելի քան 300 հոգինոց հայ գաղութ մը ունինք Լա Սէյնի մէջ, 100 հոգի ալ Թուլոնի մէջ։ Իրերը այնպէս մը դասաւորուած են որ ամուրիներու մեծագոյն տոկոսը հաստատուած է Լա Սէյն, իսկ ամուսնացածները Թուլոն հաստատուած են ընդհանրապէս։

Երկու քաղաքներու Հայերէն շատ աննշան մաս մը միայն տեղաւորուած է մասնաւոր գործերու մէջ, իսկ 200ի չափ Հայեր կ'աշխատին Շանթիէի մէջ։ Իրենց մտայնութեամբ անոնք յաջողած են 1-2 տարուայ ընթացքին հասարակ գործաւորութենէ բարձրանալ տակաւ և իւրացնել քանի մը արհեստներ ու մասնագիտութիւններ, ինչ որ իրենց աշխատակիցներու նախանձը կը շարժէ, թէև իրականին մէջ եղածը մեծ բան մը չէ։ Ուրախ ենք ըսելու որ հիմա ունինք, թէև սակաւաթիւ, «ամիւսթէօր» և «թուրնէօր» հայ վարպետներ և նաւաշինական ուրիշ քանի մը կարեւոր արհեստներու տիրացած հայրենակիցներ։

Հայերը հսկայ Շանթիէի ամենօրեայ խնդրանքին կարեւոր մէկ մասը լրացուցած ըլլալով, ինչպէս նաև իրենց յառաջդիմութեամբ և աշխատասիրութեամբ կրցած են իրենց արժանի դիրքը գրաւել «մեքենական աշխարհի» մէջ ալ՝ Ֆրանսացիէն և Իտալացիէն վերջ, որով արժեցնել իրենք զիրենք և համբաւը շահիլ Ընկերութեան, ինչ որ սակայն արգելք մը չէ որ տագնապի առաջին նշաններուն իսկ ճամբու դրուին, ինչպէս եղաւ անցեալ Յունիս և Յուլիս ամիսներուն — տխուր արձակուրդ — երբ հարիւրէ աւելի Հայեր գործէ հանուեցան, որուն իբր հետեւանք կամ հակազդեցութիւն քանի մը տասնեակ Հայեր ալ ինքնաբերաբար թողուցին այդ՝ երկրաւոր քաւարանը։

Այս խոշոր Ընկերութիւնը ոչ միայն նաւային զանազան ընկերութիւններէ յանձնարարութիւններ կ'ընդունի, այլ և ու մանաւանդ Պետութենէն կը ստանայ պատերազմական նաւերու — զրահաւոր, ընդծովեայ, ևյլն. — ապսպրանքներ։ Այն ատեն է որ գործաւորներ ընդունելու ամբողջ եղանակ մը կը բացուի։ Այսպէս երբ Թուլոնի ու Լա Սէյնի քաղաքապետներուն, այդ 2 քաղաքներու Առեւտրական ու ճարտարարուեստական ընկերութիւններուն, տեղական ու Մարսէյլի թերթերուն և նոյն ինքն Շանթիէի Տնօրէնութեան և Ընկերութեան ներկայացուցչական ժողովի միացեալ ջանքերուն շնորհիւ, Յունիսէն մինչեւ Օգոստոս Պ. Փէնլըվէի կառավարութենէն ապսպրանք և ի մօտոյ իրագործելի խոստումներ առնուեցան, embauchementը վերսկսաւ Օգոստոսին և ճամբու դրուած Եւրոպացիներու հետ սկսան ընդունիլ և Հայերը, (որոնցմէ ոմանք նոյն իսկ նամակով կանչուեցան), թէև անոնք որ արդէն յարմար գործերու մէջ տեղաւորուած էին այլուր, ստիպուեցան մերժել առաջարկը։ Այնպէս որ կարելի է ըսել թէ, ինչպէս առաջ, ներկայիս ալ անգործ Հայեր չկան Լա Սէյնի և Թուլոնի մէջ։

Շանթիէն ոչ միայն եկամուտի աղբիւր մը եղած է Լա Սէյնի բնակչութեան (25 հազար) մեծագոյն մասին համար, այլ և սնուցիչ մայր երակն է Թուլոնի բարգաւաճ վաճառականութեան որ իր յաճախորդներուն մէջ բազմաթիւ Լա Սէյնցիներ կը համրէ արդէն։

Խայտաբղէտ բազմութիւն մը կը ներկայացնէ Շանթիէի գործաւորութիւնը. հիմա կրճատուած 5 հազարի, ուր ճերմակին քով կը տեսնէք դեղինն ու սեւամորթը, նաև թխագոյնը։ Հոն կ'աշխատի քիչ մը ամէն մարդ, միշտ ալ յարմարագոյն գործ մը փնտռելով դուրսը կամ հետապնդելով իր կորուսած դիրքը, որովհետև բացառիկ հերոսութիւն պէտք է երկար ատեն տանելու համար գրեթէ միջազգային այս հսկայ հաստատութեան ծուխի, ու մուխի, իւղի ու ցեխի անվերջ ու միօրինակ կեանքը։ Առով հանդերձ Շանթիէն ունեցած է ծանր տառանքի իր Asերը, քսան, երեսուն, քառասուն և աւելի տարի ծառայողներ, այսօր գրեթէ անբանացած կամ մանկացած և այս՝ շատ բնական կերպով մը։ Հոն կը գտնէք ընկերային ամէն դասակարգի ներկայացուցիչները,— իր առեւտուրին մէջ ձախողած վաճառականը, անդրամագլուխ դերձակն ու կօշկակարը և այլ արհեստաւորներ, իր քաղաքական հայեացքին մէջ մոլորած սպան, բախտէն կամ քիչ մըն ալ իր ազգէն հալածական ուսուցիչը, իրենց մասնագիտութիւնը կիրարկելու անկարելիութեան դատապարտուած բժիշկը, դեղագործն ու աստիճանաւորը, գրեթէ համր չինացին, քարափի բեռնակիր սեւամորթը, քապիլն ու գուլոկլին, մալկաշն ու աննամցին, և դեռ ինչ տեսակ որ կ'ուզէք։

Այս ծովածաւալ բազմութեան մէջ, ուր ստուար մեծամասնութիւն մը կը կազմեն Իտալացիները, իրենց բազմաթիւ գաւառաբարբառներով կամ, երբ ֆրանսերէն պիտի խօսին, շեշտ բրովանսալով, ափ մը հողի պէս ցրուած է նաև հայ գործաւորութիւնը, կլոր հաշուով երկու հարիւր հոգի, և հոս է որ կը խամրի ու պիտի փճանայ մեր առոյգ ու կայտառ երիտասարդութիւնը ցեխոտ հացի մը փոխան՝ եթէ կեանքի պայմանները շարունակեն միալ այսպէս անողոք, և եթէ հայրենիքի անմահ իտէալն ու ապագայի ուժեղ հաւատքը չշարունակեն ըլլալ հասարակաց կապն ու ներշնչարանը՝ վհատութեան սեմերուն վրայ ապրող այս սիրտերուն, որոնք զօրաւոր ներարկումի մը պէտք ունին։ Զմոռնամ ըսելու որ հատ հատ մանուկներ ու պատանիներ ալ սկսած են տեսնուիլ գործարաններու այս բազմութեան մէջ։

Անկախ դիրքերու տիրացած Հայեր չկան գրեթէ, եթէ չհաշուենք մատի վրայ համրուող քանի մը տաճկահայ ու ռուսահայ հայրենակիցներ որոնք քանի մը տասնեակ տարիներէ ի վեր հաստատուած են այս շրջանին մէջ՝ Թուլոն։ Նկատելի պարագայ մըն է որ կեսարացի հայ կօշկակար մը իր համշիրակներու յատուկ ճարպիկութեամբ շուտով կալուածատէր դարձած է արդէն Լա Սէյնի մէջ։

ԵՐՈՒԱՆԴ ԱՍԱՏՈՒՐ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Այցելութեան մը արդիւնքները

Կաթողիկոսական Պատուիրակութեան Դիւանէն հետեւեալ տողերը կը հաղորդեն մեզի.—

Եւրոպայի թեմական կեդրոնական առժամեայ Վարչութեան վերջին նիստին մէջ Պալաքեան եպսկ. մանրամասն համառօտութիւն մը ըրաւ Մարսիլիոյ և Լիօնի թեմերը կատարած իր այցելութեան մասին։ Կաթող. պատուիրակը մասնաւորաբար զբաղած է կրթական և և եկեղեցական գործերու կարգադրութեամբ, նոյնպէս ամէն տեղ քարոզած է որ հայ ժողովուրդը հեռու մնայ այնպիսի տարրերէ, որոնք կրնան դժգոհութիւն պատճառել հիւրընկալ կառավարութեան և ''անբաղձալի տարր,, նկատել տալ Հայերը։ Թեմական վարչութիւնը համամիտ գտնուեցաւ այս ուղղութեան և գոհունակութիւն յայտնեց։

Կրթական գործեր

Փարիզի արուարձաններէն Ալֆորվիլի մէջ չորս սենեակնոց տուն մը վարձուած է իբրև դպրոց և Հոկտեմբերի սկիզբը դասախօսութիւնները պիտի սկսին։ Այս շէնքը կը գտնուի հայկական կեդրոնին մէջ։

ԼԻՈՆԻ Ազգ. Միութիւնը վարձած է Foyer Lyonի սրահը, յարակից երկու սենեակներով, իբրև դպրոց ծառայելու համար։ Այստեղ եւս յառաջիկայ Հոկտ. 1ին մանկապարտէզ մը պիտի բացուի։ Այս առթիւ Մարսիլիայէն մանկապարտէզպանուհի մը հրաւիրուած է։

ՏԻԿ. ՄԱՌԻ ՆՈՒՊԱՐԻ մարմինը անցի օր Փարիզ փոխադրուեցաւ։ Պ. Պօղոս Նուպար ծանրապէս հիւանդ ըլլալով, չէ կրցած ընկերանալ և մինչև իր ապաքինումը դագաղը պիտի պահուի Փարիզի եկեղեցիին նկուղին մէջ։

ՄԻՏԻԼԼԻԻ հոգեւոր հովիւ Պարտիզակցի Անանիա վարդապետ Արեւեան, հրաւիրուած է իբրև հոգեւոր հովիւ Լիոնի։

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՏՕՔԹԷՕՐ ՆԱՆՍԷՆԻ

Երկիրը կը զարգանայ յարատեւօրէն՝ ունենալով կառավարութիւն մը, որ կը թուի տեւական ըլլալ։ Երկրին ներսն ու սահմանագլուխին վրայ կայութիւնը հանդարտ է, ժողովուրդը աշխատասէր է և խիստ գործունեայ, հողերը բարեբեր են և երկիրը ունի ջրային շատ ուժեր և հանքային հարստութիւններ։ Բայց միւս կողմէ երկիրը աչքելի կերպով քանդուած է անցեալ ասպատակութեանց, ջարդերու, յեղափոխութեանց և քաղաքային կռիւներու պատճառաւ։ Ներկայիս երկիրը իր մէջ կը պարունակէ աւելի շատ բնակչութիւն քան տրամաբանօրէն թոյլ կուտայ իրեն իր ներկայ վիճակը։ Անիկա կը տառապի դրամի մեծ պակասէ, և մանաւորաբար արգաւանդ հողերը բաւարար չափով չեն կրնար օգտագործուիլ, առանց կարգ մը մասեր ոռոգելու և ցամքեցնելու։

Դ.— Քննութեան արդիւնքները

Նկատի ունենալով այս պայմանները, ակներև է որ հայ գաղթականներու խնդիրը ամբողջովին լուծելու համար անհրաժեշտ պիտի ըլլայ գործադրութեան դնել ոռոգումի և չորացումի մեծ ծրագիրները, ինչպէս նաև զարգացնել Հայաստանի ճարտարարուեստի կարելիութիւնները։ Սակայն և այնպէս, մեր Յանձնաժողովը գտաւ որ ճարտարարուեստական ձեռնարկներու հաստատումը բնաւ չպիտի դիւրացնէ գաղթականներու անմիջական տեղաւորումը, եւ բաւական համարեց ուսումնասիրել միայն հայկական կառավարութեան կողմէ իրեն ներկայացուած ոռոգումի և չորացումի զանազան ծրագիրներ։

Մեր յանձնաժողովին ներկայացուած և գաղթականները Հայաստանի մէջ տեղաւորելու կարելիութիւններ ներկայացնող ծրագիրները կարելի է բաժնել երեք խումբի.—

1.— Ոռոգում *Սարդարապատի դաշտին*, Երեւանէն 50 քիլոմեդր դէպի արեւմուտք։

2.— Ոռոգում *Երեւանի արեւելեան եւ արեւմտեան կողմի քարքարուտ եւ խոպան շրջանին (Ղըր)*։

3.— Չորացում և ոռոգում *Գառա-Սուի (Սեւ Ջուր) և Զանգիբասարի ճահիճներուն*, Երեւանի հարաւարեւմտեան կողմը։

Մեր Յանձնաժողովը այս ծրագիրները քննեց պարագաներուն ներածին չափ մանրակրկիտ կերպով, եւ նկատեց որ բոլորն ալ իրականանալի են և իրենց ամբողջութեան մէջ կը համապատասխանեն հետապնդուած նպատակին։

Սակայն, նկատի ունենալով բոլոր այս ծրագիրներու անմիջական գործադրութեան համար դրամ գտնելու հաւանական դժուարութիւնները, իմ կարծիքով, աւելի խելացի պիտի ըլլայ աշխատանքները սահմանափակել ամէնէն առաջ հաւաքելու համար այնքան գումար, որքան անհրաժեշտ է յիշուած վերջին շրջաններու ոռոգման և չորացումի ծրագիրները գործադրելու։ Գալով Սարդարապատի դաշտին ոռոգման (ուր կայ 43 հազար տեսեաթին ոռոգելի հող), մեր Յանձնաժողովին կարծիքով, քանի որ անիկա գործադրելու համար մեծ գումար (12—15 միլիոն ռուբլի) և երկար ժամանակ (3 տարի) պէտք է, այս յատակագիծը միւսներուն հետ պէտք չէ մտնէ ծրագրի առաջին մասին մէջ. ուրիշ խօսքով, եթէ անհրաժեշտ գումարը հայթայթուի մեր նախատեսածէն աւելի դիւրին կերպով։

Մեր յանձնաժողովը կը մտածէ նոյնպէս որ փափաքելի է աշխատանքները սկսիլ ճահիճներու չորացումով, որպէսզի անհետանայ մալարիան, որմէ կը տառապի ներկայիս ամբողջ հայկակ դաշտագետինը։

Այն շրջանները, որոնցմով զբաղ կ'առաջարկեմ, հետեւեալներն են.—

Երեւանի արեւելեան և արեւմտեա կողմի քարքարուտ և խոպան շրջան (Ղըր), 19 հազար տեսեաթին. Սեւ Ջու րի ճահիճները՝ 10 հազար տեսեաթ Զանգիբասարի ճահիճները՝ 4 հազար գումար 33 հազար տեսեաթին։

Այս շրջաններու ոռոգման և բացման ծախքերը կը հաշուուին րապէս հետեւեալ կերպով.

Ղըրի շրջան 3 միլիոն ռուբլի, Սեւ Ջուր 1,500,000 ռբ. Զանգիբասար՝ 60 հազար. գումար 5,100,000 ռբ.։

Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել րեւ չնախատեսուած ծախք՝ 900000 գումար 6 միլիոն ռբ.։

Այս հողամասերուն վրայ կարելի դիւրութեամբ տեղաւորել 25 հազա հոգի և հայկական կառավարութիւն ընդունեց նախապատուութիւն Հանրապետութեան սահմաններէն դուր գտնուող գաղթականներուն, մինչև նուազն 15 հազար հոգի։

Գաղթականներուն գիւղերու հաստատուիլը ապահովելու, տուն, գործիք, արջառ, սերմնցու, հայթայթելու համար պէտք պիտի լայ մարդ գլուխ 200 ռուբլի, այսի 15,000 հոգիի համար երեք մի ռուբլի. գումար մը, ինչ որ անհրաժ ընդհանուր գումարը կը բարձրացնէ միլիոն ռուբլիի։

Իմ կարծիքով, անհրաժեշտ մարը հայթայթելու լաւագոյն միջոցն փոխառութիւն մը կնքել, ճիշտ գաղթականներուն համար կնքուած պայմաններով։ Յուսալի է որ կարեւ գումարներ տրուին մարդասէրներ կողմէ և այդ պարագային համապա տասխան չափով նուազած պիտի ըլ գաղթականներու տեղաւորման յա կայուելիք այն երեք միլիոնի գու մարը, որ պիտի հայթայթուէր փոխ ութեամբ։

Հայկական կառավարութիւնը տրա մադիր է իր վրայ առնելու ինը մի ռուբլիի այս փոխառութիւնը, որ պի յատկացուի բացառապէս վերոյիշ նպատակին, և երաշխաւորել զայն։ ռավարութիւնը կը փափաքի որ տոկ ըլլայ կարելի եղածին չափ չափաւ հատուցումի պայմանաժամը տասը րեն ոչ պակաս, այլ 15 կամ տարի. ասկէ զատ, ընդունեց հետեւ դիւրութիւնները տալ նախատեսուա ծրագրին համաձայն հայրենիք դառն լիք գաղթականներուն։

1. Ոռոգումի, չորացումի և աշխատանքներու համար անհրաժեշտ հող պարզ բանուորները կարելի ծին չափ պիտի առնուին գաղթակ ներէն։

2. Գաղթականներուն պատկանող ռարկաները մաքսատուրքէ զերծ պ ըլլան։

3. Գաղթականներու գոյքերը վիճեթական սահմանագլուխէն սկսեա կաթուղիով ձրի պիտի փոխադրուի

4. Ջրի հող պիտի տրուի իրենց

5. Գաղթականները տուրքերէ պիտի մնան՝ իրենց երկրին մէջ հաստատուելուն յաջորդող առաջին տարիներու ընթացքին, բացի տուրքերէն, որոնք պիտի յատկացու փոխառութեան տոկոսն ու մայր մարը վճարելու (այս տրամա դրութեան գործադրութիւնը հաւանա պիտի երկարաձգուի մինչեւ փոխառու թեան վերջնական հատուցումը։)

(Շարունակելի) (3)

ԳԻՒՂԻՍ ՃԱՄԲԱՆ

Ճամբան ճերմակ, ճամբան երկար, անդորրիկ,
Օձի մը պէս գալարուն էր ու այգուն,
Փոշին անոր մըշուշին հետ Թափանցիկ.
Ծովակ կ'ըլլար բացաստանին տարածուն:

Ճամբան մեծ էր, մեծ գետի մը պէս յորդուն
Որ գարունին կը Թաւալի շառաչուն.
Ճամբան նըման էր կարապի մը սիրուն
Որ լըճին վրայ կը սուրայ հեշտ ու գինով:

Ճամբան սատափ բացուած ծաղիկ մ'էր աղուոր,
Շուրջը անոր կը բացուէին անանուն
Հազար հազար բոյս ու տունկեր երփնաւոր,
Բուրմունքներով քաղցրիկ, քնքոյշ ու գեղուն:

Ո՜վ մեր ճամբան, մեր Մարգերին ղալարուն,
Սիրտս հիմա մեծ փափաքով երազուն,
Քեզ կը Թըռչի՜, քեզի՜ կուգայ տարփավառ.
Ապրիլ նորէն անգամ մըն ալ քեզ համար:

Սօսի ծառեր գեղադալար, վարսաւոր,
Այգածիծաղ արշալոյսին ոսկեծոր,
Աղբերակին Գայլ-Աղբիւրի ջուրերուն.
Կը ժըպտէին երբ քաղցրութեամբ մը անհուն.

Կը քալէինք կախնասպիտակ, պատարուն
Լայն կողերէդ, առնելով միշտ տրոփուն
Մոցէդ բոյրեր ծաղկրինածոր, քաղցրագին,
Որ կուտային մեզ շունչն համակ գարունին...

Ճերմակ էիր ինչպէս կոյսերը մատղաշ
Մեր գիւղակին, որոնց վարսերն ոսկերաշ,
Արեգակին ճառագայԹէն ալ սըլացիկ
Կը փայլէին անհունօրէն գեղեցիկ:

Ճերմակ էիր ինչպէս արձան մը ձիւնէ,
Որ Արուեստի ձեռքը վարպետ կը շինէ.
Քու լուսագեղ ծիծաղը ջինջ ու պայծառ,
Կեանք կը շընչէր մշակներուն մեր լըծվար:

Ո՜վ մեր ճամբան մեր Մարգերին հեռաւոր,
Հոգիս հիմա մեծ կարօտով տարփաւոր,
Երնէ՜կ, դառնար անգամ մըն ալ իր գիւղակ,
Տեսնէր նորէն քեզ եզներուս հետ ջուխտակ:

Մասսեյլ   ԱՐՍԷՆ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԵԱՆ

Վաղուց է որ մասնաւորապէս Փրակայի և ընդհանրապէս Եւրոպայի հայ ուսանողութիւնը ջերմօրէն կը փափաքի կազմակերպել Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութիւններու ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ: Տակաւին անցեալ տարիէն Փրակայի ուսանողութիւնը համագումարի խնդիրը իր հաւաքոյթներուն մէջ արծարծած և իր ցանկութիւնը հաղորդած է Վիեննայի, Պերլինի, Փարիզի և այլ վայրերու Հայ Ուսանողական Միութիւններուն: Տարաբախտաբար, մեր կամքէն անկախ պատճառներով, ցարդ հնարաւոր չեղաւ համագումարի իրագործումը:

Ներկայիս, սակայն, Փրակայի Հայ Ուսանողական Միութիւնը իր առաջ պարտականութիւնը կը համարէ նախաձեռնարկ ըլլալ համագումարի շուտափոյթ կազմակերպման և, արդէն իսկ, նախապատրաստական աշխատանքներու լծուիլ՝ առաջիկայ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 25—30ին անպատճառ գլուխ բերելու համար զայն:

Սիրելի ընկերնե՛ր, մեզի գերազանցապէս կ'ոգեւորէ այն հաւատը, Թէ դուք ևս, մեզ հետ, խորապէս կը գնահատէք համագումարի իրագործման անհրաժեշտութիւնը, քանի որ բացառապէս համագումարի հետ կապուած է Եւրոպայի հայ զգայուն ուսանողութեան իբրեւ հաւաքական զօրաւոր կազմակերպութիւն մը հանդէս գալու կենսական կարեւորութիւնը: Մենք լիայոյս ենք, որ դուք ևս, մեզ հետ, մեծապէս կարեւոր կը համարէք, որ Եւրոպայի Հայ Ուսանողութիւնը իր համագումարով և իր հաւաքական ճիգերով մօտահոգուի մեր հարազատ հայրենիքի վերաշինութեան նպաստելու, մեր երկիրն ու ժողովուրդը և մեր պատմութիւնն ու մշակոյթը եւրոպական հասարակութեան ծանօԹացնելու, Եւրոպայի հայ գաղութի հանրային կազմակերպութիւններուն և ազգային մշակութային խնդիրներուն մէջ իր ձայնն ու մասնակցութիւնն ունենալու, օտար ուսանողական կազմակերպութիւններու և Ամերիկայի ու այլ վայրերու հայ ուսանողական-աշակերտական միութիւններու հետ շփման և գործակցութեան մէջ մնալու, ուսանող սերունդի բազմակողմանի դաստիարակման և զարգացման, ինչպէս նաև նիւթական օգնութեան խնդիրներով զբաղելու, ուսանողական յատուկ մամուլ, կազմական կանոնադրութիւն, մէկ և ընդհանուր կեդրոն ունենալու և այլ բազմաթիւ կենսական խնդիրներ:

Այս գերագոյն մտահոգութիւններով է աՀա, սիրելի ընկերնե՛ր, որ Փրակայի Հայ Ուսանողական Միութիւնը մեծապէս ցանկալի կը համարէ համագումարի շուտափոյԹ կազմակերպումն ու իրագործումը: Մօտաւորապէս այս մտահոգութիւնները շօշափող խնդիրներն են, որ — ինչպէս կը տեսնէք — կը կազմեն մեր օրակարգը, զոր կը ղրկենք ձեզ: Անշուշտ օրակարգի կէտերու յաւելման կամ կրճատման իրաւունքը կը պատկանի անխտիր բոլոր միութիւններուն և կ'ենթարկուի համագումարի վերջնական հաստատման:

Որպէս զի հնարաւոր ըլլայ համագումարը աւելի շուտ կազմակերպել և բոլոր վայրերու Միութիւններուն և անոնց պատգամաւորներուն շարք մը կենսական դիւրութիւններ տալ, Փրակայի Հայ Ուսանողական Միութեան Վարչութիւնս վճռեց.—

Ա.— Համագումարը հրաւիրել ոչ ուշ քան 25-30 Հոկտեմբեր, Փրակայի մէջ:

Բ.— Համագումարի նախապատրաստական ամէն կարգի աշխատանքներու նիւթական ու բարոյական հոգերըստանձնել:

Գ.— Բոլոր պատգամաւորներու համար չեխական ձրի վիզա ստանալ:

Դ.— Փրակա եկող բոլոր պատգամաւորներուն, համագումարի տեւողութեան ընթացքին, ձրի ճաշ և բնակարան տալ:

Ամէն մէկ վայրի պատգամաւորներու ճանապարհածախսը կը հոգայ նոյն վայրի Միութիւնը:

Միայն Գ. և Դ. կէտերու մէջ յիշուած կենսական դիւրութիւնները հաշուի առնելուն համար է, որ Վարչութիւնս որոշած է համագումարը Փրակա հրաւիրել: Անշուշտ, կարեւոր է նաև այն, որ, երկաթուղային ծախքերու տեսակէտով, Փրական իրօք աւելի նպաստաւոր է շարք մը վայրերէ եկող պատգամաւորներուն համար: Ամէն պարագայի տակ, եթէ դուք առարկութիւն ունիք համագումարը Փրակայի մէջ ունենալու մեր որոշման դէմ և կամ այլ դիւրութիւններ ու ցանկութիւններ ունիք, պիտի խնդրէինք որ բարի ըլլայիք օր առաջ մեզի տեղեկացնել:

Համագումարի անդամակցութեան համար մենք ընդունած ենք հետեւեալ սկզբունքները.

Ա. Համագումարին կը մասնակցին Եւրոպայի հայ ուսանողական միութիւնները, իբրեւ ուրոյն ակադեմիկ կազմակերպութիւններ:

Բ. Իւրաքանչիւր միութիւն, որ ունի 4-9 անդամ, կուտայ մէկ պատգամաւոր, 10-20ը՝ երկու պատգամաւոր, 20-30ը՝ երեք, 30-40ը՝ չորս. 40էն վեր, իւրաքանչիւր 25 անդամ մէկ պատգամաւոր:

Գ. Ամէն մէկ պատգամաւոր իրաւունք ունի միայն մէկ վճռական ձայնով մասնակցելու համագումարին:

Դ. Ցանկալի է, որ պատգամաւորները անպատճառ գան իրենց ընտրական շրջանակներէն: Հակառակ պարագային կարելի է նաև նշանակել Փրակայի կամ մօտիկ վայրերու ուսանող ընկերներէն:

Ե. Պատգամաւորը պարտաւոր է ունենալ իր ընտրական վկայականը՝ կընքուած ու ստորագրուած համապատասխան միութեան կողմէ, ինչպէս նաև ներկայացնելու է իր միութեան անդամական անուանացանկը՝ նոյնպէս կնքուած ու ստորագրուած:

Զ. Համագումարին մասնակցող ամէն մէկ միութիւն պարտաւոր է ներկայացնել իր գործունէութեան մանրամասն և գրաւոր հաշուետուութիւնը և համագումարի օրակարգին շուրջ իր ընկերներու մեծամասնութեան ու փոքրամասնութեան գրաւոր բանաձեւերը:

Է. Համագումարը տեղի կ'ունենայ 1925 Թուին Հոկտ. 25-30ին, Փրակայի մէջ և կը տեւէ առաւաւելն մէկ շաբաթ:

Ղրկելով ձեզ այս բոլորը ի գիտութիւն և ի հաստատումն, կը խնդրենք, սիրելի ընկերներ, բարի ըլլալ պատասխանելու մեզ՝ որքան հնար է շուտ, ձեր ամէն կարգի ցանկութիւններու և առարկութիւններու մասին:

Չեխո-Սլովաքիոյ Հ. Ուս.
Միութեան Վարչութիւն

Փրակա 14 սեպտեմբեր.

Հասցէ.— Armensky Stud. Svaz Stud. Domov. Na Slupi, Praha II. (Tchecoslovaquie)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԸ Կ'ԱՐԾԱՐԾՈՒԻ ՆԱՆՍԷՆԻ ԾՐԱԳՐԻՆ ԱՌԹԻՒ

(Ժընեւի մեր թղթակցէն)

Ինչպէս գրած էի. Սեպտ. 16ին Հայասէրներու Միութիւնը հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ Տոքթ. Նանսէնի:

Կը մասնակցէին 50 հոգի, բոլորն ալ ծանօթ անձեր, և մամուլի ներկայացուցիչները:

Հացկերոյթը անցաւ շատ յաջող, տաք մթնոլորտի մը մէջ: Կը նախագահէր Պ. Տանտիւրան, Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովին նախագահը (Քանատացի): Ճառերու և ջերմական ասուլիսներու ընթացքին, բոլորն ալ կ'ընդունէին թէ հայկական խնդիրը փակուած չէ, այլ յետաձգուած, իբրեւ հետեւանք քաղաքական աննպաստ պայմաններու. իսկ Նանսէնի ծրագիրը մասնաւոր ձեռնարկ մըն է, կարեւոր եւ օգտակար:

Տեղական թերթերը մանրամասնօրէն գրեցին այս հացկերոյթի մասին: Ժուռնալ տը Ժընեւ կը յիշէ թէ «Հացկերոյթը եղաւ յուզիչ, կազդուրիչ, բայց և օգտակար ու գործնական»: Ու կ'աւելցնէ թէ այս հաւաքումը առիթ մը եղաւ վրդովում յայտնելու մեծ պետութեանց ապիկարութեան մասին, հանդէպ ամբողջ ազգի մը բնաջնջման, «ազգ մը որուն ապրելու իրաւունքները հանդիսաւորապէս ընդունուած էին եւ որ իբրեւ դաշնակից ճանչցուած էր Համաձայնութեան կառավարութեանց կողմէ»:

Բացման խօսքը արտասանեց Պ. Քրաֆթ Պօնար, Հայասէրներու Միութեան Վարչութեան եռանդուն նախագահը, բարի գալուստ մաղթելով բոլորին: Ու տեղեկութիւններ տուաւ հայ գաղթականներու վիճակին և Տոքթ. Նանսէնի ծրագրին մասին: «Ազգերու Դաշնակցութիւնը, որ չգիտցաւ կամ չկրցաւ փրկել Հայաստանը, կրնայ գոնէ իր բարոյական աջակցութիւնը ընծայել. եւ պէտք է յուսալ թէ պիտի ընծայէ»: Ցետոյ խօսք առաւ Տոքթ. Նանսէն (անգլերէն), պարզելով իր ծրագրին գլխաւոր կէտերը և շեշտելով թէ վայրկեան կորսնցնելու չէ: Պ. Բաշալեան ողջունեց «Մեծ Նորվեկիացին», երախտագիտութեամբ յիշեց անոր թափած ջանքերը մեր հայրենիքին համար ինչպէս և Յունաստանի ընծայած հիւրընկալութիւնը՝ հազարաւոր հայ գաղթականներու: Պ. Խատիսեան պատմեց թէ ինչպէս ոչնչացան հայ ժողովրդին յոյսերը, Սեվրի դաշնագրէն յետոյ: «Այսօր տակաւին կան 3,140,000 Հայեր, որոնց 1,200,000ը կը գտնուին Հայաստան: Հայ ժողովուրդը ամէն բան կորսնցուց, բացի յոյսէն: Ամէն կողմէ խանդավառ համակրանք յայտնուեցաւ այս ժողովուրդին. բայց այդ բաւական չէ: Մ. Նահանգները մէկուկէս միլիառ ֆրանք ծախսած են իբրեւ նպաստ: Հայ ժողովուրդը ապրիլ կ'ուզէ: Այսօր լուծման նախաքայլ մը կ'առաջարկուի, պէտք է ընդունիլ զայն, որովհետեւ վարչաձեւերը կը փոխուին, իսկ ժողովուրդները կը մնան»:

Պ. Խատիսեան ալ իր կարգին երախտագիտութեամբ յիշեց բոլոր անոնք որ կ'օգնեն հայ ժողովուրդին, և յոյս յայտնեց թէ այն որ յաղթեց սառնակոյտերուն (տոքթ. Նանսէն), պիտի կըրնայ յաղթել նաեւ ներկայ դժուարութիւններուն, իր ծրագրին իրականացման համար: Ողջունեց նաեւ տը Պրուքէրը, Պելժիոյ ներկայացուցիչը, որ հայ ժողովուրդի լաւագոյն բարեկամներէն է և գործօն աշխատանք կը կատարէ ծրագրին իրագործման համար, Ալպէր Թօմա (ֆրանսացի), Աշխատանքի Գրասենեակին նախագահը, որ նոյնպէս ջերմ հաւատքով փարած է գործին:

Պ. Մաքլաս, Ազգերու Դաշնակցութեան յունական ներկայացուցիչը, յիշեց հայկական եղբայրակցութիւնը, որուն գործնական արտայայտութիւնը եղաւ հայ փախստականներուն ընդունելութիւնը: «Հարիւր տարի առաջ Յունաստանն ալ հարստահարուած էր, իսկ այսօր անկախ պետութիւն մըն է որ մեծցեր է և յառաջանք կը վայելէ: Կովկասի մէջ է որ շղթայուեցաւ Պրոմեթէոսը. բայց Եսքիղէս ինքը երգեց ազատագրուած Պրոմեթէոսը»:

Հետզհետէ խօսեցան Պ. Մանտէլշթամ, Կ. Պոլսոյ ռուսական դեսպանատան նախկին խորհրդականը, որ վերջերս հոյակապ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց Հայկական Դատի մասին, Պ. տը Պրուքէր, որ ցաւ յայտնեց թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը դրամ չունի, բայց կրնայ ուրիշ ձեւով աջակցիլ ծրագրին իրականացման. Պ. Շայօլա, իտալական պատուիրակը, որ հաւատք յայտնեց վերաշինութեան այս նախաքայլին իրագործման մասին: Պ. Ալպէր Թօմա գոհունակութիւն յայտնեց որ վերջապէս ճշգրիտ և դրական ձեռնարկ մը պատրաստուած է որ յաջող արդիւնք պիտի ունենայ: «Պատրաստուինք վաղը ընդհ. ժողովին ներկայացնելու խնդիրը առեւտրական եւ ճարտարագործական ձեւով: Բարոյական ուժերը օգնութեան կը հասնին, երբ կոչում ըլլայ կառավարութեանց խղճմտանքին, բուԹ խղճմտանքին: Օր հունտ մը ինկաւ Ասիոյ մէջ եւ կաղնին բուսաւ: Մենք ալ այդ հունտին ցանողներն ըլլանք:»

Վերջին խօսողն եղաւ Նախագահը, որ յիշեց հայաջինջ սարսափները, ոգեկոչեց Կլատսթոնը, և իր հիացումը յայտնեց Տոքթ. Նանսէնի, գործի մարդուն:

Խախամները ալ կը Փախչին

Պոլսոյ Հրեաները իրենց խաղաղ հայրենակիցներուն հաճելի ըլլալու համար, որոշած են Խախամներու ճիւպպէն և փաթթոցը վերցնել: Ասոնք սինակոկին մէջ քասքէթ մը, դուրսն ալ գլխարկ և սովորական զգեստ պիտի կրեն:

Արիւնալի կռիւ մը Տիւրզիներուն հետ

Տիւրզիները կը շարունակեն ռմբակոծել Սուէյտան։ Սեպտ. 16էն 17 լուսնալիք գիշերը Մուսուաֆէրի ֆրանս. զինուորները սաստիկ կռիւի բռնուած են Տիւրզի կարեւոր ուժերու հետ։ Ընդհարումները տեւած են մինչեւ առտուան ժամը 10 և վերջացած են պարտութիւնովը Տիւրզիներուն, որոնք նահանջած և հարիւրաւոր դիակներ և ձիեր թողած են ռազմադաշտին վրայ։ Ֆրանս. կորուստները աննշան են. Տիւրզի դրօշակ մը գրաւուած է։

Հաւրանի եպիսկոպոս Քատը ծանօթ գրագիտուհի Միրիամ Հարրիի գրուած նամակի մը մէջ շատ գէշ կը նկարագրէ կացութիւնը։ Կ'ըսէ թէ 37 տարուան իր պաշտօնավարութեան ընթացքին այսքան տագնապալի վիճակ չէր ներկայացուցած ճէպէլը։ Տիւրզիները կարգ մը յաղթանակներ տանելով լրացուցին երկրին դժբախտութիւնը։ 3000է աւելի քրիստոնեաներ քշուեցան և կողոպտուեցան և հիմա կը թափառին։ 800է աւելի Ֆրանսացիներ սպաննուած կամ անհետացած են. 700 Սուէյտայի բերդին մէջ պաշարուած են։ Հաւրանի տասնեակ մը գիւղերը կը մասնակցին այս շարժումին։ Ապստամբներուն մէջն են Իսմայիլ պէյ Հարրիի և Դամասկոսի երեւելիներէն շատեր, որոնք Տիւրզիներու մօտ ապաստան են։ Ֆրանսայի հմայքը շատ ինկած է 3 Օգոստոսի պարտութենէն ի վեր։ Շատ մը Ֆրանսացի թղթակիցներ եկած են կացութիւնը քննելու համար, բայց Էզրաայէն անդին չեն կրցած անցնիլ։ Սուէյտան կը պարենաւորուի օդանաւերու տորմիղով մը։ Ճէպէլի եւ Հաւրանի մէջ Տիւրզիները վեց օդանաւ վար առած են։

Փարիզի ցուցահանդէսը պիտի փակուի 30 հոկտ.ին

Փարիզի Զարդարուեստի ցուցահանդէսին ընդհ. քօմիսէրութիւնը առեւտրական նախարարութեան դիմելով առաջարկած է ցուցահանդէսը փակել յառաջիկայ 30 Հոկտեմբերին։

Պարգեւ Ապտիւլ Քէրիմի գլխուն համար

Մարօքի սուլթանը հինգ հարիւր հազար ֆրանք պարգեւ խոստացած է անոր, որ ողջ կամ մեռած կը բռնէ Ապտիւլ Քէրիմը եւ եղբայրը։ Ապտիւլ Քէրիմ բացառիկ միջոցներ ձեռք առած է իր անձին պաշտպանութեան համար և քովէն հեռացուցած է բոլոր կասկածելիները։

Ի՞նչ կը խօսին Մուսուլի մասին

Լոնտոնէն կը գրեն մեզի.—

Մուսուլի վերջին դէպքերը լարած են պետական շրջանակներու ուշադրութիւնը։ Դահլիճին կուսակից օրկանները կը յանձնարարեն չխաբուիլ թրքական մեքենայութիւններէն։

Մոռնինկ Փոսթ գիտել կուտայ թէ ներկայ դահլիճին քաղաքականութիւնը Միջագետքի հանդէպ, երբեք չի նմանիր Լօյտ Ճօրճի Յունաստանի մասին հետապնդած քաղաքականութեան Փոքր Ասիոյ մէջ։ «Մուսուլի բնակչութեան վաթսուն առ հարիւրը Քիւրտերէ կը բաղկանայ, մնացեալը Արաբ և քրիստոնեայ ցեղեր են, բացի փոքրաթիւ Թուրքերէ, որոնք հազիւ հարիւրին հինգ համեմատութիւն մը կը կազմեն նահանգին մէջ։ Այս ժողովուրդներէն ոչ մէկը դժգոհ է բրիտանական վարչութենէն և անոնցմէ ոչ մէկը պիտի ուզէ թրքական իշխանութիւնը, որ հոմանիշ է հալածանքի, ջարդի և աքսորի,— քաղաքականութիւն մը որ երբեք չէ դադրած։» Եթէ Միջագետքը թողունք Թուրքերուն, աղէտալի հետեւանքեր յառաջ պիտի գան Եգիպտոսէն մինչեւ Հնդկաստան։»

Տէյլի Թէլէկրաֆի կարծիքով, պետական շրջանակները այն համոզումը ունին թէ Էնկիւրիի վարիչները կ'աշխատին կատարուած իրողութեան առջեւ դնել Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ «Վերջին դէպքերը զինուորական սպառնալիքի բնոյթ չունին. սակայն ցոյց կուտան թէ Թուրքերը ինչպէս պիտի կառավարեն վաղը՝ քրիստոնեայ ժողովուրդները, եթէ այս վերջինները յանձնուին իրենց տիրապետութեան, Մուսուլի կամ Պաղտատի մէջ։

Այն թերթերը որոնք կը ջատագովեն Պոլտուինի Միջագետեան քաղաքականութիւնը, մասնաւոր ճիգ կը թափեն հաւատացնելու թէ այդ քաղաքականութիւնը ներշնչուած է պարզապէս բարոյական պատճառներէ։ Անուշ խօսքեր կ'արտասանուին ամէն օր արեւելքի քրիստոնեաներուն զոհաբերութիւններուն և տառապանքներուն մասին։ Չեն վարանիր նոյնիսկ հայ ժողովուրդին անունը շահագործելու, սա դժնդակ օրերուն, մեր արցունքները շփոթելով Փարիսեցին հետ...

Մարզական կեանք

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի ԱՅՍՕՐՈՒԱՅ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խառն (1Mixte) խումբը պիտի մրցի C. A. Dyonisienի Ա. խումբին դէմ։ Հ. Մ. Ը. Մ.ը Galliaի և Garenneի դէմ տարած յաղթանակներէն վերջ հաւանաբար նոյն բաղդին բերէ C.A.D.ն որ Փարիզի առաջին դասակարգին կը պատկանի։

Մրցումը պիտի սկսի երեքուկէսին Stade Djanի մէջ, Route de Villetaneuse St Denis.։ Ա. խումբի խաղացողները կը հրաւիրուին ժամը 1ուկէսին Փօրթ տը լա Շաբէլ։

— Պահեստի խումբը պիտի մրցի 1. C. A. Colombesի Ա. խումբին դէմ։ Պահեստի և Բ. խումբերու բոլոր խաղացողները կը հրաւիրուին Կար սէն Լազար, ժամը 2ին. (շոգեկառքը կը մեկնի 2,20ին. իջնել Լա Կարէն.)

— Նախորդ կիրակի խուռն բազմութեան մը ներկայութեան, Իվրիի մարզավայրին մէջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը 1ի դէմ 2 կօլով յաղթեց Ֆրանսայի նախկին ախոյեան Կալիա գլիւպի Ա. խումբին, որ վերջերս յաղթած էր իր կարգին Ըէտ Սթար նշանաւոր խումբին։ Ֆրանսական թերթերը մեծ գովեստով կը խօսին Հ. Մ. Ը. Մ.ի այդ փայլուն յաղթանակին մասին։

— Հ. Մ. Ը, Մ.ի պահեստի խումբն ալ 3-3ով հաւասար մնացած է A. A. Amicaleի Ա. խումբին հետ։ Սոյն խումբը տեղւոյս Հ. Մ.ի դասակարգին կը պատկանի։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Փարիզի Հ. Մ.ի ֆութպօլի այսօրուան չորս մրցումները.—

Պակաթելի իր մարզավայրին վրայ, ժամը 2.30ին U. S. A. (Ա.) պիտի մրցի Քլիւպ տը Իքսի (Ա) դէմ։

Փօնթուազի մէջ ժամը 2.30ին (Սթատի մէջ.—

U. S. A. (Հ. Մ. պահեստի պիտի մրցի U. S. քուպ վուազիէնի "պահեստին" դէմ։

Աթիս Մօնի մէջ ժամը 2.30ին (Սթատի մէջ).—

Ինիօն Սպօրթիւ (Բ.) պիտի մրցի Աթիսմօնի (Բ.)ին դէմ։

Քօսմէյլի մէջ ժամը 2.30ին (Սթատի մէջ).—

Ծիծեռնակ խումբը, պիտի մրցի Քօսմէյլի (Ա.)ին դէմ, (այս խումբը անցեալ տարի հաւասար մնացած էր Հ. Մ. Ը. Մ.ի (Ա.)ին դէմ)։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Էսկիշէհիրցի Կիրակոս Ճորթուեանէ եւ իր եղբայրներէն, որոնք Փարիզ կը գտնուին, կը խնդրուի հասցէնին իմացընել Յակոբ Սալլապաշեանի Cité des Chemin de fer. Decines (Isère)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Փարիզի Հայ Ուսանող. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները յառաջիկայ Հինգշաբթի երեկոյ, Սեպտ. 24ին, Միւզէ Փէտակօժիքի մէջ, rue Gay-Lussac, ժամը 8½ին։ Օրակարգ ունենալով Վարչութեան տեղեկատուութիւնը և հրաժարականը։

ՃՇՏՈՒՄ.— 21 թիւ Յառաջի մէջ Փարիզի Հայ Տրամաթիքին կողմէ հաղորդուած էր թէ հոկտ. 3ին Հօկին ինքնասպանութեան պիտի բեմադրուի Սօսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ։ Հօկի վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ճշտել թէ ներկայացման մասին վերջնական ոչ մէկ որոշում տրուած է և թէ հոկտ. 3ի ներկայացումը իրենց հետ կապ չունի։

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ երկսեռ երգչախումբի փորձերը տեղի կ'ունենան 95, Bd. St. Germain, Café du Métroի վերեւի յարկը՝ Երկուշաբթի և Ուրբաթ իրիկունները ժամը 8½—10։

Կը խնդրուի նոր երգչուհիներու եւ երգչախումբերու մէջ փորձուած ténorներու մասնակցութիւնը։

Փորձերու իրիկունները դիմել խմբի ղեկավար՝ Սաքօ Յակոբեանին իսկ գրաւոր 43, Bd. St. Michel, S. Agopian.

Հայկական կազմակերպութիւններէ կը խնդրուի երգչախումբը հրաւիրելու առեն առնուազն երկու շաբաթ առաջ տեղեկացնել։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ մէջ (Փարիզ)խումբ մը երիտասարդներ, ազգային մշակոյթի զարկ մը տալու համար, որոշած ենք Լսարանական Միութիւն կը կազմել։ Այս առթիւ խորհրդակցական ժողով մը տեղի կ'ունենայ Սեպտ. 27ին կիրակի ցերեկէ վերջ ժամը 2.30ին Café Beck, Place de la Gare։ (Կայարանին ճիշտ դիմացի աջակողմեան սրճարանին վրայի սրահը։)

Դիւրութիւն մը

ԱՆԿԷՆ և ՄՕՆՄՕՌԱՆՍԻ բնակող հայրենակիցներու դիւրութիւն մը ըլլալու համար այս անգամ ծանօթ ատամնաբոյժ Ա. ՀԱՆՁԷՐ, շաբաթը 3 օր միայն, կէս օրերէ ետքը (Բշ. Դշ. և Ուրբաթ) ժամը 3էն 6, կը գտնուի 13 rue Crousselle (Villa le Planty) Soisyի կայարանին շատ մօտիկ, rue de Parisի վրայ։ Իսկ ուրիշ օրեր ժամադրութեամբ, իր բնակարանը 23 rue de la Varenne, St. Maur (Seine)։

Վարձու յարկաբաժիններ

2, 3 և 5 սենեակնոց, ամէն թաղերու մէջ, կահաւորուած կամ ոչ։ Ինչպէս նաև խանութներ եւ գրասենեակներ ամէն կարգի գիներով։ Դիմել 13, rue Marivaux, Office Ital Պ. ՆԻԽՄԱՐի ժամը 2—5։

ՍԱԿԱՐԱՆ

19 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		102.4
Տոլար		21.1
Մարք (ոսկի)		5,02
Թրքական թղթ.		12.
Թրք. ոսկի		92.
Մէճիտիյէ		8. 50
Լէվա	100 հատը	14.50
Տրախմի	«	30.
Լիր	«	87.
Պելժ. ֆրանք	«	93.
Զուից. ֆրանք	«	407.
Չերվոնեց		104.50

ԱՐԺԵԹՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ I		1470 ֆր.
«	« II	1260 «
«	« III	1170 «
Ռումելի երկթ.		100.

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն { 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԻՆ	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանաւանդ եւն. գրել Sch. Missakianի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
23
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 23 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆՁԱՒԱԿ ՆԻԿՈՂՈՍՆԵՐԸ

Շոգեկլինդ կը շարունակուի լքեալ գոյքերու աւարը, օրէ օր աւելի լայն ծաւալ ստանալով։

Ւի՞չ անդին կը կարդաք Պոլսոյ վերջին լուրերը։ Աւազակութիւնը հասած է արդէն ազգային-հաւաքական սեփականութեանց։ Վերջերս աղերսագին հեռագիրներ կ'ուղղէր Պոլիս, Սեբաստիոյ առաջն. առաջնորդը, հաղորդելով թէ ազգային սեփականութեանց վերջին մնացորդներն ալ անօրէնի հանուած եւ ծախուած են։ Նոյնը եւ Կեսարիոյ մէջ։ Այս աւելի օրէնքի սրամտութիւնները յառաջ կը բերեն անճար հովիւները, միջամտութիւն խնդրելով նոյնքան եւ աւելի անճար հաստատութենէ մը, Պոլսոյ պատրիարքարանէն։ Բայց ատոնց պատասխանը չտրուած, յափշտակիչներուն թաթը իջած է արդէն Պոլսոյ ազգային կալուածներուն վրայ։ Էվգաֆի վարչութիւնը իբրեւ «մահլիւլ» գրաւեր է աղքատիկ թաղի մը, Թօփգափուի Ս. Նիկողայոս եկեղեցիին կալուածները, պատճառաբանելով թէ Նիկողոս անզաւակ մեռած է։

Կ'արժէ մէկ երկու ծանօթութիւններ տալ, լաւ իմանալու համար այս աւազակութեան իմաստը։

Սուլթանական շրջանին, «բարոյական անձնաւորութիւն» ձեւը ընդունուած չըլլալով, հայ ժողովուրդի դպրոցական, եկեղեցական, բարեգործական եւ վանական շատ մը կալուածներու հեծանները կ'արձանագրուէին մեռելներու, վանքերու եւ աւելի յաճախ եկեղեցիներու անունով. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին կամ անոր կալուածները սեփականութիւնը կ'ըլլային... որդի Գրիգորի, Ս. Նիկողոս X.ի որդի Նիկողոսի եւն.։ Այս ձեւով ալ կը տրուէին ֆէրմանները։

Իթթիհատական Սահմանադրութեան շրջանին, Երիտասարդ Թուրքերը նենգամտօրէն պղպտեցին այս խնդիրները, եւ անդոյ հռչակելով Գր. Լուսաւորիչները, Նիկողոսները կամ Թադէոսները կ'ուզէին գրաւել հայկական հաստատութիւնները։ Կարելի եղաւ վտանգը կանխել, եւ ընդունիլ տալ «բարոյական անձնաւորութեան» դրութիւնը։ Ներկայ կառավարութիւնը, որ իբրեւ թէ աշխարհական է եւ ժողովրդավար, ջնջած ըլլալով Սուլթանութիւնն ու անոր տուած ֆէրմանները, պէտք էր անմիջապէս զանոնք փոխարինէր «բարոյական անձնաւորութեամբ»։ Բայց սուտ խենդ կը ձեւանայ, եւ կը պահանջէ որ մէջտեղ ելլեն Գրիգոր Լուսաւորիչներն եւ Ս. Նիկողոսները, կամ ցոյց տան իրենց ժառանգորդները, այլապէս կալուածը կը դառնայ մահլիւլ, ուրիշ խօսքով կը յափշտակուի, ինչպէս եղեր է, եւ պիտի ըլլայ տակաւին, եթէ ազդու միջոց մը չգտնուի։

Արդէն կացութիւնը այնքան պղտոր է որ, յատուկ լրտեսներ տասպարէզ նետուած են, գտնելու «լքեալ գոյքեր» երեւան հանելու համար, եւ եռանդուն պրպտումներ կը կատարեն այս միջոցին։ Նոր արհեստ մըն ալ կը զարգանայ «Հանրապետական» Թուրքիոյ մէջ։ Վերջերս Թուրք թերթերը կը գրէին թէ «լքեալ գոյք» փնտռող յանձնախումբերը լուծուած են. որովհետեւ անոնց անդամները, մանաւանդ մուհաճիրները մեծ անիրաւութիւններ գործած են, նոյնիսկ իր սեփական տան մէջ նստած մարդուն կալուածը մատնելով։ Բայց ասպարէզը այնքան շահաբեր է որ, յանձնաժողովներուն տեղ, անհատները կամ, կառավարութեան միւս օրկանները կը շարունակեն նոյն աղտոտ գործը։

Թուրք իշխանութեան տակ մնացած ոչ-Թուրքերը շատոնց ամքած են ընդհանուր ահ ու սարսափէն եւ ձայն չեն հաներ ամէնէն գրգռիչ անիրաւութեան հանդէպ իսկ։ Ընդհակառակն հազար կտոր կ'ըլլան, հաճելի դառնալու համար։

Եւ սակայն, անսաստ կը գործէ բռնութեան թաթը, զրկելով, յափշտակելով, սպառնալով։ Ալ ի՞նչ փոքրամասնութեան խնդիր, երբ մարդկային տարրական իրաւունքներն անգամ աւարառութեան առարկայ դարձուցեր են, երբ ժողովուրդի մը դարաւոր սեփականութիւնները կը գողնան, Ս. Նիկողոսներու ժառանգորդները փնտռելով։

Նկատելի է որ, այս հարստահարութիւնները մանաւորապէս սաստկացան վերջին օրերս, անշուշտ իբրեւ պատասխան Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին գումարման։ Բայց այս ժողովը, շատոնց տուած է իր անկարողութեան ապացոյցը, այսպիսի «մանր» խնդիրներու կարգադրութեան համար։ Թուրքերը շատոնց վարժուած են արհամարհել Եւրոպան, այն օրէն ի վեր որ խորհրդային, յեղափոխական Ռուսաստանը իրենց կողքին է։ Գոնէ իբրեւ զինակից ձայն հանէր Մոսկուա, «բարեկամաբար»։

Ի՞նչ միամտութիւն...

Շ.

ՏՈՄՍԵՐ

«ՅԱՂԱԳՍ ԽԵՑԳԵՏՆԻ»

Ամերիկացիները տեսնելով որ քօթայի պողպատէ օրէնքով իսկ չեն կրնար Էլիզ Այլընտի ճաւարանին դուռները փակել օտար բազմութիւններուն առջեւ, աւելի արմատական միջոց մը մտածեր են։

Փրոֆէսըր Է. Իսփ, իտալացի ծերակուտական Ջիփիֆոյին խօսելէ դիտել տուած է որ Ամերիկա պատրաստ է գրկաբաց ընդունելու Իտալիոյ Կեսարները, Տանթէները, Վերգիլեները, Սրբինոզաները, Մարքոնիները Լոմպրոզոները եւ վերջապէս երկրին բարձրագոյն մտաւորականութիւնը, չի կրնար հանդուրժել որ «մոյրը» — հասարակ ժողովուրդը — խուժէ Ամերիկա։ Միեւնոյն ատեն խրատեր է որ Իտալացիները եւ առհասարակ օտարները քիչ մը չափ դնեն իրենց բազմածնութեան, փոխանակ խեցգետինի պէս աճելու եւ բազմանալու...

Չենք գիտեր ի՞նչ պատասխանած է իտալացի ծերակուտականը։

Եթէ ես ըլլայի սինէօր Ջիփիֆոյի տեղը, հետեւեալ ձեւը կը խօսէի.

— Զէ՞ք խայթիր, պարոն, որոն դուռը որուն երեսին կը գոցէք... Դուք Ամերիկայի գիւտը կը պարտիք Քոլոմպոսին, իսկ Քոլոմպոս Ճենովայի է, հետեւաբար եւ իտալացի։ Դուք այս երկիրը յափշտակեցիք իրենց տէրերուն ձեռքէն. այս երկրին իրական տէրերը Սպանիացիներն եւ մենք ենք...

«Ձեր ներկայ քաղաքակրթութիւնը. ձեր օրէնքները կը պարտիք ձեր խեցգետինի նմանցուած ժողովուրդի զաւակներուն՝ Կեսարներու, Տանթէներու, Վերգիլեներու, Մարքոնիներու, ձեր չորցած երկիրը՝ ձեզի պէս չորցած սիրտեր կ'արտադրէ...

Սիրով կը դրկէինք մեր այդ Մեծ զաւակները՝ ձեզի, մանաւանդ Լոմպրոզոն, քիչ մը սիրտ, քիչ մը խոյանք, իսկ եւ արթնութիւն ներարկելու համար, եթէ չը վախնայինք որ անոնք ալ կը մոռնին ձեր արտէն միացող մոլուցքն.

«Մեր զաւակները ոչ թէ իբր մոյր կուգան հոս, այլ հոսկէ կ'առնեն զայն.. Եւ եթէ անոնց տեղ մեր ընտանին դրկէինք, կը կարծէք որ դուք ձեր փրոֆէսըրի աթոռը պէտք է թողուք եւ գործարանի դուռը ափ առնէք, լեցնելու համար պակասը մեր «մոյր»ներուն...

«Ինչ լաւ կ'ըլլար որ ձեր եւ ձեզի պէսներուն հայրերը հետեւած ըլլային խեցգետնի օրինակին փրկելու համար քաղաքակրթութիւնը եւ մարդկային բարձրագոյն իտէալները խաբարումէ եւ մոյրէ...

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ՎԻԵՆՆԱՅԻ Միաբանութեան անդամներէն երկու վարդապետներ Հայաստան մեկնեցան, ձեռագիրներ ուսումնասիրելու եւ իրենց թերթերու եւ գիրքերու պակասները լրացնելու համար։ Անցեալ տարի ալ Հ. Ակինեան գացած էր։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԱՆՍԷՆԻ ԾՐԱԳՐԻ ՄԱՍԻՆ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

Ժընէվ, 21 Սեպտ.

Ե. Յանձնաժողովի երկրորդ նիստին մէջ, որ տեղի ունեցաւ Սեպտ. 18ին, ժողովը ամբողջ երեք ժամ շարունակեց Նանսէնի ծրագրին քննութիւնը։ Նորէն բազմամարդ էր ժողովը։ Ամէնէն առաջ խօսեցաւ Պ. Տիւփիւի, անգլիացի մասնագէտը, որ տեղեկութիւններ տուաւ ոռոգման երեք ծրագիրներու մասին։ Ըսաւ թէ Սարտարապատի ծրագիրը շատ բազմածախս ըլլալով, Յանձնախումբը կանգ առաւ Արաքսի հովտին ոռոգման վրայ։ Գնահատեց Շիրակի ջրանցքին շինութիւնը, որ շատաժան գլուխ հանուած է, եւ հայ ճարտարագէտները։ Յայտնեց նաեւ թէ երկիրը ապագայ ունի եւ կրնայ ապահովել փոխառութիւնը։

Մասնագիտական քննութիւնը վերջացած ըլլալով, մէջտեղ դրուեցաւ քաղաքական մասը։ Նախ խօսք առաւ Ռատիչ, Խրուաթ գործիչը. որ Մոսկուայի հետ համաձայնութիւն կնքած ըլլալուն մահուան դատապարտուած էր, իսկ այժմ Փաշիչի դահլիճին անդամ է եւ բարեկամը՝ Սերպիոյ Թագաւորին։ Պ. Ռատիչ ըսաւ թէ Մոսկուայի մէջ ծանօթացած է հայ պոլշեւիկներու հետ, թէ տպաւորութիւնը լաւ է, «թէեւ պէտք է խոստովանիլ որ հայ ժողովուրդի ընտրանին ցրուած է մանաւանդ Եւրոպայի մէջ։» Յետոյ ուզեց ապացուցանել թէ՝ հայկական կառավարութիւնը մաս կազմելով Խորհրդային Միութեան, չի կրնար որ եւ է բան ընել առանց Մոսկուայի հաւանութեան, հետեւաբար, երբ հայկական կառավարութիւն կ'ըսենք, պէտք է հասկնալ խորհրդային կառավարութիւն։ «Մարդկային ամէնէն գեղեցիկ զգացումները չեն կրնար փրկել Հայաստանը։ Պէտք է որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ամբողջովին նուիրուի այս գործին եւ ի գործ դնէ իր խելացի եւ հզօր քաղաքականութիւնը»։

Այնուհետեւ խօսեցաւ Տոքթ. Նանսէն, մօտ մէկ ժամ։ Պարզեց հայկական դատին պատմութիւնը, յիշեց Մեծ Պատերազմը, Սեվրի Դաշնագիրը. Լօզանը, Ազգերու Դաշնակցութեան չորս բանաձեւերը, մանաւորապէս Անգլիոյ եւ Իտալիոյ խոստումներն ու յանձնառութիւնները եւ կանգ առաւ ներկայ կացութեան վրայ։ Ըսաւ թէ կառավարութիւնները եւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը բարոյապէս պատասխանատու են հայ փախստականներուն հանդէպ։ Ինչ կը վերաբերի Երեւանի կառավարութեան հանգամանքին, յայտարարեց թէ բնակչութեան 100ին 95ը հայ է. նոյնպէս հայկական է պետական պաշտօնէութիւնը, թէ այդ կառավարութիւնը պիտի տայ անհրաժեշտ երաշխաւորութիւնները։ «Ան պատրաստ է ընդունելու դրամագլուխի գործածութեան հակակշիռը եւ դիւրացնելու գաղթականներու հաստատումը, ձրի կատարելով երկաթուղիի փոխադրութիւնը եւ զինուորական տուրքէ զերծ կացուցանելով զանոնք որոշ ատեն մը»։ Շօշափելով այն հարցը թէ ինչպէս կարելի է դրամ տալ պոլշեւիկ իշխանութեան մը, Տոքթ. Նանսէն բացատրեց թէ վարչաձեւերը մշտական չեն, կը փոխուին, բայց երկիրը, ժողովուրդը եւ մշակոյթը կը մնան, թէ չկայ հայկական կազմակերպութիւն մը որ դէմ ըլլայ այս ծրագրին, թէ Հայաստանի նախկին վարչապետն ալ, որ հակառակ է ներկայ կառավարութեան եւ վարչաձեւին, օգտակար կը գտնէ ծրագիրը եւն.։

Յետոյ խօսեցաւ դքսուհի Էթօլ, Անգլիոյ ներկայացուցիչը, որ յայտարարեց թէ՝ Պերլինի մէջ վար դրուած 5 միլիոն ստերլինը հայկական դրամ չէ, Տիկին Էլէնա Վաքարէսքօ (Ռումանիա) եւ Շուէտի ներկայացուցիչը, ի նպաստ ծրագրին։

Ամէնէն վերջ խօսեցաւ Պ. Ալպէր Թօմա, որ ակնարկ մը նետելով հայկական դատին վրայ, եկաւ ներկայ ծրագրին եւ խնդրեց որ Պետութիւնները անհրաժեշտ երաշխաւորութիւնները տան իրենց դրամատուներուն։ Աւելցուց թէ Տոքթ. Նանսէնի համաձայն, ոչ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, ոչ ալ Աշխատանքի Գրասենեակը պատասխանատուութեան տակ չպիտի իյնան, քանի որ փախստականներու ներգաղթը կամաւոր պիտի ըլլայ։ Յետոյ, դարձեալ Նանսէնի կարծիքով, փոխառութիւնը կրնայ կատարուիլ դրամատէրներու խումբակի մը կողմէ եւ արագօրէն վճարուիլ, երկրագործական արտադրութեանց վաճառումով։

Վիճաբանութիւնները փակուեցան այս ճառէն յետոյ, եւ կազմուեցաւ 10 հոգինոց մասնախումբ մը, որ պիտի քննէ ծրագրին մանրամասնութիւնները եւ տեղեկագիր պիտի բերէ, անոր համեմատ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ։)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ։)

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ԴՊՐՈՑ, ԵՒ Պ. ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(*Մասնաւոր թղթակցութիւն*)

Մարսիլիոյ ազգ. դպրոցի տնօրէն Պ. Լ. Շանթի մեկնումէն առաջ, ներկայացայ իրեն, քանի մը հարցումներով։

— Ե՞րբ բացուեցաւ Մարսիլիոյ ազգ. դպրոցը եւ որքան էր աշակերտներուն թիւը։

— Դպրոցը բացինք 1924 Նոյեմ. 5ին, 108 աշակերտներով, 77 տղայ եւ 31 աղջիկ։ Այս թիւը միշտ այսպէս չմնաց։ 15 Յունուարին, թիւը բարձրացաւ 134ի, 92 տղայ, ու 42 աղջիկ։ Երրորդ եռամսեակին, 5 Ապրիլ, իջած էր 129ի, 93 տղայ եւ 36 աղջիկ։ Յուլիս 13, դպրոցին փակման օրը ունէինք 102 աշակերտներ, 71 տղայ, 31 աղջիկ։

— Ինչի՞ կը վերագրէք աշակերտներու թիւին այս եւեւէջը։

— Պատճառները պարզ են ու քանի մը տեսակ։ Նորահաստատ գաղութներու մէջ կայ շարժուն տարր մը, կուգան, կ'երթան։ Երկրորդ՝ դէպի ներքին գաւառները շարժում՝ գործի համար, Գ. կարգի հեռացումով ներքին անկարգութիւն, եւ վերջապէս Բ. կարգի տկարներուն գիտաւորեալ մաղումը եւ ուծիկներու պահանջին խստացումը։ Ուրեմն, հիմա 100 հոգի ունինք։ Վերաբացումին հաւանօրէն 120 ունենանք ոչ աւելի, որովհետեւ Ա. եւ Բ. կարգեր չկան։ Խիստ մեծ պահանջ կայ մանկապարտէզի եւ փոքր դասարաններու։ Աշակերտութեան 100ին 70ը տղայ են, 100ին 30ը աղջիկ։

— Ընտանեկան ի՞նչ պատկեր կը ներկայացնեն աշակերտները։

— 1) Ասոնցմէ 50 հոգին մեր հայրենի հողերէն են (23 հոգի Խարբերդ, 5 Բալու, 4 Քղի, 3 Բաղէշ, 3 Վան եայլն.) 30 հոգիի չափ ներքին գաւառներէն, (6 հոգի Սեբաստիա, 3 Արաբկիր, 3 Էնկիւրի, 3 Գըրշէհիր եայլն.) 20 հոգիի չափ ծովեզերեայ մասերէն (8 հոգի Մաղնիսա, 2 Պոլիս, 2 Իզմիր, 2 Զանկուլտաք, 2 Սամսոն եայլն.)։

2) Տնտեսապէս՝ բոլորովին աղքատ քիչերն են, բոլորովին բարեկեցիկ նոյնպէս քիչերն են. սովոր մեծամասնութիւնը ծայրը ծայրին ապրող աշխատաւոր ընտանիքներ են, մէկ կամ երկու աշխատաւորով տուն գլուխ։

3) Ասոր համեմատ են եւ *վճարումները*։ Ասոր համեմատ է եւ իրենց հետ բերած անունը — ընդհանրապէս բաւարար։ Ասոր համեմատ՝ եւ հագուստը — կիսովին բաւարար։ Ասոր համեմատ եւ *դպրոցական պիտոյքները* ու գրքերը, որ գնած են ու բերած, թէեւ ոչ լիովին։ Ասոր համեմատ նաեւ իրենց բնակարանները, ընդհանուր առումով օրէցօրէ քու մէջ, որ եւ դժուար կը դարձնէ առանին աշխատանքը։

4) Աշակերտներու 1/4ը լրագիր կը ծախէ, որ ըսել է դպրոցէ դուրս աշխատանք կատարել չի կրնար։ Մէկ երկու հոգի ալ կան արհեստի հետեւող։

5) Այս բոլորի հետեւանքով քիչերը վայելուչ արտաքին ունին, թափթփած ու անխնամ բան մը կայ բոլորին վրայ գրեթէ։ Մեծ ջանքեր թափած ենք ծանր ու պատռուածքի եւ աղտոտութեան դէմ։ Բարեբախտաբար ներքինը աւելի մաքուր է եղած. Ճերմակեղէնի բացակայութիւն կամ կեղտոտութիւն ունեցած են շատ քիչերը, որոնց դէմ ալ հարկ եղածը ըրած ենք։ Ներքին մաքրութիւնը հաստատեցին նաեւ օտարները, պատուաստի ժամանակ։

— Ի՞նչ կը ներկայացնեն անոնք ֆիզիքապէս։

— Մեծերը լուրջ, քիչ շարժուող ու ձախլիկ, յոգնած արտաքինով, փոքրերը ի հարկէ աւելի ժիր, բայց տեսակ մը անոնք ալ կարծես քնոտ ու յոխւ տարուայ կեանքէն արդէն զգալի եղաւ ակներեւ փոփոխութիւն մը դէպի լաւը. դպրոցին շփումն ու մարմնամարզը խաղցին իրենց դերը։

Առողջապահութեան մասնաւոր շեշտ ենք դրած, բնագիտութեան դասերու, մշտական առօրեայ կեանքի միջոցին մարմնամարզի միջոցաւ, խաղերով, պտոյտներով, ֆուտ-պօլ։

Չափուած ու նշանակուած են բոլոր աշակերտութեան զարկերակը, շնչառութիւնը, կուրծքը, բարձրութիւնը։ Առաջ գիտաւորութիւն ունէինք բժիշկ մը կանչել առողջապահութիւն (սեռական) դասախօսել տալու, յետոյ յարմար տեսանք գիտութեան ու մարմնամարզի դասերով ընել այդ բանը։

Նեղ մաքով, հիւանդներ քիչ ենք ունեցեր, աւոր համեմատ ալ բացակայութիւններ քիչ են, բացակաները գլխաւորապէս ալ չեկողներն են։ Տարափոխիկ հիւանդութիւններ չենք ունեցած։ Խիստ հետեւած ենք գլխի ու մարմնի վէրքերուն, ինչպէս եւ աչքի տկարութիւններուն եւ ամէն անգամ պահանջած ենք բժշկի գրաւոր վկայութիւնը։

Մայիսին բոլոր աշակերտութիւնը պատուաստման ենթարկուեցաւ փրանսական կառավարութեան կողմէ, եւ քիչերունը բռնեց, հազիւ 8-9 հոգի, ինչ որ առողջութեան նշան է։

Իմնալ, արիւնոտի եւ սիրցիլ, ինչպէս միշտ, յաճախ ենք ունեցած։ Ունեցած ենք ապանեխիչ ու արագ խնամք։ Լուրջ դժբախտութիւն ունեցած ենք անգամ մը թեւը կոտրած, անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրեցինք լիովին առողջացաւ եւ եկաւ։

— Ի՞նչ կրնաք ըսել տղոց բարոյականի մասին։

— Կոպիտ՝ խօսքի, շարժուձեւի չգիտէ ի՛նչ կարելի է ըսել եւ ինչ ո՛չ. գիմադարձ՝ սուտ խաբել, մանաւանդ փոքրերը, *հայհոյել* մեծ ու պզտիկ։

Կոշտութիւնն ու գիմադարձութիւնը շատ ծանր էին սկիզբները, այնպէս որ ամէնքն ալ «ձե՛ձ, միայն ձեձ կը հասկընան» կը պահանջէին, մինչդեռ մենք որոշեր էինք ո՛չ միայն ծեծ չգիտի ըլլայ, այլ ընդհանրապէս եւ ոչ մէկ պատիժ։ *Սուտը, կեղծիքը* նմանապէս, որոնք վարպետութիւն, խելօքութիւն կը համարուէին։ Հայհոյելը անասնելի. սիրաբանութիւնը գրաւոր ու բանաւոր։

Այս թերութիւններուն պատճառները շատ խոր են, յամառ աշխատանք է պէտք բոլորովին սրբագրելու համար։ Միայն հպարտութեամբ պիտի յայտնեմ որ *տարուան վերջը պատկերը բոլորովին ուրիշ էր*. վերաբերումը դէպի ուսուցիչը մտերմական, սիրաբանութիւնը նուազած, միասին խաղալ սկսան արդէն։ Դպրոցի ու դասի ու դասարանի հանդէպ կոպտութիւնը ինկած բայց կայ դեռ իրարու հանդէպ։

Տղոց լաւ կողմերը, — *գիտակից, պարտաճանաչ, խորքը մաքուր*, ծռուած ու խեղաթիւրուած չեն, լաւ խմոր ունին ու հետզհետէ ազնուանալու հակամէտ։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

Երկու հիմնական ձգտում երկու մեծ թերութեան դէմ՝ *մտերմին բանեցնել*, պատրաստ չտտանան եւ *վարժութիւնն ինքնաշխատութեան*, վերի դասարաններու մէջ. հետզհետէ ամբողջ աշխատանքի ծանրութիւնը իրենց վրայ, ու ուսուցիչները միայն առաջնորդներ։

2) *Թուաբանութիւնը*՝ վարժութիւն հաշուելու եւ խնդիր։ Սկիզբը շատ անվարժ եւ անհաւասար, տխրուած ծանր քաշելու, գիտցողները կը տրտնջային։ Վերջապէս հասանք մանաւանդ մեծերը, կոտորակները։

Հայերէն՝ գլխաւոր ուշադրութիւն գրել թէ ուղղագրութիւն թէ շարադրութիւն, հասարակ մտածում մը պարզ յայտնելու անվարժ են եւ ամենակոպիտ սխալներ ունին։ Նորէն շատ անհաստատ։

Ֆրանսերէն՝ մեծագոյն մասը չգիտէր, մեծ աշխատանք է թափուած, յառաջիկայ տարի մեծերը մինչեւ նոր տարի նոյն թափով եթէ երթան՝ ըլլան դասագրքերը գործածել. թէ դասագրքերու դժուարութիւնը կ'երթայ եւ թէ՝ լեզուն արագ արագ կ'ուսուցուի։

Պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն՝ բացի անհրաժեշտ ծանօթութիւններէ ամէն հիմնական ջանքը հայրենիքիներու պատմութեան ըմբռնել տալ է։

Բնական գիտութիւններն՝ մարդակազմութիւն, կենդանաբանութիւն եւ բուսաբանութիւն կապուած առողջապահութեան եւ կեանքի գործնական կողմերու։

Երգ ու նկար՝ հին նախապաշարումներ երգի ու նկարի հանդէպ. մանաւանդ կոշտ ինչպէս նաեւ կոկորդները, շատ դժուար սկիզբները, հետզհետէ մեղմացաւ, երգերը շնորհքի մասին, երգի ուսուցչուհին հեռացաւ. նկարները փոքրերունը աւելի արդիւնաւոր քան մեծերունը։

Ձեռագործ՝ ընդհանրապէս սիրով, աշխատուած է ու կարերները իրենց քովը կը մնան. նիւթ գնելու դժուարութիւն ունեցանք. նիւթերը իրենք աշակերտները հայթայթեցին ու իրենց չինածը միասին տարին եւ բնականօրէն։ Եթէ ցուցադրութիւն մը ըլլար, արդիւնքը հիանալի պիտի գտնէին։ Շատ փափաքեցանք որ նիւթը դպրոցը տար, վերջն ալ ծախուէր, ինչ որ զգալի շահ պիտի ըլլար դպրոցին համար, լաւ չեղաւ։ Կրնայ գուցէ Կարմիր Խաչը կանգնիլ այս գործին գլուխը։

Ինքնաշխատութեան եւ ինքնազարգացման նպատակով ընթերցման դարկ տրուած է։ Նոյնպէս «դասարանական ընթերցումներ» Թոպէնսոն, Սիրտ եւ ուրիշ պատմութիւններ։

Գրադարան՝ Զապէլեն տալին, հաղիւ ստացուեցան Կարմիր Խաչի դրամով գնուած գիրքերը։ Մինչեւ ընտրեցինք, Ուսումնական Խորհուրդը վաւերացուց, ժամանակ անցաւ, Ե. կարգը միայն օգտուեցաւ. կը կարդան մեծ սիրով եւ ուսուցիչներու ղեկավարութեամբ։

Շատ կողմնակից չենք եղած ցոյցի եւ զարդի համար կազմակերպուած հանդէսներու, ցերեկոյթներու եւ ներկայացման. բայց եւ շատ կը ցանկայի ցերեկոյթներ, ներկայացումներ եւ ներքին ասմունքային դասախօսութիւններ կազմակերպել. որոնց կրթական արժէքը շատ մեծ է՝ համարձակութիւն. վարժութիւն խօսելու, արտայայտուելու, արագ դատելու եւ ուրախութիւն, միեւնոյն ժամանակ նոր կապ մը տղոց եւ ուսուցիչներու միջեւ։ Չկրցանք. գոնէ եթէ նոր տարիին սկսաւ մեր իրական աշխատանքը։

ՈՒՍՈՒՑՉՈՒԹԻՒՆ

Կազմը՝ — եօթը հոգի, տնօրէնը, 4 միայուն, 2 պարոն, 2 կին, 2 այցելու ժամով։

Տնօրէնը օրական երկու ժամ դաս, լայնօրէն հետեւած աշխատանքներու եւ ուղղութիւն տուած է, այլ եւ բաց մնացած դասերը։ Միայունները օրական 5 ժամ դաս եւ 3 ժամ սերտողութիւն, այլ եւ հերթական հսկող, ինչպէս նաեւ դասարանական վարիչ։

ԸՆԴՀ. ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1925ին Յունուարին ուսուցիչները այցելութիւններ տուած են տղոց ընտանիքները. ուշ սկսուած է հանկնալի պատճառներով, յետոյ դադրեցան։ Եկող տարի նորերը անպայման պէտք է ընեն այդ, որ անհրաժեշտ է տղաքը մօտէն ճանչնալու որով եւ ազդելու ու կապելու համար կենսական է ընտանիքի եւ դպրոցի այդ կապը, թէեւ ուսուցչին համար յաւելեալ ու ծանր աշխատանք մըն է։

Դպրոցը ունեցած է 18 մանկավարժական ժողով։

Թէ ժողովներու մէջ եւ թէ դպրոցի բոլոր ուսուցչական աշխատանքը եղած է համերաշխ։

Տարին անցած է անդորր, առանց ցնցումներու ու աղմուկի, լարուած «յարատեւ աշխատանք»ով։

Ամէնքը կատարեր են իրենց պարտքը։ Շատ բան չէ եղած այնպէս, ինչպէս ես կ'ուզէի։ Բայց ասոր պատճառները շատ բարդ են. *նոր գործ, աղքատ գործ, խեղճ գաղութային միջավայր*, դպրոցին հանդէպ անհոգութիւն...։

—

Խորապէս զարմացայ որ ո՛չ Ազգ. Միութիւնը, ոչ Հոգաբարձութիւնը, կարծ՝ ոչ ոք ամբողջ տարի մը չէ հետաքրքրուած դպրոցով, ու հակառակ Պ. Շանթի նամակին թէ՝ ինք կ'առ[...] ժողով մը սարքել եւ լսել իր ընդար[...] կուցումը դպրոցի միամեայ պ[...] թեան մասին, պատասխան տու[...] ղած։ Ուսումնական Խորհուրդ կազմուեր է, ու դպրոցի բ[...] վերջը, իր գործը վերջացած նկ[...] ու անձայն աններուկ քաշուեր [...] պարակէն։

Այս պայմանները նկատի [...] լով, յուսա՞նք թէ յառաջիկայ տա[...] ջանին համար գէթ կ'ունենան[...] Բոլին հանդէպ սրտցաւ Հոգա[...] թիւն մը։

Կաթողիկոսական պատուիրակին մած Հոգաբարձութեան մեծ մաս[...] ժարած է, ու դպրոցական գործին [...] ձմնյութիւն կը տիրէ։

Ո՞ր օրուան կը սպասեն վճ[...] կարգադրութիւն մը ընելու [...] Ծնողները շուարած են արդէն ու [...] տղաքները ֆրանսական դպրոցները ձանագրել կուտան։

ՇԱՀԱՐՈՒՆԻ

ԿՈՉԻ ՄԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Հետաքրքրութեամբ կարդացի Յառաջի մէջ հրատարակուած երկտող մը, որով կը շեշտուէր Պէլվիլ հայաշատ թաղին մէջ եւս, Foyer Françaisի կողմէ ֆրանսերէնի ձրի դասընթացք մը հաստատելու պէտքը։

Իրողութիւնը պարզեցի վերոյիշեալ հիմնարկութեան ընդհանուր քարտուղար Պ. Փօլ Ռաֆայէլի, որ արտայայտուեցաւ հետեւեալ կերպով.

— «Արդէն գոյութիւն ունի ֆրանսերէնի դասընթացք մը, Պէլվիլի մէթրոյի կայարանէն ոչ հեռու. 51, Rue Ramponneau, ուր կ'աւանդուին դասեր երեքշաբթի ու հինգշաբթի օրեր, ժամը 8 1)2ին։

Հոն՝ հայերէն գիտցող չկայ. հետեւաբար՝ ֆրանսերէն բնաւ չգիտցողներ չեն կրնան օգտուիլ, առ այժմ։ Սակայն, արդէն քիչ շատ պաշար ունեցողներ, շատ օգուտ կրնան քաղել հոն յաճախելով, տրուած ըլլալով թէ՝ միջին ու բարձրագոյն բաժիններուն մէջ կը կիրարկուին ուղղակի ուսուցման մեթոտները։

Հետեւաբար քսաներորդ թաղաշրջանի մեր դասընթացքէն կրնան օգտուիլ Հայեր, ուրիշ ոեւէ ազգի ուսանողներուն պէս։ Ուրիշ տառեղութիւն մըն ալ սա է թէ rue Ramponneauի դասընթացքը տարին տասներկու ամիս բաց է։ Իսկ անոնք որոնց համար անպատեհութիւն չկայ, կրնան յաճախել մեր Քիւժաս փողոցի դպրոցը։

Հայերը աշխատող են ուշիմ, կը յուսամ թէ յառաջիկայ տաբեշրջանին, անոնցմէ պիտի ունենանք բազմաթիւ ուսանողներ։

Կը կարծեմ թէ մեր ազգակիցները՝ օգուտ միայն կրնան քաղել լրջօրէն հետեւելով ուսման լեզուի մը որ օգտակար է ոչ միայն հոս, այլ ամենուրեք։

Մտաւորականութեան մարզէն դուրս, գործի ասպարէզին մէջ եւս մեծ դեր ունի լեզուն։ Միեւնոյն ազդեցութիւնը չեն գործեր մէկը որ գէշ կը խօսի կամ անկատար կերպով կ'արտայայտուի, եւ ուրիշ մը որ եթէ ոչ փայլուն գէթ կանոնաւոր կերպով կը յայտնէ իր գաղափարը։

Գր.Մ. Թէքէլեան

ՀԱՅԱՍՏ[Ա]Ն

Հայ Արինեու կազմակերպութ[...]

Խորհրդային Հայաստան [...] ներով տեղեկութիւններ կը հրա[...] *Պիոնէրական* կազմակերպութեան [...] ուն (պօյ սքաութ, Արի)

Վերջին տեղեկութիւններու [...] ձայն, Լէնինականի մէջ, (Ալեքսանդրա[...] պօլ) կայ 111 խումբ, 5956 ան[դամ-] րով։ Խումբերուն 30ը քաղաքի[ն] են, 81ը գիւղերու մէջ։ Քաղաք[...] դամներու թիւն է 1991, գ[...] 3145։ Ընդհ. թիւէն 3627ը մանչ, 1429ը աղջիկ։ Ընկերային տես[...] 661ը բանուորներու զաւակներ, գիւղացիներու, 669ը պաշտօնեան[երու,] 153ը զանազան։ Ըստ ազգութեան [...] Հայեր են, 36ը ռուս, 125ը [...] 1ը Թուրք, 9ը զանազան։ Կազմ[ակեր-] պութիւնը ունի 26 Թոշակաւոր տօնեայ։ Հրահանգիչներու (մարզիչ[...]) է 17։ Որոշուած է յառաջիկայ 10 հազարի բարձրացնել անդամ[ակցու-] թիւը։ Պիոնէրներէն պատանի[...] ւրկներու կազմակերպութեան անդ[ամ] 151 հոգի, թեկնածու՝ 195 հոգի։

Սեփանաւանի (Ջալալօղլու[...]) [...] ջանի կազմակերպութեան անդամ[ակցու-] թիւն։ է 569, որոնց 5ը բանուոր զաւակներ են, 507ը գիւղացիներ[ու,] պաշտօնեաներու։ 389ը մանչ են, [...] աղջիկ։

Ղափանի մէջ կան 18 խում[բ] 725 հոգի, որոնց 561ը մանչ, [...] աղջիկ։ Ըստ ազգութեան՝ 717ը [Հայ,] 6ը յոյն, 2ը Թուրք։ Ընկերային [տեսա-] կէտով 83ը բանուորներու զաւ[ակներ] են, 582ը գիւղացիներու, 28ը պաշ[տօ-] եաներու։ 18 խումբէն 17ը գիւ[ղերու] մէջ են, մէկը՝ կեդրոնը, հանք[ին] մէջ։

Աշտարակի մէջ անդամներու [թիւը] է 735, որոնց 510ը մանչ, 225ը [աղ-] ջիկ ասոնց մէջ են նաեւ 200 «[...] բերիկներ» (հոկտեմբերեան յեղափո[խու-] թեան նուիրուած երախաներ [...] տարեկան)։ Կազմակերպութիւնը [...] պատի լրագիր, որոնք կը հրա[տարա-] կուին ամիսը 2 անգամ։ Որոշ[ուած է] մինչեւ 1926ի վերջը արիներու [թիւը] հասցնել 2000ի։

Դաշարագեազի մէջ կա[զմակեր-] պութիւնը ունի 500 անդամ[, որոնց] 36ը Թուրք։ Կան 52 աղջիկներ [...] հոկտեմբերիկներ։ Ընկերային [տեսակէ-] տով 89 առհասարակ գիւղացիներ[ու զա-] ւակներ են։

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՏՕՔԹԷՕՐ ՆԱՆՍԷՆԻ

6.— Գաղթականները իրենց տեղաւորուելէն սկսեալ մէկ կամ երկու տարուան ընթացքին զերծ պիտի մնան գինւորական ծառայութենէ, որ կրնայ իրենց հողերու մշակութեան վնասել:

Վերոյիշեալ ինը միլիոն գումարին մէջ չեն մտներ սովեթական սահմանագլուխը կատարուելիք փոխադրութեան ծախքերը, որոնք, իմ կարծիքով, պիտի կրնան վճարուիլ մասնաւոր դրամներով, շահակից կառավարութեանց օգնութեամբ:

Եթէ վերը պարզուած յատակագիծը գործադրութեան դրուի, կարելի պիտի ըլլայ անմիջապէս ապահովել գոյութիւնը շուրջ 4000 գաղթականներու, որոնք իբրև բանուոր պիտի աշխատցուին ոռոգումի, չորացումի, եւայլն գործերուն համար: Ասոնց ընտանիքներն ալ հաշուելով, ասիկա կը ներկայացնէ կարեւոր մէկ մասը այն 15 հազար գաղթականներուն, որոնց ամենէն առաջ հայրենիք վերադարձը բաղձալի է: Երբոր աշխատանքները կատարուին, կարելի պիտի ըլլայ բնակարան և ապրուստ ապահովել բոլոր այն գաղթականներուն համար, որոնց անմիջական փոխադրութիւնը անհրաժեշտ է: Վերջապէս, կը յուսացուի որ այս յատակագծին գործադրութիւնը զօրաւոր մղում մը պիտի տայ Հայաստանի զարգացման, ինչ որ թոյլ պիտի տայ որ այս երկիրը նոյնպէս ընդունի հետզհետէ արտասահման գտնուող բոլոր այն Հայերը, որոնք ապագային պիտի փափաքին իրենց հայրենիքը վերադառնալ:

Գալով այս ծրագրին շահաբերական կողմին, կարելի է դիտել տալ թէ անմիջապէս որ հողերը ոռոգուին, և կարգ մը տեղեր չորցուին, Պ. Բարլի տեղեկագրին համաձայն միջին հաշուով իւրաքանչիւր տեսիատին տարեկան 225 ռուբլի արժէքով բամպակի հունձք մը պիտի տայ: Ասիկա սակայն կարելի է նկատել իբրև նուազագոյն թիւ մը:

Մեր ստացած ուրիշ տեղեկութեանց համաձայն, բամպակի տարեկան արտադրութեան միջին արժէքը իւրաքանչիւր տեսիատինի համար պիտի ըլլայ մօտաւորապէս 400 ռուբլի, և ծխախոտ մշակուած շրջաններուն մէջ, ամէն մէկ տեսիատինի արտադրութեան արժէքը այս գումարին կրկինէն աւելի պիտի ըլլայ և 900-1000 ռուբլի պիտի հասնի: Գալով այգիներուն և մրգաստաններուն, անոնց արտադրութեան արժէքը միջին հաշուով այս գումարին չափ պիտի ըլլայ: Հետեւաբար խիստ կարճ ժամանակի մէջ դժուար չպիտի ըլլայ վճարել փոխառութեան ծախքերը, շնորհիւ արտադրութեան վրայէն գանձուելիք չափաւոր տուրքի մը:

Ե— Եզրակացութիւն

Վերը պարզուած իրողութեանց վրայ յենլով, կը թելադրեմ, որ Յունաստան և Պոլիս գտնուող վերոյիշեալ 15 հազար հայ գաղթականները փոխադրելու և զանոնք Հայաստանի մէջ տեղաւորելու համար փոխառութիւն մը շրջաբերութեան հանուի Հայաստանի կողմէ: Փոխառութեան գումարը պէտք է բարձրանայ վեց միլիոն ոսկեդրամ ռուբլիի, ոռոգելու և չորցնելու համար Երեւանի մօտակայ Ղըրի շրջանը, ինչպէս նաև Սեւ Ջուրի և Զանգիբասարի շրջանները, գումար՝ շուրջ 33 հազար տեսիատին մակերես ներկայացնող ոռոգելի հողերու շրջան մը: Այս վեց միլիոն ռուբլիէն զատ, փոխառութիւնը պէտք է իր մէջ բովանդակէ 3 միլիոն ռուբլիի գումար մը (ինչ որ փոխառութեան գումարը ինը միլիոն ռուբլիի պիտի բարձրացնէ), որ պիտի յատկացուի առ նուազն 14 հազար գաղթականներ ոռոգուած շրջաններուն մէջ հաստատելու ծախքերուն: Եթէ մարդասէրներու կողմէ օժանդակութիւն ըլլայ, այս երեք միլիոն ռուբլիի գումարը կարելի պիտի ըլլայ զեղչել: Հայկական կառավարութիւնը պիտի երաշխաւորէ փոխառութիւնը, և յիշեալ ոռոգուած և չորցուած հողերու արտադրութիւններէն գանձուելիք բոլոր տուրքերն ու իրաւունքները բացարձակապէս պիտի յատկացուին փոխառութեան տոկոսները և մայր դրամագլուխը վճարելու, մինչև որ անոնք բոլորովին հատուցուին: Փոխառութեան հատուցման համար կարելի է նախատեսել տասնեւհինգ տարուան շրջան մը:

Սակայն և այնպէս նկատի առնելով հայ գաղթականներու խնդրին կարգ մը մասնաւոր երեւոյթները և այն դժուարութիւնները, որոնք մինչեւ հիմա արգելք եղան անոր լուծումին համար անհրաժեշտ եղող գումարի հաւաքուելուն, կ'ուզեմ մատնանշել կարգ մը միջոցներ, զորս կարելի է ձեռք առնել վերև յիշուած ծրագրի գործադրութեան պահանջած գումարները հաւաքելու համար:

Այս միջոցներուն ճշգրիտ տարազութիւնը աւելի հասկնալի դարձնելու համար, համառօտակի պարզենք այն դէպքերը, որոնք հինգերորդ Ընդհանուր Ժողովը մղեցին ընդունելու ծանօթ որոշումը:

Կը յիշուի թէ Առաջին Ընդհանուր Ժողովը, պատասխանելով Դաշնակից Գլխաւոր Պետութեանց կոչին, յոյս յայտնեց թէ միջոցներ ձեռք պիտի առնուէին հայ ժողովուրդի պաշտպանութեան համար, և Հայաստանի ապագան երաշխաւորելու գործը յանձնեց Խորհուրդին:

Երկրորդ Ընդհանուր Ժողովը պնդեց Դաշնակից գլխաւոր Պետութեանց մօտ, որ Թուրքիոյ հետ իրենց հաշտութեան դաշնագիրը այս ուղղութեամբ, ու մանաւանդ հայերուն ազգային օճախ մը ապահովելու մասին տրամադրութիւններ պարունակէ:

Այս յանձնարարութիւնը՝ ետքէն վաւերացուեցաւ Խորհուրդին և կրկնուեցաւ Երրորդ Ընդհանուր Ժողովին կողմէ, երբ այս խնդրով զբաղող հինգերորդ Յանձնաժողովին տեղեկաբերը յայտարարեց թէ Յանձնաժողովը կը հիմնուի Ազգերու Դաշնակցութեան Ուխտին վրայ, որ հայկական խնդրին մասին բացորոշ տրամադրութիւն մը կը պարունակէ և որուն համեմատ Ազգերու Դաշնակցութիւնը մասնաւոր շահագրգռութիւն մը պէտք է ցոյց տայ:

Չորրորդ և Հինգերորդ Ընդհանուր Ժողովները արտայայտուեցան այն առաջարկութեանց մասին, որոնք կը ձգտէին հայ գաղթականներու տեւական տեղաւորման, — առաջարկութիւն, որ յանգեցաւ այս տեղեկագրին:

Հայերու պաշտպանութեան համար շահակից պետութեանց համակրութիւնը, զգացում՝ որ ապացուցուած է վերոյիշեալ յանձնարարութեամբ, կը զօրացնէ այն յոյսը թէ այս երկիրները իրենց ամենէն բարեացակամ աջակցութիւնը պիտի տան հոս բանաձեւուած առաջարկութեանց, որոնք կը ձգտին իրենց կողմէ արտայայտուած բաղձանքին գէթ մասնակի իրականացման, այն է հայ ազգային Օճախի մը կազմութեան:

Կը մնայ քննել թէ ինչ միջոցներով կարելի պիտի ըլլայ ձեռք բերել այս առաջարկութեանց գործադրութեան համար անհրաժեշտ եղող փոխառութիւնը: Կը սիրեմ յուսալ թէ շահակից պետութիւնները, վերև պարզուած պատճառներով, կարելի պիտի նկատեն իրենց աջակցութիւնը ընծայել վերոյիշեալ ծրագրին:

Լիզաֆէր, 28 Յուլիս 1925

(ստոր.)

ՖՐԻԹԵՕՖ ՆԱՆՍԷՆ

Ձայներ գաւառներէն

Հայերը Կաոտանի մէջ

Գաւառներէն լաւ լուրերու կը սպասէք. ցաւալի է որ այդ ալ կը պակսի: Բանիցս փորձեցինք ազգ. խորհուրդ մը կազմել, բայց չյաջողեցանք: Կամք. պատուիրակը ինչո՞ւ անգամ մը չայցելեց հոս: Այսօր մօտ 150 տունի կը հասնի Կաոտանի հայութիւնը, և օրէ օր կ'աւելնայ. ինչո՞ւ չունենանք մենք մեր նախակրթարանը. բազմաթիւ պզտիկներ հանրային ընկերութեան դպրոցը կ'երթան և թութակի պէս քանի մը առօթքներ կը սորվին: Մեր հայրենակիցներուն մեծամասնութիւնը Խարբերդցիներ են, ունին միայն գիւղական կրթասիրաց Միութիւն մը: Երկրորդ տեղը կը բռնեն Պրուսացիները, մեծամասնաբար Մեծ Նոր գիւղացիներ, յետոյ Չէնկիլէրցիներ, Սեօլօզցիներ Օրթա գիւղցիներ, և լն.: (Դժբախտաբար ասոնք ազգային ոչ մէկ գործով չեն հետաքրքրուիր): Երրորդ տեղը կը բռնեն Սեբաստացիները: Ցաւալի է որ ասոնք ալ դեռ կազմակերպուած չեն, միայն մի քանիները Մարսիլիոյ հետ կապ ունին: Տասը տնուոր ալ Բաբերդցիներ կան, որոնց մէկը ստորագրեալս, 1922ին Ռուսիոյ մէջ ամէն տնտեսութիւն կորսնցնելով հազիւ սովի ճիրաններէն ազատեցայ և Պոլիս ինկայ, անկէ ալ հոս: Ունինք Պոլսեցիներ, Օրտուցիներ, մէկ երկու ալ Ատանացի, Կարնեցի, վեց տնուոր: Գալով արհեստաւորներուն, կայ կօշկակար մը, (Սեբաստացի) որ իր անձնական գործատեղին ունի, կան Նոր հողատէրեր, չորս Խարբերդցի, մէկ Գարահիսարցի, հացթուխի խանութով, սեփական հողի վրայ և երկու ընկերով, նաեւ ուրիշ հողատէր հայրենակից մը՝ որ ունի սըրճարան: Մնացածները սակաւաթիւ են. միայն այս տարի Խարբերդցի 10 տնուոր ունեցած է ութ պզտիկ, վեցը մանչ և երկուքը աղջիկ, մէկ երախայ ալ մեռած է. հարսնիքներն ալ բազմաթիւ են: Դժբախտաբար հարսնիքներէն մեկ քանին կռիւով վերջացան ինչպէս պատահեցաւ անցեալ կիրակի, ինչ որ գէշ ազդեց մեր օտար ընկերներուն վրայ. գաւաթներու տեղ աթոռներ իրարու զարնուեցան գլխաւոր փողոցին վրայ: Բայց աւելի լաւ է զանց առնել այս տգեղ պատմութիւնը:

Ա. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Հայերը լը Փուզէնի մէջ

Լը Փուզէնի (Արտէշ)ի մէջ կը գտնուին 500ի չափ Հայեր, 150ը երիտասարդ, 100 չափ ալ մանուկներ, մնացածը աղջիկ, կին և ամուսնացած այրեր:

Լըփուզէնի մէջ կան երկաթի գործարաններ ուր բազմաթիւ հայրենակիցներ կ'աշխատին, օրականներն են ընդհանրապէս 16.20 ֆր. իսկ հասարակ բանուորները կը ստանան 12 ֆր.: Յաւելուածական աշխատանքի համար աւելի դրամ կը ստանան: Տուներն ալ բաւական աժան են: Կան նաև երկու-երեք մետաքսի գործարաններ, իրարմէ հինգական մղոն հեռաւորութեամբ: Անոնց մէջ ապրուստ կը ճարեն շատ մը հայուհիներ և երիտասարդներ, առանձին կամ խառն: Գրեթէ բոլորն ալ ապահոված են իրենց ապրուստը: Մանուկները կը յաճախեն ֆրանսական դպրոցներ: Անհրաժեշտ է ուսուցիչ մը, որպէսզի չմոռնան իրենց լեզուն, և հոգեւոր հովիւ մը: Ունինք Հ. Յ. Դ. ենթակոմիտէ մը: Քանի մը ամիս առաջ կազմուեցաւ հայրենակցական միութիւն մը որ դժբախտաբար լուծուեցաւ, որովհետեւ երկաթի գործարանը արտօնութիւն չի տար ոչ կիրակի ոչ ուրիշ օր. գիշեր ցերեկ կը բանի, և աշխատողներէն մաս մը կը գործէ, մաս մը կը դադար կ'ընէ և իրար չեն գտներ: Երիտասարդներու միութիւն մը կազմուեցաւ և նոյն կերպով լուծուեցաւ:

Ունինք հայ արիներու փոքրիկ խումբ մը, 9–10 անդամներէ որ կը զբաղի շուէտական մարզանքներով և ֆութպոլի խաղերով: Անոնք պէտք ունին խմբապետի մը որ զարգացնէ իրենց խաղերը: Լա Վուլթի գործարանը, որ անցեալ տարի լաւ կը նայէր հայ բանուորներուն, այս տարի երես դարձուցած է, քանի մը անձերու անկարողութեան հետեւանքով, և այլեւս հայ չընդունիր, ոչ աղջիկ և ոչ տղայ, իսկ աշխատողներէն ով որ գլուխ վերցնէ, կը վտարեն: Բայց Փուզէնի երկաթի գործարանը խտրութիւն չի դներ: Առ հասարակ հայ աշխատաւորները կը գնահատուին, որովհետեւ աշխատասէր են և ամէն ծանր գործերուն կը դիմանան:

Ե. Շ.

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Պոլսէն փոխադրուելիք գաղթականները

Յունաստանէն վերջ Պոլսոյ մէջ ալ իրարանցում սկսած է Հայաստան փոխադրուելիք գաղթականներուն մէջ: Ընդամէնը 500 հոգի պիտի ղրկուին, մինչդեռ թեկնածուներուն թիւը քանի մը հազարը կ'անցնի. ամէն մարդ կ'ուզէ ցանկին մէջ արձանագրուիլ: Պ. Շահվէրտեանի խնամատարութեան մէջ գտնուած պահուն 30—40 գաղթականներ ներս խուժելով կը պահանջեն որ իրենք ալ արձանագրուին: Դռնապանը կ'ուզէ արգիլել, բայց մատէն կը վիրաւորուի: Անկարգութիւնը այն աստիճան կը սաստկանայ որ ոստիկանները կը ստիպուին միջամտել և հանդարտեցնել ծայրայեղները:

Միւս կողմէ Խասգիւղի կայանէն պարպուած գաղթականներէն մաս մը տակաւին բացօթեայ կը մնան, Բերայի կուսակալը մերժած ըլլալով եկեղեցին մէջ պատսպարուելու համար իրենց կատարած խնդրանքը:

Ս. Նիկողոս անզաւակ մեռած է...

Թօփգափուի Ս. Նիկողայոս եկեղեցիին սեփական կալուածները գրաւուած են էվգաֆին կողմէ, այն առարկութեամբ թէ Նիկողոս անզաւակ մեռած է, հետեւաբար մահլուլի կ'անցնին իր կալուածները:

Հայերը Սուրիոյ մէջ

Դամասկոսի մէջ, 14,000 Հայեր կան: Գործաւոր դասակարգը առհասարակ կ'աշխատի զանազան շինութիւններու մէջ և օրավարձ կը ստանայ մէկ արծաթ մէճիտ: Անգործութիւնն ու ապրուստի սղութիւնը տնտեսական տագնապ առաջ բերած են: Հացին օխան վեց ղրշ. է: Կիները ամառը օրական կէս մէճիտով կ'աշխատին բուրդի, հիւսուածեղէնի և այլ աշխատանքներու մէջ: Անգործ մնացած հայ արհեստաւորներէն շատեր տարբեր քաղաքներ կը դիմեն գործ փնտռելու համար:

— Ճիպէյլի փակուած որբանոցին որբերը զանազան տեղեր ցրուած են: Տասը հոգի Բիլիֆի կողմէ Շուէր սիկառի գործարան մը ղրկուած են, ուր օրական տասը տասներկու ժամ տաժանակիր աշխատութեան փոխարէն 5ական հատ արաբական հաց և 5ական ղրուշ կը ստանան. երբեմն ալ քար կոտրելու կը տարուին. կը բնակին գետնայարկ և խոնաւ սենեակ մը:

Լուրեր Սելանիկէն

Սելանիկի քաղաքապետական ժողովը տեղւոյն հայ գաղութի որբանոցին համար 70 հազար տրախմի նուէր յատկացուցած է իր այս տարուան պիւտճէին մէջ:

— Սելանիկի առաջնորդ Երուանդ եպիսկոպոս Փէրտահճեան հրաժարած է և հակառակ Քաղաքական ժողովի պնդումներուն, մերժած է ետ առնել հրաժարականը: Երուանդ եպս. արդէն իսկ անցագիրը պատրաստած է Պուլկարիա մեկնելու համար:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Լքեալ գոյքերու աւարը

Լքեալ գոյքերու փնտռտուքը կը շարունակուի: Մէկ շաբաթուան ընթացքին Պոլսոյ մէջ 30 հազար ոսկիի արժէքով զանազան տուներ եւ ափարթմաններ երեւան հանուած են: Լրատուներուն դրամական նուէր կը տրուի, տարեկան վարձքին 10 առ հարիւր համեմատութեամբ: Եղած լրատուութեան վրայ, լքեալ գոյքերու յանձնաժողովը գրաւած է հանգուցեալ Գրիգոր Վարդանեանի Հարպիէի պողոտային վրայ 209 թուակիր տունը եւ տակի խանութը:

Փախստականներուն վրայ առնելիք ունեցողները պիտի կրնան իրենց իրաւունքները արժեցնել եւ այս առթիւ դատարանէն իրենց ստացած խլամները պետական գանձին յանձնելով, ժամանակին լքեալ գոյքերու աճուրդին:

Լքեալ կը նկատուին կալուածները բոլոր անոնց, որոնք Լօզանի դաշնագրին Ազգ. Մեծ Ժողովին կողմէ վաւերացման թուականէն՝ այն է 23 Օգոս. 1923էն առաջ անհետացած, փախած եւ կամ որ եւ է կերպով Թուրքիայէն հեռանալով մինչեւ հիմա չեն վերադարձած: Այդ թուականէն վերջ անցագրով մեկնող Հայերու կալուածներուն միջամտութիւն չըլլար:

Եւրոպականացումը կը շարունակուի

Գրած էինք թէ կարգ մը Թուրքեր սկսած են գլխաբաց նամազ ընել: Պոլսոյ միւֆթի Ֆէհիմ էֆ. յանձնարարած է որ գլխարկաւոր ամէն իսլամ գրպանը քաքէ մը պահէ եւ նամազի ատեն գլուխը դնէ: Կրօնական հաստատութեանց տնօրէն Էսատ պէյ ալ ըսած է թէ Վերջին Դատաստանի օրը իսլամ ժողովուրդը գլխաբաց պիտի ներկայանայ Աստուծոյ, որով այժմէն կրնան գլխաբաց աղօթել մզկիթներուն մէջ:

բանաձեւ մը կազմելու և Ընդհ. Ժողովին ներկայացնելու համար: Այս յանձնախումբին անդամ են Պելժիոյ, Աւստրալիոյ, Անգլիոյ, Պուլկարիոյ, Քանատայի, Տանըմարքայի, Ֆրանսայի, Յունաստանի, Իտալիոյ եւ Վենեզուէլլայի ներկայացուցիչները:

Յանձնախումբի նիստը հրապարակային չըլլալով, առ այժմ կը վերապահեն մանրամասնութիւնները: Կը բաւէ ըսել թէ՝ կարգ մը աննպաստ կարծիքներ յայտնուած են Մեծ Պետութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ, մանաւորապէս փոխառութեան առթիւ: Մասնագիտական քննադատութիւններ ալ եղած են: Աւելի ձգտում կայ Մենաշնորհի ձեւով իրականացնելու ծրագիրը, պայմանաւ որ ամենէն առաջ Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա և Հայերը դրամ տան:

Ռուսական մարտանաւեր Վոսփորի մէջ

Սեվաստոփոլէն Պոլիս հասած են «Նիէզամօժքնի» և «Փէթրովսքի» անուն երկու ռուսական թորփիլահալածներ և խարսխած՝ Տոլմապաղչէի առջեւ, թրքական թնդանօթակիրի մը քով: Խորհրդային դեսպանատունը հացկերոյթ մը տուած է ի պատիւ մարտանաւերու պաշտօնէութեան, որուն ներկայ եղած են նաև թուրք ծովային սպաներ:

Նոյն սարսափները Քիւրտերուն հանդէպ

Պաղտատէն կը գրեն մեզի. — Հեռագիրներէ կը հաստատուի թէ Թուրքերը անլուր գազանութիւններ գործած են վերջին ապստամբութեան ատեն եւ դեռ կը շարունակեն: Մզկիթ մը ուր Քիւրտեր լեցուած էին, օդը հանուած է: Տեղափոխութեան պատրուակով երիտասարդները կը հաւաքեն և կը մորթեն, իսկ երեխաները կը հաւաքեն թրքացնելու համար: Կ՚ըսուի թէ ապստամբութեան ատեն երեսուն հազար Թուրքեր կոտորուած են:

Վերջերս նոր խլրտումներ տեղի կ՚ունենան: Հէքքեարի, Ճուլամերկ եւ Շէմտինան Քիւրտերու ձեռքն են: Եթէ շարժումը ծաւալի, կրնայ մինչեւ Վան եւ Մուշ հասնիլ:

Եկեղեցիներու զանգակը

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Բերայի եւ շրջականերու իսլամ ժողովուրդը աննհանգիստ կ՚ըլլայ հայ եւ յոյն եկեղեցիներու զանգակներէն, որոնք արեւածագէն առաջ կը սկսին հնչել եւ կը տեւեն ամբողջ քառորդ ժամ մը: Դիմում կատարուած է Բերայի կուսակալութեան, որ արգիլէ ժամը 8էն առաջ զանգակ զարնել:

Այս արգելքէն մինչեւ եկեղեցիներու ինքնաբեր փակումը՝ քայլ մըն է արդէն:

Համայնավարները Ամերիկա չեն ընդունուիր

Ամերիկեան կառավարութիւնը մերժեց արտօնել Անգլիոյ խորհրդարանի համայնավար երեսփոխան հնդիկ Սաքլաթվալայի Մ. Նահանգներ մուտքը: Ուաշինկթընի Աշխատանքի Նախարարութեան փաստաբանը տեղեկագրած է նախարարութեան թէ ներգաղթի օրէնքը բացորոշապէս կ՚արգիլէ համայնավարական գաղափարներ ունեցող օտարականներու մուտքը. այդպիսիները երկրէն դուրս պէտք է հանուին:

Հայերու ագարակներն ալ գրաւուած

Վերջին օրերս 400 հազար ոսկիի նոր լքեալ գոյքեր եւս գրտնուած են. որոնց մէջ Հայերու պատկանող եօթը ագարակներ կան: Ասոնք են Նագգաշ, Ինճիրլի, Զարշը պաշը, Փիրինճճի, Գուլէլի, Եէնի Չիֆթլիք եւ Ֆլօրիայի ագարակները: Ֆլօրիայի ագարակը կը պատկանի Տիկին Փավլի անուն հայ կնոջ մը: Թուրք թերթ մը կը գրէ թէ ելմտական գործավարութիւնը հրամայած է Հայերու լքեալ գոյքերը գաղթականներու չտալ: Գաղթականական տնօրէնութիւնը դիմում կատարած է, որ այդ ագարակները գաղթականներուն յատկացուին:

Մուսուլի խնդիրը չկարգադրուեցաւ

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը վերջին նիստի մը մէջ լսեց Մուսուլի յանձնախումբին տեղեկագիրը, որ կ՚առաջարկէր Լա Հէյի Միջազգային Իրաւարար Ատեանին կարծիքը առնել հետեւեալ երկու խնդիրներու մասին: Ա. Խորհուրդին տալիք որոշման բնոյթը ի՞նչ պիտի ըլլայ, Բ. Որոշումը միաձայնութեա՞մբ պէտք է տրուի թէ մեծամասնութեամբ. շահակից կողմերը կրնա՞ն մասնակցիլ քուէարկութեան: Այս առաջարկին ընթերցումէն վերջ խօսք տրուեցաւ երկու կողմերուն: Անգլիոյ ներկայացուցիչ Պ. Էմըրի ցաւ յայտնեց որ խնդրին կարգադրութիւնը յետաձգուած է, բայց աւելցուց որ պիտի ենթարկուի տրուելիք վճիռին: Թէվֆիք Րիւշտի պէյ ընդհակառակը յայտնեց թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը չի կրնար իրաւարար ըլլալ այլ կրնայ միայն միջնորդի դեր կատարել այս խնդրին մէջ: Ենկիւրի չի կրնար ընդունիլ Լա Հէյի Ատեանին կողմէ տրուելիք ո եւ է որոշում, որ վնաս կը հասցնէ Թուրքիոյ իրաւունքներուն: Պ. Էմըրի պատասխանելով ըսաւ որ Թուրքիա կը դրժէ նախապէս Ֆէթհի պէյի միջոցով իր ստանձնած յանձնառութիւնները, ու եթէ Թուրք պատուիրակութիւնը ետ չառնէ իր խօսքերը, այն ատեն Անգլիոյ յանձնառութիւնները եւս չեղեալ կը նկատուին: Եթէ Լա Հէյի Ատեանը Ա. Դ. Խորհուրդին իրաւարարի պաշտօնը տայ և Թուրքիա չհամակերպի, այն ատեն Անգլիա իր գործելու ամբողջ ազատութիւնը պիտի գտնէ եւ անկէ ծագելիք հետեւանքները կրնան ծանր ըլլալ:

Րիւշտի պէյ խեղդուկ ձայնով մը պատասխանեց թէ իր ըսածներէն ոչ մէկ բառ ետ կ՚առնէ, ոչ ալ կ՚աւելցնէ:

Խորհուրդի նախագահ Պ. Լուշէօր քուէի դրաւ յանձնախումբին բանաձեւը, որ միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ: Յետոյ երկու շահակից կողմերուն յանձնարարեց զինուորական ոեւէ շարժում չընել մինչեւ որ Լահէյի ատեանը որոշումը տայ:

Անգլիական մամուլը դժգոհ է յետաձգումի որոշումէն, որովհետեւ կացութիւնը այնպէս է որ Անգլիա մէկ օրէն միւսը կրնայ ստիպուիլ միջոցներ ձեռք առնելու՝ իր հոգատարութեան յանձնուած երկիրը պաշտպանելու համար:

Հեռաձայնի պաշտօնեաներուն երկու ժամուան գործադուլը

Առջի օր Փարիզի բոլոր կեդրոններու Հեռաձայնի աշխատաւորուհիները ժամը 11էն մինչեւ 1 գործադուլ ըրին, բողոքելու համար իրենց ամսականներու կրճատման դէմ: Մասնաւոր յանձնաժողով մը, որ 28 Յլս.էն ի վեր կը զբաղի ամսականներու համար քուէարկուած 110 միլիոն ֆրանքի բաշխումը կատարելու, վերջերս հեռաձայնի կին պաշտօնեաներուն տարեկան թոշակը 9200 ֆրանքէն 9000ի զեղչեց: Այս վերջինները կ՚առարկեն թէ ուսուցչուհիները տարին 200 օր միայն կ՚աշխատին և կը ստանան 12,000 ֆրանք, մինչդեռ իրենք 300 օր աշխատելով աւելի նուազ կը ստանան: Բանթողներու պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ Թղթատարական Նախարարութեան, ուր պատասխանուեցաւ թէ իրենց բողոքը նկատի պիտի առնուի:

Այս գործադուլը իր ազդեցութիւնը ունեցաւ Լոնտոնի հրապարակին վրայ, մանաւորաբար կեդրոնական սակարանին մէջ, որ անընդհատ Փարիզի գիներուն կը սպասէր: Գաւառներու մէջ ալ, ինչպէս Լիոն, նոյն ձեւով բողոքներ տեղի ունեցած են: Պաշտօնեաները կ՚ըսեն թէ այս փորձը առաջին ազդարարութիւն մըն է, ի հարկին ընդհանուր գործադուլ հռչակելու: Կառավարութիւնը այժմէն միջոցներ ձեռք առած է:

Մարզական կեանք

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հ. Մ. Ը. Մ. ՄԻՇՏ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Կիրակի Սթատ Տիւանի մէջ շոծ բազմութեան մը ներկայութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը (1 Mixte) 1ի դէմ 2 կոլով յաղթեց Ա. fաքէlօrիէն C. A, Dionysienի Ա. խումբին:

Խաղը լաւ անցաւ, բայց երկու ֆօրվըրտներու պակասը զգալի եղաւ: Խաղը իբր փորձ ծառայեց խումբին, որ յառաջիկայ կիրակի Թրուա քաղաքը հրաւիրուած է:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Քաղաքային Կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Թաղային բոլոր կոմիտէները առաջիկայ ուրբաթ, 25 սեպտ. ժամը 8.30ին 2 Rue du Vieux Colombier. Métro St. Sulpice.

Փարիզի Հայ Ուսանող. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները վաղը, Հինգշաբթի երեկոյ, Սեպտ. 24ին, Միւզէ Փէտակոժիքի մէջ, 41 rue Gay-Lussac, ժամը 8½ին: Օրակարգ ունենալով Վարչութեան տեղեկատուութիւնը և հրաժարականը:

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ երկսեռ երգչախումբի փորձերը տեղի կ՚ունենան 95, Bd. St. Germain, Café du Métroի վերեւի յարկը՝ Երկուշաբթի և Ուրբաթ իրիկունները ժամը 8½—10:

Կը խնդրուի նոր երգչուհիներու եւ երգչախումբերու մէջ փորձուած ténorներու մասնակցութիւնը:

Փորձերու իրիկունները դիմել խմբի ղեկավար՝ Սաքօ Յակոբեանին իսկ գրաւոր 43, Bd. St. Michel, S. Agopian.

ՆՈՐ ԹԵՐԹ. — Մեզի կը հաղորդեն թէ Հոկտեմբեր 1ին լոյս կը տեսնէ իբրեւ եռօրեայ թերթ, «Երեւան», որ «ժամանակավրէպ պիտի ըլլայ, անկուսակցական գետնի վրայ բոլոր անոնց որոնք նուիրուած են գաղութահայ աշխատաւորութեան շահերուն և կանգնած են Խորհրդային Իշխանութեան փարքագծի վրայ»:

ԾԱՆՕԹ ԵՐԳԻՉ Պ. Ա. Շահմուրատեան Փարիզ վերադարձած է արդէն և իր առաջին երգահանդէսը պիտի տայ յառաջիկայ Հոկտեմբեր 24ին:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ. — Մոսկուայի Օփերէթի ծանօթ երգիչ, թէնոր Պ. Ազատ Աստուրեան, որ վերջերս գաղութները կը գտնուէր, Փարիզ եկած ըլլալով, նուագահանդէս մը կազմակերպած է հոկտ. 4ին, Սալ տը Ժէօկրաֆի (184, Bd. St. Germain): Կը մասնակցին ծանօթ արուեստագէտներ:

Դիւրութիւն մը

ԱՆԿԻԷՆ և ՄՕՆՄՕՌԱՆՍԻ բնակող հայրենակիցներու դիւրութիւն մը ըլլալու համար այս անգամ ծանօթ ատամնաբոյժ Ա. ՀԱՆՁԷՐ, շաբաթը 3 օր միայն, կէսօրէ ետքը (Բշ. Դշ. և Ուրբաթ) ժամը 3էն 6, կը գտնուի 13 rue Crousselle (Villa le Planty) Soisyի կայարանին շատ մօտիկ, rue de Parisի վրայ: Իսկ ուրիշ օրեր ժամադրութեամբ, իր բնակարանը 23 rue de la Varenne. St. Maur (Seine):

ՍԱԿԱՐԱՆ

21 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		102.
Տոլար		21.
Մարք (ոսկի)		5, 01
Թրքական թղթ.		12. 15
Թրք. ոսկի		92. 50
Մէճիտիյէ		8. 25
Լէվա	100 հատը	15.
Դրախմի	«	31.50
Լիր	«	85.65
Պելժ. ֆրանք	«	92. 75
Զուից. ֆրանք	«	405.50
Չերվոնեց		104.50

ԱՐԺԵԹՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ	I	1490 ֆր
« «	II	1280 «
« «	III	1150 «
Ռումելի երկթ.		100.

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն { 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք, մանդափոստ եւն. ղրկել Sch. Missakianի անունով

ՈՒՐԲԱԹ
25
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 24 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԱՐԽԱՓՈՒՄՆԵՐ

Քորֆուի միջադէպէն յետոյ, այս երկրորդ անգամն է որ ծանր փորձութեան մը կ'ենթարկուի Ազգերու Դաշնակցութիւնը:

Անկէ առաջ, իր մեղրալուսնի օրերուն, Հայաստանի հանդէպ էր որ ցոյց տուաւ իր անկարողութիւնը: Սրտառուչ բանաձեւեր քուէարկուեցան. նոյն իսկ մասնաւոր յանձնախումբ մը ղրկելու որոշում տուին, երբ Թուրքերը տիրացած չէին Կարսի և Ալեքսանդրապոլի: Բայց, յանձնախումբը ոչ իսկ անցագրի գործողութիւն կատարեց, և դէպքերը գացին գահավիժօրէն, կատարուած իրողութեան մը առջև դնելով ամէնը:

Այն ատեն կը կարծէին թէ միջազգային այդ նոր ուժը տակաւին չէ գտած իր ուղին, և ժամանակի կը կարօտի, ամրանալու եւ գործելու, ինքզինքը պարտադրելու համար: Իրարու յաջորդող դէպքերը, սակայն, հաստատեցին թէ բուն ցաւը ոչ թէ կարողութեան, այլ կամեցողութեան խնդիր է: Յիսունեւհինգ պետութիւններու մասնակցութեամբ կազմուած այս օրկանը ի հարկէ ամէն միջոց կրնար գտնել, իրական գործ տեսնելու համար. բայց անոր իւրաքանչիւր անդամը կամ զանազան խմբակցութիւնները փոխանակ իրար լրացնելու, կը ձգտին խաչաձեւել: Շատ բարի առաջադրութիւններ կը խանգարուին թաքուն մրցակցութեանց եւ շահերու աններդաշնակութեան հետեւանքով: Անուանապէս «ազգեր»ու. բայց իրականին մէջ պետութեանց Դաշնակցութիւն մըն է Ժընեւի Արիսպագոսը: Միւս կողմէ, աւելի շատ մեծերը, յաղթականներն են որ տուն կուտան անոր գործունէութեան: Չէզոք կամ հեռաւոր երկիրներ, ինչպէս Սկանտինաւիոյ կամ Հարաւ. Ամերիկայի պետութիւնները, որոնց պատուիրակները յաճախ անդամ կ'ընտրուին զանազան յանձնախումբերու, չեն կրնար թօթափել Մեծերու ազդեցութիւնը, կամ եթէ անկախ որոշումներ տան, ուժ չունին զանոնք արժեցնելու: Այս իրողութիւնը միշտ կը կրկնուի ծանր միջադէպերու ատեն: Խաղաղութեան եւ պատերազմի խնդիրներ, ապահովութեան դաշինք, զինընկեցութիւն եւ նման բարդ վէճեր միշտ կը քաշքշուին, առկախ կամ անլոյծ կը մնան այդ միեւնոյն պատճառներով:

Բայց միայն ասոնք չեն անդամալուծման հիմնական պատճառները:

Ազգերու Դաշնակցութիւնը լրիւ չէ: Անոր անդամ չեն Գերմանիան (70 միլիոն բնակիչ), Խորհրդային Միութիւնը (150 միլիոն), եւ Մ. Նահանգները (150 միլիոն): Այս երեք վիթխարի ուժերը իրենց բացակայութեամբն իսկ կը տկարացնեն անոր հեղինակութիւնը: Եւ դեռ աւելին. մասնաւորապէս Խորհրդային Միութիւնը բուռն պայքար կը մղէ անոր դէմ, եւ կը ճգնի կազմալուծել զայն, իբրեւ դրամատէրերու եւ աշխարհակալներու կազմակերպութիւն մը:

Ու վերջապէս, Ազգերու Դաշնակցութիւնը չունի զինուորական ուժ — ծրագիր մը որ սկիզբէն սեղանի վրայ էր, բայց միշտ մերժուեցաւ: Իր հեղինակութեան հիմքը՝ բարոյական է, որ չի բաւեր աշխարհի չարն ու բարին վճռելու:

Ուրեմն, հասկնալի է թէ ինչո՛ւ մանր-մունր խնդիրներ կը կարգադրուին, իսկ բուռն վէճերը, միջազգային սուր տագնապները կը մնան միշտ օրակարգի վրայ, եւ կը փոխանցուին ժողովէ ժողով: Այս կարգէն է Մուսուլի կնճիռն ալ, որ շատ աւելի պղտոր վիճակ ունի այսօր քան երէկ: Թուրքիա պարզապէս գլուխ վերցուցած է ոչ միայն իր մրցակցին, Անգլիոյ, այլ եւ ամբողջ Ազգերու Դաշնակցութեան դէմ, եւ վճռապէս կը մերժէ անոր հեղինակութիւնը: Իսկ ժողովը կը վարանի առնել ո՛ր եւ է վճռական քայլ, մէկուն կամ միւսին հանդէպ, ու կը խարխափէ բանաձեւերու կոյտի մը մէջ: Այնպէս որ, բախտին ձգուած է պատերազմի կամ խաղաղութեան խնդիրը, եւ հաւանաբար, առտու մը պիտի գտնուինք կատարուած իրողութեան մը առջեւ, ինչպէս եղաւ Կարսի կամ Քորֆուի դէպքերուն ատեն:

Բայց, մինչեւ ե՞րբ այս խարխափումները:

Ազգերու Դաշնակցութիւնը ժողովուրդներու կամքը չի ներկայացներ տակաւին, այլ պետութիւններու — այն ալ Մեծերու — քաղաքականութեան ազդակ մըն է, եւ այդպէս ալ պիտի մնայ, որքան ատեն որ տեւէ յաղթականի եւ պարտեալի հոգեբանութիւնը, եւ որքան ատեն որ Խորհրդային Միութիւնը շարունակէ իր անմիտ եւ արկածախնդրական քաղաքականութիւնը՝ Արեւելքը Արեւմուտքին դէմ ըմբոստացնելու: Իմաստակութիւն է, համաշխարհային յեղափոխութեան պատրուակին տակ, արթնցնել եւ զարգացնել ասիական կիրքերը, խրախուսել թունդ ազգայնական — բարբարոսական ախորժակները, եւ յետոյ խօսիլ ժողովուրդներու ինքնորոշման մասին:

Ափսո՛ս որ, այս ճամբուն վրայ, իրար կը դիմաւորեն ճերմակն ու կարմիրը, ամէնէն առաջ քաւութեան նոխազ դարձնելով պզտիկները, բուն «պրոլետար» ժողովուրդները:

Շ.

ՊԵԼՃԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Վերջին պահուն Պրիւսէլէն հետեւեալ կոչը ստացանք հրատարակութեան խնդրանքով.—

«Պատիւ ունինք յիշեցնելու որ անցեալ Փետրուար ամսուն կատարուած «Գաղութային Յանձնախումբ»ի ընտրութեանց մէջ անժխտելի զեղծումներ ապացուցուած ըլլալով, գաղութիս ազգայինները շուրջ հարիւր ստորագրութեամբ բողոք բարձած և ընդհանուր ժողով պահանջած էին:

Առ այս կատարուած կրկնակի դիմումները անհետեւանք մնացած ըլլալով, բողոքող հայրենակիցները ժողով գումարեցին Յուլիս 5ին Պրիւսէլի մէջ և 20ին Անվէրսի մէջ:

Ժողովը լսելէ ետք իր լիազօրներուն համարատուութիւնը, գտաւ որ ապօրէն «Յանձնախումբը» արհամարհած ու անարգած է բողոքողներու կամքը և ոտնակոխ ըրած Կանոնագրի տրամադրութիւնները: Այս առթիւ անգամ մը եւս հաստատելէ ետք նախորդ ընտրութեանց ապօրինութիւնը, ժողովը միաձայնութեամբ վճռեց չեղեալ նկատել զանոնք և ձեռնարկել նոր ընտրութեանց, հրաւիրելով մասնակցիլ ամբողջ գաղութը, համաձայն ազգային Սահմանադրութեան գծած կանոններուն:

Պրիւսէլի քուէարկութիւնը պիտի կատարուի յառաջիկայ կիրակի, Սեպտ 27, կէսօրէ վերջ, ժամը 3էն մինչև 6, 16 rue du Midi (Bourse) Taverne Alfredի սրահին մէջ:

Ի դիմաց բողոքողներու Մասնախումբին՝

Վ. ՄՈՒՐՏԻԿԵԱՆ Գ. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ.— 1.— Ընտրուելու իրաւունք ունին հաւասարապէս երկու սեռի պատկանող հայրենակիցները, որոնք 18 տարին լրացուցած են և բնակութիւն հաստատած Պելժիոյ մէջ:

2.— Դիւրութեան համար ստորեւ դրուած է եղանուն ցանկ մը, որմէ դուրս գտնուող թեկնածուներու եւս ամէն ոք ազատ է տալ իր քուէն:

Աշճեան Ա., Գաբրիէլեան Գ., Գալսնթարեանց Մ., Գարաքէշեան Կ., Իգմիրլեան, Խօրասանճեան Վ., Կիւմիւշճեան Վ., Մաթոսեան Անտ., Մաթոսեան Ալ. Մարտիկեան Վ., Մարեան Արմէն, Մարեան Դաւիթ., Մարեան Հմայեակ, Մարեան Միքայէլ, Միրզապէկեան, Մուրտիկեան Վ., Տէր Սահակեան Մ., Տէր Ոսկի, Զամքէրթէն Տ., Պալըր Ե., Պէյլէրեան Յ.:

Աթէնքի գաղթականները

Աթէնքի շրջանին մէջ բնակող հայ գաղթականներէն մաս մը, մասնաւորաբար Գոքինիոյ տուներուն մէջ զետեղուածները սկսած են բնի դուրս հանուիլ, այդ տուներուն ծախուած ըլլալու պատրուակին տակ:

Յոյն գաղթականները կը շարունակեն հալածել Հայերը, վախնալով մրցակցութենէ: Պաշտօնական հրահանգ չկայ. բայց ստորադաս պաշտօնեաները որոշ ակնկալութեամբ ծախու հանած են այդ տուները:

Հայաստան մեկնելիք գաղթականները մինչեւ երկու շաբաթ ճամբայ պիտի ելլեն: Կ'ըսուի թէ մօտ օրէն 13 հազար հայ գաղթականներ պիտի հանուին Յունաստանէն:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆԱՆՍԷՆԻ ԾՐԱԳԻՐԸ ՊԻՏԻ ԸՆԴՈՒՆՈՒԻ

Ժընեվէն կը գրեն մեզի.— Ազգերու Դաշնակցութեան Ե. Յանձնաժողովը կրկին շարունակեց Տոքթ. Նանսէնի տեղեկագրին վիճաբանութիւնները. Ֆրանսայի Ներկայացուցիչ Պ. Փան պաշտպանեց այն տեսակէտը թէ հայ գաղթականները պէտք է ամբողջութեամբ տեղաւորել Հայաստանի մէջ, եթէ չենք ուզեր որ Հայերը թափառական ազգ մը դառնան Հրեաներուն պէս: Սուրիոյ 100,000 Հայերը չեն կրնար վերջնականապէս մնալ այդ երկրին մէջ, առանց խախտելու Հայաստանի հաւասարակշռութիւնը:

Փոխառութեան խնդիրը սկզբունքով ընդունուած է եւ Յունաստանի համար եղածին պէս, միջազգային երաշխաւորութեան տակ պիտի առնուի: Փոխ առնուելիք գումարն է 25 միլիոն ֆրանք ոսկեդրամ, որպիտի յատկացուի 15,000 գաղթականներու ներգաղթին:

ՈՒՐԻՇ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐ ԱԼ ԿԱՆ…

Լոնտոնի մեր թղթակիցը կը գրէ.—

Տէյլի Թէլէկրաֆ դիտել կուտայ որ կացութիւնը կրնայ աւելի ծանրանալ, եթէ Թուրքերը տեղի տան օտար եւ անծանօթ ուժերու շողոքորթութիւններուն: Այդ ուժերուն մէջ պէտք է նկատի առնել Խորհրդային Ռուսաստանը, որ հակաբրիտանական փրօբականտի ձեւով կամ տնտեսական միջոցներով կ'օժանդակէ իրենց: Մոսկուայի և Էնկիւրիի գործակցութեամբ Մեծն Բրիտանիոյ դէմ ուղղուած պայքարը այնքան զօրաւոր թափ ստացած է հիմա որ, Սեւ ծովու մէջ ռուսական նաւատորմին կատարած վերջին փորձերը մեծ խանդավառութեամբ կը նկարագրուին Թուրքերուն կողմէ եւ ցոյց կը տրուին իբրեւ պատրաստութիւն Պոլսոյ պաշտպանութեան, վտանգի պահուն: Բնականաբար ռուսական նաւատորմը խաղալիք է եւ չենք կարծեր որ Էնկիւրիի վարիչները վտանգին ժամանակ իրենց նախկին մայրաքաղաքին պաշտպանութիւնը Ռուսերուն վստահելու չափ միամիտ ըլլան:

Պէտք է ըսել որ ուրիշ աւելի վտանգաւոր մեքենայութիւններ ալ կը դառնան այժմ Մուսուլի խնդրին շուրջ: Քարիւղի դիւանագիտութիւն մը շրջան կ'ընէ Ազգերու Դաշնակցութեան Նրբանցքներուն մէջ: Իբրեւ թէ Անգլիա խոստացեր է Ամերիկայի, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ՝ զիրենք մասնակից ընել քարիւղի հանքերուն շահագործման, երբ Միջագետքը մնայ բրիտանական հովանաւորութեան տակ: Սակայն իւրաքանչիւրին յատկացուած բաժինը անբաւարար նկատուած ըլլալով, ամէն կողմէ ջանք կը թափուի, պաշտօնական կամ անպաշտօն աղբիւրներէ, դրդելու Թուրքիան որպէսզի աւելի խստացնէ իր ընդդիմութիւնը անգլիական պահանջներուն դէմ: Այս կերպով Էնկիւրիէն առանձին մենաշնորհներ ձեռք պիտի բերեն պետութիւնները, ծանօթ նաւթահանքերու շահագործումին համար:

«Երկու յայտնի պետութիւններ, որոնցմէ մէկը նախկին դաշնակից մը, իսկ միւսը նախկին թշնամի, պատրաստ կ'երեւան հոգատարութիւնը ստանձնելու, եթէ Անգլիա հեռանայ Միջագետքէն: Գերմանիա տակաւին աչք ունի Պաղտատի վրայ և գերման մասնաւոր հոսանք մը կ'աշխատի հոգատարութիւններ կորզելու Ազգերու Դաշնակցութենէն»:

Պահպանողական օրկանը, որ ջերմ պաշտպան է Միջագետքի հովանաւորութեան երկարաձգման, դառնութեամբ կը հարցնէ թէ ի՞նչ է օգուտը հոգատարութիւններուն, եթէ հոգատար պետութիւնը չպիտի կարենայ որ և է շահ ունենալ իր աշխատանքին փոխարէն, և պիւտճէի բացը պիտի դարմանէ իր ժողովուրդին գրպանէն, և հոգատարութեան յանձնուած հողամասին պաշտպանութեան համար չպիտի կարենայ ապաւինիլ Ազգերու Դաշնակցութեան աջակցութեան»:

Ընդդիմադիր հոսանքը կը մնայ իր տեսակէտին վրայ, նոյնիսկ Թրքական նոր խժդժութիւններուն պատմութիւնը լսելէ ետք. մէկ երկու թերթեր աւելի իրար անցած են և քաղաքական տագնապ մը կը նշմարեն:

Թուրքերը դարձի բերելու համար

Ամերիկացիները տեսնելով որ Անատոլուի հայ և յոյն բնակչութեան վտարումով այլ եւս ընելիք գործ չմնաց իրենց, որոշած են անուն եւ ծրագիր փոխել՝ Թուրքերը դարձի բերելու համար: Երիտ. Քրիստ. Ընկերութիւնը մեծ ծրագիր մը պատրաստած է, Անատոլուի իր գործունէութեան համար: Այս նպատակով տարեկան 50 հազար տոլար խոստացած է ամերիկացի միլիոնատէր Պ. Չարլս Նէշ. ի հարկին աւելին ալ պիտի տրամադրէ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)

ԻՐԵՆՑ ԱՉՔՈՎ ՏԵՍՆԵԼԷ ՅԵՏՈՅ

(Մեր մասնաւոր թղթակցէն)

Վիեննա, 23 Սեպտ.

Ինչպէս գիտենք, համայնավարներուն գլխաւոր ջանքն է ամրապնդել իրենց իշխանութիւնը Ռուսիոյ մէջ, վերականգնել քայքայուած տնտեսութիւնը և արտասահմանի հետ ստեղծել տնտեսական բնականոն յարաբերութիւններ։

Փոխանակութեանց ներկայ միջոցը վերքին սպեղանի չի կրնար ըլլալ։ Պէտք են խոշոր տնտեսութիւններ, ու խոշոր դրամագլուխ։ Խոշոր դրամատէրերը, նաշանջ կը պահանջեն, և ամէն մէկ նաշանջին որ կը կատարեն ուղղակի համայնավարները կտոր մը կը շպրտեն։ Սակայն այս չէ համայնավարներուն ուզածը, երկիրը օրէ օր կը տկարանայ, գիւղական տնտեսութիւնը կը ձգնի ստանալ նախապատերազմեան վիճակը, մինչդեռ, քաղաքի խոշոր արդիւնաբերութիւնը քառակուսի անիւ է դարձեր։ Միջոց պէտք է մտածել։ Խորհրդային Ռուսիոյ ճանաչումը մեծ պետութիւններուն կողմէ՝ չթեթեւցուց բեռը, և ոչ ալ աւելցուց համակրանքը։ Այժմ իզուր կը ձգնին Ամերիկայի համակրութիւնը կամ գոնէ ճանաչումը շահիլ։ Նոյն պատմութիւնը պիտի կրկնուի, ինչպէս եղաւ Ռուսիոյ և Անգլիոյ միջեւ։ Խնդիրը այն է որ ոսկի չի մտներ Ռուսիոյ սահմաններէն ներս։ Մոսկուա փարկ չունի։ Այս պայքարին համայնավարները պարտուեցան, եւ ներկայիս, գիտական յաջողութիւններու սառերներով կ'ապրին, մինչեւ տաեն աշխատելով Եւրոպայի բանուորական կազմակերպութիւններու համակրանքը շահիլ, անոնց միջոցաւ ազդելու համար դրամատիրական պետութիւններու վրայ։ Սակայն այս ձեւն ալ նպատակին չի ծառայեր, թէեւ հազարներ կը ծախսեն։ Մարսէյլի աշխատաւորական համագումարը եկաւ պաղ ջուր լեցնելու իրենց յոյսերուն վրայ, իսկ Անգլիոյ արհեստակցական միութեանց համաժողովի եկքը խոր հիասթափում պատճառեց։

Սակայն և այնպէս, համայնավարները ամէն ճիգ կը թափեն այս ճամբուն վրայ։

Այսպէս, յաջողեցան Գերմանիոյ մէջ կազմել պատուիրակութիւն մը, Սոցիալ-Տէմոկրատներէ, որոնք վերջերս վերադարձան Գերմանիա, և արդէն սկսեր են զեկուցումներ տալ, բայց այնքան զգոյշ, և այնքան հեռատես, որ կարդացողը աւելի կը հիասթափուի Ռուսիոյ ներկայ կարգերէն։

Պատուիրակութեան անդամներէն Թոնի համառօտ զեկուցումը տպագրուած է Hamburger Echoի մէջ, ուրկէ քաղուածներ կուտամ ստորեւ։

Պատուիրակութիւնը Մոսկուայի մէջ բաժնուեր է երեք մասի, մէկը ուղղուեր է Խրիմ, միւսը Ուրալ, իսկ երրորդը Վրաստան։

Թոն որ կը գտնուէր Ուրալ մեկնող պատուիրակութեան մէջ, նախ կը նկարագրէ ճանապարհները, և անյարմար կը նկատէ համեմատել Գերմանիոյ հաղորդակցութեան միջոցներուն հետ։ Իսկական Ասիա՝ կ'ըսէ թէ գերման բանուորը դժուար թէ ապրի այդպիսի վատառողջ պայմաններու մէջ։ Ամէնուրեք պատուիրակութիւնը գտած է լաւ ընդունելութիւն, բայց ամէն տեղ ալ կեդրոնի խօսք և գործ կ'ուզեն պատուիրակներէն։ Ամբողջ Ռուսիոյ մէջ մէկ վախ կը տիրէ.— Դաշնակիցներու վախը։ Կը կարծեն թէ անոնք պիտի գան և տիրեն այդ երկրին. աւելի կը վախնան որ Գերմանիան ալ անոնց կը միանայ։ Պատուիրակութիւնը կը հաստատէ թէ գերման ընկերվարութիւնը այդ դաւաճանութիւնը չի գործեր հանդէպ Ռուսիոյ բանուորութեան։

Թոնը կը գանգատի թէ թարգմանները ոչ իրենց հարցումները լաւ կը թարգմանեն և ոչ ալ պատասխանները։ Պատուիրակութեան անդամները նկատեր են այդ, և յաւ յայտներ են. բայց երբ պատուիրակութիւնը կը հասնի Վոլկայի գերմանական հանրապետութեան սահմանները, կ'ըսէ. «Ահա տալ շուեր քաշեցինք, և թարգմաններու պէտք չունեցանք»։ Ամէն տեղ կը տիրէ տնտեսական ճգնաժամ։ 1922էն միայն վերսկսեր է արդիւնաբերութիւնը, բայց այնքան թերի, որ չի գոհացներ ո՛չ ժողովուրդը, և ո՛չ ալ վարիչները։ Բանուորներուն հարիւրին 70ը անուս է։ Համայնավարները խոշոր տարբերութիւններ կը դնեն բանուորներու ռոճիկներուն մէջ։ Բանուոր մը գանգատեր է թէ համայնավար ունեւոր բանւորը ամսական կը ստանայ 150 ռուբլի (մօտ 75 տոլար), իսկ ինքը միայն 18 ռուբլի (9 տոլար)։

Ցեռոյ Լէնինկրատի իշխանական պալատներուն մէջ շատ քիչ բանուորներ կրնան «հանգստանալ»։ Այդ իրաւունքը վերապահուած է բացառիկ անձերու։ Կիները և տղամարդոց աշխատավարձին մէջն ալ մեծ տարբերութիւն կայ։ Կիները կ'աշխատին օրական 8 ժամ, կը պաշտօնավարեն երկաթուղիներու, հանրակառքերու և գործարաններու մէջ։ Եկատերինբուրգի մէջ Թոնը այցելած է բանտը։ Բանտարկեալները չեն խօսեր և հարցերուն չեն պատասխաներ, որովհետեւ, կ'ըսէ բանտարկեալներէն մէկը. «Ինչ օգուտ, այսօր այստեղ էք, վաղը պիտի երթաք, իսկ մենք վաղը ի՞նչ պիտի ընենք»։ Բանտարկեալներու մեծ մասը երիտասարդներ են, որոնք չեն ուզեր յայտնել թէ ինչո՞ւ են բանտարկուած, կան երկու սիոնականներ, անիշխանականներ, եւլն.։ Թոնը դարձեալ գիտեր է որ թարգմանը հարազատօրէն չի թարգմաներ ոչ իր ըսածները, և ոչ ալ անոնց պատասխանները։

Թէ ինչպէս կը պահուի իշխանութիւնը, և չի տապալիր, Թոն կը պատմէ թէ ամէն գործիչ և ամէն աշխատաւոր ոչ միայն պարտաւոր է իր մտածումներու և գործերու մասին զեկուցում տալ, այլ և յայտնել (երեւի ըսել կ'ուզէ լրտեսել) իր շրջապատի տրամադրութիւնները. իր տեսակէտով, սխալ է այն կարծիքը, թէ խումբ մը համայնավարներ կը կառավարեն երկիրը։ Գերման գործիչը կը նկատէ որ ընդհանրապէս խորհրդային երկիրներու մէջ շատ գէշ կարծիքներ կազմած են արտասահմանի մասին։ Աւելի շատ վարիչներն են որ լուրեր կը տարածեն թէ արտասահմանի մէջ համայնավարները կը սպաննուին, կը կախուին, բանտերը կը նետուին, թէ բոլոր պետութիւններու ոստիկանութիւնները ազատութիւն են տուած գողերուն, մարդասպաններուն, և այլ եւս չեն հետաքրքրուիր անոնցմով, այլ ամբողջ ժամանակ կը զբաղին համայնավարները ճնշելով. թէ համայնավարները զրկուած են խօսքի, մամուլի ազատութենէն եւլն։

Թոնը խօսեր է Զինովիեւի հետ, որ զարմացեր է թէ ինչպէս Սոցիալ-Տէմոքրատները համակրութիւն չեն գար գերմանացի համայնավարներուն հետ։ Թոնը պատասխաներ է. — «Այն մեթոտներով, որով Գերմանիոյ համայնավարները մեզ հետ կը պայքարին, իրար հասկնալու հնարաւորութիւն չկայ»։

Հա՞րկ է ըսել թէ այս կարգի պատուիրակութեանց այցելութեանց նպատակը տնտեսական է, եթէ կ'ուզեք ազգային։ Գերմանիոյ և Աւստրիոյ մէջ անգործութիւնը օրէ օր լայն չափ կը ստանայ։ Ամերիկան իր դուները փակած է, կը մնայ Ռուսաստանը, որ բանուորներու պէտք ունի։ Սոցիալ-Տէմոկրատները կ'ուզեն հարթել այդ ճանապարհը, և իրենց անգործ բանւորները ղրկել Ռուսաստան, փոխանակ Արժանթինի, որ երբեք ցանկալի չի համարուիր գերման բանուորներուն համար։

Վերջացնելէ առաջ, ըսեմ որ վերջերս Աւստրիոյ մէջ ալ փորձեր եղան երիտասարդ ընկերվարականներէ պատուիրակութիւն մը կազմելու և ղրկելու Ռուսիա, պայմանաւ որ վերադարձին խօսին յօգուտ իրենց։ Պատուիրակութեան անդամներէն երիտասարդ մը կ'առաջարկէ, որ իրեն ազատութիւն տրուի մտնելու Ռուսիոյ խորերը և անարգել խօսելու ու հարցաքննելու այնտեղ, և վերադարձին ազատ արտայայտուելու։ Այս յանդուգն առաջարկը մերժուեցաւ Աւստրիոյ կոմունիստ կուսակցութեան կողմէ։ Եւ պատուիրակութիւնը մինչեւ այժմ կազմուած չէ, հակառակ շլացուցիչ առաջարկներու և աւստրիական կուսակցութիւնը իր երիտասարդ անդամները հրաւիրած է հեռատես ըլլալ։

Վ. ԱՍՏՂՈՒՆԻ

Ի՛ՆՉ ԳՈՐԾԵՐ ԵՒ ՊԱԿԱՍՆԵՐ ԿԱՆ

ԼԱ ՍԷՅՆ-ԹՈՒԼՕՆԻ ՄԷՋ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

Առաջին թղթակցութեամբ ընդհանուր տեղեկութիւններ տուի այս շրջանի հայ բնակիչներու տեղաւորման մասին։

Պատկերը լրացնելու համար, կը փութամ ներկայացնել նաև հանրային կեանքը։

Ազգային զարթնումի առաջին ազդանշանը տրուած է 1924 Նոյեմբեր 2ին, երբ երեք հայրենակիցներ — Պ.Պ. Հրանտ Մազուտ, Զարեհ Ճանեան և Նուպար Գալէմքէրեան, ուզած են կազմել Ազգ. Միութիւն մը Լա Սէյնի մէջ։ Ձեռնարկը սակայն մնացած է ապարդիւն։

Նոյն ամսու 28ին նոր ուժերու յաւելումով, կարելի դարձած է կազմել և հիմնաւորել Ազգային Միութիւն մը «Union Coloniale Arménienne de La Seyne et de Toulon. Société de Secours, d'Assistance et d'Instruction Mutuels» անունով։

Սոյն Ազգային Միութիւնը, որուն փոխադարձ օգնութեան ընկերութեան մը ձեւը տրուած է այսպէս Նոտարութեան կողմէ, թիւ 36. և 28 Մարտ 1925 թ. պաշտօնական գրութեամբ մը վաւերացուած է Թուլոնի գաւառապետութենէն և նոյնը յայտարարուած է Ամսոյ Հավար կողմէ, 19 Ապրիլ 1925ի Journal Officielի ոչ-պաշտօնական սաժնին մէջ։

Այնքան գնահատելի սկզբունքներ ունեցող այս Միութիւնը սակայն, տեղի-անտեղի գանգատներու պատճառաւ անխոհեմութեան առիթ տուած ըլլալով, շատ չանցած Վարչութիւնը տուած է իր հաւաքական հրաժարականը և լուծուած է վերջապէս 12 Յունիս 1925ին։

Օգոստոս 9ին, 102 բանիլուն երիտասարդներու ընդհանուր քուէարկութեամբ ընտրուած է նոր Վարչութիւն մը։

Ժողովուրդին ծառայելու ամէնէն գրական մէկ քայլը առած են *ամփիւ-pkor ու թուանkon* քանի մը երիտասարդներ, որոնք Օգոստոս 6էն ի վեր կը շարունակեն իրենց արհեստին վերաբերեալ տեսական և մանաւանդ գործնական դասեր տալ փափաքողներու (այս վերջին մասը ի հարկին լրացնելով ֆրանսական հաստատութեանց մէջ)։ Այսպիսով քիչ մը եւս պիտի թեթեւնայ թիւը հասարակ բանուորներու, որոնք շուտով դիւրութիւն պիտի ունենան մասնագիտութեան մը հետեւելու և քիչ յոգնութեամբ շատ շահելու։

Երկու գիւղ քաղաքներու մէջ աւելի քան 50 երկսեռ մանուկներ կան որոնցմէ հազիւ 20ը կը յաճախեն դըպրոց, այն ալ ֆրանսական, քանի որ չունինք հայ վարժարան։ Չկայ և եկեղեցի, իսկ գաղութին հոգեւոր պէտքերը մատակարարելու համար երբեմն քահանաներ կը հրաւիրուին Մարսէյլէն։

Լա Սէյնի մէջ կայ Հ. Յ. Դ. ենթակոմիտէ մը, կուսակցութեան համակիրներու կարեւոր թիւով մը։

Ուրախալի է ըսել որ բուն թրքախօսներու աննշան թիւ մը միայն կայ հոս, բայց ամբողջ բանակ մը ունինք *կամաւոր թրքախօսներու*, որոնց համար հաճելի մոլութիւն մըն է դարձեր խօսիլ Ասիոյ տափաստաններէն եկած և շատ մը բանի ու անպէտ պատուաստումներու ենթարկուած այդ բարբառը։ Չկարծէք թէ Կեսարացի, Կիլիկեցի կամ Գաղատացի Հայեր են ատոնք, վասն զի ամէն տեղ մեծ հաճոյքով դիտուած է միշտ մեր այդ դժբախտ հայրենակիցներու ազնիւ ճիգը հայերէն խօսելու և այդ մասին անոնց ձեռք բերած գեղեցիկ յաջողութիւնը՝ քառորդ դարէ մը ի վեր մոռնալու պէս։ Ո՛չ, թրքախօս ծնած դժբախտներ չեն անոնք, այլ, *ամեն մեղքիս վրայ, Պոլսեցիներ*։

Փակագծի մէջ ըսենք նաև թէ պըզտիկ թիւ մըն ալ ունինք թեթեւսոլիկներու, որոնք ֆրանսերէն կը բարբառին իրարու հետ։

Եթէ հայն ալ չխօսի հայերէն...

Շատ ալ զուր չէ որ քիչ շատ թուրք տեսած կամ թուրքերէն լսած օտարներ կը մղուին կարծելու թէ ոչ միայն Հայերը գրեթէ թուրք են, այլ և հայերէնը թուրքերէնի մէկ գաւառաբարբառն է, ինչպէս այս մասին լուսաբանուելու ցանկութեամբ նոյնը կ'ըսէր Պ. Շառլ Պաէօն, Լա Սէյնի Ապահովութեան քննիչը։

Հակառակ կազմուած միութիւններու՝ հազիւ կը համարձակիմ ըսել թէ հաւաքական կեանք գոյութիւն ունի այս շրջանին մէջ։ Չեն պակսիր, այո՛, իր նմանին օգտակար ըլլալու, իր հայրենակիցին սիրով ծառայելու ազնիւ զգացումներով տոգորուած վառվռուն երիտասարդներ, սակայն անոնք կը մնան շուքի մէջ՝ տարուբեր՝ օրուայ ապրուստի հոգէն։ Չեն պակսիր նոյնպէս ժողովուրդին օգտակար ըլլալու կարողութիւն և շրջանակ ունեցող հայրենակիցներ, բայց անոնք այնքան զբաղած են իրենց անհատական գործերով որ..։

Ներկայ վարչութիւնը (Լա Սէյն-Թուլոնահայ գաղութային միութեան) խիստ պէս կնճռոտ կացութեան մը մէջ կը գտնուի՝ այս ոչ մխիթարական իրականութեան առջեւ։ Անոր գործունէութեան գլխաւոր առանցքը կը կազմէ ներկայիս խմբաւորել, դաստիարակել ցըրուած կարելի ուժերը։ Ու եթէ զանազան համախմբումներով, իր նոր բացած լսարան-ընթերցարանով ու փոքրիկ գրադարանով (որ միութեան գրասենեակն իսկ է և որուն անունով գրական ու դրամական նուիրատուութիւններ շնորհակալութեամբ կ'արձանագրուին), իր հովանաւորած «Արհեստասիրաց»ով ու գիշերային դասախօսութիւններով (ֆրնս., թուաբ. և հայերէն) յաջողի հրապարակ հանել մաքուր ու շինիչ ուժեր կամ նոյնիսկ ստեղծել, այն ատեն միայն պիտի կրնայ արդարացնել իր վրայ դրուած յոյսերը։ Արդէն այս ուղղութեամբ եռանդուն քայլեր առած է և այս մասին կորովի ձգտումներ կը ցուցնէ, միշտ վառ և անաղարտ պահելու համար հայկական ոգին ու շունչը, գիրն ու լեզուն՝ օտար հորիզոններու տակ և հակառակ ամէն բանի։

Ու այժմ անկարելի է խօսիլ թիւերով, բայց երբ վերջանայ արդի վարչութեան սկսած ընտանեկան ընդհանուր մարդահամարը, պիտի կրնամ վիճակագրական ստոյգ թիւեր հաղորդելու «Յառաջ»ին, որուն երեւումը իսկական յայտնութիւն մը եղաւ, այս երկու քաղաքներուն համար։ Համեստ դպրոցի մը և փոքրիկ մատուռի մը շինութիւնը եւս գլխաւոր մասը կը կազմէ արդի վարչութեան գործունէութեան։ Այս նպատակով հասարակութեան մէջ գետին պատրաստելու ջանքեր կան։ Տարակոյս չկայ թէ այս կարեւոր գործը գլուխ հանելու համար հայ կինն ալ իր լայն բաժինը պիտի բերէ։

Լա Սէյն ԵՐՈՒԱՆԴ ԱՍԱՏՈՒՐ

ՄԵՆՔ ԱԼ ՄԵՐ ՊԱՐՏՔԸ

Անկէ առաջ, Փարիզի մէջ կ[...] մուած են զանազան միութիւններ, ազգային ոգին վառ պահելու նպատակով, բայց անոնց կեանքը եղեր է շատ կարճ, [...] այն պատճառով որ, այն [...] պայմանները թոյլատու [...] եղած։

Այսպէս, Փուղէնի մէջ կա[...] մուեր է «Աշխատաւորական մի[...] թիւն» մը, որ յետոյ լուծու[...] է, իր 20—25 կտոր գիրքե[...] փոխանցելով Փարիզահայ մի[...] թեան մը։ Քսաներեք տարի [...] ալ կազմուեր է «Հայ Աշխ[...] ւորական Միութիւն» մը Փ[...] մէջ, հիմնելով ճոխ գրադար[...] մը,— 300 կտոր գիրքերէ [...] լի — թէև չգիտեմ թէ, որ[...] կրցած է օգտագործել այդ գի[...] քերը և ի՛նչ գործունէութիւն [...] նեցած է անցեալին մէջ։ Իր[...] միութիւն, պաշտօնապէս ճան[...] ցուած է նաև ֆրանս. կառ[...] վարութենէն։ Անոր հիմնադիր[...] րը այսօր ալ կը հետաքրքրու[...] նորաստեղծ միութիւններով [...] թելադրութիւններ կ'ընեն [...] եթէ մեր օրերուն դրական գ[...] ծունէութիւն մը ցոյց չեն տա[...] պատճառը այն է, որ այլեւս [...] նած են։ Չգիտեմ ինչո՛ւ երի[...] սարդ ուժեր չեն մտներ [...] միութեան մէջ, հիներուն գո[...] շարունակելու համար, օգտ[...] լով միեւնոյն ատեն անոնց խ[...] հուրդներէն։ Այսպէս կամ ա[...] պէս, Միութիւնը իր գիրքե[...] փոխանցած է տեղական ու[...] միութեան մը։ Չեմ յիշեր [...] զանազան միութիւններ որ[...] իրենք կազմութենէն ամիս[...] վերջ, կամ անհետացած են, կամ կաղնի կաղը կը քաշեն իրենց գոյութիւնը։

Մարսէյլի Պատանեկան Մի[...] թեան գործունէութիւնը, ո[...] մասին հատուած մը կարդ[...] «Յառաջ»ի մէջ, արդարեւ [...] սաղրիչ պարագայ մըն է [...] օրինակ մը աւելի բախտա[...] ներուն, Փարիզի շարք մը մի[...] թեանց, որոնք խոր քունի [...] են։ Մեր միութիւնները ճիգ [...] ընեն, իրենք զիրենք հան[...] թեան ճանչցնելու, իբրեւ [...] ծելու ընդունակ կազմակեր[...] թիւն Պելվիլ նոր բացու[...] համեստ լսարանը, իսկ Սէն[...] չէ, համեմատաբար հայաշ[...] կեդրոն մը, տակաւին չունի [...] միութիւն, ոչ ալ սրահ [...] պարբերական դասախօսութի[...] ներ սարքելու։

Միայն մամուլի յորդորներ[...] կարելի չէ կասեցնել այլասե[...] ման վտանգը։ Արդեօք գաղու[...] կազմակերպման, ազգային ո[...] ու մշակոյթի զարգացման բ[...] աշխատանքները մեր քաղա[...] կան կուսակցութիւններէ՞ն պ[...] սպասենք։ Անհամար բազ[...] թիւններ կ'օտարանան առա[...] զգալու։ Եւ զարգացածները [...] կաս չեն անոնց մէջ։ «Սէն [...] լէ պէն պիլէթի ալըրըմ»ն[...] դասակարգ մը ունինք որ [...] ըիզեան սովորութիւններուն [...] ըմբռնած ձեւովը կը հետեւի [...] ճիգ չըներ օգտուելու այս [...] միջավայրէն։ Իրական աղ[...] ցումը բարոյապէս եւ մտա[...] պէս օգտուելու ձգտումն է, [...] թէ ինքնուրացումը։ Չորս [...] նանք մեր աչքերը, եւ կատ[...] րենք մեզի ինկած պարտակ[...] նութիւնը։

Ա. Յ. ԳԱԲԻԿԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ծնունդները կը պակսի՞ն

Համաձայն պաշտօնական տեղեկագրի մը, 1925 Յունուար 1էն մինչեւ Յուլիս 31 Լէնինականի գաւառին մէջ (քաղաքը չհաշուելով) արձանագրուած են 4021 ծնունդ, հետեւեալ համեմատութեամբ.— Յունուարին՝ 746, Փետր. 750, Մարտ 623, Ապրիլ 347, Մայիս 594, Յունիս 334, Յուլիս 416: Ինչպէս կ'երեւայ, գաւառին մէջ ծնունդները երթալով կը պակսին, իսկ քաղաքին մէջ կ'աւելնան, այսպէս,— Յունուարին՝ 159, Փետր. 165, Մարտին 165, Ապրիլին 184, Մայիսին 174, Յունիսին 175, Յուլիսին 203, համագումար 1405 ծնունդ: Գալով մահերուն (գաւառ), Յունուարին արձանագրուած է 258 մահ, Փետր. 243, Մարտին 192, Ապրիլին 159, Մայիսին 128, Յունիսին 136, Յուլիսին 109: Քաղաքին մէջ մահերու թիւը եղած է 339: Եօթն ամսուան ընթացքին քաղաքին մէջ արձանագրուած է 261 ամուսնութիւն, իսկ գաւառի մէջ՝ 755: Այդ ամբողջ շրջանին ոչ մէկ ամուսնալուծում արձանագրուած է գաւառի մէջ, մինչ քաղաքին մէջ ապահարզանի թիւն եղած է 32:

Այս տարուան բերքը

Մասնաւոր յանձնաժողովի տեղեկութեանց համաձայն, աշնանացանի եւ խոտի բերքը վերջացած է ամբողջ Հայաստանի մէջ: Մինչեւ Սեպտեմբեր 1 ընդհանուր բերքի վիճակն էր, ամբողջ Հայաստանի մէջ,— ցորեն՝ միջակ (2. 6.), գարի՝ նոյնպէս (2. 8.), բամպակ՝ նոյնպէս (3. 2.) խաղող՝ միջակէն վար (2. 5.):

Աշտարակի մէջ ցուրտերը ահագին վնաս պատճառած են այգիներուն: Զմաղուած այգիներէն ցրտահար եղած են 100էն 90ը, թաղուածներէն՝ 100էն 30ը: Նամակագիր մը դիտել կուտայ թէ լաւագոյն պարագային հազիւ 3—5 տարիէն կարելի ըլլայ վերահաստատել այգիները եւ կը թելադրէ երկարատեւ վարկ սահմանել:

Դպրոցներու վիճակը Լէնինականի մէջ

«Խորհրդային Հայաստան»էն (թիւ 200) կը տեղեկանանք թէ Լէնինականի մէջ Ալեքսանդրապօլ) կան դպրոցական 7 շէնքեր: Աշակերտութեան թիւն է 5880, որոնց 3500ը մանչ, 2380ը աղջիկ: Դպրոցները ունին երկու բժիշկ: Առողջապահական տեսակէտով, շէնքերը փոշոտ են եւ միջանցքները գարշահոտ: Նստարաններու պակասութեան պատճառով, յաճախ երկու հոգինոց նստարանին վրայ 3—4 հոգի կը նստին: Խմելիք ջուրի նեղութիւն կը քաշեն գրեթէ բոլոր դպրոցները: Աշակերտներու մէջ տարածուած գլխաւոր հիւանդութիւններն են.— ցռային՝ հարիւրին 44 (աղջիկներ՝ 35), ակռայի հիւանդութիւն՝ 44 առ հարիւր, որդեր՝ 34 առ հարիւր, կոկորդի հիւանդութիւն՝ 22 առ հարիւր, արիւնի պակասութիւն՝ 17 առ հարիւր են: Աշակերտներուն մէջ խոշոր չափով տարածուած է օնանականութիւնը, սկսած 13 տարեկանէն. աղջիկներու մասին բան մը հարելի չէ ըսել, որովհետեւ այդ հարցը ուսումնասիրուած չէ: Օնանականութիւնը տարածուած է նաեւ պիոներներուն մէջ (պօյ սկաուտ), թէեւ ֆիզիքական մարզանքներ կը կատարեն. հետեւաբար ախտը աւելի խոր արմատներ ունի:

Աչքի ցաւ

Զօրութեան հետեւանքով, աչքի ցաւը տարածուեր է Աշտարակի եւ շրջանին մէջ, մասնաւորապէս վարակելով դպրոցականները: Ամէն օր տասնեակ երախաներ կը դիմեն հիւանդանոց: Հակառակ բժշկական օգնութեան, հիւանդութիւնը օրէ օր կը տարածուի: Ցաւը կը տեւէ առնուազն երկու շաբաթ:

Օգոստոս ամսուայ ընթացքին էջմիածնի բուժարանը այցելած են 4029 հիւանդներ, որոնց 2230ը այր. 1799ը կին: Միայն մեծ մասով աչքի ցաւ ունեցողներուն թիւն է 2029: Երախաներուն մէջ տարածուած է փորհարութիւնը:

Հրահանգ Եկեղեցականներուն

Կաթողիկոսական պատուիրակութիւնը վերջերս կարգ մը «Կարգապահական հրահանգներ» ղրկած է Եւրոպայի հայ եկեղեցական պաշտօնեաներուն: Կը քաղենք քանի մը կէտեր.—

Այն բոլոր հոգեւորականները, որ իրենց գիրքը ճշտող պաշտօնական ոեւէ յանձնարարական չունին մեզմէ, արգիլուած են Եւրոպայի Հայ Առաքելական եկեղեցիներու մէջ պաշտօնավարելու, կամ ոեւէ ծիսակատարութիւն կատարելու:

Առանց մեր վաւերացման, ինքնագլուխ կերպով ոեւէ եկեղեցիի հոգաբարձութեանց հետ չեն կրնար պայմանաւորուիլ:

Հոգեւոր հովիւները իրաւունք չունին ըստ կամս լքելու իրենց պաշտօնները կամ առանց մեր գրաւոր թոյլտուութեան իրենց հովուական շրջանակէն դուրս ուղեւորութիւններ եւ հանգանակութիւններ կատարելու:

Հայ եկեղեցւոյ ոչ մէկ պաշտօնեայ առանց մեր գիտութեան և գրաւոր հաւանութեան իրաւունք չունի ինքնագլուխ շնորհաբաշխութիւններ կատարելու կամ ստանալու:

Առանց ի ձեռին ունենալու քաղաքապետութեանց (mairie)ի ամուսնական օրինական թուղթը, ոեւէ հոգեւորական պէտք չէ պսակ կատարէ, պատասխանատու չմնալու համար դատական խշխանութեանց առջեւ:

Փարիզի մէջ եկեղեցական պաշտօնեաներ առանց մեր պաշտօնագրին չեն կրնար պսակադրութիւն կատարել:

Հոգեւոր հովիւները պարտին ուշադիր ըլլալ որ հայ ժողովուրդին մէջ առանց պսակի օրհնութեան հայ ամոլներ չմնան. նոյնպէս երախաները մինչեւ վեց ամիս պէտք է անպայման մկրտել տալ:

Մեր թեմին մէջ պաշտօնավարող ամէն աստիճան հոգեւորականներուն արգիլեալ է քաղաքականութեամբ զբաղիլ: Բոլոր հոգեւոր հովիւներուն անյրանելի պարտականութիւնն է հրահանգել մեր ժողովուրդը որ յարգանք ու պատկառանք ունենան հանդէպ իրենց ապրած երկիրներուն պետական օրէնքներուն, ազնիւ և անկեղծ դրացիական յարաբերութիւն մշակեն իրենց ասպնջականութիւնը վայելած երկիրներու ամէն դասակարգի ժողովրդեան հետ, սրտապնդաբար յանձնարարելով որ մեր ազգակիցները բացարձակապէս հեռու մնան իրենց ապրած երկիրներու քաղաքական ամէն հոսանքներէն և գործերէն ու երբեք չխառնուին անոնց ներքին խնդիրներուն:

ԾԱՆՕԹ.— 1. Ժողովուրդը կ'ընտրէ իր հոգեւոր հովիւը՝ կաթողիկոսական պատուիրակութենէն ղրկուած յարմար դատուած եկեղեցականներու եռապատիկ ցանկի մը վրայէն և ընտրուածը կը վաւերացուի անպայման:

2. Եկեղեցականները պէտք է հագուին ըստ իրենց բնակած երկրին. Անգլիոյ մէջ, անգլիական եկեղեցականներու պէս, իսկ Ֆրանսայի մէջ երկար վերարկու և «շափօ մու» (Borsolina):

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Ազգ. կալուածները վտանգի տակ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ կարգ մը հանրային շէնքեր, որոնք անհատներու անունով արձանագրուած են, գրաւման վտանգի տակ են: Պատրիարքարանը սկսեր է զբաղիլ այս խնդրով:

Պոլսոյ գաղթականները

Ազգ. Խնամատարութիւնը հաշուեյարդարի ենթարկելու խնդիրը նորէն կ'արծարծուի Պոլսոյ մէջ, մանաւանդ որ կառավարութիւնը պարպել տուաւ կարգ մը կայաններ և կը պահանջէ ցրուել գաղթականները:

Խնամատարութեան վերջին տեղեկագրին համաձայն, գաղթականներու թիւը այս տարի Յուլիսին իջած էր 4790ի (1923ին 6000 էր, 1924 Սեպտեմբերին՝ 5950): Նպաստընկալներու թիւը, որ 1500 էր 1923ին, իջած է 800ի: Ամսական ծախսն է 4000ոսկի, իսկ հասոյթը հետզհետէ պակսելով իջած է 1363ի: Ծախքին գլխաւոր մէկ մասը կը կազմէ մանուկներու սնունդը, որ 1500 ոսկի է և որուն 500ը Սամաթիոյ խնամակալութիւնը կը հոգայ:

Երեւանի համար

«Հայրենիք»ի վերջին թիւերէն կը տեղեկանանք թէ 5000 տոլարը անցած է այն հանգանակութիւնը որուն ձեռնարկած էր Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի կեդրոնական կոմիտէն, Երեւանի ողբերգութեան զոհերուն համար: Այս գումարէն 3000 տոլար արդէն իսկ փոխադրած է Երեւան, Կարմիր Խաչին, Ամերիկեան Նպաստամատոյցին միջոցաւ: Լօս Անճելոսի մէջ ալ 1500 տոլար հաւաքուած է այս նպատակով:

Հայերը Մարսիլիոյ մէջ

«Լը Փըթի Մարսէյյէ» շարունակելով իր պրպտումները Հարաւային Ֆրանսա հաստատուած օտարականներու մասին, իր Սեպտ. 20ի թուով կը խօսի հայ գաղթականութեան վրայ: Իր տեղեկութիւններուն համաձայն, վերջին ակէտներէն առաջ Մարսիլիոյ մէջ կը գտնուէին 450 Հայեր: Յունական պարտութենէն յետոյ եկան 18,000 հոգի, որոնց մէկ մասը գաղթեց ուրիշ գաւառներ, գործ փնտռելու համար, իսկ այսօր կան 8888 հոգի (2000ը Քամ Օտոնյի կայանը):

Մեր պաշտօնակիցը պատմական ակնարկի մը մէջ հետեւեալ տողերը կը գրէ հայ ժողովուրդի անցեալի մասին. «Հայաստանն ալ ունեցած է իր փառքի օրերը: Օրրանը վաղեմի աւանդութեանց, մեծապէս փայլեցաւ աշխարհի պատմութեան մէջ, Հռոմայեցիներուն օրով. բայց արագօրէն տկարանալով իր աւատական դրութեան հետեւանքներէն, ինկաւ օտարներուն ձեռքը: 1500 տարիէ ի վեր, կարգով եղաւ պարսկական, յունական և թաթարական: Արդիւնքը, — իւրաքանչիւր օտար արշաւանքի Հայերը կը գաղթէին: Հակառակ իր երկրին յարակցութեան, Հայաստանը կորսուեցաւ: Բայց — հրաշալիք իրողութիւն — իր ազգութիւնը անվթար կը մնայ: Հայերը ցրուած են, բայց այսօր հայ մը հայ է նորէն, ինչպէս Քրիստոսէ առաջ: Անոնք կուիւ կ'ընեն գրաւուած տան մէջ, բայց փախըստական սեփականատէրերը ոչինչ կը կորսնցնեն իրենց «հպարտութենէն»և իրենց յիշատակներով կ'ապրին: Պատճառը այն է որ հզօր կապ մը ունին, լեզուի եւ կրօնական աւանդութեան նոյնութիւնը:»

Թերթը խօսելով հայկական կազմակերպութեանց մասին — դպրոց, եկեղեցի, մարզական և թատերական շարժում, Դպրոցասէր եւն. — կը գրէ. — «Կարգ մը հայ մանուկներ արտօնութիւն ստացած են (ինչ որ կը մերժուի օտարներուն) իբրեւ թերթեր ծախելու: Անոնք դաժան մրցակիցներ են Աբեղանքի իրենց... արհեստակիցներուն դէմ, և երբեմն վէճեր ալ կը ծագին այս մրցակցութենէն»:

Հայերը Պելժիոյ մէջ

Անվերսի Նեփիւն օրաթերթը, որ Թրքական դեսպանին հետ տեսակցութեան առթիւ տեղ տուած էր կարգ մը անճրգական բացատրութիւններու և ոչ անոնց մասին խմբագրական մը հրատարակեցինք Սեպտ. 13ին, (Գող եւ ընչաքաղց) երկար ճշտում մը կը կատարէ իր Սեպտ. 16ի թիւին մէջ: Մեր Պելժ պաշտօնակիցը յիշելով Հայերուն բողոքն ու զայրոյթը, կը յայտարարէ թէ այդ հրատարակութեան մէջ «անձնականապաշտութիւնները ուղղուած են միայն այն տարրերուն դէմ զորս Պելժիոյ յոյն և հայ գաղութները իրենք ամենէն առաջ պիտի մերժէին,— խարդախ միջնորդներ, միջազգային առեւտուրի սպասաւորներ որոնցմէ զզուելով ամէն տեղ և անխտիր ամէն ազգի մէջ կը գտնուի»: Ու կ'աւելցնէ թէ յոյն և հայ գաղութներ միշտ գնահատուած, նոյն իսկ սիրուած են Պելժիոյ մէջ:

— «Ժամանակ»՝ Պոլսոյ ամենէնէ պահպանողական եւ հակադաշնակցական թերթը, հեռակայ «Դիտողութիւններ»ը կը գրէ Պրիւսէլի Հայ Ակումբի մասին, «Նախանձախնդիր ազգային»ի մը ստորագրութեամբ.—

«Պրիւսէլի Ակումբը, հակառակ իր ազգային բարձր կոչումին, բոլորովին հակոտնեայ գործունէութիւն մը ունեցաւ, նամանաւանդ վերջին ժամանակներու մէջ: Ան փոխանակ ըլլալու ազգային տուն մը, եղաւ պարզապէս անհատական ձեռնարկ մը, զուրկ ամէն օգտակար գործունէութենէ. Թղթախաղ, պար և քանի մը անիշան երեկոյթներ միայն մաս կազմեցին իր գործունէութեանը: Ակումբը, փոխանակ ըլլալու միութեան վայր մը, եղաւ երկպառակութեան բոյն մը, ուր անհատական կիրքեր և կուսակցական ոգեղ էնթրիկներ սկսան հետզհետէ մուտք գտնել անոր սեմէն ներս: Ակումբի վարիչներն ալ չունեցան պէտք եղած անկախ նկարագիրն ու ձեռներէց ոգին, անկախաբար վարելու Ակումբին գործերը, և տարածելու գաղութիս մէջ պէտք եղած հաւասարութիւնն ու միութիւնը:

«Հակառակ եղած անկեղծ թելադրութեանց եւ արդարացի բողոքներուն, կարելի չեղաւ մինչեւ այսօր սրբագրել Ակումբի կանոնագրութեան ինչ ինչ թերի կողմերը:

«Ներկայիս Ակումբին վարչութիւնը յանձնուած է կուսակցական շէֆի մը, որ ամէն բան իր անձին վրայ կեդրոնացուցած է և տարուած է ծայրայեղ կուսակցամոլութենէ:

Լորտ Քըրզընի աղջիկը ընկերվարական

Լորտ Քըրզընի աղջիկը Սինթիա Մօզլի, կին նախկին ընկերվարական երեսփոխան Օսվալտ Մօզլիի, միաձայնութեամբ երեսփոխանական թեկնածու ընտրուած է աշխատաւորական կուսակցութեան կողմէ Սթօքի շրջանին համար: Տիկին Մօզլի ճառ մը խօսելով յայտնած է թէ կ'ընդունի ընկերվարական ծրագրին բոլոր կէտերը, մանաւանդ բաբար հանքերու ազգայնացումը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌՆԵՐԷՆ

Հայերը Սէնթ-Էթիէնի մէջ

Ս. Էթիէն Ֆրանսայի ճարտարարուեստի առաջին քաղաքներէն մէկն է. ունի մօտ 180 հազար բնակչութիւն, որոնց մէջ Հայերու թիւն է 862, համաձայն ոստիկանական տեսչակի. կան 50ի չափ երկաթի մեծ գործարաններ և 100է աւելի պզտիկ աշխատանոցներ: Հայերը ընդհանրապէս կ'աշխատին Լէֆ-Լէվի երկաթի և զէնքի գործարանները, մնացեալները զանազան «Աթըլիէ»ներ, իսկ կիները հեծանիւի և մետաքսի գործարաններ: Այրերը կը ստանան միջին հաշուով 9 ժամուայ համար 18.22 ֆրանք, իսկ կիները 8-12 ֆրնք.: Կան սակաւաթիւ երիտասարդներ ալ որոնք ածխահանքերը կ'աշխատին, ստանալով 22-26 ֆրանք: Ածուխի տեսակէտով ալ Սէնթ-Էթիէն առաջին տեղը կը գրաւէ:

Պարապ հայրենակից գրեթէ չկայ և բոլորն ալ գոհ են իրենց վիճակէն:

Քիչ չատ կենդանութիւն կը նշմարուի այս տարի: Տասնի չափ ամուսնութիւններ կնքուեցան հայ օրիորդներու հետ, որոնց Իարգին և 50 տարեկան հայրենակից մը: Կազմուեցան զանազան միութիւններ (Տարօն-Տուրուբերան, Սեբաստիա, Սեւերեկ, և վերջերս ալ ՀՕԿը, որոնք սահմանափակուած են իրենց պատեանին մէջ: Իսկ տարիէ մը ի վեր գոյութիւն ունի Հ. Յ. Դ. ենթակոմիտէ մը որ բաւական շարժում ստեղծեց: Ազգ. Միութիւնը թէեւ վաւերացուած է տեղական իշխանութենէն, բայց յարաբերութիւն չի մշակեր անոր հետ:

Օտարացումի վտանգ չկայ այստեղ. քանի մը պսակներ լատինական ծէսով կատարուեցան, որոնց պատասխանատուն Լիօնի հայ քահանան է: Թրքախօսութիւնը հոս միայն մեր Զանղըլը-հայրենակիցներուն մէջ կը տեսնուի, մինչեւ տուներէն ներս, և երախաներն ալ անոր կը վարժուին, ինչ որ ողբալի է:

Գ. ԳԱԲՐԻԷԼՕՖ

Ցերեկոյթ մը Վիէնի մէջ

Սեպտ. 13ին Վիէնի հայութիւնը ներկայ եղաւ, գեղեցիկ ցերեկոյթի մը որ տրուեցաւ Վիէնի Հ. Մ. Ը. Մ.ի և Հ. Օ. Կ.ի կողմէ: Պէտք է խոստովանիլ որ մեր երիտասարդութիւնը իր բոլոր ջանքը թափած էր ցերեկոյթին փայլ տալու համար: Խուռն բազմութիւն մը կար սրահին մէջ: Վիէնի մէջ երկրորդ անգամն է որ Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ հանդէս կը տրուի, և ժողովուրդը միշտ գոհ կը մեկնի սրահէն: Ներկայ էին բաւական թուով ֆրանսացիներ ալ: Ցերեկոյթը բացուեցաւ ժամը 2½ին, Բամ Փորոտանով և տեւեց մինչեւ 7ը. հետզհետէ իրար յաջորդեցին հայերէն և ֆրանսերէն ոտանաւորներ, որոնք միշտ ծափահարուեցան ներկաներէն: Ցետոյ սկսաւ կատակերգութիւնը որ գոհ թողուց հանդիսականները: Պատկեր մըն ալ ցուցադրուեցաւ:

Կ. Մ.

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ

Մուսուլի խնդրին մասին Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին տուած որոշումը մեծապէս դժգոհ ձգած է Թուրքերը: Էնկիւրիէն սկսեալ մինչեւ Պոլիս բոլոր թուրքերէն թերթերը պատերազմաշունչ յօդուածներ կը հրատարակեն և սպառնալից կը կարդան Անգլիացիներուն: Էնկիւրիի պաշտօնաթերթը «Հաքիմիյէթը Միլլիյէ» կը գովէ Թէվֆիք Րիւշտի պէյի բռնած անհաշտ ընթացքը, որուն շնորհիւ Թուրքերը այսօր իրենց գործելու ազատութիւնը ձեռք բերած են: «Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին որոշումը, կ'ըսէ, ծիծաղ միայն կը պատճառէ մեզ: Մենք ի վիճակի ենք մեր իրաւունքները պաշտպանելու և պիտի պաշտպանենք մինչև վերջ»: Միւս թերթերն ալ նոյն լեզուով կ'արտայայտուին: Թուրքիա չպիտի ընդունի Լա Հէյի Միջազգային Ատեանի որոշումը, արդէն ո և է պատուիրակ չի ղրկեր հոն, եւ որոշած է իրեն սովորական կտրուկ միջոցներով լուծել Մուսուլի խնդիրը:

Իրագի կառավարութիւնը՝ ազդուած Թուրքիոյ այս սպառնական և յարձակողական ընթացքէն, սախպողաբար օգնական զինուորներ խնդրած է Լոնտոնի կառավարութենէն: Հաւանաբար շուտով անգլ. ուժեր ղրկուին Միջագետքի սահմանագլուխը:

Պաղտատէն առնուած վերջին տեղեկութիւններու նայելով, Թուրքերը արդէն սկսած են ջարդել իրենց տարագրած Ասորիները: Ասոնցմէ կարաւան մը տարուած են Թանինի լեռները: Ճամբուն վրայ յոգնութենէ և անսուաղութենէ ինկած բազմաթիւ փախստականներ եւ մանուկներ ջարդուած են Թուրքերուն կողմէ: Տարագրուած են Մէրկ, Պայճը, Պիլլօ, Քուվալը և Զիեարի գիւղերու բնակիչները:

Կռիւները սկսած Մուսուլի ճակատին վրայ?

Անատոլուի գործակալութիւնը կը հաղորդէ որ Ջիպր-Աքրայի բնակիչները սկսած են ընդհարիլ անգլիական զինուորներուն հետ: Զաքրոյի մէջ շրջած զրոյցներու նայելով, Շէյխ Ապտիւլ Քէրիմ Պաղտատի շուրջ կը կռուի Անգլիացիներուն հետ: Անգլիացիները տասը օր պայմանաժամ տուած են ապստամբներուն՝ անձնատուր ըլլալու համար:

Սօֆիայէն «Ուէսթմինսթըր Կազէթ»ի կը հեռագրեն թէ Թուրքերը դրօշի տակ կանչած են բոլոր պահեստները:

— Անգլիացիները առաջարկած ըլլալով քննիչ մարմին մը ղրկել Մուսուլի սահմանագլուխը, Թուրք պատուիրակութիւնը յայտնած է թէ քրիստոնեաներու տարագրութեան մասին անգլիացիներուն ըսածները սխալ են: «Զենք կրնար ընդունիլ այսպիսի քննութիւն մը, որ մեր ազգային գերիշխանութիւնը ոտնակոխ կ'ընէ»: Այս մերժողական պատասխանը մեծ դժգոհութիւն առաջ բերած է բոլոր պատուիրակութեանց մէջ:

— Շիքակօ Թրիպիւն կը գրէ թէ թրքական 100,000է աւելի ամենէն լաւ թուրք զինուորներ համախմբուած են սահմանագլուխին երկայնքը. Թուրքերը ամսլողաբար կը պաշտպանեն Իզմիրը ականներով և թնդանօթներով, նոյնպէս կ'աւելցնեն իրենց ծանր հրետանին Տարտանէլի ասիական եզերքի չէզոք գօտինեւ 15 քիլօմէթր երկայնութեան վրայ: Վայրկեանէ վայրկեան Տարտանէլի փակումին կըսպասուի: Կռիւ ծագելու պարագային Թուրքերը կը յուսան Վէհապիներու և Պոլշէվիքներու օժանդակութիւնը, իսկ անգլիացիները կը սպասեն որ Իտալացիներն ու Յոյները օգնեն իրենց:

Տիւրզիները ընդհանուր զօրաշարժ կը յայտարարեն

Մէսիֆրէյի մէջ Տիւրզիներու կրած կարեւոր պարտութենէն յետոյ, Սուլթան էլ Աթրաշ նոր կոչով մը ընդհանուր զօրաշարժ յայտարարած է և զէնքի տակ կը կանչէ 16էն մինչեւ 60 տարեկանները:

Մէսիֆրէյի կռիւին մէջ Ֆրանսացիներուն կորուստն է 40 սպանեալ և 80 վիրաւոր: Տիւրզիներուն նպատակն էր գրաւել ձիերու և ջրերու կեդրոնները:

Տիւրզիները կը շարունակեն իրենց յարձակումը Սուէյտայի դէմ:

Ճէպէլը Տրիւզ պաշարուած

«Թայմզ»ի Պէյրութի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ ֆրանսացի զինուորները երեք կողմէն կը պաշարեն Ճէպէլը Տրիւզը: Անդրյորդանանի Անգլիացիներն ալ կ'օգնեն չորրորդ կողմէն: Կը սպասուի մեծ յարձակողական մը, որ հաւանաբար վերջ պիտի տայ ապստամբութեան: Տիւրզիներու ուժերը 8 հազար հոգի կը հաշուուին: Բաժնուած են երեք խումբերու և ունին հեծելազօրք ու հրետանի: Ապստամբներու բանակատեղին Նիմրայի մէջ է:

— Պոլիսէն առնուած նոր լուրերու համաձայն իբրև թէ Տիւրզիները գրաւած են Սուէյտան, առնելով 400 գերի, 2 զրահապատ ինքնաշարժ, բազմաթիւ թնդանօթներ, մեծաքանակ ռազմանիւթ և 26 հազար թրքական ոսկեդրամ:

Խռովութիւններ Պարսկաստանի մէջ

Թէհրանէ առնուած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ հացի սովը պատճառ բռնելով մեծ ամբոխ մը շուկան գոցել տալէ յետոյ ուղղուեցաւ դէպի պարսիկ խորհրդարանի շէնքը. ուր մտաւ դուռներն ու պատուհանները կոտրելով: Մաս մը կարասիներ փճացուեցան: Քանի մը երեսփոխաններ փախչիլ փորձած ատեննին վիրաւորուեցան: Զինուորական կառավարիչն ու քաղաքային իշխանութիւնները փորձեցին ամբոխը հանդարտեցնել բայց չյաջողեցան: Ցոյցերը կը շարունակուին:

Քաղաքներու համաժողովը

Սեպտեմբեր 28ին Փարիզի մէջ տեղի պիտի ունենայ մայրաքաղաքներու համաժողովը: Պիտի մասնակցին 300է աւելի քաղաքներու պատուիրակները:

Քաղաքներու երրորդ համաժողովն է այս: Առաջինը գումար ուեցաւ 1913ին, Կանտի մէջ, երկրորդը՝ 1924ին, Ամսթէրտամի մէջ: Ժողով պիտի զբաղի անգործութեան, վարակիչ հիւանդութիւններու դէմ մղուած պայքարի եւն. խնդիրներով:

Մարզական կեանք

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Այս կիրակի, 27 Սեպտ. Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. և պահեստի խումբերը հրաւիրուած են գաւառ երթալ, մինչ Գ. խումբը Փարիզ պիտի մրցի, F. C. Ermontի Ա.ի դէմ:

Ա. խումբը, որուն փայլուն արդիւնքները ծանօթ են, պիտի երթայ Troyes քաղաքը Փարիզէն 167 քիլ. հեռու, մրցելու U. S. Troyesի Ա. խումբին դէմ: Ինչպէս կ'երեւի տեղական թերթերէն, մեծ խանդավառութիւն կը տիրէ քաղաքին մէջ և փայլուն ընդունելութիւն մը կը պատրաստուի հայ խումբին: Տեղական խումբը հիւսիսի ամենալաւ խումբերէն է:

Պահեստի խումբն ալ, որ նախորդ կիրակի I. C. A. Colombesի Ա.ին յաղթեց 1-3ով, Chateaudun քաղաքը հրաւիրուած է, մրցելու տեղական խումբին դէմ: Հոն ալ փայլուն ընդունելութիւն մը կը սպասէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբին:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը կը հրաւիրուի ներկայ ըլլալ այս կիրակի առաւօտ ճիշդ ժամը 7ին Gare de l'Est.

Պահեստի խումբն ալ ճիշդ ժամը 6ին Châteletի Մեթրոյի ելքը:

Գ. խումբը Gare du Nord ժամը 2ին:

Հ. Մ. Ը. Մ.ը վաւերացուած ըլլալով հեծելանիւի, աթլէթիկի և ֆութպոլի ֆեդերասիոններէն (U. V. F., F. F. A., F. F. F. A., L. P. A, L. P. F. A.) ամէն գիւրութիւն պիտի տայ Ֆրանսայի իր մասնաճիւղերուն և խումբերուն վաւերացումի խնդրին մէջ:

Poissyի Քաղաքապետութիւնն ալ ֆութպոլի դաշտ մը տրամադրած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբերուն:

Գաւառներու հայ մարզիկներուն

«Յառաջ»էն կը խնդրուի հրատարակել հետեւեալ ազդը.—

Տեղեկացած ըլլալով որ գաւառներու մէջ հաստատուած հայ երիտասարդներ կը փափաքին "Մարզական Միութիւններ,, կազմել, բայց անտեղեակ ըլլալով երկրին օրէնքներուն, կը հանդիպին կարգ մը դժուարութիւններու, որ պատճառ կ'ըլլան յուսահատութեան: Ահա այս անգիտակցութեան վերջ տալու համար Փարիզի Հ. Մ.ը, — որ բոլոր իրաւասութիւնները կը վայելէ օրէնքին առջեւ —, կազմած է երեք հոգինոց փորձ յանձնախումբ մը, որուն պաշտօն տրուած է, «հետեւանք տալ» բոլոր գաւառի ու գաղթավայրերու մարզական խումբերու դիմումներուն: Այսպիսով կրնան պահել ՀԱՑ անունը, և պիտի գրուին ֆրանսական քոյր Միութիւններու մակարդակին վրայ:

Դիմումները պէտք է ըլլան հետեւեալ հասցէին.— M. Harikian Vahan 161, Boulevard Montparnasse 161 Paris (6e):

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Քաղաքային Կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Թաղային բոլոր կոմիտէները այսօր 25 սեպտ., ժամը 8.30ին 2 Rue du Vieux Colombier. Métro St. Sulpice.

Հ. Յ. Դ. Քաղաքային կոմիտէն խառն ժողովի կը հրաւիրէ Թաղային խումբերու բոլոր ներկայացուցիչները 27 Սեպտ. կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, 95. Bd. St. Germain, Café Métro: Մխտաին բերել հաշուական և քարոզական գործունէութեան տեղեկագիրները:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ խմբագրութեան հաղորդել Պ. Հրաչեայ Մարալի հասցէն:

ՎԻԵՆԻ մէջ (Իզեռ) «Դաշնակցութեան Օր»ը կը տօնուի յառաջիկայ Հոկտ. 11ին, Pont-Evéque, Cinéma Etoileի սրահին մէջ:

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ երկսեռ երգչախումբի փորձերը տեղի կ'ունենան 95, Bd. St. Germain, Café du Métroի վերեւի յարկը՝ Երկուշաբթի և Ուրբաթ իրիկունները ժամը 8½—10:

Կը խնդրուի նոր երգչուհիներու եւ երգչախումբերու մէջ փորձուած ténorներու մասնակցութիւնը:

Փորձերու իրիկունները գիմել խմբի ղեկավար՝ Սաքօ Յակոբեանին իսկ գրաւոր 43, Bd. St. Michel, S. Agopian

ԵԳԻՊՏ. ՔՐԷՏԻ ՖՕՆՍԻԷԻ 15 Սեպտ.ի վիճակահանութեան մէջ 50 հազարական ֆրանք պարգեւ շահած են հետեւեալ թիւերը.— 278, 986 (1886ի պարտաթուղթերէն), 602. 014 (1905), 891, 256 (1911):

Դիւրութիւն մը

ԱՆԿԻԷՆ և ՄՕՆՄՕՌԱՆՍԻ բնակող հայրենակիցներու դիւրութիւն մը ըլլալու համար այս անգամ ծանօթ ատամնաբոյժ Ա. ՀԱՆՁԷՐ, շաբաթը 3 օր միայն, կէսօրէ ետքը (Բշ. Դշ. և Ուրբաթ) ժամը 3էն 6, կը գտնուի 13 rue Crousselle (Villa le Planty) Soisyի կայարանին շատ մօտիկ, rue de Parisի վրայ: Իսկ ուրիշ օրեր ժամադրութեամբ, իր բնակարանը 23 rue de la Varenne. St. Maur (Seine):

ՍԱԿԱՐԱՆ

24 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթէրլին		102.42
Տոլար		21.12
Մարք (ոսկի)		5, 03
Թրքական թղթ.		12.50
Թրք. ոսկի		93.
Մէճիտիյէ		8. 40
Լէվա	100 հատը	15.
Տրախմի	«	31.50
Լիր	«	86.25
Պելժ. ֆրանք	«	92. 15
Զուից. ֆրանք	«	407.50
Չերվոնեց		105.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ I	1490 ֆր.	
« « II	1280 «	
« « III	1150 «	
Օսմանլի երկթ.	95.	

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	5 տ.	5 տ.
Այլ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանդատ եւն. գրել Sch. Missakianի անունով

ԿԻՐԱԿԻ
27
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 25

Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ

ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱԹԻԼ ԿԱԹԻԼ...

Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովին Ե. Յանձնախումբը վերջապէս քուէարկեց բանաձեւ մը, Տոքթ. Նանսէնի ծրագրին գործադրութեան համար:

Այս տողերը գրուած ատեն, տակաւին լուր չկար Ընդհ. Ժողովի որոշման մասին, որ երէկ պիտի տրուէր: Ամէն պարագայի մէջ, բանաձեւը այնքան առաձգական է և անվնաս, որ մերժելու պատճառ չունին: Դուռը լայնօրէն բաց թողուած է, ժամանակ շահելու, պըպտումներ և ստուգումներ կատարելու եւ երաշխաւորութիւններ պահանջելու համար: Գեղեցիկ ճառեր խօսեցան, տասն անգամ յիշեցին հայ ժողովուրդին մարտիրոսագրութիւնը, Մեծերու հանդիսաւոր յանձնառութիւնները, տրուած որոշումներն ու քուէարկուած բանաձեւերը, համոզելու համար թէ պէտք է «բան մը պէտք է ընել, վերջապէս»:

Ու ահա կը փարձեն առաջին քայլը. «բան մը ընել, վերջապէս»: Ինչպէս կ'երեւայ բանաձեւէն ալ, գործը ճիշդ Նանսէնի ուզած եղանակով չի կարգադրուիր: Պետութիւնները կը դժկամակին հովանաւորել փոխառութիւնը: Եթէ մէկն ու մէկը յանձն առնէր այդ հոգը. աւելի կը դիւրանար ծրագրին գործադրութիւնը. բայց ամէնքն ալ իրարու կը նային, իսկ ոչ մէկը կը վստահի Խորհրդային Իշխանութեան, մինչեւ անգամ Մոսկուայի Պետական Դրամատան երաշխաւորութեան: Հաւանաբար ամբողջ գործը գլուխ հանուի իբրեւ մասնաւոր ձեռնարկ մը. իբրեւ մենաշնորհ: Նորվեկիացի բեւեռախոյզը այս ձեւին ալ համաձայն է, եւ ի հարկին պատրաստ՝ դրամ ճարելու: Արդէն բանաձեւն ալ նախատեսած է այդ կէտը. և եթէ նոր քննութեան արդիւնքը նպաստաւոր ըլլայ, առաջարկուած ինքնօրէն մարմինը, Հոգաբարձութիւն կամ Խնամակալութիւն, այդ հիման վրայ պիտի գործէ:

Ուրեմն. դառնութեան բաժակը կաթիլ կաթիլ քամելէ յետոյ, հայ գաղթականները դատապարտուած են կաթիլ կաթիլ ըմպելու նաեւ երանութեան բաժակը. — սորվուած են կարգի կենալ, սպասել որ անապատ մը ոռոգուի կամ ճահիճ մը չորնայ, որպէս զի տեղ բացուի: Խնդիր չէ թէ ե՛րբ կ'ըլլա՛ն այս բոլորը: Մէկ տարի անցաւ, մինչեւ որ Աշխատանքի Դրասենեակը կրցաւ ճամբայ հանել Նանսէնի առաքելութիւնը. Թերեւս աւելի շուտ կատարուի նոր բանաձեւին առաջարկած քննութիւնը, եւ դրամն ալ ճարելով, գործի ձեռնարկեն: Այդ պարագային, ամէնէն առաջ պիտի օգտուին Պոլսոյ գաղթականները, որոնք փողոց թափուած են արդէն, ոստիկանական ուժով, եւ Յունաստանի տեղահան բազմութիւնները, որ կը տատանին ծովուն եւ ցամաքին միջեւ, կը ծիւրին անստուգութեան եւ թշուառութեան մէջ: Իսկ միւսները, երկու հարիւր հազար կամ չորս հարիւր հազար, — բոլոր անոնք որ հայրենիք երթալ կ'ուզեն, պիտի սպասեն երկրորդ քայլի մը, ոռոգման կամ չորացման նոր եւ աւելի ընդարձակ ծրագրի մը...

Ահա թէ ինչ բարիքներ կ'ընծայէ քաղաքական դատ մը ճարտարագիտական - սեղանաւորական միջոցներով լուծելու փորձը:

Ճիշդ է, բոլոր վիճաբանութեանց ընթացքին օրուան հռետորները չմոռցան յիշել թէ հայ ժողովուրդը քաղաքական պահանջներ, արդար եւ հաստատուած իրաւունքներ ունի. բայց. «հիմա ժամանակը չէ անոնց վրայ խօսելու»: Եւ. այս գետնին վրայ երեւան եկան տեսակէտի տարբերութիւններ, որոնք հանրածանօթ են եւ որոնց հետեւանքները հասան մինչեւ Լօզան: Ներկայ պայմաններուն մէջ, ոչ մէկը կ'ուզէ գործ ունենալ Թուրքիոյ, նոյն իսկ Ռուսիոյ հետ: Առանց ատոր ալ, չափազանց թանձր եւ մռայլ է քաղաքական հորիզոնը: Բոլոր պատուիրակներն ալ – գոնէ անոնք որ ծանօթ են մեր պատմութեան – կ'ընդունին թէ Հայկական Դատը ոչ թէ ջնջուած կամ մեռած է. այլ պարզապէս յետաձգուած, սպասելով լաւագոյն օրերու: Իսկ մինչեւ այդ, — տնաւասիկ ձեզի դրական ձեռնարկներ, ճահիճները չորցնելու եւ անապատները ոռոգելու համար: Ահա ձեզի «մարդասիրական» ծրագիր մը, որ թէ տեղ պիտի բանայ մաս մը թափառականներու, թէ պիտի զարգացնէ երկրին տնտեսութիւնը, եւ թէ հիմ պիտի դնէ ուրիշ գործնական քայլերու:

Դրա՞մը, — պիտի հարցնէք: Դրամը պիտի տան ամէնքն ալ. հայ թէ օտար, հաշուելով տոկոսները, որ հարիւրին 6էն աւելի չէ եւ օգտագործելով նոյն ինքն գաղթականները, որոնք իրենց տուներէն առաջ անոնց տեղերը պիտի գտնեն, քարերու եւ ճախճախուտներու մէջ:

Այո, կաթիլ կաթիլ վտակներ եւ լիճեր կը կազմուին: Երանի՜ անոր որ կը համբերէ ու կը դիմանայ...

Շ.

ՀՕԿ-Ի ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

ՀՕԿի Հայաստանի կեդր. վարչութեան նախագահ Պ. Գրիգոր Վարդանեան և Հայկ Մկրտչեան մօտերս Եւրոպա պիտի գան, արտասահմանի հայութեան օժանդակութիւնը ապահովելու համար: Պատուիրակները իրենց հետ պիտի բերեն շինարարական աշխատանքները ներկայացնող նկարներ:

Պատուիրակութեան կ'ընկերանայ նաև Հայաստանի Կարմիր Խաչի նախագահ բժշկապետ Արտաշէս Կամսարական: Կաթողիկոսը ՀՕԿի և Հ. Կ. Խաչի նախագահներուն յանձնած է արտասահմանի հայութեան ուղղուած կոնդակներ:

Պէնլեան վարժարան Ալֆօրվիլի մէջ

Կաթողիկոսական պատուիրակ Պալաքեան եպսկ. յաւակցական նամակ գրած էր վերջերս Լոնտոնի մէջ մեռնող Պ. Եղիշէ Պէնլեանի զաւկին, միաժամանակ թելադրելով որ իր հօրը յիշատակը յաւերժացնող նուիրատուութիւն մը ընէ կրթական գործի համար: Պէնլեան որդի կաթողիկոսական պատուիրակին տրամադրութեան տակ դրած է քսան հազար ֆրանք, որ պիտի յատկացուի Ալֆօրվիլի մէջ բացուելիք վարժարանի շէնքին գնման: Դպրոցը պիտի կոչուի բարերարին անունով Ինչպէս գիտենք, հանգուցեալ Պէնլեան քսան հազար ֆրանք ալ նախապէս նուիրած էր կրթական գործին:

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ հոգեւոր հովիւ Մամբրէ Վրդ. Գալֆաեան որ այսօր կը պատարագէ Փարիզի եկեղեցին, Մարսէյլ դառնալուն պիտի վերաբանայ ազգ. վարժարանը, իբրեւ տեսուչ:

Կայան մըն ալ փակուած

Վերջին լուրերու համաձայն, Պոլսոյ ոստիկանութիւնը փակած է նաև Պէշիքթաշի կայանը, փողոց նետելով 2000 գաղթականներ: Անպատսպար կը մնան դեռ Խասգիւղի կայանէն արձակուած 150 թշուառներ:

Նամակ խմբագրութեան

ՃՇՏՈՒՄ ՄԸ

... Խմբագիր

Ես ուշ տեղեկացայ, որ ձեր թիւ 12 թերթին մէջ հրատարակուած էր Պրիւսէլէն թղթակցութիւն մը, որուն մէջ ցոյց կը տրուէր տեղւոյս Հայ Ակումբը իբր խաղատուն և որպէս թէ իմ ողբացեալ հայրս Տիգրան Էնֆիաջեանց այդ ակումբին մէջ խաղցած և կորուստ մը ըրած ըլլալով յուզմունքէն կաթուածահար եղած է: Այդ տեղեկութիւնը բացարձակապէս անհիմն ըլլալով և միաժամանակ անարգական սիրելի հօրս յիշատակին համար, կը խնդրեմ որ ներկայ հերքումագիրը հրատարակէք «Յառաջ»ի յառաջիկայ թիւին մէջ:

Իրողութիւնը այն է, որ հայրս երկար տարիներէ ի վեր սրտի հիւանդութենէ կը տառապէր եւ նոյն օրը, երբ գրասենեակէն վերադարձաւ բնակարան, երեկոյեան ժամը 6ին յանկարծամահ եղաւ, տունը որ և է տարբեր պատճառի:

Պրիւսէլ Հ. Էնֆիաջեանց

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՆՈՐԷՆ ՔՆՆԵՑԷՔ, ՀԱՄՈԶՈՒԵՑԷՔ ԵՒ ԳՈՐԾԻ ՁԵՌՆԱՐԿԵՑԷՔ»

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

Ժընեւ. 25 Սեպտ.

Սեպտ. 22ին տասը հոգինոց մասնախումբը շարունակեց վիճաբանութիւնները Նանսէնի ծրագրին շուրջը: Ինչպէս գրած էի, աննպաստ կարծիքներ ալ յայտնուեցան, մասնաւորապէս փոխառութեան մասին, քանի որ քաղքենի պետութիւնները չեն ուզեր դրամ տալ խորհրդային իշխանութեան, ըլլայ իսկ հայկական. թէեւ, միշտ կը շեշտուէր թէ կ'ուզեն օգտակար ըլլալ հայ ժողովուրդին:

Չորրորդ նիստին, մշակուեցաւ բանաձեւ մը, և այս անգամ նորէն հակաճառութիւններ տեղի ունեցան: Վերջապէս կարելի եղաւ միջին ճամբայ մը գտնել, և պատրաստուեցաւ հետեւեալ բանաձեւը.—

«Վեցերորդ Ընդհ. Ժողովը,

Աչքի առջեւ ունենալով 5րդ Ընդհ. Ժողովին 1924 Սեպտ. 25ի որոշումը. որ կը հրաւիրէ Աշխատանքի Միջազգային Դրասենեակը, Տոքթ. Նանսէնի հետ գործակցաբար քննութիւն մը կատարել, ուսումնասիրելու համար մեծ թուով հայ փախստականներ Կովկաս կամ այլուր հաստատելու հնարաւորութիւնը,

Աչքի առջեւ ունենալով Տոքթ. Ֆր. Նանսէնի և իրեն հետ Հայաստան գացած մասնագէտներուն տեղեկագիրները,

Նկատելով որ այդ տեղեկագիրները միաձայնութեամբ հնարաւոր կը գտնեն ոռոգման աշխատանքներ կատարել, որոնց շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ լաւ պայմաններու մէջ Հայաստան հաստատել առնուազն 15,000 հայ գաղթականներ Յունաստանէն և Պոլսէն, ինչպէս և 10,000 գաղթականներ որոնք արդէն հայրենիք դարձած են, պայմանաւ որ իբր 9,000,000 ոսկի րուբլի (900,000 ստերլին) տրամադրուի անհրաժեշտ աշխատանքներու իրականացման.

Փափաքելով օգտուիլ ամէն գործնական հնարաւորութենէ որ կրնայ ընթացք տալ հայ գաղթականներու դէպի հայրենիք վերադարձին համար նախորդ Ընդհ. Ժողովներու կողմէ այնքան յաճախ կրկնուած որոշումներուն,

Կը հրաւիրէ Խորհուրդը այժմէն պատուիրակներ նշանակել, հետեւեալ պաշտօնով.—

Ա.— Վերջնապէս հաստատել առաջարկուած ձեռնարկը գլուխ հանելու արհեստագիտական կարելիութիւնը.

Բ.— Շարունակել կարծիքի փոխանակութիւնները Ազգերու Դաշնակցութեան, Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան և միւս կառավարութեանց, այն ընկերակցութեանց և անհատներու հետ որոնց միջամտութիւնը օգտակար կը գտնեն ծրագրին իրագործման համար.

Գ.— Եթէ նպաստաւոր եզրակացութեան մը յանգին, առաջարկել Խորհուրդին որ ինքնօրէն օրկան մը հաստատէ (Body of Trustees) որուն մասնաւորապէս պիտի տրուին հետեւեալ իրաւասութիւնները, յատուկ կանոնագրութեամբ.—

1.— Հանրային և մասնաւոր հաստատութեանց հետ կնքել բոլոր անհրաժեշտ պայմանագրութիւնները, փախստականներու տեղաւորման ծրագրի գործադրութեան համար, ի հարկին ընդունիլ մենաշնորհ մը (Concession) զոր պիտի տայ իրեն հայկական կառավարութիւնը, ոռոգելի հողերուն համար,

2.— Ի հարկին բանակցիլ փոխառութիւն մը շրջաբերութեան հանելու, այդ պարագային աւանդապահն ըլլալ հիմնադրամին և կատարել դրամական գործառնութիւնները.

3.— Ընդհ. Ժողովը կը հրաւիրէ Խորհուրդը պատուիրակներու տրամադրութեան տակ դնել 1925ի համար անհրաժեշտ գումարը, վերի որոշումին գործադրութեան համար, գումար մը զոր պիտի առնէ չնախատեսուած ծախքերու նախահաշիւէն:

Կ'որոշէ միեւնոյն նպատակին համար արձանագրել 50,000 ֆր. 1926ի ելմտացոյցին մէջ:»

Այս բանաձեւը յանձնուեցաւ Ե. յանձնաժողովին, որ իր կարգին պիտի ներկայացնէ ընդհ. ժողովին, վերջնական վաւերացում ստանալու համար: Այս անգամ բովանդակալից և յուզիչ զեկուցում մը ըրաւ Պ. տը Պրիուքէր, Պելժիոյ ներկայացուցիչը, որ միեւնոյն ատեն տեղեկաբերն է: Յիշեց հայ ժողովուրդին կրած տանջանքները եւ տրուած խոստումները, կարդաց Ազգերու Դաշնակցութեան նախորդ ընդհ. ժողովներուն բանաձեւերը, եւ առաջարկեց գոնէ մէկ դրական քայլ առնել, եւ բանաւոր եղանակով մը լուծել հայ գաղթականներուն խնդիրը:

Յետոյ խօսեցաւ Տոքթ. Նանսէն, եւ շեշտեց կատարել, վերջապէս, գործ մը որ Ազգերու Դաշնակցութեան ուժէն վեր չէ: Չմոռնամ յիշել թէ՝ բոլոր զեկուցումներու եւ ճառերու ատեն, պատուիրակները կ'ընդունէին թէ հայ ժողովուրդը ուրիշ՝ քաղաքական պահանջներ ալ ունի, բայց պարագաները նպաստաւոր չեն այժմ:

Բանաձեւը ընդունուեցաւ միաձայնութեամբ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)

Հայերը Ֆրանսայի մէջ

ՀԱՅԵՐԸ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՓԱՐԻԶԻ ՍՐՃԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ

Մեր վերջին յօդուածով (տեսնել Յառաջի 6 Սեպտ.ի թիւը) յիշեցինք անունները կարգ մը հայ վաճառականներու, որոնք Ֆրանսա եկած էին ԺԷ. դարուն:

Այդ դարու ամենէն նշանաւոր դէմքը կը հանդիսանայ *Փասքալ* (Յարութիւն) անուն հայ մը (Հաւանաբար Պարսկաստանէն), որ Փարիզի մէջ բացած է առաջին սրճարանը: Այսօր երբ Փարիզի ամէն քայլափոխին սրճարանի կը հանդիպի, երբ սրճարանը Ֆրանսացիին համար գրեթէ ազգային մտաւորականութեան և շահու անսպառ աղբիւր դարձած է, քիչեր իրենց ո՛չ մէկը միտքէն կ'անցունէ թէ բախտէն հալածական քանի մը արկածախնդիր Հայեր եղած են այդ ժողովրդական հաստատութեան հիմնադիրն ու տարածողները:

Երկար պիտի ըլլար սուրճի և սրճարաններու պատմութիւնը ընել: Անոր դիմ յիշենք որ Պոլսոյ մէջ առաջին սրճարանը բացուած է 1555 թուականին, երկու Սուրիացիներու կողմէ: Մզկիթներու յաճախորդները սկսան այլ նախընտրել սրճարանները լեցնել, ուզելով հաճելի անցունելու համար իրենց ժամանակը: Միւֆթիները այդու բողոքներ ըրին Մեծ Եպարքոսին մզկիթներու պարպուելուն դէմ և սպառնացին սուրճ խմողներուն՝ ըսելով որ վերջին դատաստանի օրը սուրճի պէս սեւ մորթ պիտի հագնին: Կառավարութիւնը փակել տուաւ սրճարանները և անոնք որ սուրճ կը խմէին 80 գաւազանի հարուածի կը դատապարտուէին: Նոյնը պատահած է նաեւ Մեքքէ և Գահիրէ:

Արեւելքի հետ առեւտուր ընող Ֆրանսացիներ շուշտով սուրճը ներմուծել նաեւ Մարսիլիա: 1644ին Լա Ռօք Պոլսէն բերած է սուրճ և յարակից գործիքները: 1654ին Մարսիլիոյ մէջ Արեւելեան վաճառականներու լոծային մօտ բացուեցաւ առաջին սրճարանը և ժամադրավայրը դարձաւ բոլոր վաճառականներուն և նաւաստիներուն, որոնք գործի վրայ կը խօսէին հոն, սուրճ կը խմէին, կը ծխէին և կը խաղային: Շուտով սրճարաններու և սուրճ խմողներու թիւը ա՛յնքան շատցաւ, որ Մարսիլիոյ բժիշկները խրար անցան, սուրճի գործածութիւնը առողջապահական չի գտնելով տաք և խիստ չոր կլիմայի բնակիչներուն համար: Բժշկական ուսանող մը՝ Քօլօմպ՝ թէզ մը գրեց սուրճի օգտակարութեան մասին և 27 Փետր. 1679ին պաշտպանեց զայն:

Կը կարծուի թէ սուրճը առաջին անգամ Փարիզ մտցնողը եղած է 1657ին նշանաւոր ճամբորդ Թէվնօ, իր արեւելքի ճամբորդութենէ վերադարձին: Անկէ վերջ կը յիշուի Սուլթան Մէհմէտ Դ.ի դեսպան Սիւլէյման Աղա Միւթաֆերրագա, որ 1669ի Յուլիսին Փարիզ եկաւ և իրեն այցելող բոլոր հիւրերուն թրքական սուրճ կը հրամցնէր: Այս դեսպանը 1670ի Մայիսին Պոլիս դարձաւ և սուրճն ալ մոռցուեցաւ Փարիզի մէջ:

Այդ օրերուն (1672) Փարիզ եկաւ Փասքալ և իր հայկական նրբամտութեամբ մտածեց շահու աղբիւր դարձնել սուրճը, վստահ ըլլալով որ Փարիզի զուարճասէր հասարակութիւնը չպիտի ուշանար վարժուելու արեւելեան այս նոր ըմպելիին և հարստացնելու զինք: Այդ օրերուն ո և է նոր ապրանք հրապարակին ծանօթացնելու համար Փարիզի միակ ժողովրդական պաշարն էր Սէն-Ժերմէնի տօնավաճառը, որ պատմական անուն ձգած է: 1921էն ի վեր Ֆրանսացիները իրենց հին յիշատակները յարուցանելու ազգային զգացումէն մղուած, ամէն տարի Մայիսին Սէն Սիւլփիսի հրապարակին վրայ կը բանան Սէն Ժէրմէնի պատմական տօնավաճառը: Ֆրանս. թերթերն ու տօնավաճառի կազմակերպիչները առաջին տարին մեծ գովեստով խօսեցան այս ճարպիկ հայուն վրայ, որ Փարիզի առաջին սրճարանը բացած էր Ֆուար Սէն Ժէրմէնի մէջ: Մեր փարիզաբնակ ընթերցողները կրնան տեսնել այս հին տօնավաճառը Սէն Սիւլփիսի մօտերը՝ Մապիյյօն, Քլէման, Ֆէլիքեն և Լօպինօ փողոցներուն միջեւ, որ այսօր կը կոչուի Marché St. Germain.

Փասքալի մօտ իբրեւ սպասաւոր կը ծառայէր Փալերմօցի Ֆրանչէսքօ անէյ Քօլթէլլի, որ ետքէն անունը Փրոքոփի փոխեց և 1675ին ան ալ Թուռնոնի մէջ սրճարան մը բացաւ:

Սէն Ժէրմէնէն վերջ Փասքալ փոքրիկ սրճարան մը բացաւ Quai de l'Ecoleի վրայ, ուր ալ լա Մօնէի անկիւնը, ուր մէկ գաւաթ սուրճը կը ծախէր 2 սօլ վեց տընիէի: Ինչպէս ամէն նորութիւն, Փասքալի ձեռնարկն ալ իր սկզբնաւորութեան մէջ շատ յաջողութիւն չգտաւ դժբախտաբար: Տեղացիները դեռ չէին գիտեր սուրճին ի՛նչ ըլլալը, ասկէ զատ տեսակ մը անվստահութիւն կար օտարներու հանդէպ: Իր յաճախորդները եղան միայն Մալթայի ասպետներն ու քանի մը օտարականներ, այնպէս որ ստիպուեցաւ սրճարանը ձգել և Լոնտոն գնաց՝ այնտեղ ևս սրճարան բանալու փորձ մը ընելու համար:

Փասքալէն 3—4 տարի վերջ Մալիպան անուն ուրիշ հայ մը եկաւ Փարիզ և սրճարան մը բացաւ ըռւ տը Պիւսի՝ Սէն Ժէրմէնի աբբայարանին քովերը: Ծխելիք ալ կու տար և սուրճը կը ծախէր նոյն գինով: Անկէ անցաւ Սէն Սիւլփիսի մօտ ըռւ Ֆէրու, ուր երկար չմնաց ու կրկին դարձաւ ըռւ տը Պիւսիի իր նախկին խանութը: Հոն ալ շատ չկեցաւ, որովհետեւ ստիպուեցաւ Հոլանտա երթալ. սակայն մեկնելէն առաջ սրճարանը յանձնեց Գրիգոր անուն մէկուն, որ իր սպասաւորը կամ ընկերն էր, և որ ուրիշ Հայերու հետ Սպահանէն եկած էր:

Գրիգոր քիչ ժամանակ վերջ անցաւ ըռւ Մազարին, օգտուելու համար Քօմէտի թատրոնին դրացնութենէն, որ այդ ժամանակ կը գտնուէր նոյն փողոցին մէջ, ըռւ Գէնէկոյի դիմաց: Այստեղ ալ երկար չմնաց, որովհետեւ երբ 1688ին Քօմէտին փոխադրուեցաւ Fossés-St. Germain des Prés (այսօր ըռւ տը լ'Անսիէն Քօմէտի), Գրիգոր խանութը բացաւ թատրոնին մօտը և նոյն կարգին վրայ. հոս գործերը յաջող գացին և Գրիգոր ետքէն Փասքալի կասսոնը Փրոքոփին ծախեց իր խանութը: Այս վերջինը մինչեւ այսօր գոյութիւն ունի **Փրոկոփ** անունով և ըռւ տը լ'Անսիէն Քօմէտիի ամենէն մեծ ժողովրդական ճաշարանն է: Փրոքոփ եւրոպական համբաւ շահեցաւ. առաջին անգամ պաղպաղակը հոս ծախուեցաւ և ԺԷ. ու ԺԸ. դարերուն Ֆրանսայի ամենէն մեծ փիլիսոփաներուն և գրագէտներուն ժամադրավայրը դարձաւ. այնտեղ կը խօսէին իմաստասիրական, քաղաքական և կրօնական հարցերու շուրջ. Վոլթէռ այս սրճարանի յաճախորդներէն էր: Գրիգոր շուտով նոյն փողոցին մէջ գնեց տուն մը, ուր մեռաւ 1714ին, խոր ծերութեան մէջ:

Երբ Գրիգոր Մազարին փողոցէն մեկնեցաւ, իր խանութը ծախած էր Մաքար անունով Պարսկահայի մը, որ ժամանակ մը բանեցնելէ վերջ զայն, ձգեց Կանթուա անուն Լիէժցիի մը:

Այդ օրերուն Յովսէփ անունով հայ մը Փարիզի փողոցներուն մէջ սուրճի շրջուն վաճառորդութիւն կ'ընէր պտըտելով, անոնք որ կ'ուզէին գնել, զայն վեր կը կանչէին իրենց սենեակը, ուր անոնց գաւաթներուն կամ իր սեփական գաւաթին մէջ սուրճ կը լեցնէր՝ գաւաթը երկու սօլի, շաքարն ալ ինք կը հայթայթէր: Մէջքէն կապած էր խիստ մաքուր անձեռոց մը, մէկ ձեռքը բռնած էր ժամանակի կերպով շինուած կրակարան մը, որուն վրայ դրուած էր սրճամանը, միւս ձեռքը բռնած էր ջուրի կուժ մը՝ գաւաթները լուալու համար իսկ առջեւը թիթեղեայ զամբիւղ մը ունէր, ուր դրուած էին սուրճի յատուկ անօթներ:

Նոյն արհեստը կ'ընէր նաեւ Կրէտէի Հանիա քաղաքէն կաղ մարդ մը, որ Յովսէփին ընկերն էր: Յովսէփ ամուսնացած էր և շրջուն վաճառորդութենէ վերջ Փարիզի զանազան կողմերը սրճարաններ բացաւ և հարստութիւն դիզեց. ամենէն վերջին խանութը Նօթր-Տամի կամուրջին վարի կողմն էր. հոն ունէր տուն մը, ուր մեռաւ 18րդ դարուն սկիզբը:

Անոնցմէ վերջ նոյն նպատակով Փարիզ եկաւ Հալէպցի Ստեփան: Սկիզբները շատ յաջողութիւն չգտաւ, սակայն ի վերջոյ Շանժի կամուրջին վրայ խանութ մը բացաւ՝ զոր պահեց երկար տարեն: Ի վերջոյ տուն մը գնեց ըռւ Սէնթ Անտրէ-տէզ'առ, և տակը խանութ բացաւ Սէն Միշէլի կամուրջին դիմաց: Ստեփանի խանութը 18րդ դարու սկիզբը Փարիզի ամենէն մեծ և ամենէն հանգստաւէտ սրճարաններէն մէկն էր. ինքն էր որ առաջին անգամ հայելազարդ և մարմարեայ սեղաններով սրճարան մը բացաւ և մեծ համբաւ շինեց Քարթիէ Լաթէնի մէջ:

Այսպէս Հայերը Փարիզի մէջ սրճարան հիմնելէ վերջ, հետզհետէ կատարելագործեցին զանոնք, յաճախորդներու հանգստութեան համար ամէն միջոց ձեռք առնելով: Փարիզի ժողովուրդը շուտով վարժուեցաւ սուրճի գործածութեան և տեղացիներ շուշտան իրենք ևս սրճարաններ բանալու, այնպէս որ ԺԸ. դարուն վերջերը Փարիզի սրճարաններուն թիւը կը հասնէր ինը հարիւրի:

1700 թուականին Վերսայլի պալատին մէջ մեծ պարահանդէս մը տրուեցաւ, որուն ներկայ եղան արքայական ընտանիքը, իշխաններ, իշխանուհիներ և ամբողջ ազնուական դասակարգը: Այդ պարահանդէսին պիւֆէն մատակարարող հինգ հոգիէն մէկը հայ էր, որ սուրճ, թէյ և շոքոլա կը ծախէր, հետը ունենալով հայ կառսոններ՝ հայկական տարազ հագած:

Յիշենք նաեւ որ 1712ին Մարսիլիոյ մէջ Յովհաննէս անուն հայ մը սրճարան բացած էր:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

Մասնաւոր առեւտուրը կ'իյնայ

«Խորհրդային Հայաստան», հիմնուելով 1923—24ի տեղեկագիրներուն վրայ, գրել կու տայ թէ մասնաւոր առեւտուրը յայտնապէս յետադիմած է քանակի տեսակէտով: Առեւտրական ձեռնարկներու թիւը 100էն 21 պակսած է Հայաստանի մէջ, իսկ 100էն 38 միայն Երեւանի մէջ: Մանաւանդ առեւտրական ձեռնարկներու կրճատման հետ, նկատելի է քանի մը տեսակ ապրանքներու առեւտրական քանակի աճումը (կտորեղէն, վարդեղէն, կաշի, գաղթային ապրանքներ ևն.):

Մասնաւոր առեւտուրի տկարացման հետ թէեւ աճեցած է գործակցական ձեռնարկներու ցանկը, բայց աճումը համեմատական չէ. 30 փակուած մասնաւոր խանութի դիմաց բացուած է 10 գործակցական խանութ:

ՀԱՅԵՐԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Տօքթօր Նանսէնի տեղեկագիրը, զոր ամբողջութեամբ թարգմանեցինք, կը պարունակէ նաեւ կցուած Յանձնախումբի մասնագէտ անդամներուն զեկոյցները Սուրիոյ Հայերուն, Հայաստանի երկրագործութեան, ոռոգումի կարելիութեանց եւ այլ մասնագիտական խնդիրներու շուրջ:

Ստորեւ կ'ամփոփենք փրանսացի ճարտարագէտ Պ. Ժոռժ Քառլի տեղեկութիւնները Սուրիոյ Հայերու մասին.—

Հայերը երկու անգամով գաղթեցին Սուրիա, առաջինը Էնկիւրիի համաձայնագրին և Կիլիկիոյ պարպումին հետեւանքով, երկրորդը Յոյներու նահանջէն և Անատոլուի մէջ թրքական յաղթանակէն վերջ: Գաղթականները հազարներով խուժեցին Սուրիա, առանց դրամի և առանց ապրուստի միջոցներու: Ֆրանսական կառավարութիւնը առանց այլ և այլի ընդունեց զանոնք:

Իր աշխարհագրական դիրքին բերումով Հալէպն է որ ամենէն աւելի գաղթական ընդունեց, թէեւ կարգ մը շոգենաւեր ուղղակի Պէյրութ փոխադրեցին շատ մը գաղթականներ: Կարելի չէ վերջին 3 4 տարիներու պատմականը ընել. շահակիցներու նախաձեռնութիւնը մեծ դեր խաղաց իրենց տեղաւորումին մէջ: Սակայն կարելի է հետեւեալ կերպով համառօտել ներկայ կացութիւնը և ձեռք բերուած արդիւնքները.—

Սուրիոյ մէջ կային 125,000 Հայեր, որոնք կը բաժնուէին այսպէս.

Հալէպի կառավարութիւն 55,000 որոնց 25,000ը Հալէպի մէջ:

Դամասկոսի կառավարութիւն 15,000 որոնց 13,000ը Դամասկոսի մէջ:

Ալէվիներու կառավարութիւն 10.000 Իսքէնտէրուն 5000:

Մեծն Լիբանան 40,000, որոնց 22,000ը Պէյրութի մէջ:

Այս թիւը 100,000ի իջած է մահերու և մանաւանդ օտար երկիրներ մեկնումի պատճառաւ. Հայերը մասնաւորաբար Ֆրանսա և Հիւս. ու Հարաւ. Ամերիկա կը գաղթեն: Ալէվիներու և Դամասկոսի կառավարութեանց մէջ Հայերը բոլորն ալ տեղաւորուած և բնակչութեան հետ խառնուած են. այս երկիրներուն մէջ հայկական խնդիր չկայ: Հալէպի և Պէյրութի մէջ է որ խնդիրը կարեւոր է բայց ոչ ծանր: Բնակարանի խնդիրը, որ ամենէն սարսափելին էր, կարգադրուեցաւ շնորհիւ զինուորական իշխանութեանց կողմէ փոխ տրուած վրաններու. ասկէ զատ խրճիթներ շինուեցան՝ օգտագործելով Նախկին զինուորական քէմփերու տախտակները. այսօր շնորհիւ ժողովուրդի մրցանակութեան, հոս հոն կը բարձրանան յարդախառն շաղախէ և կղմինտրէ շէնքեր, ձեղուններով: Ճշմարիտ քաղաքներ կը կազմուին, փողոցներ գծուած են, աղբիւրներ, կոյուղիներ շինուած են: Շուտով Նպարավաճառի, կօշկակարի, մսավաճառի ևլն. խանութներ բացուեցան: Պէյրութի մէջ երեք քէմփեր կան, երկուքը ծովեզերքը, երրորդը անոնց ետեւ բլուրի վրայ:

Հալէպի շրջականները Դանիացի Օրիորդ Ժէֆ երկրագործական հաստատութիւն մը հիմնած է հայ տղոց համար: Բարձր Քօմիսէրի Հալէպի պատուիրակ Պ. Ռըբըլ քաղաքէն 15 քիլոմեթր հեռու գիւղ մը բանալու վրայ է, հայկական քէմփի տղոցմէն երկրագործական մասնագէտներ պատրաստելու համար: Պէյրութի մէջ Մերձաւոր Արեւելքի Ռիլիֆն ու Ե. Բ. Ընկերակցութիւնը հայաքաղաքին մօտերը հաստատուած են:

Լօզանի դաշնագրին տրամադրութեանց համաձայն, Սուրիոյ Հայերը երկու տարուան ընթացքին թրքական հպատակութիւնը պահելու մտադրութիւն յայտնած չըլլալով, այժմ սուրիական հպատակ դարձած են:

Հայերը առաւելապէս ձգտած են գեղջկի արհեստներով և մանաւանդ առեւտուրով: Սակայն եթէ հայկ. խնդիրը վերջնականապէս լուծել կ'ուզուի, պէտք է ձգտիլ հողագործութեան: Բարձր Քօմիսէրութեան ընդհ. քարտուղար Պ. Լէփիսիէ եռանդուն կերպով կ'աշխատի այս ուղղութեամբ, և առաջարկ ներկայացուցած է ստեղծել երկրագործական կեդրոններ, Հայերը [...]նոնց մէջ տեղաւորելու նպատակով: Քառլ անոր նկատողութեան յանձնած Ղարպի հովիտը, որ մօտերս ծախու պիտի հանուի, որով ճիշդ առենն է այնտեղ հայկական գիւղ մը շինելու համար որոշում տալու: Կալուածական գործերու տնօրէն Պ. Ֆօնթանա, Տոքթ. Մելքոնեան և Պ. Քառլ գիտած են [...] Սարայլին այս ուղղութեամբ, և կը կարծուի թէ նպաստաւոր հետեւանք պիտի տրուի: Իւրաքանչիւր ընտանիքի տասը հեքթար հող պէտք է տալ: Ժամանակ է որ այժմէն դրամագլուխ մը հայթայթուի, և կանխավճարներ ըլլան գնելու համար հողագործական գործիքներ, արջառ և սերմնցու: Նախատեսուած գումարը իւրաքանչիւր հեքթարի համար 1200 ֆրանքէն պակաս պէտք չէ ըլլայ, այսինքն մէկ մի[…] ֆրանք առաջին փորձին համար, նկատելով որ 1500 հեքթար հողը կարելի պիտի ըլլայ բաշխել երկու կամ [...] տարիէն:

Իրականութեան մէջ պէտք է ստեղծել հիմնադրամ մը՝ շատ քիչ տոկոս[…] և կազմել երկրագործական վարկի [...] խատուութեան գանձ մը, դրամ[…]լու համար մանաւորաբար այս կերպ ստեղծուելիք խմբաւորումներու պէտ[…]քերուն:

Սուրիոյ կառավարութիւնները պի[…] ընդունին այս հիմնադրամին մէկ մաս[…] միայն մասնակցիլ: Եթէ հայկական կ[…]ռավարութեան փոխատուութիւն մը [...]նելու մասին Տոքթ. Նանսէնի ծրագ[…]ները յաջողին, կարելի չըլլա՞ր [...] գումարին վրայէն կէս միլիոն ֆր[…] վերցնել՝ օգնելու համար Սուրիոյ [...] հայկական առաջին երկրագործ[…] գիւղերու կազմութեան:

Եթէ այսպիսի որոշում մը [...] Սուրիոյ և Լիբանանի կառավար[…]թիւնները ուելին պիտի ընեն, քանի [...] կողմնակից են այս կարգի ծրագիրներ[…] իրականացման:

Եզրակացնելով Պ. Քառլ կ'ըսէ թէ Սուրիոյ Հայերուն համար ֆրանսական Բարձր Քօմիսէրութիւնը 30 միլիոն ֆր[…] ծախսած է: Անոնց վիճակը բարելաւ[…]լու համար հող պէտք է տալ իրենց, իբրեւ սեփականութիւն: Այս գաղթ[…]կաններէն մեծ մասը պիտի մնան Սուրիա, իսկ ուրիշ մաս մը աշխարհի ամէն կողմերը պիտի գաղթէ:

ԿԱՐՕՏ

Ո՛վ մութ Արե՛ւ,
Հնոցի բարկ բոցերն միթէ,
Ինձ չե՞ն բաւեր,
Որ դուն այրես,
Կրակ կտրած երկաթի պէս,
Իմ հոգիիս վրայ կախուած՝
Սիրտս կ'այրես...
Հերի՛ք, հերի՛ք, մինչե՞րբ, Արե՛ւ.
Այսպէս այրել.
Հանքածուխի բոցերն արդէն
Փշուր, փշուր զիս կը վառեն...
Դուն՝ իմ Տէրը, Ես՝ քու գերին.
Թոքերուս ծուխն ինձ կը բաւէ,
Կը պաղատի՛մ, թո՛ղ զիս գնա՛...
Հնոցի բարկ բոցերուն դէմ,
Ո՛վ մութ Արե՛ւ,
Զըլլա՛յ լքես զիս առանձին,
Հնոցը զիս չի տաքցներ,
Բարկ բոցերը ճակտիս վրայ զո՛ւր կը հալին...
Եկո՛ւր, Արեւ, եկո՛ւր կախուէ սրտիս վերեւ.
Ու զիս այրէ, անվերջ այրէ...
Առանց քեզի Ես թիթեղի փշուր մ'[...] չեմ...
Թող ես այրիմ յաւերժօրէն
Աստուածացեմ՝ քու կրակէն,
Ու դուն, Աստղ իմ, քու թեւերուդ վրայ բոցէ՝
Այս մութ Ծովէն, տար զիս Ափին,
Ուր՝ պիտի բացուի այգին պէս իմ ձիթենին...

Ս. ԲԱՐԱԽԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԸ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

Mercure de France-ի մէջ, ծանօթ քննադատ եւ ռուսական գործերու թարգմանիչ Պ. Պիկնօֆ երկար ուսումնասիրութիւն մը կը հրատարակէ խորհրդային միութեան գրական գեղարուեստական կացութեան մասին։

Կ'արժէր ամբողջութեամբ թարգմանել զայն, բայց թերթին ծաւալը թոյլատու չըլլալով, կը քաղենք միայն գլխաւոր կէտերը.—

Խորհրդային իշխանութեան բարեկամները ինչպէս և թշնամիները կը խոստովանին անոր տիրապետութիւնը քարոզչութեան (պրօպագանդ) արուեստին մէջ, մանաւանդ արտասահմանի քարոզչութեան մէջ։ Խորհրդային կառավարութիւնը անհաշիւ դրամ կը ծախսէ այս նպատակով. ան ամբողջովին նուիրուած թերթեր և հանդէսներ ունի ամէն երկրի մէջ և գործակալներ՝ ամէն տեղ։ Շնորհիւ այդ ճարպիկ քարոզչութեան, Ռուսիոյ գրական և գեղարուեստական կեանքի մասին կարգ մը պատումներ, թէեւ շատ հեռու՝ իրականութենէն և յաճախ բոլորովին սուտ, իբրև ստոյգ կ'ընդունուին։ Այդ պատմութիւններուն մէջ, ամենէն շատ տարածուածներէն մէկը այն է որ գրականութեան և գեղարուեստի, հետեւաբար և գրագէտներու և արուեստագէտներու պաշտպան կը ներկայանայ խորհրդային իշխանութիւնը։ Այժմ առիթ ունինք զարդարուեստի ցուցահանդէսին մէջ տեսնելու ռուսական տաղաւարը, որ մեծ մասով գրականութեան և արուեստի նուիրուած է։ Այս ալ քարոզչութիւն մըն է, օտարները շլացնելու համար։ Կէօթէ ըսած է թէ ան որ կ'ուզէ հասկնալ բանաստեղծները, պէտք է բանաստեղծներու երկիրը երթայ։ Հասկնալու համար թէ ի՛նչ է, ներկայիս, գրականութեան և գեղարուեստի վիճակը Ռուսիոյ մէջ, պէտք է երթալ Ռուսիա, տեսնել և հարցաքննել գրագէտներն ու արուեստագէտները։ Այդ ճամբորդութեան տեղ, խորհրդային թերթերը իրենք են որ տեղեկութիւններ կու տան մեզի, և հակառակ գրաքննական խստութեան, կը բաւէ կարդալ զանոնք, իմանալու համար գրագէտներու և արուեստագէտներու իրական կացութիւնը։

Այն հռչակաւոր գրագէտներուն մէջ որ Ռուսիա մնացած են, և առանց համայնավարական կուսակցութեան յարելու, ընդունած են իրերու ներկայ վիճակը և որ և է ընդդիմութիւն չեն ըներ կառավարութեան, կը գտնուի Վերեսաեւ, հեղինակը՝ «Բժիշկի մը Օրագիրը» գրքին որ ցնցող յաջողութիւն գտաւ իր ժամանակին և որ թարգմանուած է եւրոպական ամէն լեզուի։ Վերեսաեւ, որ Ռուսիոյ ամենէն ժողովրդական գրողներէն մէկը դարձած է, «Փրավտա»ի մէջ կը հրատարակէ շարք մը խիստ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւններ գրագէտներու և արուեստագէտներու կեանքի մասին։ Այդ ուսումնասիրութեանց մէջ կը գտնենք խիստ թելադրիչ փաստաթուղթեր և թուանշաններ։

«Գեղարուեստի աշխատաւորները, կը գրէ Վերեսաեւ, հարկային տեսակէտով դրուած են ազատական արուեստներու հետեւողներու դասակարգին մէջ, և իբր այդպիսիներ տուրքի կ'ենթարկուին բանուորներէն և խորհրդային պաշտօնեաներէն բոլորովին տարբեր ձեւով»։

Օրինակ, պաշտօնեայ մը որ ամսական 50 րուբլի կը ստանայ, իր բնակարանին համար կը վճարէ իւրաքանչիւր քառակուսի սաժէնին (իբր 2 մէթր) 50 կոպէկ. իսկ այդ 50 րուբլին վաստկող գրագէտ մը պէտք է ամսական երկու րուբլի վճարէ միեւնոյն տարածութեան համար։ Պետական պաշտօնատար մը որ ամսական 150 րուբլի կը ստանայ, 15 րուբլի տուրք կը վճարէ վեց ամսուան համար. մինչ գրագէտ մը միեւնոյն եկամուտին համար կը վճարէ 42 րուբլի 25 կոպէկ, յետոյ նաև 29 րուբլի յաւելուածական տուրք.— համագումար 71 րուբլի 25 կոպէկ։

Կը հետեւի թէ, գիտել կու տայ Վերեսաեւ, արուեստագէտին գործը այնքան արժանաւոր և գնահատելի չէ, որքան դրամատան պաշտօնեայի մը կամ հանրակառքի վերատեսուչի մը գործը։ Այս պարագան այնքան ճիշդ է որ, եթէ գրագէտ մը միեւնոյն ատեն պաշտօնեայ ըլլայ, այն ատեն պաշտօնեայի սակը կը վճարէ թէ բնակարանի և թէ եկամուտի տուրքին համար։ Սակայն, պէտք է ապացուցանէ թէ իր գրագէտի աշխատանքը երկրորդական է և թէ միայն ազատ ժամերուն կը նուիրուի անոր։

Դեռ շատ ուշագրաւ փաստեր կը Վերեսաեւ։ Իր հաւաստիքներուն համաձայն, հազիւ տասներհինգ գրագէտներ ապահոված են իրենց ապրուստը, իսկ միւսները խեղճուկրակ գոյութիւն մը քաշքշելու դատապարտուած են։ Վերջերս Լենինկրատի (Փեթրոկրատ) գրողներու միութիւնը շատ լուր քննութիւն կատարել տուաւ գրագէտներու նիւթական կացութեան մասին և հաստատեց որ գրագէտ մը միջին հաշուով կը շահի ամսական 50 րուբլի, բանուորի մը՝ երկու չերվոնեց։ Մեծ մասը սև թշուառութեան մէջ կ'ապրին և պատրաստ են ձեռք երկարելու։ Կան որ ճերմակեղէն չեն փոխած վեց ամիսէ ի վեր. շատեր պէտք է գոհանան երկու օրը անգամ մը կերակուր ուտելով, և սակայն, բոլորն ալ ազատական արուեստներու ամենէն ծանր տուրքերը կը վճարեն։

Ուրիշ պարագայ մը, — Ռուսիոյ մէջ այն որ կ'ուզէ ապարէզ ընտրել գրականութիւնը, պէտք է արտօնագիր ստանայ, վեց ամսուան համար 32 րուբլի վճարելով։

Պոլշեւիկեան յեղափոխութեան առաջին օրերուն, Ռուսիա մնացած գրագէտներուն մեծ մասը հաց ճարելու համար հարկադրուեցաւ ամենէն տաժանելի աշխատանքները կատարել, — փայտ սղոցել, փողոցներ սալայատակել էին։ Սակայն, կամաց կամաց վարժուեցան կեանքի նոր պայմաններուն և այսօր շատեր կառավարական պաշտօնեայ են, և կը գործածուին պրպտելու անհամար մասնաւոր դիւաններ (արշիւ) որոնք ազգայնացուած են և որոնց մէջ խիստ կարեւոր թուղթեր երեւան հանուած են։ Այս առթիւ թանկագին յայտնութիւններ եղան մանաւանդ Տոստոյեւսքիի մասին, շնորհիւ բազմաթիւ սեւագրութիւններու և անձնական նամակներու։

—

Հակառակ այն տաժանելի պայմաններուն ուր կ'ապրին և կ'աշխատին գրագէտները արդի Ռուսիոյ մէջ, գրականութիւնը գոյութիւն ունի։ Կարելի է երեք դասի բաժնել Ռուսիա մնացած գրագէտները, — 1. Անոնք որ արդէն ծանօթ էին 1917ի յեղափոխութենէն առաջ, ինչպէս Վերեսաեւ, Զամիաթին, Թրենիեւ, Սերաֆիմովիչ, Եասինսկի ևլն. 2.— Անոնք որ ճիշդ յեղափոխութենէն առաջ յայտնուեցան, և որոնց տաղանդը հաստատուած է անկէ ի վեր, ինչպէս Փիլնիաք և Կազակքին. 3. Վերջապէս անոնք որ յեղափոխութենէն ծնան, — Վսեվոլոտ Իվանոֆ, Արտեմ Վեսելի և ուրիշներ։ Այս երեք դասերուն մէջ ալ կան համոզուած համայնավարներ, որոնք կը փառաբանեն Խորհրդային իշխանութեան բարիքները։ Բայց, ռուս գրագէտներուն մեծ մասը, թէև կը ներշնչուի արդի կեանքէն, հեռու կը մնայ որ և է քաղաքականութենէ։ Քանի մը երիտասարդ գրողներ — ինչպէս օրինակ Լէոնով — թէև գրականութեան ընել սկսան նոր վարչաձեւին օրով, իրենց նիւթեր կ'առնեն յեղափոխութենէն առաջուան կեանքէն. իսկ աւելի երէց գրագէտներ, ինչպէս Վերեսաեւ, միայն արդի կեանքի պայմաններէն կ'ազդուին։

Կը հաստատուի թէ ընթերցումի մեծ պահանջ կայ Ռուսիոյ մէջ. բայց այսօրուան ընթերցողները ընդհանրապէս թերուս են և մարդ չի գիտեր ինչպէս գոհացնել զանոնք։ Որպէսզի գիրք մը հաճելի գայ նոր հասարակութեան, պէտք չէ բովանդակէ ոչ համայնավարական քարոզ, ոչ ալ հակայեղափոխական խօսք. իրողութիւն մըն է այս և պոլշեւիկեան մամուլը ինք հարկադրուեցաւ խոստովանիլ։ Բայց որովհետեւ այս պարագան ձեռնտու չէ վարիչ կուսակցութեան, խորամանկութեան կը դիմեն. «կը սըրբագրեն» ծանօթ գրողները(*)։ Օրինակ, Տիքընսի վէպերը կը հրատարակեն, քանի մը յեղափոխական գաղափարներ մտցնելով անոր մէջ. «Աղբար Թոմմաի Տնակ»ին մէջէն կը ջնջեն կրօնաշունչ հատուածները։ Վերջապէս, քարոզչական գրքոյկները և պոլշեւիկեան գիրքերը քշելու համար, կը դիմեն ճիշդ այն միջոցներուն որ կը գործածուէին ցարական շրջանին, զոր. Պօպետոնոսցէֆի հայրենասիրական տետրակները կամ «Սեւ Հարիւրեակներ»ու քարոզչական թերթերը տարածելու համար։

Թէ թատրոնը Գիրքէն շատ աւելի գէշ վիճակ ունի,— ամէնքն ալ համաձայն են այս մասին։ Այլեւս ոչ մէկ թատրոն չի կրնար ապրիլ իր սեփական միջոցներով։ Խորհրդային իշխանութիւնը ժողովուրդին խոստացաւ, ինչպէս երբեմն Հռոմ—«Հաց» և «կրկէսի տեսարաններ» (Panem et Circences) բայց չկարենալով միշտ հաց տալ, կարելի եղածին չափ թատերական տեսարաններ կու տայ, և իւրաքանչիւր թատրոն ստիպուած է կոմմունիստական զանազան կազմակերպութեանց տրամադրութեան տակ դնել բազմաթիւ ձրի տեղեր. այնպէս որ, սրահները լեցուն եղած ատեն ալ, թատրոնները իրենց ծախքը չեն հաներ։ Անկէ զատ, հետզհետէ կ'աղքատանայ թատերական գրականութիւնը։ Երիտասարդ սերունդը, նոր գաղափարներով սնած, կը պահանջէ նոր թատրոն մը որ ցոլացնէ արդի կեանքը։ Չեխովը չենք յիշեր Սթրովսկին— հինցած կը համարուի և հետաքրքրութիւն չի շարժեր այլեւս, և սակայն, որովհետեւ նոր գործեր չկան, թատրոնները հարկադրուած են հակայեղափոխական խաղացանկին կառչելու։ Փորձեր եղած են արդիացնելու հին թատերախաղերը. օրինակ՝ «Կեանքը ցարին համար» թատերախաղէն շինած են համայնավարական «օփերա» մը... Վերջերս վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Մոսկուայի մէջ, անցեալ թատերաշրջանի մասին։ Կը նախագահէր Նեմիրովիչ Տանչենքօ, գեղարուեստական թատրոնի հիմնադիրներէն մէկը։ Խիստ ամբաստանութիւններ եղան և ընդհանրապէս ընդունուեցաւ թէ արդի թատրոնը չի համապատասխաներ հանրութեան պահանջներուն։

Օրուան հռետորներէն մէկը չեշտեց թէ թատրոնը կը մեռնի. բայց և գիտել տուաւ թէ արուեստը անհրաժեշտ չէ այլ եւս և պէտք է ջնջել։ Սակայն երբ քուէի դրուեցաւ խնդիրը «Թատրոնը — անհրաժե՞շտ է» — պատասխանը հաստատական եղաւ, գրեթէ միաձայն. բայց ոչ մէկը կրցաւ ցուցնել թէ ի՛նչպիսի թատրոն անհրաժեշտ է և թէ ինչպէս պէտք է ըլլայ ներկայ անելէն։

(*).— «Խորհր. Հայաստան»ի մէջ Պ. Ա. Կարինեան միեւնոյն տեսակէտը կը պաշտպանէ հին հայ գրողներու մասին (Րաֆֆի, Պռօշեանց, Շիրվանզադէ ևլն.) առաջարկելով ջնջել «ազգայնական» մասերը։ ԽՄԲ.

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Կտակներ

Պօղոս Յակոբեանի ժառանգորդներէն եգիպտաբնակ Պ. Արշաւիր Գույումճեան իր բաժինէն հազար անգլ. ոսկի դրած է Եգիպտոսի Առաջնորդ Թորգոմ արքեպս.ի տրամադրութեան տակ, գնելու համար Խ. Հայաստանի երկրագործական դրամատան բաժնետոմսերը, որոնց տոկոսով Երեւանի գիւղատնտեսական դպրոցին մէջ ուսանողներ պիտի պահուին։

— Վերջերս Ամերիկայի մէջ մեռած Ռուբէն Մանասեան կտակով մը հազար տոլար յատկացուցած էր որբախնամ գործին։ Հանգուցեալին ժառանգորդները Պոլսոյ Պատրիարքարանի հրամանին տակ դրած են սոյն գումարը, որ Ամերիկայի մէջ պիտի պահուի և տոկոսը միայն պիտի գործածուի որբերուն համար։

Հայ որբերու ուսուցումը

Մերձաւոր Արեւելքի Նպաստամատոյց ընկ.եան Յունաստանի մասնաճիւղը հայկ. որբանոցներու համար պատրաստած էր նոր ծրագիր մը, որուն համաձայն բոլոր դասարաններու մէջ գիտութիւնները պիտի ուսուցուէին յունարէն լեզուով, իսկ հայերէնով պիտի աւանդուէին ազգ. պատմութիւն, կրօնք, եւ հայերէն՝ իբրեւ լեզու։ Կորնթոսի որբանոցին պատասխանատու վարիչ Միս Գուշմէն հակառակած էր մինչեւ հիմա անոր գործադրութեան։ Րիլիֆի կեդրոնական ընդհ. տնօրէն Պ. Վիլքօքս Մազըրեան եպս.ին ղրկած է այդ ծրագրին մէկ օրինակը, յանձնարարելով գործադրել զայն բոլոր որբանոցներու մէջ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Գլխարկը կ'ընդհանրանայ

Գլխարկի գործածութիւնը կ'ընդհանրանայ Անատոլուի մէջ։ Ատանայի մզկիթին մէջ գլխարկ կախելու տեղեր կը շինուին։ Նոյն քաղաքի կիներն ալ չարշաֆնին հանելով գլխարկ դրած կը պտտին։ Անատոլուի մէջ շատ մը կիներ ու աղջիկներ որոնք ֆէս դնելու սովորութիւն ունէին, վերջին կարգադրութեան հետեւանքով ստիպուած են գլխարկ դնել։

Ատանայի ոստիկանական տնօրէնութիւնը «քիւլհանպէյի»ներուն արգիլած է սուր ֆէս եւ շալվար կրել։ Ոստիկանները շատ մը հօճաներու փաթթոցը կը հանեն։ Կը քակուին նաև գիւղացիներու իրենց ֆէսին վրայ փաթթած «եազմա»ները։

Էտիրնէցիները առտուընէ մինչեւ իրիկուն գլխարկավաճառներու խանութին առջեւ կը խռնուին գլխարկ գնելու համար, ճիշդ այնպէս ինչպէս պատերազմի ատեն փուռերուն առջեւ կը սպասէին հաց գնելու համար։ Հրեաները չեն աճապարեր իրենց ֆէսերը փոխելու, պարզապէս խնայասիրական հաշիւներով։ Պոլսոյ բեռնակիրներն ու գիշերապահներն ալ տարազնին պիտի փոխեն։

Պատերազմին կորսուած արժեթուղթեր

Պոլսոյ հայ վաճառականի մը քով գտնուած են կարգ մը արժեթուղթեր, որոնք պատերազմէն առաջ յանձնուած են եղեր Օսմ. Դրամատան Վանի մասնաճիւղին։ Ոստիկանութիւնը հարցաքննած է այս վաճառականը հասկնալու համար թէ ո՛ւսկից ձեռք բերած է այդ թուղթերը։

Անատոլուի շատ մը քաղաքներու դրամատուներէն այս կարգի արժեթուղթեր կորսուած են։ Պոլսոյ կեդրոնը կը մերժէ վճարել այս կերպով անհետացած թուղթերու փոխարժէքը։

Թրքուհիները սաւառնորդ...

Թուրքերը մեծ գործունէութեան մէջ են այս օրերս և օդանաւի համար հանգանակութիւններ կը կատարեն ամբողջ Թուրքիոյ մէջ, ճիշդ ինչպէս պատերազմէն առաջ իթթիհատականները նաւատորմի համար նպաստ կը հաւաքէին։ Մօտերս պիտի բացուի նաև սաւառնորդներու վարժարան մը, որուն համար 300է աւելի թեկնածուներ ներկայացած են, ասոնց մէջ կան նաև թրքուհիներ...։

Թուրքերէն պիտի խօսուի

Իզմիրի թաղապետութիւնը ընդհանուր վայրերու մէջ թուրքերէնէ զատ ուրիշ լեզուով մը տեսակցիլը արգիլած է։ Հաղորդուած է որ փողոցներու, հրապարակներու, շուկայի, պազարի և հանրային ուրիշ վայրերու մէջ վաճառորդները, նաւավարները, կառապանները եւ բեռնակիրները արգիլուած են թուրքերէնէ տարբեր լեզուով սակարկելէ և պոռալէ։ Բոլոր ընկ.եանց, գործարաններու եւ խանութներու մէջ ժողովուրդին տրուելիք ստացագիրները եւ հաշուեցոյցերը թուրք լեզուով միայն պիտի գրուին։ Հակառակորդները պիտի պատժուին։

Թուրքեւամերիկեան ակումբ

Երիտ.Քրիստ.Ընկերակցութիւնը անունը փոխած է «Թուրքեւ ամերիկեան ակումբ»ի եւ ձեռնարկած է Անատոլուի զանազան մասերուն մէջ ակումբներ ու մատենադարաններ հաստատել։ 10 թուրք երիտասարդներ Ամերիկեան համալսարանները պիտի ղրկուին ուսում առնելու համար, եւ յետոյ Անատոլուի ակումբներուն վարիչ պիտի կարգուին։

20,000 փաթթոցաւոր
Տարսոնի մէջ

Տարսոնի միւֆթին կը հաղորդէ որ նոր կարգադրութեան համաձայն փաթթոց կրելու իրաւունք ունին միայն 90 հոգի. մինչդեռ Տարսոնի մէջ 7000 հոգի ճերմակ եւ 12,000 հոգի գոյնզգոյն փաթթոց կը կրեն, հազար հոգի ալ եազմա կը փաթթեն իրենց ֆէսերուն։

Գաղտնի հիւանդութիւններ

Վիճակագրութեան մը համաձայն Թուրքիոյ մէջ ֆրանկախտէ վարակուած 22,973 հոգի կայ։ Ասոնց դարմանումին համար անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առնուած են։

Ազգային կալուածներու վիճակը Թուրքիոյ մէջ

Երկիր հասած մասնաւոր նամակ մը կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Սեբաստիոյ եւ Կեսարիոյ ազգային կալուածներուն գրաւման առթիւ դիմումներ եղան կառավարութեան, բայց անօգուտ։ Ընդհակառակը, վտանգը հասած է նաեւ Պոլսոյ դուռները։ Քաղաքապետութիւնը, որ ասկէ առաջ քանդել տուած էր Փանկալթիի Նոր կառատան (կառամ) հիմերը, այժմ կը սպառնայ փլցնել նաեւ հինգ վեց տարի առաջ շինուած կառատունները։ Այս բոլոր ձեռնարկներուն նպատակն է ձեռք անցընել Պերեզմանատան ընդարձակ գետինը։ Եթէ քանդումի կամ գրաւումի այս գործն ալ գլուխ հանեն, ծանր հարուած մը պիտի տան Բերայի ազգ. դպրոցներուն։

Միւս կողմէ, կրթական տեսչութիւնը շրջաբերականով մը պահանջած է հայկական դպրոցներու տնօրէններէն, որ շուտով հաղորդեն թէ որո՛ւ կը պատկանի դպրոցին շէնքը, հասարակութեա՞ն, թէ եկեղեցիին։ Ի՞նչ պատասխանեն խեղճերը, — եթէ ըսեն թէ եկեղեցիին կը պատկանի, վախ կայ որ աշխարհակա՛ն հանրապետութիւնը գրաւէ. իսկ եթէ պատասխանեն թէ հասարակութեան սեփականութիւնն են, աւելի կը պղտորի, որովհետեւ ընդհանրապէս եկեղեցիներու կամ անհատներու անունով արձանագրուած են, եւ ժառանգորդը երեւան չելած ատեն, կալուածը կը գրաւեն (ինչպէս եղաւ Թօփգաբուի մէջ, Ս. Նիկողոսի զաւակը գտնուած չըլլալով . . .)։

Այս բոլոր ձեռնարկները վերջը-վերջը պիտի յանգին Պատրիարքարաններու, աւելի ճիշդ ոչ-թուրք հասարակութեանց ինքնուրոյն գոյութեան ջնջման։ Կառավարութիւնը կը ձգտի գլուխ հանել իր բոլոր սեւ նպատակները, առանց ցնցում պատճառելու, աստիճանաբար սեղմելով օղակը, առտու մը շնչարգել գետին ձգելու համար իր զոհերը։

Ի՛նչ կը պատմէ Կարսի հիւպատոսը

Կարսի խորհրդային հիւպատոս Բօշալ հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդած է Անդրկովկասի հեռագրական գործակալութեան.—

Պատերազմի ատեն Թուրքիոյ արեւել. նահանգները գաղթած շատ մը գաղթականներու մէջ կորաւոր հոսանք մը կայ Անդրկովկաս դառնալու։ Արդէն 450 հոգի դարձած կատարած են։ Մեզ սահմանակից շրջաններու քիւրտ ցեղերը բոլորովին հանգիստ էին քրդական ապստամբութեան ժամանակ։ Այս գործին մէջ մեծ դեր ունի Խորհրդային Միութեան բռնած ժխտական դիրքը հանդէպ քրտական ապստամբութեան։ Թրքական կառավարութիւնը այնքան վստահ է Խորհրդային Միութեան բարեկամութեան վրայ որ, մեզի սահմանակից շրջաններէն հանեց և ապստամբութեան վայրերը փոխադրեց այնտեղ բանակած բոլոր զօրամասերը։ Թուրքիոյ հետ մեր բարեկամական կապերը մեծապէս կը նպաստեն տնտեսական յարաբերութեանց զարգացման։ «Սեւ Թանտարա Օյլ»ի հետ մեր մրցման մէջ Պաքուի նաւթը յաղթեց։ Միայն Կարսի նահանգին արտածումը 1924ի առաջին վեց ամսուն կէս միլիոն աւելի էր ներածումէն։

Ֆրանսական յաղթանակ Սուրիոյ մէջ

Սուէյտայի միջնաբերդը, որուն մէջ 700 ֆրանսացի զինուորներ գրեթէ երկու ամիսէ ի վեր պաշարուած էին, վերջապէս գրաւուեցաւ Սուրիոյ բանակին նոր հրամանատար Զօր. Կամլէնի կողմէ։ Մօտ 6000 Տիւրզիներ նահանջեցին 7000 ֆրանսացի զինուորներու առջեւ։ Օդանաւեր կը սաւառնէին քաղաքին վերեւ երբ ֆրանսական դրօշը կը բարձրանար միջնաբերդին վրայ։ Տիւրզիները ցրուեցան ամէն ուղղութեամբ։ Զօր. Կամլէն իր բանակատեղին հաստատած է Սուէյտայի մէջ։ Դամասկոսի մէջ Զօր. Սարայլ ընդունեց Պատրին, մուֆթիներն ու իւլէմաները, որոնք եկած էին իրենց հաւատարմութեան հաւաստիքը տալ հոգատար պետութեան։

Տիւրզիներու դէմ ֆրանսական մեծ յարձակողականը սկսած է, որուն կը մասնակցին 20 հազար զինուորներ, 44 հրասայլ, 30 գնդացիր եւ 120 օդանաւեր։

Ֆրանսայի պարտքը Ամերիկայի

Ինչպէս գրեցինք, ելմտական նախարար Պ. Քայյոյի նախագահութեամբ պատուիրակութիւն մը ներկայիս ամերիկեան կառավարութեան հետ կը բանակցի պարտքի խնդիրը կարգադրելու համար։ Ֆրանս. պատուիրակութիւնը առաջարկած էր 1.— Պատերազմի բոլոր փոխառութիւնները (2,933 միլիոն տոլար) և պատերազմական գոյքերու գնման պարտքը (907 միլիոն տոլար) միացնելով մէկի վերածել. 2.— Քաղաքական պարտքի յետնեալ տոկոսներու ջնջում. 3.— Տարեկան 90 միլիոն տոլար վճարելու փոխարէն առաջին տարին 25 միլիոն, երկրորդ տարին 30 միլիոն վճարել և հետզհետէ աւելցնելով 1930 էն յետոյ միայն 90 միլիոն տոլար վճարել և ամբողջ պարտքը հատուցանել 62 տարիէն։ Յետաձգուած վճարումները ետքէն ընել, Անգլիոյ պարտքին համար ընդունուած պայմաններով։

Ամերիկեան նախարարաց խորհուրդը նախագահութեամբ Պ. Քուլիճի մանրակրկիտ քննութեան ենթարկեց ֆրանս. առաջարկները, եւ ելմտական նախարար Պ. Մէլըն ամերիկեան հակառաջարկները յանձնեց Պ. Քայյոյի։ Ամերիկացիները պարզապէս կը մերժեն Ֆրանսայի առաջարկները. անհամաձայնութեան գլխաւոր կէտն է տոկոսի խնդիրը եւ Ֆրանսայի վճարելու կարողութեան ճշդումը։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Լա Ֆրիք Յ. Ս.— Ստացանք եւ ուղարկեցինք, կը գրկուի 25րդ թիւէն։

Պօլկն, Գործ.— Ստացանք մանրամասնութիւն։

Ռումնվիլ, Կ. Թ.— Ստացանք եւ ուղարկեցինք։

Նիս, Տ. Զ.— Ստացանք բաժնեգինը, շնորհակալ եմ։

Քասքէլատագն, Գործ.— Ստացանք 25 ֆրանքը։

Լաֆիրոլ, Եփ.— Ստացանք բաժնեգինը, շնորհակալ ենք։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Էսկիշէհիրցի Կիրակոս Ճարթումեանէ եւ իր եղբայրներէն, որոնք Փարիզ կը գտնուին, կը խնդրուի շտապով իմացնել Յակոբ Սալլապաշեանի Cité des Chemin de fer. Decines (Isère)

Տիգրանակերտցի Տիկին Տիգրանուհի Թիւֆէքճեան, կը փնտռէ իր ամուսինը Տիգրան Թիւֆէքճեանը, որուն Փարիզ գտնուիլը իմացուած է։ Կը խնդրուի իր անեցողներէն իմացնել խմբագրութեանս Հ. Ս. հասցէին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Քաղաքային կոմիտէն խառն ժողովի կը հրաւիրէ Թաղային խումբերու բոլոր ներկայացուցիչները այսօր, կիրակի, առաւօտ ժամը 10ին, նոր հաւաքատեղին։

Միասին բերել հաշուական և քարոզչական գործունէութեան տեղեկագիրները։

ՓԱՐԻԶԻ Հայ Ուսանողական Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները յառաջիկայ Հինգշաբթի, 1 Հոկտմ. ժամը 8.30ին Musée Pédagogique, 41 rue Gay Lussac։ Օրակարգ՝ Վարչութեան հաշուետուութիւն և նոր Վարչութեան ընտրութիւն։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ խմբագրութեան հաղորդել Պ. Հրաչեայ Մարգարի հասցէն։

ՎԻԵՆԻ մէջ (Իզեր) «Դաշնակցութեան Օր»ը կը տօնուի յառաջիկայ Հոկտմ. 11ին, Pont-Evéque, Cinéma Etoileի սրահին մէջ։

Հ. Օ. Կ.ի Փարիզի Շէն մասնաճիւղի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Հայաստանի աղէտեալներու ի նպաստ իր սարքած ներկայացման առթիւ, իր և Կեդր. Վարչութեան միջեւ անհամաձայնութիւն մը ծագած ըլլալով, շաբաթ 19 Սեպտմ. 1925ին ամբողջ կազմով իր հրաժարականը տուած է։

Ի Դիմաց հրաժարեալ Վարչ.

Ե. Թորոսեան

Դիւրութիւն մը

ԱՆԿԻԷՆ և ՄՕՆՄՕՐԱՆՍԻ բնակող հայրենակիցներու դիւրութիւն մը ըլլալու համար այս տեղամ՛ծանօթ ատամնաբոյժ Ա. ՀԱՆՁԷՐ, շաբաթը 3 օր միայն, կէս օրերէ ետքը (Բշ. Դշ. և Ուրբաթ) ժամը 3էն 6, կը գտնուի 13 rue Crousselle (Villa le Planty) Soisyի կայարանին շատ մօտիկ, rue de Parisի վրայ։ Իսկ ուրիշ օրեր ժամադրութեամբ, իր բնակարանը 23 rue de la Varenne. St. Maur (Seine)։

ԹԱՏՐՈՆ

ՏՐԱՄԱԹԻՔԻ Ա. ներկայացումը Փարիզի մէջ առաջին անգամ ըլլալով

ՊԷՊՕ

Գօմէտի տրամ 3 արար

ԳԱԲՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԻ

Փոխադրուած Պոլսահայ կեանքի Տ. Նշանեանէ

3 Հոկտեմբեր Շբ. գիշեր ժամը 8.30ին Sociétés Savantesի թատերասրահին մէջ։ Կը մասնակցին Տիկիններ, Յ. Ճ. Ալեքսանեան, Ս. Նշանեան Օր. Անգինէ Ավճեան։—

Պ. Պ. Տրդատ Նշանեան, Արման Կօթիկեան, Արտ. Գմբէթեան, Երուանդ Գրիգորեան, Ռուբէն Նշանեան

— եւ Վահրամ Սըվաճեան —

Տեղերու գիները 20, 10, 5 ֆր.

Տոմսերը այժմէն կարելի է հայթայթել Տրամաթիքի ղեկավար Պ. Տ. Նշանեանէն, 63 Rue Mr. le Prince, Paris 6e

ՍԱԿԱՐԱՆ

26 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		102.42
Տոլար		21.20
Մարք (ոսկի)		5,
Թրքական թղթ.		11.50
Թրք. ոսկի		92.50
Մէճիտիյէ		8. 25
Լէվա	100 հատը	15.
Տրախմի	«	31.50
Լիր	«	85.50
Պելժ. ֆրանք	«	92.20
Զուից. ֆրանք	«	406.25
Չերվոնեց		105.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ I	1480 ֆր.	
« « II	1280 «	
« « III	1300 «	
Ռումելի երկթ.	97.	

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն — 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանդափոխ եւն. գրել Sch. Missakianի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 26 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՆՉԵՒ Ե՞ՐԲ ԱՅՍ ԹՄՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կը թուի թէ դեռ երկար պիտի սպասենք, ոգեւորիչ լուր մը տալու համար Ֆրանսայի ազգային կազմակերպութեան մասին:

Ամայութիւն, — ահա ինչ որ կը յատկանշէ մանաւորապէս Փարիզի հայկական կեանքը: Թմրութիւն մը իջեր է բոլորին վրայ: Կցկտուր լուրեր կը հասնին զանազան առաջադրութեանց եւ բաղձանքներու մասին, բայց, կա՞յ իրական գործունէութիւն: Չգիտենք: Աւելի շատ գանգատներ կը լսենք, այն ալ Փարիզի եկեղեցին շրջափակէն, որ ամէն ինչ է, չնոր տնօրինութիւն: Եւ ինչպէս եկեղեցին, կաթողիկոսական պատուիրակն ալ ամէն ինչ է, քանի որ հարցնող - փնտռող չկայ: Ապշութեամբ իմացանք թէ առժամեայ թեմ. Վարչութեան յատուկ յանձնախումբը դեռ ոչ իսկ տող մը գիր գրած կամ արձանագրած է, ազգային Սահմանադրութեան ծրագրէն. գործ մը որ իրենց յանձնուած էր երկու - երեք ամիս առաջ: Որոշ բան մը չգիտենք միւս յանձնախումբերու կամ Խորհուրդներու աշխատութեանց մասին: Այսպէս կամ այնպէս, չափազանց տժգոյն է պատկերը, եւ մէկուն կամ միւսին անհատական եռանդը չի կրնար պարտկել մեր մատնանշած ամայութիւնը: Այս տեսակէտով, ամէնէն աւելի գործի վրայ կ'երեւայ, միշտ, կաթողիկոսական պատուիրակը, որ կը տնօրինէ իր առանձնութեան շնորհիւ, բայց եւ կը կրէ մինակ մնացած ըլլալու բոլոր հետեւանքները: Անշուշտ մեղաւորը ինք չէ, գործերու այս ընթացքին համար. բայց որովհետեւ շատ է յափշտակուած իր գիրքով եւ իրաւասութիւններով, գիտակցաբար կամ բնազդաբար կը մղուի նորահրաշ կղերապետութիւն մը հաստատելու: Բայց, կրկնենք նորէն, յանցանքը իրենը չէ, եթէ յաղթական արշաւէ այդ ճամբուն վրայ, հանդիպած լեզուանին վարդապետ ձեռնադրելով, կամ դուրսէն ներածելով, եւ ամէն մէկ քաղաքի թեմին, նոյն իսկ դպրոցին գլուխը եկեղեցական իշխանաւոր մը անուանելով (Խե՛ղճ քահանաներ, որ այնքան շատ են, բայց վեղար չունին...):

Արդար ըլլանք, — Պալաքեան եպիսկոպոս կը գործէ, եւ կը գործէ համաձայն իր կոչումին, իբրեւ կրօնական իշխանաւոր: Հապա ո՞ւր են միւսները, իր նշանակած կամ իրեն առաջարկուած ժողովականները, որոնք աթոռ ունին, բայց յաճախ եւ մեծ մասով կը մոռնան ժողովի օրերն անգամ: Այս ի՞նչքան շուտ յոգնեցան, կամ ձանձրացան: Արդեօք տարապարհակ աշխատա՞նք է իրենց վստահուած գործը, թէ իրենց արժանիքէն եւ դիրքէն շատ վար կը նկատեն ամբողջ գաղութի մը կազմակերպութեան, կազդուրման եւ զարգացման հոգը:

Եւ ամէնէն ախտալին, թմրութիւնը վարակեր է նաեւ ուրիշ օրգաններ, անոնք որ հինէն կային եւ Փարիզի «ազգային գործունէութեան» խարխուլը կը ներկայացնէին, — Աղքատախնամ, Տիկնանց, Կարմիր Խաչ: «Եղանակ»ը չէ սկսած, գիտենք, բայց թշուառութիւնը ե՞րբ դարուն կամ արձակուրդ ունեցաւ, որպէս զի կարենայ սպասել ձմրան երեւոյթներուն:

Դուրս ելլելով Փարիզէն, աւելի ճիշդ՝ Ժան Կուժոնի ժամուն քակէն, այլապէս տխուր պատկեր մը կը տեսնենք Մարսիլիոյ մէջ:

Երկու տարիէ ի վեր, կը գրուի այդ գաղութի կազմակերպութեան մասին, եւ գնահատական խօսքեր ալ պակաս չեղան: Իսկապէս, Մարսիլիան կատարած է կարգ մը իրական աշխատանքներ, կանխելով Փարիզը: Բայց հոս ալ աչքի կը զարնէ տեսակ մը ժանգ: Բոլորը ուրախ էին որ հայկական առաջին դպրոցը բացուեցաւ այդ քաղաքին մէջ, անկախաբար գաղթային կայանի դպրոցէն եւ Դըպրոցասէրէն: Բայց յետո՞յ. ինչո՞ւ կէս ճամբան մնացին: Գործ մը իր վիճակին մէջ պահել, նոյն իսկ աւելի սահմանափակել ալ տկարութեան նշան է, մանաւանդ որ Մարսիլիոյ 8—10,000 հայրենակիցները միայն 80-100 աշակերտի հոգ տանին, եւ ոչ ալ իրենց ուժերէն վեր է բուն պահանջը: Շատ աւելի համեստ քաղաք մը, Տէսին, որ 250 հայրենակից կը համրէ, դպրոց ունի 30 մանուկներու համար: Նոյնքան պզտիկներու հայերէն դաս կը տրուի Փօն տը Շէւիի մէջ (400 Հայ), անհատական նախաձեռնութեամբ: Դուք բաղդատեցէք այս թիւերը եւ հանեցէք եզրակացութիւնը ամէն տեղի համար:

Կանխահաս ծերութեան նշաններ կ'երեւան այս գաղութին մէջ, որ շատ մը տեսակէտներով ետ կը մնայ նոյն իսկ Յունաստանի սա տարուբեր զանգուածէն:

Ինչո՞ւ եւ մինչեւ ե՞րբ այս թմրութիւնը:

Շ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Թօշակաւոր ուսանողներ

Երեւանի թերթերը կը գրեն թէ տրուած որոշման մը համաձայն, Հայաստանի կառավարութեան թօշակաւոր ուսանողները իրենց կրթութիւնը վերջացնելէ յետոյ, պարտաւոր են վերադառնալ հայրենիք, մշտական աշխատանքի համար: Աշխատութեան Ժողկոմիսարիատը պիտի որոշէ համապատասխան օրկանները:

Դպրոցներ Ասորիներուն համար

Որոշուած է այս տարեշրջանին դպրոցներ բանալ Հայաստանի բոլոր ասորական գիւղերուն մէջ:

Հայաստանի մէջ կան 1800 Ասորիներ, որոնք ունին 300 դպրոցականներ:

"Մի քանի պակասներ,,

Այս խորագրին տակ, Թիֆլիսի «Մարտակոչ»ը կը գրէ (16 Սեպտ.).— Ղարաքիլիսէն (Հայաստան) այս տարի ընդունեց քանի մը հարիւր ամառանոցականներ: Այդ թիւը աւելի շատ կ'ըլլար, եթէ չըլլային քանի մը պակաս կողմեր: Նախ խմելու ջուրը, որ իբրեւ թէ լուծուած էր իբրեւ առողջապահական խնդիր: Ահագին գումար ծախսուեցաւ եւ նորոգուեցաւ նախկին երկու աղբիւրը. (երրորդը երբեմն կը հոսի: Ղարաքիլիսէ պէտք ունի 20-25 աղբիւրի, այնպէս հորերու եւ գետերու կեղտոտ ջուրերը խիստ վնասակար են եւ վտանգաւոր: Երկրորդ, Ղարաքիլիսէի գրեթէ բոլոր փողոցները փոշիի եւ կեղտի մէջ են: Մայթ ըսուած բան չկայ. իսկ եղածն ալ ամբողջապէս գրաւուած են մրգավաճառները եւ հասարակութիւնը ստիպուած է փողոցներուն մէջէն քալել: Շատ ուրախացանք որ ջրաելեկտրական ունինք եւ ելեկտրական ջաղացք: Բայց Ղարաքիլիսէի կեդրոնէն աւելին դեռ լոյս չունի: Թէեւ յարմար սենեակներ չկան, բայց այս ամառ գիները շատ բարձր էին, 50-120 րուբլի, ինչ որ պատճառ եղաւ եկողները փախցնելու: Քաղաքին կեդրոնը ունինք փոքր պարտէզ մը, բայց ան ալ նպատակին չի ծառայեր:

Ագուլիսի վերածնութիւնը

Ագուլիսը, Գողթան գաւառի ամենագեղեցիկ եւ հարուստ գիւղը, աւելի ճիշդ՝ գիւղաքաղաքը, ունէր 450 տուն բնակիչ, որոնց 32ը թուրք, մնացածը հայ: Տնտեսապէս լաւ վիճակ ունէր եւ կանոնաւոր դպրոց: Երկարատեւ կռիւներու հետեւանքով աւերակ դարձաւ եւ բնակիչներն ալ գաղթեցին ուրիշ վայրեր: Մարտակոչ կը գրէ թէ Ագուլիսը այժմ կը վերաշինուի: Բնակիչներէն շատերը կը վերադառնան եւ կը ձեռնարկեն շինարարական աշխատանքներու: Այժմ գիւղը ունի 95 տուն, որոնց ութը հայկական: Բացուած է նաեւ դպրոց:

15—20,000ՆՈՑ ԳԱՂՈՒԹ ՄԸ ՈՐ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ ՉՈՒՆԻ

Թղթակից մը Մարտակոչի մէջ կը գանգատի թէ մէկ հատ հայ մանկապարտէզ չունի Կրասնոտարի (Հիւս. Կովկաս) հայ գաղութը, որ կը համրէ 15-20,000 հայ ազգաբնակչութիւն: Այս ուսումնական տարեշրջանին ալ հարիւրաւոր երախաներ պիտի զրկուին դպրոցէ, որովհետեւ հայկական մէկ նախակրթարանը չի կրնար նոր աշակերտներ ընդունիլ: Անցեալ տարի դպրոցը ունէր 850 աշակերտ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԻ ՆԱՆՍԷՆԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

Կիրակի օր հրատարակեցինք այն բանաձեւը որ ընդունուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովի վերջին նիստին մէջ (Շաբաթ): Մեր թղթակիցը նոյն օրն իսկ հեռագրած էր բանաձեւին ընդունելութիւնը. իսկ անմիջապէս հրատարակուեցաւ պաշտօնական տեղեկագրութիւնը:

Այս նիստին մէջ ալ, համակրական արտայայտութիւններ եղան հայ ժողովուրդին հանդէպ: Բանաձեւը պաշտպանեց Պ. Պենէշ, Չեխօ-Սլովաքիոյ արտաքին նախարարը: Ինչպէս յայտնի է, ընդունուած բանաձեւին համաձայն, Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը հինգ պատուիրակներ պիտի նշանակէ, որոնք անմիջապէս գործի պիտի ձեռնարկեն, վերջնապէս հաստատելու համար առաջարկուած ծրագրին արհեստագիտական հնարաւորութիւնները, եւ եթէ նպաստաւոր եզրակացութեան յանգին, ինքնօրէն մարմնի մը կազմութիւնը պիտի առաջարկեն: Պ. Պենէշ շեշտեց թէ անհրաժեշտ է կարելի եղածին չափ շուտ ընտրել պատուիրակները, եւ մաղթեց որ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը որոշում մը տայ այս մասին, ներկայ նստաշրջանին իսկ: Թելադրեց որ այդ պատուիրակներէն մէկն ըլլայ Տոքթ. Նանսէն, որպէս զի շարունակէ իր գնահատելի աշխատանքը հայ գաղթականներու օգտին, իսկ միւսներուն ընտրութեան համար լիազօրութիւն տրուի Խորհուրդի նախագահին: Հինգ հոգինոց այս յանձնախումբին գործը, կամ աշխատանքին մեծ մասը պիտի կատարուի տարին չլրացած. ատոր համար է որ 50 հազար ֆրանքի վարկ մը սահմանուեցաւ: Յանձնախումբին նոր քննութենէն յետոյ է որ Խորհուրդը պիտի վճռէ թէ կարելի՞ է ընթացք տալ առաջարկուած ծրագրին, եւ անոր համեմատ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ:

— Անկախաբար Հայաստանի մասին պատրաստուած ծրագրէն, ժողովը զբաղեցաւ նաեւ ընդհանուր գաղթականներու տեղաւորման հարցով, եւ գնահատեց Աշխատանքի Գրասենեակին գործունէութիւնը: Այս առթիւ կարդացուած տեղեկագրէն կը տեսնուի թէ ռուս փախստականներուն թիւն է աւելի քան մէկ միլիոն, որոնց 200,000ը անգործ. կան նաեւ 25,000 անգործ՝ հայ գաղթականներ, որոնց իբր 25,000ը Յունաստանի մէջ: Գաղթականներու խնդիրը ծանրացած է, Եւրոպայի մէջ տիրող անգործութեան հետեւանքով: Աշխատանքի Գրասենեակը յաջողած է 18 հազար փախստականներ տեղաւորել երեսուն երկիրներու մէջ, եօթը ամսուան ընթացքին: Ասկէ զատ, 40 երկիրներ ընդունած են Նանսէնի անցագիրը՝ ռուս գաղթականներուն համար, եւ 28 երկիրներ ալ՝ Հայերուն համար: 305,000 զուիցերիական ֆրանքի նոր վարկ մը կը նախատեսուի, այս գործին շարունակութեան համար: Աշխատանքի Գրասենեակը երկու նոր ճիւղեր պիտի բանայ Հարաւային Ամերիկայի մէջ: Իսկ առանձին ժողով մը պիտի գումարուի պետութեանց ներկայացուցիչներէն, որպէս զի խորհրդակցին եւ 100 հազար սթեռլինի գումար մը արտադրուի, «ռուս եւ հայ գաղթականներու գաղթը դիւրացնելու եւ անոնց ինքնութեան վկայականներու դրութիւնը բարելաւելու համար:»

"Ռազմական սահմաններ,,

Մուսթաֆա Քէմալ հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է անգլիացի թղթակցի մը, Մուսուլի վէճին առթիւ.

— «Մուսուլը թրքական է: Ասիկա իրողութիւն մըն է զոր ոչինչ կրնայ փոխել: Ազգերու Դաշնակցութիւնը խախտեց արդարութեան սկզբունքները, ի վնաս մեզի, հետեւաբար մենք մեզ ազատ կը նկատենք ո՛ր եւ է յանձնառութենէ: Մուսուլի նահանգը կենսական կարեւորութիւն ունի մեզի համար, իր նաւթային մեծ հարստութիւններուն եւ ռազմագիտական դիրքին համար: Այսօր Եւրոպայի մէջ ամէն ազգային սահման հիմնուած է ռազմագիտական նկատումներու վրայ: Ինչո՞ւ թոյլ չեն տար որ մենք ալ միեւնոյն սկզբունքին հետեւինք: Մենք հարուստ չենք, բայց մեր բանակը պատրաստ է: Եթէ մեզի ձեռնոց նետեն, ինչ որ հաւանական չէ, վստահ եղէք թէ կրնանք վերցնել զայն:

— Պոլսոյ մէջ բուռն ցոյցեր եղած են Անգլիոյ դէմ, «անկցի»ներով եւ պատերազմի սպառնալիքներով:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)

ՄԵՐ «ՓԱՌՔԵՐԸ»

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱՇԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ

« Արդի զարդարուեստի և ճարտարուեստի միջազգային ցուցահանդէսը», որ պիտի փակուի յառաջիկայ ամսու վերջը, կը ձգտի զարգացնել արդի զարդարուեստն ու ճարտարարուեստը, պերճանքի ու շքեղութեան այս ստանին մէջ։ Եւ ճիշդ այս ուղղութեամբ կարգուած է մասնաւոր գնահատիչ յանձնախումբ մը, որուն քննութենէն ու վաւերացումէն վերջ միայն կ'ընդունուին և ցուցադրութեան կ'արժանանան ամէն ձեռարուեստ և ձեռակերտ։ Այս կերպով ուրեմն, Փարիզ կը մերժէ հին ձեւերը, տեղ տալով միայն անոնցմէ յառաջ եկած կամ բոլորովին նոր ստեղծուած ոճերուն, ձեւերուն, գոյներուն և գիծերուն, ձգտելով կարծես պահել իր անմրցելի առաջնութիւնը իբրև արբիտր նորոյթի։ Եւ հաւանաբար այս մտահոգութեամբ է որ, այդ սեղմումը պահելով և մասնաւորելով միայն ֆրանսական բաժնին, միւս բոլոր օտար երկիրները ազատ թողուած են իրենց ուզած ու ըմբռնած ձեւով ցուցադրելու իրենց արուեստը։

Այսպէս, այս արուեստահանդէսը կը տարբերի մեզի ծանօթ, տարուէ տարի, երկրէ երկիր կամ քաղաքէ քաղաք կազմակերպուած ցուցահանդէսներէն, որոնք ընդհանրապէս կրկնութիւններ են։ Ու կը բանայ իր 15 դուռները աշխարհի առջեւ, բոլոր ազգերու առջեւ անխտիր, ընդունելու անոնց արուեստի նմոյշներն ու ստեղծագործութիւնները։ Ան կը համադրէ այսպէսով ու կը ցուցադրէ բոլոր կախարդանքները մտքի յղացումներուն, որոնք մարմին, ձեւ ու գոյն առած են մետաղի մը, գորգի մը կամ թուղթի մը վրայ։ Ու մեր քայլերը կանգ կ'առնեն ակամայ, ու մեր աչքերը չեն ուզեր բաժնուիլ. կը նայիս, կ'ունկնդրես գոյնին, ձայնին, շարժումին որ կը յամենայ...

Քաղաք մըն է ան ինքն իր մէջ, նորակերտ քաղաք մը, այլազան ոճերով, նոր ձեւի կառուցուածքով, շքեղ, հարուստ, օժտուած արուեստի բոլոր հրաշալիքներով։ Ամէն ազգի շնորհին կը հանդիպիս հոն, իւրաքանչիւրը իր առանձին բաժնին մէջ, իր շունչովը, իր ճաշակովը ու իր ապրումներու եղանակովը, հպարտ, գեղեցիկ, պերճ ու չքնաղ, թէեւ երբեմն ալ տափակ ու սովորական։ Բայց մանաւանդ հարուստ։ Ֆրանսական բաժնի ադամանդի երկու ցուցափեղկերուն մէջ միայն 350 միլիոն ֆր.ի ադամանդ կը ցոլայ...։

Իր այս արժէքներուն համար է անշուշտ որ միլիոնաւոր այցելուներ, ամէն հորիզոնէ իրեն կուգան, աչք կը պտըտցնեն...։

—

Մասնագէտներու ձգելով առաջադրուած ծրագրին յաջողութեան և գնահատման գործը, կ'ուզեմ ներկայացնել այն բաժինները որ բացուած են Հայաստանի և Թուրքիոյ անունով։

Հայկական բաժինը բացուած է ռուսական կարմիր տան գետնայարկին մէկ անկիւնը, Վրաստանի և Տաճկաստանի քով։ Անկոխ ճամբու մը վրայ, երեք քայլափոխ ապակիի երկարութեան շարուած են, իբրև հայկական արուեստի կամ ձեռարուեստի նմոյշ, քանի մը հողէ կուժեր, սովորական կուժերէն։ Տիրող մենութիւնը դարմանելու ճիգով գուցէ, անոնց քովիկը դրած են փայտէ կոտրած օրօրոց մը, մեր մանկութիւնը գրկող օրօրոցներուն մէկ փոքր նմանութիւնը, և անոր մէջ, առա՛ղ, հայ մանուկը՝ լաթէ շինուած խամաճիկ մը, մելանով քաշուած դիմագիծերով..։ Իսկանմիջապէս ․․ կինոաւորուող պատին ծեփուած քանի մը ձեռագործներ, Արարատի ձեռագործ մանրանկարին բոլորտիքը, ու այդ ամէնուն քով կարմիր ֆէս մը, կապոյտ երկայն ձողով..։ Ու անոնց ալ վերջաւորութեան, դարձեալ պատին թառած ապակեփեղկի մը մէջ, քանի մը նմոյշներ ոսկերչական արուեստի։

Ուրեմն, սենեակի պատ մը և երկու ապակի չեն լեցուցած հայ ձեռարուեստն ու արհեստը։ Մեծ բան է որ կրցեր են այդքանն ալ ընել, կարմիր Ռուսիոյ կասկարմիր տանը մէջ, կծկուելով թուղթի ու գիրքի, ու միայն գրքի ու թուղթի դէզերուն քով, որոնց ծանրութեան տակ փայտէ քառակուսի սիւները կը տքան ու մէջք կուտան։ Եթէ դժուար էր տալ հայ արուեստին ու ձեռագործին իրական արժէքը ու ընդհանուր պատկերը, գէթ եղածը տրուէր ներկայանալի, ու հոգածու և ոչ-արգահատելի ձեւով մը...։ Հայաստան կը ներկայանայ հոն իբրև փետրատուած որբ և այրի, զրկուած իր իսկական շնորհէն, իր ազգային դրոշմէն... Ո՞վ յղացաւ այս ծաղրանկարը։

Ծուէտական բաժնին մէջ կը հանդիպինք բրդեղէն հիւսուածոներու, որոնք իբրև արժէքաւոր ձեռագործ մասնաւոր ապակեփեղկի մէջ դրուած են։ Մինչ եթէ բաղդատենք զանոնք հայ ոճիկներու նոյնիսկ հո՛ս, Փարիզի մէջ գործած բըրդեղէններուն հետ որոնք Լոնտոնի, Փարիզի և Նիւ Եորքի սալոնի ոճիկներուն մէջքը կը սեղմեն տակաւին, վըստահաբար երկրորդական կը մնան։ Ո՞ւր են նաև մեր պղնձագործութիւնը, ոսկերչութիւնը, այնքան գնահատուած ձեռագործներու նմոյշները, սկսած Աթէնքի արհեստանոցին արտադրութիւններէն մինչեւ Այնթապի հրաշալի ձեռագործները...։

Եթէ այս ամէնը չկրցին և չուզեցին տալ, Հայաստանի սահմաններէն դուրս նկատելով, գոնէ չէ՞ին կրնար կարմիր ֆէսին տեղ մեր կրած կարմիր սարսափներուն, ահաւոր ու անպատմ՛ելի զարհուրանքին խորհրդանշանը բերել ցցել հոն, միլիոններու աչքին առջեւ, խաբանելու անոնց խիղճը, ցոյց տալու թէ ինչպէս զոհաբերեցին ու դաւաճանեցին մեզ...։ Աւելի լաւ չէ՞ր պիտի ըլլար, եթէ այդ կոտրած պզտիկ օրօրոցին մէջ փոխանակ խամաճիկ մը պառկեցնելու, կնքէին հոն մեր յոյսին, մեր ուխտին յուռութքը, դէպի Արարատ, դէպի Նոր արեւ։

Բայց այսքանով չի վերջանար մեր ձախաւերութիւնը։

Ասդին, Թրքական բաժնին մէջ հայ խանութպաններ են որ անոր զարդարանքը կ'աւելցնեն։ Մասնաւոր շէնք մը Թուրքիոյ անունով, տասնեակ մը խանութներով, որոնց մեծ մասը Հայեր բռնած են Հրեաներու կողքին, և կը ծախեն ու կը ծախե՛ն...։

Դունէններս մտնելուդ, առաջին սենեակին առջեւ ինքնահոս գրիչներու ցուցադրութիւն մը. առջեւը մզկիթի մը գ ․ճէ մանրանկարը, մինարէներով և երկրպագուներով։ Հայ մըն է շինողը, ամիւշեան, որ չէ մոռցած իր անունը կախել վրայէն։ Ցետոյ գորգերու, սաթ կամ ապակի համրիչներու, ապարանջաններու, սիկառնիկներու բաժինները, խնկամաններ, խաչը վար առնուած և տեղը մահիկ մը դրուած, շալեր և ուրիշ շատ մը ձեռագործներ։

Բայց ինչ որ կայ հոն, գրեթէ բոլորն ալ ոչ թուրք տարրերու ձեռարուեստներն են։ Կը փնտռեմ, ուշադիր, թուրք ձեռքէ ելած գործ մը... ու կը սթափիմ։ Ինչո՞ւ այսպէս ուրիշներու փետուրներով զարդարուած Թուրքիան չի տար նաև իր սեփական մասնագիտութեան գլուխ գործոց նմոյշները, օրինակ՝ *նարգիլէն ու խանչէրը*։

Թրքական բաժինը ուրեմն պարզապէս խաբէութիւն մըն է, եթէ ազգայնացնենք տեղական արտադրութիւնները և զատենք դուրսէն բերուածները, ինչպէս գրիչները եւայլն։ Ներս մտնողը ինքզինքը Մահմուտ Փաշայի պազարը կը կարծէ։ Ու դարձեալ ըսենք որ հոն Հայերն են գլխաւոր հերոսները, սկսած ծախողներէն մինչեւ պարուհիներն ու երգչախումբը, որուն մէջ միայն մէկ Թուրք կայ, մնացեալները բոլորն ալ Հայ են...

Տեղը չէ՞ աւաղելու.— «Հայը ամէն ինչ է Հայաստանէն դուրս, բժիշկ, փաստաբան, վաճառական, հարուստ, փրոֆէսէօր, նախարար ու դիւանագէտ, բայց ոչինչ Հայաստանի մէջ, Հայաստանի համար։ Ամէն ինչ ուրիշներու համար, բայց ոչինչ իրեններուն. արժէք օտարներուն, ամօթ իրեններուն համար»։

Այսպէս ուրեմն, երբ աշխարհի բոլոր ազգերը մրցումի ելած են, իւրաքանչիւրը իր գեղն ու շնորհը, իր հպարտութիւնը բերած է միլիոնաւոր աչքերու առջեւ փռելու, ահա թէ մենք ի՛նչ բերած ենք անոնց կարգին, տարակայէն մինչեւ ազգային նկարագիրը, դիմագիծը։

Ու կը հետեւցնեմ այդ ամէնէն որ, եթէ աշխարհի վրայէն յանկարծ բոլոր Թուրքերը չքանային, միա՛յն Հայերը պիտի բաւէին ամբողջ դար մը թրքութիւնը զգացնելու, ապրեցնելու...։

Բ. ՄԻԼՑՈՆԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՕՐ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Անախորժ է այն տպաւորութիւնը զոր ստացայ Սենկեւիչի հայրենիքէն, ճամբորդութեան մը ընթացքին։

Պատերազմը, յեղափոխութիւնները, և այն իրողութիւնը որ Լեհաստանը կը կազմէ նախադուռը Եւրոպայի և Ասիոյ, գտնուելով քաղաքակիրթ Գերմանիոյ և կիսակիրթ Ռուսիոյ մէջտեղը, աղճատեր է լեհ ժողովուրդին ոչ միայն բարոյական դիմագիծը, այլ և աշխատունակութեան ոգին։

Պատերազմէն յետոյ ձեռք բերելով իր ազատութիւնը, լեհ ժողովուրդը ատելութեան թոյնով է լեցուած դէպի իր երկու հարեւանները, դէպի Գերմանները ու Ռուսերը, թէեւ իր գոյութիւնը կախուած է անոնց հետ հաշտ և բարեկամ ապրելէ։

Չափ ու սահման չի ճանչնար ժողովուրդին ատելութիւնը։

Ոչ մէկը ուզեց գերմաներէն կամ ռուսերէն խօսիլ հետս, ոչ իսկ պետական պաշտօնեաները, երկաթուղիի պաշտօնեայէն մինչեւ ոստիկանականը։ Կ'ուզեն որ օտարները իրենց լեզուով խօսին իրենց հետ։ Գերմաներէն և Ռուսերէն խօսելուս պատճառով, մեծ դըժբաղդութիւններ կրեցի, որովհետեւ երկաթուղիի պաշտօնեաները չէին ուզեր ցոյց տալ այն վակոնը, ուր պիտի տեղաւորուէի։ Չեն քաշուիր բացարձակապէս ատելու, անարգելու այդ լեզուն և գերման քաղաքակրթութիւնը։ Նամակատան պաշտօնէուհին ոչ միայն չուզեց առնել հեռագիրս (Ռուսիոյ համար), այլև հետս խօսիլ դժկամակելով, փակեց պատուհանը։

Կաշառակերութիւնը շատ կը յիշեցնէ ցարական Ռուսաստանը։ Ոստիկանները նախօրօք ծախուած են ծառայողներուն կողմէ, որոնք ոչ օրէնք, ոչ ալ խօսք կը հասկնան։ Ռամիկանութիւնն ալ շատ անտարբեր է։

Ամբողջ Լեհաստանը, յատկապէս Վարշաւան կարծէք պատերազմի մէջ է. անթիւ սպաներ և զինուորներ կը վըխտան փողոցները, հանրային վայրերը, կայարանները, և ճիշդ ռուսական հին օրերու նման, նախապատւութիւնը կը տրուի անոնց, այդ փայլուն ուսնոցներով անձերուն, որոնք յայտնապէս կ'արհամարհեն ինչ որ զինուորական չէ։ Ժողովուրդը կը վախնայ իր զինուորականներէն. անոնց վերապահուած են կառախումբերու լաւագոյն տեղերը։ Առաջին նայուածքով մարդ այն տպաւորութիւնը կը ստանայ, թէ Լեհաստանը վերածուած է մեծ զօրաբանակի մը, և կը յիշեցնէ 1914 թուականները։ Եւ ի՛նչ հպարտութեամբ կը խօսին իրենց մասին, իրենց ռազմական և մարզական խաղերուն վրայ։

Գտնուելով երկու վառանգի մէջեւ, Լեհաստանը կ'աշխատի զարգացնել իր զինուորական կողմը. ամէնէն առաջ՝ օդային նաւատորմը։ Լեհաստանը եղած ժամանակս, ամէն օր հանգանակութիւն կը կատարէին նոր սաւառնակներ գնելու համար։ Հանգանակութեան կը մասնակցին ժողովուրդի բոլոր խաւերը։

Չեխօսլովաքիոյ սահմանէն սկսած, ամբողջ Լեհաստանի մէջ պատերազմի աւերներ աչքի կը զարնեն։ Երկաթուղիի ամբողջ երկարութեամբ փլատակներու կոյտ է. ոչ ոք կը մտածէ զինուորական ծախքերէն մաս մը յատկացնել երկրի վերաշինութեան, մինչդեռ հարեւան չեհ ժողովուրդը գիտութեան տաճարներ կը կառուցանէ Փրակայի մէջ։ Վարշաւայի մէջ, նոր շինութիւն ըլլալով տեսայ *tarkasz* (բանտ) ուր արգելափակուած են 1500 քաղաքական յանցաւորներ։

Լեհ ժողովուրդը լարուած տրամադրութիւն ունի, և կ'ապրի վախով։ Հրեաները կը փնտռեն աւելի ապահով վայրեր, թէև պաներու այդ երկրին մէջ տնտեսական կեանքն ալ անոնց տրամադրութեան համաձայն կը շարժի։

Սխալ է կարծել թէ Լեհերը կ'ատեն Հրեաները, ընդհակառակն կը սիրեն. գոնէ այդ տպաւորութիւնը ստացայ ոչ միայն բուն Վարշաւայի մէջ, այլ և ճամբան, ուր անոնց համար ամէն դիւրութիւն կ'ընծայեն։ Բայց պէտք է խոստովանիլ թէ ճամբորդներուն 100էն 30ը Հրեաներ են։

Գերմանիոյ տնտեսական ճնշումէն ազատելու համար, Լեհաստանը իր արդիւնաբերութեան հիմքը կը դնէ, և առաջին առթիւ, պատրաստած է վայրաշարժերու գործարան։ Փորձերը յաջող անցած են։ Լեհերու ամբողջ համակրութիւնը Ֆրանսայի կողմն է։ Ամէնուրեք կը խօսուի և կը պահանջուի ֆրանսական քաղաքավարութիւն, նիստ ու կաց։ Կ'աշխատին թօթափել գերմանական «կուլտուրութիւնը»։ Լեհաստանը կ'ապրի Ֆրանսայի շունչով, և կ'աշխատի, իր ռուսացած և գերմանացած մտքին վրայ ուժով ներարկել ֆրանսական արիւնը։

Դաշտերը խոպան են, չեն նմանիր Աւստրիոյ կամ Չեխօ-Սլովաքիոյ մշակուած դաշտերուն։ Կառախումբերը կ'ընթանան դանդաղ, և տարօրինակ բան, այդ դանդաղութիւնը կը սկսի Չեխօ-Սլովաքիոյ սահմանէն, ուրկէ անդին մարդ կատարեալ տարբերութիւն կը զգայ։ Արտաքին ձեւերը եւրոպական են, բայց խաբուսիկ։ Ռուսական թափթփածութիւնը և գերմանական կոպտութիւնը իրար խառնուելով ստեղծեր են քաոս մը, որ լաւ գրաւական չէ Լեհաստանի յառաջդիմութեան համար։

Բնակչութեան 100էն 35ը Հրեաներ են։ Լոծ, արդիւնաբերական այդ խոշոր քաղաքը, ամբողջովին հրէական է։ Լեհերը հրապարակաւ կը հպարտանան, որ վերջերս 30.000ի չափ Գերմաններ վտարեցին երկրի սահմաններէն։

Ընդարձակ է Լեհաստանի տարածութիւնը, բայց ցանցառ՝ բնակչութիւնը։ Ժողովուրդը մեծամասնաբար կ'ապրի գիւղատնտեսութեամբ։ Հրեաներն ալ այդ գործով կը զբաղին, բայց միշտ կը ձգտին դէպի Ամերիկա։

Առիթ ունեցայ խօսելու լեհ մտաւորականի մը հետ,— ճարտարագէտ։ Մարդը գաղափար իսկ չունէր հայ ժողովուրդի մասին, և չէր գիտեր Հայաստանի տեղն անգամ։ Եւ ըսել թէ այնքան մելան չորցուցած ենք, մենք մեզ ճանչցնելու համար...

Վիեննա Վ. ԱՍՏՂՈՒՆԻ

Թատրոն

ԱՊՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ...

Իւրաքանչիւր «սէզոն»ի բացումին, ցաւալի վարանում մը կ'ունենամ, առաջին քննադատականի մը առաջին տողերը գրելու պահուս.. Որքա՜ն պիտի ուզէի սակայն հրճուանքով նոր ժառանգութեան մը, նոր շունչի մը, նոր հոգիի մը գիւտին հաստատումը գրի առնել այստեղ։

Տաքաթ գիշերուան ներկայացումը չէր սակայն, որ պիտի ներշնչէր այդ բարեյոյս զգացումները։

Ամբոխային խաղ, ամբոխին համար...

Նորէն ամբոխն էր՝ որ յորդած անկարգապահ և բուռն, եկած զուարճանալու, «օրթա օյունու» տեսնելու։

Պ. Ցարուքի ցուցադրած «Ուշ լինի, նուշ լինի»ն կրնա՞ր ազդել մը ըլլալ արուեստի տեսակէտէն։ Ո՛չ։ Անիմաստ ու խեղճ կառուցումով այդ «օփէրէթ»ը մէկ արժանիք մը ունեցած է մինչև ցարդ զոր կը բաժնէ «Արշին-Մալ Ալան»ին հետ։

— Ամբոխը գրաւել։

Վայրէջք դէպի ամբոխը։

Տաղանդաւոր բարեկամս՝ Ցարուքի իրաւունք պիտի ունենայ անշուշտ պատասխանելու։ — Արուեստը Արուեստի համա՞ր, ինչո՞ւ չէ... բայց ստամո՞քսը...

Եւ այստեղ է որ կը բացուի հարցին ցաւագին և այնքան տարբերներէ վեր չափուած մասը։

Դերասանն ալ ստամոքս ունի։

Դժբախտութիւն մը հայ դերասանին համար մասնաւորապէս, և հայ արուեստագէտին համար ընդհանրապէս։

Հայ դերասանը — ինչպէս միւս արուեստագէտները — միս մինակն է կեանքի կռիւին մէջ. ան ստիպուած է պայքարիլ, առանց հաւատալու գորովիքի մը կարելի աջակցութեան։

Անններող և հետզհետէ խստացող կեանքը զոհաբերումներ կը պահանջէ։ Արուեստի առաքեալներու դարը անցած է։

Պէտք է ապրիլ... ուտել... այո, ուտել, որքան ալ *փռօզայիք* թուի այս բառը։

Եւ զոհաբերումը կ'իրագործուի։

Զոհը՝ Արուեստն է՝ որ չի կրնար բողոքել...

Դահճը պէտք է ուտէ...

Եւ ես քաջութիւնը չեմ ունենար զայն դատապարտելու...

Դատապարտութեան խօսքերը պէտք է ուղղել անոնց՝ որոնք միլիոնատէր և դրամատէր, կամ մտաւորականի տիտղոսները կը պտտցնեն պողոտաներու վրայ... Հայ թատրոն մը ապրեցնե՛լ Փարիզի մէջ..., մի՞թէ սա՛ տխուր մը մէկ միլիոնոց ձի մը ապրեցնելէն աւելի դժուար է...

Եւ մտածե՛լ որ այս վերջինները աւելի ապահով են՝ քան մեր արուեստագէտները։

Եւ դեռ կը յաւակնինք մենք մեզի արուեստասէր և քաղաքակիրթ ժողովուրդ անուանել։

«Սէզոն»ը բացուեցաւ զոհաբերումով մը, որ կը ծանրանայ Պ. Ցարուքի բերանովը — իր արժանիքին և անունին անհամապատասխան դերի մը մէջ յայտնուիլը... և ապահովաբար պիտի շարունակուի այդ ձեւով, քանի նկատելի է լուրջ կազմակերպութեան մը պակասը, և անհատական ձեռնարկներու սանձարձակ ազատութիւնը...

Եւ ինչպէս ամէն ամբոխային երեկոյթ — Արուեստէն մինչև մարդը — պիտի տեսնենք նիստ ու կացի, բարքի, խօսքի, գռեհկութեան տիրապետումը, հապիւութիւն բեմին վրայ, բարեկենդանի խառնակութիւն մը սրահին մէջ, ուր քուլայ քուլայ կը բարձրանան ծխախոտի կապոյտ ամպերը, արձակուած նոյն իսկ... կանացի կարմրաներկ շրթունքներէ...

Tout se tient, կ'ըսէ Ֆրանսացին։

Արդարեւ ..

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ՈՒՐԻՇ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՒՂ ՄԸ

ԱԼՖՕՐՎԻԼ

Ալֆօրվիլ՝ Փարիզէն 15 վայրկեան հեռու արուարձան մըն է, Սէն գետին արեւելեան եզերքին վրայ։

1923 Նոյեմ. 12ին հազիւ հինգ հայ ընտանիք կը գտնուէր, բայց հետզհետէ այդ թիւը աւելնալով, այսօր 230ի հասած է։ Իւրաքանչիւր ընտանիք 3-4 հոգի հաշուելով, Հայերու ընդհանուր թիւն է մօտ՝ 800 հոգի։

Անոնց մեծամասնութիւնը Չէնկիլէրցի են. կան նաեւ Պրուսայէն՝ Միջագիւղ, Մեծ Նոր Գիւղ, Իզմիտի գիւղերէն, Աֆիոն Գարահիսարէն, Կեսարիայէն, Սեբաստիայէն, Ատանայէն, Մերսինէն եւլն.։ Այրերը բոլորն ալ սկիզբները տեղական գործերու մէջ իբրեւ բանուոր օրական 9 ժամ աշխատելով, հազիւ 16-20 փրանք կը ստանային, բայց վերջերը սկսան Փարիզ՝ աւելի վճարող գործարաններ երթալ, ուր օրական 20-25 եւ մինչեւ 30-35 փրանք ստացողներ կան ներկայիս։ Անցեալ տարի իրենց ծանր եւ տաժանակիր աշխատանքէն չգանգատողները հազուագիւտ էին, իսկ հիմա բոլորն ալ գոհ են իրենց կեանքէն։ Նմանապէս կիներն ալ թէ տեղական եւ թէ Փարիզի գործարանները կ՚երթան աշխատելու, օրական 15-20 փրանք աշխատավարձով։ Բայց ներկայիս գործարան աշխատող կիներու թիւը շատ նուազած է. իրենց սենեակներուն մէջ, սկսած են «քաշքօլ» շինել հատը 75 սանթիմէն մինչեւ 1 փրանք 25։ Շատեր գոհացուցիչ օրական կը վաստկին։

Բացի 5 10 ընտանիքներէ — որոնք բազմանդամ ըլլալով՝ հազիւ մէկ ձեռք կ՚աշխատի — ամէն մարդ իր ապրուստը կանոնաւորած է։

Ամէն կիրակի առաւօտ երկսեռ խումբեր ժամը 5ին շարժման մէջ են, Halles երթալու եւ իրենց շաբաթական ուտելիքները գնելու։ Մէկ մասն ալ տեղական շուկայէն կը լրացնէ իր պէտքերը։ Ամէն ընտանիք մինչեւ կէս օր տնական գործերով զբաղած է. կէս օրէ վերջ այրերը սրճարաններ կը հաւաքուին եւ թղթախաղերով օրը իրիկուն կ՚ընեն։ Շատ քիչեր միայն Փարիզ կ՚երթան, զբօսնելու հրաշալիքներն ու արուեստ դիտելու։

Տեղացիները բոլորն ալ մեծով եւ պզտիկով վերհանձնութեամբ կը տեսնուին Հայերուս հետ։ Մինչեւ այսօր բնաւ գանգատողներ չեն գտնուած, եւ ամէն դիւրութիններ կու տան շինուելու համար. նմանապէս գործարանատէրերը իրենց գիմողներուն առանց դժուարութեան գործեր կու տան։

Երկու տարուայ միջոցին տասը երիտասարդներ ամուսնացան, որոնց հարսանեկան արարողութիւնները բնաւ տարբերութիւն չունեցան հին սովորութիւններէն, — նուագներով ուտել խմել, երգել եւայլն, այն ալ քանի մը օր։ Ցիսունի չափ ծնունդներ եղած են, որոնցմէ հազիւ հինգը աղջիկ։ Հինգ երախաներ մեռած են։

Պզտիկները, մանչ թէ աղջիկ, երեքէն տասնըհինգ տարեկանները փրանս. դպրոց կը յաճախեն ձրիաբար։ Բացառիկ խնամք կը տրուի մեր մանուկներու կրթութեան։ Շատեր արդէն սկսած են գրել, կարդալ եւ խօսիլ։

Աշխատաւոր երիտասարդներու համար մէկ երկու ընկերներու ջանքով գիշերային դասընթացքներ կը կատարուին եղաւ Պ. Մաթէօ խան Ներսէսեանի, որ յաջողեցաւ վարժարանի տնօրէն Պ. Cotinէն մասնաւոր սենեակի մը թոյլտուութիւնը ստանալ։ Նոյեմբերի սկիզբը սկսաւ փրանսերէն գիշերային դասախօսութիւնը, առաջին առթիւ յիսունէ աւելի աշակերտներու ներկայութեամբ, եւ շաբաթը երեք օր, իրիկունները ժամը 8—10։

Ամբողջ երիտասարդութիւնը ժամանակէն առաջ հաւաքուած կ՚ըլլար, եւ դասերը շատ յաջող տարուեցան, մինչեւ արձակուրդ։ Զմռնամ ըսել թէ բոլոր աշակերտներու դասագրքերու դրամը եւ ուրիշ ծախքեր ալ Պ. Մ. Ներսէսեան վճարած է։ Գնահատելի են նաեւ ուսուցիչ Պ. Շաւարշ Այվազեանի թափած ջանքերը։

Բոլոր ծնողներ կը փափաքին Հայերէն սորվեցնել իրենց զաւակներուն, բայց միջոցներ կը պակսին։ Տրագիր կայ դպրոց մը եւ եկեղեցի մը բանալու, ինչպէս հաղորդած էր Յառաջ։

Շատեր անձնական տուներու տէր են եւ իրենց աւելորդ սենեակները վարձու տուած են իրենց հայրենակիցներուն, Ֆրանսացիներէն շատ աւելի սուղ գնով։

Ո՛ր եւ է կազմակերպութիւն չկայ գիւղին մէջ. բոլորն ալ իրենց հացին ճամբան կը նային։

Ա. Խ. Մ.

ԱՆԳԼԵՒՌՈՒՍ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Լոնտոնի մեր թղթակիցէն)

Անգլիոյ ընկերվարական երեսփոխաններու խմբակ մը վերջերս Ռուսիա գնաց, տեղին վրայ ուսումնասիրելու համար երկրին քաղաքական եւ ընկերային վիճակը։ Պատուիրակութիւնը արդէն Մոսկուա հասած է եւ թերթերը կ՚արձանագրեն այն սիրալիր խօսքերը որոնք արտասանուած են երկու կողմէն՝ այցելութեան առթիւ։ «Մենք ամէնէն հին խորհրդարանական դրութիւն ունեցող երկիրն ենք, կ՚ըսէ անգլիական պատուիրակութեան պետը, սակայն կը տեսնենք ձերինը որ աւելի նոր է եւ ինքնատիպ, շատ աւելի յարմար ռուս ժողովուրդին պահանջներուն։ Մենք ալ պիտի հետեւինք ձեր օրինակին, գոհացում տալու համար Անգլիացիներու ընկերային պահանջներուն։ Պիտի բարեփոխենք ձեւը եւ կազմը մեր խորհրդարանին։ Անօգուտ հիմնարկութիւն մըն է անիկա եւ կը դժուարացնէ մեր գործը։ Հեռու չէ այն օրը երբ մենք ալ պիտի ունենանք ճշմարիտ ընկերվարական կառավարութիւն մը։ Եթէ մենք կարենանք միանալ ռուս աշխատաւորութեան, այն ժամանակ բովանդակ տիեզերքի աշխատաւորութեան վիճակը պիտի բարելաւի։ Մենք պատրաստ ենք կռուելու Անգլիոյ պահպանողական կառավարութեան դէմ, ստիպելու որ առեւտրական դիւրութիւններ ընծայէ Խորհրդային Ռուսաստանի, երկու երկիրներու յարաբերութեանց բարելաւման եւ ընդարձակման համար։

Քալինին պատասխանելով կը յիշէ որ ներկայ շրջանին ամէնէն հրամայական պահանջն է ռուս եւ անգլիացի աշխատաւորներու գործակցութիւնը, որ պիտի ապահովէ դրամատիրութեան քայքայումը ամէն տեղ եւ ամէն ճակատի վրայ։ Անգլիոյ աշխատաւորութիւնը աւելի կարեւոր ազդակ մըն է հիմա, որովհետեւ բրիտանական *պուրժուազին* ամէնէն ուժեղն է որուն դէմ պիտի պայքարի ճնշուածներու բանակը։

Այս ճառերու մասին մեկնութիւն չենք տեսներ անգլիական թերթերուն մէջ։ Կը բաւէ յիշել թէ, մինչ Մոսկուայի դաշլիճներուն մէջ մարդիկ դրամատիրութեան քայքայման մասին ծրագիրներ կը կազմեն, աւելի Լոնտոնի նոյնքան շքեղ սրահներուն մէջ ռուսական առեւտրական պատուիրակութիւն մը կոչ կ՚ընէ Անգլիոյ դրամատէրներուն, որպէս զի դիւրութիւններ տրուին իրենց, տնտեսական հողի վրայ։

Վերը յիշուած առեւտրական պատուիրակութիւնը հացկերոյթ մը սարքեց անցեալ օր, որուն ներկայ էին քաղքենի գործարանատէրեր։ Հետաքրքիր թիւեր տուաւ օրուան նախագահը։

Ռուսիա Անգլիայէն գնած է 3½ միլիոն ոսկի արժողութեամբ զանազան ապրանքներ 1921ին, իսկ 11 միլիոն հարիւր հազար ոսկիի չափ՝ 1924ին։ Ներկայ տարուան առաջին ութը ամիսներուն գնումները հասած են 9 միլիոն 400 հազար ոսկիի եւ մեծ յոյս կայ որ 35-40 միլիոն ոսկիի գնում կատարուի մինչեւ Յունուար։ Ռուսիա, կ՚ըսէ նախագահը, Եւրոպայի ամէն արագ յառաջդիմութիւն ունեցող երկիրն է այժմ, ըլլայ երկրագործութեան, ըլլայ արդիւնաբերութեան մէջ։ Արտաքին վաճառականութիւնը պիտի հասնի 2 միլիառ ոսկի րուբլիի, յառաջիկայ տարի։ Պատճառ չկայ որ անգլիական դրամատէրները թշնամական վերաբերում ցոյց տան Ռուսիոյ հանդէպ եւ կորսնցնեն յարմար առիթը։ Ամերիկա հակառակ է իրենց շահերուն։

Անգլիական թերթերու տեղեկութիւններուն համաձայն, Չիչէրինի մօտալուտ հրաժարման պատճառը այն է որ չէ կրցած Գերմանիան մեկուսացնել իր երէկուան թշնամիներէն եւ թոյլ տուած է որ Պերլինի փորձերը համակերպին Դաշինքի ծրագրին։

Ասկէ զատ Չիչէրինի վերջին մէկ փորձը՝ համաձայնութեան գետին մը պատրաստելու Լեհաստանի եւ Պալթիկեան միւս պետութիւններուն միջեւ, նոյնպէս ձախողած է։ Հետեւաբար շատ բան կորսնցուցած է իր հին փառքերէն։ Կ՚ըսուի թէ, եթէ Քարախան յաջորդէ Չիչէրինի, պիտի աշխատի Գերմանիան, եւ թերեւս Ռուսիան մտցնել Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ եւ կամ ընդհանրական պիտի սատարեն Ժընեւի Միջազգային հիմնարկութեան գոյութեան։ Կարեւոր օրկան մը կը յիշէ որ Պալթիկ ծովու պետութիւնները կ՚աշխատին համախմբութեան գալ իրարու հետ, մէկ ճակատ կազմելու համար ռուսական վտանգին առջեւ։

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Կաթ. պատուիրակին իրաւասութիւնները

Էջմիածնի Հոգեւոր Գերագոյն Խորհուրդը վերջերս նամակ մը գրած է կաթող. պատուիրակին որուն մէջ կ՚ըսէ.— «Փարիզի հոգեւոր հովիւ Վռամշապուհ եպս. Քիպարեան, Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի այլ շրջաններու Հայոց եկեղեցիներու հոգեւոր հովիւները եւ բոլոր հայ քահանաները ենթարկւում են ձեր իրաւասութեան, ըստ հայրապետական կոնդակի եւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի որոշման, եւ պէտք է վարուին եւ ընթանան ձեր կարգադրութիւնների ու հրահանգների համաձայն, որպէս հայրապետական ներկայացուցչի եւ Մայր Աթոռի պատուիրակի Եւրոպայի թեմում»։

Մարսիլիոյ ազգ. միութիւնը

Մարսիլիոյ Ազգային Միութիւնը որոշած է չորս քահանայ միայն պահել Մարսիլիոյ եւ շրջակայ գիւղերուն համար։ Քահանաները պարտաւոր պիտի ըլլան այցելել Մարսիլիոյ շրջակայքը ցրուած գաղթականներուն եւ իրենց հետ տանիլ օծուած վէմքարեր, պատարագ մատուցանելու համար։ Քահանաները երկու ամսուան մէջ պիտի վերջացնեն Հայերու մարդահամարը։

Ազգ. Միութեան պաշտօնավարութեան շրջանը լրացած է, սակայն կաթող. պատուիրակը յանձնարարած է առժամապէս շարունակել իրենց պաշտօնը, մինչեւ նոր Ազգ. Միութեան ընտրութիւնը։

1000 սդերլին Վիէննայի վանքին համար

Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեան հազար անգլիական ոսկի նուիրած է Վիէննայի Մխիթարեանց վանքի հիմնական նորոգութեան համար, որ արդէն իսկ կատարուած է։

Սուրիոյ գաղթականները

Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ տեղական կառավարութեան կողմէ հարկահաւաք պաշտօնեաներ գաղթականներու կայանները երթալով, խանութպաններէն տուրք պահանջած են։ Այս դէպքը մեծ յուզում յառաջ բերած է գաղթականներուն մէջ եւ շատեր որոշած են փակել իրենց խանութները, որոշուած տուրքին ծանրութեան պատճառաւ։

— Ծիպէյլի գրական ակումբը Պէյրութի քէմփին մէջ թաղաւար մը գնած է, պատսպարելու համար դուրսը մնացած որբերը։

Օգնութիւն Հայաստանի

Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչը 50 մեծ հակ հագուստ պատրաստած է Հայաստան ղրկելու համար եւ 5000 տոլարի վիճակահանութիւն կազմակերպած է Ֆիլատելֆիոյ մէջ, որուն պարգեւներուն մէջ կան 1000 տոլար արժող տուն մը եւ 500 տոլար արժէքով գետին մը, երկուքն ալ սեփականատէրերուն կողմէ նուիրուած։ Երեւանի աղէտեալներուն համար ալ հազար տոլար պիտի ղրկուի։

Մարզական կեանք

Փարիզի Հայ արիները

Մէկուկէս տարուան պատմութիւն մը ունի Փարիզի հայ արիներու խումբը։

1924ի գարնան էր։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի մասնաճիւղը, զօրացած Պոլսէն եկած հին անդամներով, սկսած էր իր գործունէութեան. սկաուտական խումբը կը պակսէր միայն։ Փարիզահայ անդամներուն կողմէ ոչ մէկ փորձ եղած էր այդ պակասը լրացնելու։ Այդ պարտականութիւնը ինկաւ Պոլսոյ սկաուտապետերու վրայ եւ 1924 Մայիսին արդէն «երէց»ներու (Rover Scouts) խումբ մը կազմուած էր, քանէ աւելի անդամներով։ Իսկ սկաուտական խումբին հիմը չորս անդամներով միայն դրուեցաւ քանի մը շաբաթ յետոյ։

«Երէց»ներու խումբը հազիւ քանի մը ամսուան կեանք ունեցաւ. աշնան ամէն բան վերջացած էր արդէն, իսկ սկաուտական խումբը ապրեցաւ՝ շնորհիւ իր վարիչին կորովին եւ հաւատարմէկ գոհողութեանց եւ այսօր Փարիզի հայ սկաուտներուն թիւը քսանը կ՚անցնի։

Փարիզահայ մամուլը ոչ միայն անտարբեր մնաց այս շարժումին հանդէպ, այլ նոյնիսկ թերթ եղաւ որ աններելի լեզու մը գործածեց մեզի հանդէպ...։

Հաւաքավայր չունէինք. հերթելու համար սովորեցանք ամենադէշ օդերով իսկ արշաւի երթալ։ Օր եղաւ որ արշաւներուն չորս հոգի ներկայ էր, վարիչն ալ միասին։ Սկաուտը կորովի է, ըսինք եւ չյուսահատեցանք։

Սերտ յարաբերութիւն ունինք ֆրանսական սկաուտական միութիւններու հետ։ Յունիս ամսուն Մէօտօնի անտառին մէջ կազմակերպուած բանակում ցուցահանդէսին մենք ալ հրաւիրուած էինք եւ հայկական եռագոյնը պատւոյ կայմին վրայ ծածանեցաւ անգլիական դրօշին տակ։

Ազգային ոգին շատ վառ է մեր մէջ եւ հայրենիքի գաղափարով է որ կը խանդավառուինք։ Սկաուտներ կային որոնք շատ աղօտ գաղափար մը ունէին հայութեան վրայ, բայց այսօր բոլորն ալ կը ճանչնան իրենց ժողովուրդը։ Ուրիշներ դժուարաւ կը խօսէին հայերէնը, այսօր այդ տեսակ սկաուտներ չկան։ Շատ հաճելի բանակումներ կազմակերպեցինք ամրան ընթացքին, որոնք մեծ ազդեցութիւն մը ըրին տղոց վրայ։

Ձմրան ընթացքին պարբերական դասախօսութիւններ տեղի պիտի ունենան մասնագէտներու կողմէ. պիտի կազմակերպենք նաեւ հանդէս մը որուն արդէն կը պատրաստուինք. իսկ յառաջիկայ ամառ մեծ բանակում-ցուցահանդէս մը պիտի կազմակերպենք։

Հայ որբերը եւ Սիամցիները

Քանի մը ամիս առաջ, սկաուտական օրկան «Ճէմպօրի» շատ յուզիչ կոչ մը հրատարակած էր Յունաստան ապաստանող հայ գաղթական սկաուտներուն նիւթական օգնութիւն հասցնելու։

Վերջերս Սիամի սկաուտները հարիւր անգլ. ոսկի հաւաքած եւ միջազգային սկաուտական գրասենեակը ղրկած են, այս գեղեցիկ նպատակին յատկացնելու համար։ Ուրեմն հեռաւոր Սիամցիները աւելի կը հետաքրքրուին հայ սկաուտներով, քան *մերինները*։

Մ. ԳՈՒՐԳԷՆ

Հանդէս մը Վալանսի մէջ

Վալանսի Հայ Մարմնակրթական Միութեան Վարչութիւնը կը հաղորդէ մեզի.—

Վալանսի հայ գաղութը, որ երկու տարուան պատմութիւն ունի, այժմ երեք հազար հինգ հարիւր հոգի կը համրէ։

Տակաւին չունինք ամուր կազմակերպութիւն մը, բայց պակաս չեն եղած գնահատելի ջանքեր։ Հայ Մարմնակրթական Միութիւն մը գոյութիւն ունի տարիէ մը ի վեր, որ թէեւ կանոնաւորուած չէ, բայց վերջին 10 ամիսներու ընթացքին ֆրանսական I եւ II մարզական խումբերուն հետ իր ունեցած հինգ մրցումներու մէջ (փութպոլով) միշտ յաղթական եղաւ։ Իր կազմը պաշտօնապէս վաւերացուցած է *Ֆեսեռասիոնին* կողմէ։

Սեպտ. 20ին Միութեան առաջին խումբը Վալանսի Փոլիկօն խաղավայրին մէջ փութպոլի մրցում մը ունեցաւ Վիէնի Արարատ Մարմնակրթական խումբին հետ։ Ուրախալի էր տեսնել խաղավայրին մէջ երկու հայ խումբերուն եռանդուն խաղը, դատաւորութեամբ Պ. Թօմմայի։ Առաջին կէսը բաւ Վալանսի խումբը, որուն յաջորդեց Վիէնինը։ Երկրորդ մասին խաղը սաստկացաւ աւելի ոգեւորիչ կերպարանք եւ Վալանսի խումբը յաջորդաբար 3 կօլ եւ ըրաւ, որով Վիէնի հայրենակիցներու 1 կօլին դէմ, Վալանսը 4ով յաղթական եղաւ։

Խաղէն յետոյ ի պատիւ Վիէնի խումբին սարքուեցաւ թէյասեղան մը, ուր ներկայ էր Վալանսի երիտասարդութեան աչքառու մէկ մասը։ Երգերով ու բաժակաճառերով սահեցաւ շատ սիրալիր ու մտերմիկ մթնոլորտ մը։ Պ. Սրապեան բանախօսութեամբ մը բացատրելով Հայ Մարմնակրթական Միութեան կոչումն ու դերը, յորդորեց որ հայ մարզիկը միշտ մնայ ազգային գիտակցութեան կոչման վրայ։ Վիէնի խմբապետը շնորհակալութիւն յայտնելով իր եւ իր ընկերներուն կողմէ, առաջարկեց Վալանսի խումբին Հոկտ. 11ին Վիէնի մէջ ունենալ երկրորդ մրցում մը։ Առաջարկը ընդունուեցաւ սիրալիր կերպով, եւ յոտնկայս երգուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ը։

Դէպի եւրոպականացում

Պոլսոյ քաղաքապետական նոր կանոնագրին համաձայն, որ նոր վաւերացուեցաւ, այսուհետեւ ցերեկուան ժամը 12էն 2 եւ կէս գիշերէն մինչեւ առտու հանգստութեան ժամանակ պիտի նկատուի: Արգիլուած է փողոցներու մէջ պառկիլ, փայտ կտրել, ճերմակեղէն չորցնել: Ննջեցեալները միայն այդ նպատակին յատկացուած օթօմօպիլներով ու կառքերով կրնան փոխադրուիլ: Արգիլուած է մեռել թաղել մզկիթներու շրջակայ գերեզմանատուները, եկեղեցիներուն ներսը եւ բակերը եւլն.:

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

Վերջին լուրերու համաձայն, Տիւրզիներու ապստամբ ցեղապետը, Սուլթան Աթրաշ, Սուէյտայի ազատումէն յետոյ ժողով մը գումարելով, որոշած է հրասախումբեր կազմել եւ ասպատակութիւններ կատարել, գրաւեցնելու համար ֆրանսական իշխանութիւնը:

Դիմում ի նպաստ Մարսիլիոյ գաղթակայանին

Ինչպէս գրած ենք, ոստիկանութիւնը որոշած էր փակել Մարսիլիոյ Քամ Օտտօն: Մարդու և Քաղաքացիի Իրաւունքի Դաշնակցութեան Փարիզի կեդրոնական մարմինը Ներքին Նախարարութեան դիմելով, խնդրեց որ չփակուի հայկական այդ գաղթակայանը:

Մինչեւ հիմա սոյն կայանին մէջ պատսպարուած են 6000է աւելի գաղթականներ: Վերջին վիճակագրութեան մը համաձայն, այժմ Քամ Օտտօյի մէջ կան 2075 հոգի, որոնց 1458ը 15 տարեկան եւ 615 մանուկներ: Կիներէն շատեր այրի, իսկ մանուկներէն մեծ մասը որբ են:

Ամերիկա եւ Թուրքիա

Թուրքիոյ ամերիկեան ներկայացուցիչ ծովակալ Պրիսթօլ Ուաշինկթընի մէջ նախագահ Քուլիճի ներկայանալով, երկար տեսակցութիւն մը ունեցած է անոր հետ թրքական գործերու մասին: Ամերիկացի ուսուցիչները ընդունած են Էնկիւրիի կրթական գործավարութեան պայմանները և մօտ օրէն Թուրքիա կը սպասուին: Միլիոնատէր Պ. Քրէյն ճառ մը խօսած է ի նպաստ Լօզանի դաշնագրին վաւերացման: Նոյն տեսակէտը պաշտպանած են նաև պետական կարգ մը անձնաւորութիւններ: Պոլսոյ ամերիկեան շրջանակները կը յուսան որ յառաջիկայ Դեկտեմբերին Լօզանի դաշնագիրը վաւերացուի ամերիկեան խորհրդարանին կողմէ:

Լքեալ գոյքերը

Գաւառի լքեալ գոյքերը որոշուած էր յատկացնել այն գիւղացիներուն, որոնք 200 ոսկիէն պակաս կալուածներ ունին: Ելմտական գործավարութիւնը հրահանգ ղրկած է այս որոշումը խստիւ գործադրել:

Նոր որոշումի մը համաձայն, լքեալ գոյքերու մասին տեղեկութիւն տուողներուն պիտի յատկացուի երեւան հանուած կալուածին մէկ տարեկան վարձքը:

— Լքեալ գոյքերու յանձնաժողովը խնդրած է ելմտական գործավարութենէն՝ իրեն վերադարձնել հայապատկան կալուածները, որոնք էվգաֆի փոխանցուած էին: Այս գոյքերը պիտի ծախուին և փոխարժէքը պիտի ղրկուի Էնկիւրի, պատերազմէն վնասուած Թուրքերուն բաժնուելու համար:

— Փիկմալիօն վաճառատունը (Վահան Մատթէոսեան) որ ասկէ առաջ աւարի տրուած էր, տակաւին 10 հազար ոսկիի ապրանք ունի: Ասոնք ալ պիտի ծախուին:

— Սապահի արտօնատէր Միհրանի դրամարկղը բացուելով, դրամի տեղ միայն տետրակներ գտնուեր են:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Չիչերինի ճամբորդութիւնը.— Խ. Հ. Միութեան արտաքին գործավար Չիչերին Վարշաւիա երթալով տեսակցեցաւ Լեհաստանի արտաքին նախարարին հետ: Կը կարծուի թէ ապահովութեան դաշինք մը պիտի կնքուի երկու երկիրներուն միջեւ: Չիչերին պիտի այցելէ նաեւ Պերլին:

Դպրոցական տարեշրջանի բացումը.— Ուրբաթ, 2 Հոկտ. կը վերբացուին Ֆրանսայի բոլոր նախակրթարանները, միջնակարգ և երկրորդական վարժարանները: Համալսարաններու վերաբացումը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբերի առաջին շաբթուն:

Կաթին գինը.— Կաթնավաճառները կաթին լիտրը 1,20ի բարձրացուցած ըլլալով, ոստիկանական տեսչութիւնը իր մօտ հրաւիրեց կաթի մեծաքանակ վաճառականները՝ բացատրութիւններ պահանջելու համար: Վերջին պահուն ոստիկանական տեսուչը յաջողեցաւ համոզել կաթնավաճառները, եւ յետաձգեցին գիներու յաւելումը:

Հացագործներու գործադուլը.— Փարիզի և ամբողջ Ֆրանսայի հացագործները վաղը՝ հինգշաբթի 2—4 երկու ժամուան գործադուլ պիտի ընեն և միթինկներ պիտի գումարեն՝ բողոքելու համար այն նոր օրէնքին դէմ, որով կ'արգիլուի հացագործներուն գիշերը աշխատիլ:

Լքեալ գոյքերու աւարը

Պոլսոյ նահանգին տէֆթէրտարութիւնն ալ աճուրդի հանած է հետեւեալ կալուածները.— Նալպանտ Թադէոսի պապասուր Համբարձումի, Եազըճը օղլու Դաւիթի և եղբօրը Համբարձումի մէյ մէկ և Տօք. Միհրան էֆ. Լութֆիի երկու խանութները, Արթին Եոլճաննէսեանի մէկ խանութը՝ սեննակով միասին, Աբրահամի դուստրը Մաննիկի, Հաճի Աննայի մէյ մէկ և Տքթ. Սարգիս պէյի կնոջ՝ Իսկուհի Գաբրիէլի երկու խանութները, Պիղպյի Ստեփանի կնոջ՝ Ազատիի ղեղագործի խանութը և գայմագամ Սարգիս պէյի որդի Գաբրիէլ էֆ. սեփական ախոռը:

Բերայի կուսակալութիւնը ծախու հանած է հետեւեալ լքեալ գոյքերը.—

Փախստական Կիւմիշեանի «Ձէնէր Պաղչէ» շոգենաւը, Բերա Միհրան Մուրատեանի յատուկ թիւ 67 տունը, Վարէք Պալտասարի Ռումէլի Հիսարի, Աստուր Թավարեանի Ձէրիքէօյի տուները, Պօղոս աղա Շուշանեանի Պէշիկթաշի 2, Հօչիկ օղլու Մէրուբի Արնաւուտ գիւղի 2 տուները, Ազարեան Յովսէփ էֆ.ի տղուն պատկանող Բերա Թօմ Թօմ փողոց թիւ 453 վաճառատան և պանդոկին կէս բաժինը, Ժօռժ Էքսէրճեանի կնոջ Տիկին Արմենուհիի Քանկալթիի տունը, կազինօ մը, քարաշէն խանութ մը, Պօսթան Պաշը տուն մը, այգի պարտէզ մը, արտ մը, Հուրուֆ էֆ.ի Քանկալթիի տունը, Մամաս օղլու Ստեփանի Քանկալթիի տունը, Կարապետ Թաշճապրունեանի Բերայի մէկ խանութը, Շահգուլի թաղ թիւ 2 արիշ մէկ խանութը 508 թիւ, և 4 թիւ տան կէս բաժինը, Վահրամ Էտուարի Օրթագիւղի եալըն, Տօքթ. Խաչիկի Սագըզ Աղաճի մէկ և Ալէմտաղի երկու տուները:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Կը խնդրուի Պարսկաստանի մեր բոլոր բաժանորդներէն իրենց բաժնեգինները ղրկել չեքով, վճարելի՝ Խմբագրին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. «ԱՐՄԷՆ-ԳԱՐՕ» խումբի ժողովը տեղի կ'ունենայ 3 Հոկտ. շաբաթ գիշեր 1 Rue de Tournon.

Միասին բերել հաշուական և քարոզչական գործունէութեան տեղեկագիրները:

ՓԱՐԻԶԻ Հայ Ուսանողական Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները վաղը հինգշաբթի, 1 Հոկտ. ժամը 8.30ին Musée Pédagogique, 41 rue Gay-Lussac: Օրակարգ՝ Վարչութեան հաշուետուութիւն և նոր Վարչութեան ընտրութիւն: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի:

ՎԻԵՆԻ մէջ (Իզեռ) «Դաշնակցութեան Օր»ը կը տօնուի յառաջիկայ Հոկտ. 11ին, Pont-Evêque, Cinéma Etoileի սրահին մէջ:

Փարիզի Հայ Մարզական Միութեան (Union Sportive Arménienne) տարեկան Ընդհ. Ժողովը տեղի պիտի ունենայ, յառաջիկայ չորեքշաբթի գիշեր ժամը 8ին (30 Սեպտեմբեր) Société Savantesի մէջ, 28 rue Serpente. (Metro Odéon կամ St. Michel): Օրակարգ.— Նոր Վարչութեան ընտրութիւնը: Բոլոր անդամներէն կը խնդրուի Ֆետերասիօններու licence 1924-25, միութեան քարթը հրաւիրագիրը միասին բերել: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի:

ԹԱՏՐՈՆ

ՏՐԱՄԱԹԻՔ Ա. Ներկայացումը Փարիզի մէջ առաջին անգամ ըլլալով

ՊԷՊՕ

Գոմէտի տրամ 3 արար
ԳԱԲՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԻ
Փոխադրուած Պոլսահայ կեանքէ
Տ. Նշանեանէ

Այս Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30ին Sociétés Savantesի թատերասրահին մէջ: Կը մասնակցին Տիկիններ, Ս. Յ. Ալիքսանեան, Ս. Նշանեան Օր. Անգինէ Ավճեան:—

Պ. Պ. Տրդատ Նշանեան, Արման Կոթիկեան, Արտ. Գմբէթեան, Երուանդ Գրիգորեան, Ռուբէն Նշանեան

— եւ Վահրամ Սըվաճեան —

Տեղերու գիները 20, 10, 5 ֆր. Տոմսերը այժմէն կարելի է հայթայթել Տրամաթիքի ղեկավար Պ. Տ. Նշանեանէն, 63 Rue Mr. le Prince, Paris 6e

ՍԱԿԱՐԱՆ

29 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		102.44
Տոլար		21.14
Մարք (ոսկի)		5,04
Թրքական թղթ.		11.55
Թրք. ոսկի		92.
Մէճիտիյէ		8.25
Լէվա	100 հատը	15.25
Տրախմի	«	31.
Լիր	«	86.
Պելժ. ֆրանք	«	92.25
Զուից. ֆրանք	«	408.25
Չերվոնեց		105.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ	I	1500 ֆր.
« «	II	1300 «
« «	III	1175 «
Օսմանեան երկթ.		97.

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Pari